

ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE ZRKADLENÍ ZBCVDRŇI

číslo 1-2
ROČNÍK VII
2010

ZRKADLENIE - ZRCADLENÍ 1-2/2010

SLOVENSKÝ LITERÁRNÝ KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 1,33 €
40 Kč

OBSAH**4****Slovo úvodom**

(Vladimír Skalský)

6**PUBLICISTIKA****7****Literárna súťaž Jána Kollára****8****Martin Kukučín 150**

(Emil Charous)

18**Texty k slovakistike**

(Ivo Pospíšil, Daniel Břina, Viera Žemberová, Alexej Mikulášek, Anna Zelenková)

56**Československé mýty**

(Adam Hudek)

69**TVORBA****70****Za Vladimírom Justlom**

(Emil Charous, Vladimír Justl)

79**Slovenská próza v Česku**

(Vladimír Skalský, Lubomír Feldek, Olga Feldeková, Gaco Novomesský, Nada Vokušová, Michaela Rosová, Ján Rakytko)

118**Najnovšia kniha Mikuláša Bielika**

(Mikuláš Bielik)

133**V kaviarni s Mariánom Hatalom**

(Milan Hajóssy, Marián Hatala)

136**KRITIKA****137****Transporty nádeje**

(Vladimír Skalský, Anton Baláž)

156**História ukončená februárom**

(Zdenka Sojková)

160**AUTORI – AUTOŘI****161****O výtvarnom sprievode**

(Vladimír Skalský, Peter Závacký)

163**Who is who****164****MLHAfest ako Post Scriptum**

(Saša Gr., Boris Ljilov, Dušposesor Delalus, Peter „Kefo“ Šrank, Berco Flusák)

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue

štvrtročník- čtvrtletník

číslo 1-2/2010

deň vydania 30. 6. 2010, miesto: Praha

cena 40 Kč v ČR, 40 Sk v SR

rediguje Redakčný kruh,

predsedníčka: Olga Feldeková,

výkonný podpredseda: Vladimír Skalský

ilustrácie: Dušan Nágel

grafická úprava: Jozef Illiaš

vydáva Slovenský literárny klub v ČR,

Salmovská 11, 120 00 Praha 2, IČO: 26603292

tel.: +420 224 918 483, tel./fax: +420 224 919 525

e-mail: zrkadlenie@czsk.net

v spolupráci so Slovensko-českým klubom,

Českým PEN klubom

a Slovenským centrom PEN klubu

Tlač: Sdružení MAC, s. r. o.

Reg. MK ČR E 15388

Vychádza s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich

v zahraničí a predpokladanou podporou

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž

Ireney Baláž

Ladislav Ballek

Zuzana Cigánová

Vojtech Čelko

Lubomír Feldek

Olga Feldeková

Daniela Fischerová

Michal Giboda

Alexander Halvoník

Helena Haškovcová

Karol Horák

Viktoria Hradská

Miroslav Huptych

Anton Hykisch

Emil Charous

Rudolf Chmel

Jozef Junas

Peter Juščák

Vladimír Karfík

Vladimír Kavčíak

Peter Kerlik

Ivan Klíma

Alex Koenigsmark

Imrich Kružliak

Juraj Kuniak

Jan Lukeš

Lubomír Machala

Dušan Malota

Gustáv Murín

Mira Nábělková

Vladimír Petrík

Ján Rakytko

Vladimír Skalský

Zdenka Sojková

Jiří Stránský

Eduard Světlík

Ivan O. Štampach

Nataša Tanská

Miloš Tomčík

Ondřej Vaculík

Marián Vanek

Pavel Verner

Nada Vokušová

Jiří Žáček

Pred rokom vyšlo prvé dvojčíslo literárneho štvrťročníka, česko-slovenskej revue Zrkadlenie/Zrcadlení v jeho histórii. Kvôli neprideleniu dotácie zo strany Ministerstva kultúry Českej republiky. Teraz vychádza druhé. Kvôli neprideleniu dotácie zo strany Ministerstva kultúry Českej republiky. Vôbec všetko je ako cez kopirák. (Vysvetlivka pre mladšie generácie: Kopírovací papier, ľud. kopirák - čierny papier plný grafitu, ktorý sa vkladal medzi biele listy papiera. Spolu sa potom navinuli na valec písacieho stroja a do takejto rolády sa udieralo olovenými písmenkami na konci mechanizmu, nie nepodobného klavírnemu. Koncert to však bol málokedy, aj keď napríklad prepisovači samizdatov na to dnes spomínajú s pochopiteľnou láskyplnou nostalgiou. Na to je autor týchto riadkov primladý a spomína si skôr na obrázok tučniaka na krabiciach kopírovacieho papiera, ktorý si prezeral, kým sa rodičia venovali týmto písacím perkusiám.)

Napriek mierne odľahčenej poznámke treba povedať, že na odľahčenú náladu nie je dôvod. Zrkadlenie/Zrcadlení je časopis mimoriadne kvalitný, na čom sa zhodnú prakticky všetci. Svojimi kvalitami vybočuje z rámca ostatnej menšinovej tlače. Napriek tomu (alebo práve preto, že takto vyčnieva?) je znovu ohrozená jeho samotná existencia. Pritom vychádza už do roku 2004 a nemá náhradu!

Situácia cez kopirák, prečo teda na klaviatúre nevytlúčiť dva akordy v podobe dvojhmatu Ctrl-C Ctrl-V? Pred rokom som o Zrkadlení/Zrcadlení napísal: „Vydáva ho Slovenský literárny klub v ČR v spolupráci so Slovensko-českým klubom a českým i slovenským PEN klubom, avšak odozvu našiel širokú aj medzi celým radom ďalších inštitúcií. Najvýznamnejšími spisovateľskými organizáciami i neformálnymi literárnymi klubmi v oboch krajinách počínajúc, cez univerzitné pracoviská až po štátne inštitúcie. A predovšetkým, našiel si čitateľa i autorov – takmer každá významná osobnosť českej či slovenskej literatúry v ňom stihla za päť ročníkov publikovať. Samozrejme, Slováci v Česku v tom mali a majú osobitnú pozíciu – medzi autormi i čitateľmi.“ To platí.

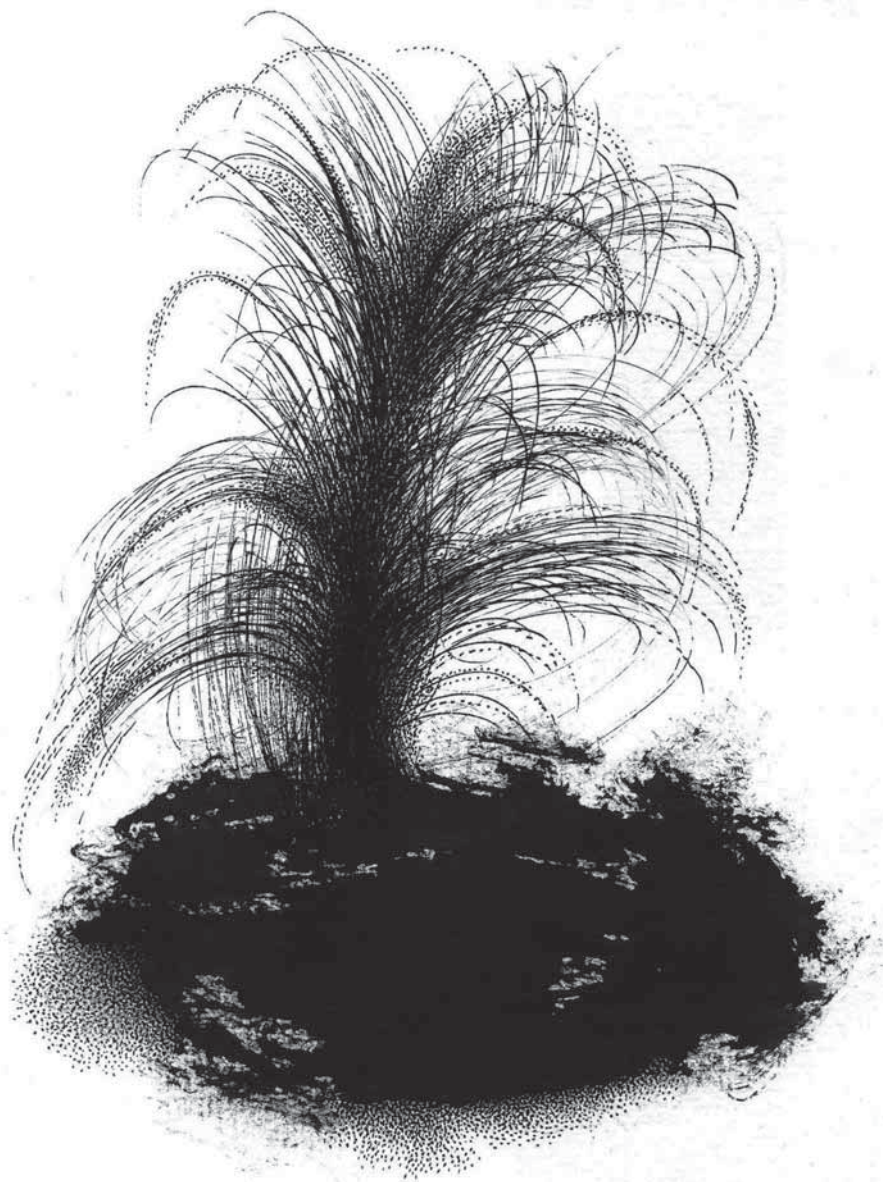
Minulý rok prišiel blesk z čistého neba, keď sa Ministerstvo kultúry rozhodlo neposkytnúť časopisu na rok 2010 žiadnu dotáciu. Tento rok to je už spomedzi mrakov vytvorených vlani, ale predsa. Nečakali sme, že keď periodikum zachránil na základe verejnej výzvy osobností literárneho a širšie kultúrneho života svojím rozhodnutím osobne minister kultúry Václav Riedlbauch, celkom nelogicky sa situácia zopakuje.

Cez kopirák je aj riešenie. Dvojčíslo 1-2/2010 vydávame s aspoň čiastkovou dotáciou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a z veľmi sa ten-

čiacich vlastných prostriedkov. A pochopiteľne, opäť spolu s významnými literátmi a postavami oboch našich kultúr usilujeme o zmenu rozhodnutia českého ministerstva kultúry.

Dúfajme, že aj výsledok tejto snahy bude kópiou toho minuloročného.

Vo verejnej výzve spred roka sa písalo: „Veríme, že napokon nepôjde o tragický zvrät, len o peripetiu, ktorá prinesie protihodnotu – spoločné uvedomenie si priority a významu Zrkadlenia i zrkadlenia.“ Napíšme to teraz ešte jasnejšie: Turbulencie okolo Zrkadlenia zrkadlia aj stav našej spoločnosti a spoločnej kultúrnosti...

publicistika

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB V ČR
VYPISUJE POD ZÁŠTITOU VELVYSLANCA SR V ČR, PETRA BRŇA
A S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVA, MLÁDEŽE A TELOVÝCHOVY ČR

7

LITERÁRNA SÚŤAŽ JÁNA KOLLÁRA

LITERÁRNU SÚŤAŽ JÁNA KOLLÁRA

6. ročník

Súťaž je verejná a anonymná, určená mladým autorom žijúcim v ČR (na občianstve či druhu pobytu nezáleží) v oblasti prozaickej tvorby v slovenčine alebo so slovenskou tematikou. Žáner je ľubovoľný - poviedka, esej, fejtón a podobne.

Súťaž sa vypisuje v troch kategóriách:

- A. žiaci základných škôl
- B. študenti stredných škôl
- C. študenti vysokých škôl vrátane doktorandov
a ostatní mladí autori do 26 rokov

V kategórii A je predpísaný rozsah do 4 normostránok, v kategórii B do 8 normostránok, v kategórii C do 12 normostránok (1 normostránka má 30 riadkov, 60 znakov v každom riadku).

Každý súťažiaci smie poslať jednu, dosiaľ nepublikovanú prácu, a to v troch identických exemplároch. Na príspevku musí byť označená kategória, nie však meno autora. Súťažiaci k zásielke pripojí zalepenú obálku, v ktorej vyplní údaje o autorovi (názov príspevku, meno a priezvisko, adresa, dátum narodenia a kontaktné telefónne číslo).

Práce zašlite na adresu:

Slovenský literárny klub v ČR,
Salmovská 11, 120 00 Praha 2,
a označte Literárna súťaž Jána Kollára.

Uzavierka je 28. októbra 2010, rozhoduje dátum na poštovej pečiatke.

Výsledky budú do konca roku vyhlásené na slávnostnom večere v Nostickom paláci v Prahe, v sídle Ministerstva kultúry ČR, za účasti popredných osobností kultúrneho života.

V každej kategórii bude udelená prvá, druhá a tretia cena. Všetci ocenení autori budú na vyhlásenie pozvaní s uhradením cestovných výdavkov, získajú Cenu Jána Kollára a ďalšie hodnotné vecné ceny od organizátora, partnerov a sponzorov. Všetky ocenené práce budú publikované v literárnom štvrťročníku, česko-slovenskej revue Zrkadlenie-Zrcadlení a honorované v kategórii A sumami 1500, 1000 a 500 Kč, v kategórii B 2000, 1500 a 1000 Kč a v kategórii C 5000, 3000 a 2000 Kč. Porota, zložená z popredných spisovateľov a odborníkov, môže udeliť aj zvláštnu prémiiu.

Partneri:

Literárne informačné centrum Bratislava, Národné osvetové centrum Bratislava, Slovenská národná knižnica Martin, Slovensko-český klub Praha, Spoločnosť Jána Kollára Praha, Art Benický Praha

JAK JSEM POZNÁVAL KUKUČÍNA

EMIL CHAROUS

V poslední době, když přemýšlím o slovenské literatuře minulého století, kterou se zabývám z různých úhlů pohledu dobrých padesát let, se mi stále naléhavěji vracejí vzpomínky, za jakých okolností jsem poznával – zprostředkovaně nebo přímo – osobnosti, knihy, události, fakta i tradice literárního dění. Na základě toho se mi zdá čím dál obtížnější striktně od sebe oddělovat zřetele objektivní a subjektivní, a naopak mě čím dál víc láká spojovat je tak, aby výsledkem byl pokud možno celistvý proud.

V intencích naznačeného záměru se pokusím vysledovat kritickou a publicistickou rezonanci i postup zdomácňování díla Martina Kukučína v českém literárním prostředí v proměnách času očima nepřímého i přímého pozorovatele a nakonec – mohu-li to tak říci – spoluúčastníka této vývojové linie.

Tolik na vysvětlenou k názvu a pojetí mého příspěvku na tomto semináři.

Prvními stopami Kukučínovy novelistiky v českém literárním prostředí jsou časopisecky publikované české texty autorových povídek z jeho lékařských let v Praze. Novelu *Neprebudeny*, která získala Kukučínovi jméno, přeložila pod poněkud zvláštním názvem *Nemoudrý* (Naše hlasy, 1887) spisovatelka realistické orientace s výrazným moravskoslováckým akcentem Gabriela Preissová. Předloha ji nepochybně zaujala jak obsahovým a slovesným svérázem, tak celkovou spřízněností s její vlastní tvorbou; jde o pozoruhodný překladatelsko-autorský souzvuk, který by zasloužil bližší poznání po stránce textové i kontakto- vých souvislostí.

U dalších Kukučínových česky uveřejněných próz víme o překladateli jen zprostředkovaně. O povídce *Před zkouškou* (1887, Jarý věk) editorka Želmíra Gašparřková soudí, že její české znění pochází od samého autora, jenže na to se mi zdá příliš kostrbaté. Kukučínův pražský spolubydlící a přítel Ján Smetanay se ve svých pamětech *Medzi dvoma vekmi* zmiňuje o mnohém, co přímo i nepřímo souvisí s Kukučínovou pražskou literární tvorbou a jeho tehdejšími zvyklostmi, k této věci se však nevyjadřuje. Naproti tomu překlad Kukučínovy povídky *Když byl Matěj malý* (1891, Světozor) připisuje spisovatelovu kolegovi mediku Zahálkovi, který prý za to dostal slušný honorář. O črtách *Před slovenským mlýnem* (1886, Květy) k obrázkům Jaroslava Věšína píše sám Kukučín ve vzpomínkové próze *Zo študentských časov*, že mu ji zadal a po odevzdání upravil a přeložil Rudolf Pokorný, básník, spisovatel a redaktor, svého času nejlepší znalec Slovenska v Praze, který se tak snažil písňicímú slovenskému medikovi nezištně pomoci. K tomu Kukučín poznamenává, že se mu požadované krátké a humorné prózy psaly těžce, a diví se, proč nemohly zůstat ve slovenštině; i to svědčí proti domněnce, že by si

své texty do češtiny přepisoval sám. Z jeho zmínky, že představy mladých o snadných úspěších v pražském literárním světě jsou ošidné a mohou vést k smutným koncům, vyplývá, proč střízlivě uvažující medicus zůstával vůči kontaktům v Praze rezervovaný – a eo ipso proč zde byl tehdy ve srovnání se svou enormní tvůrčí aktivitou publikován méně než málo a proč úhrnem svého díla patřil jednoznačně Slovensku.

Dodejme, že za Kukučínových pražských studií se český zájem o Slovensko teprve probouzel z předchozí apatie, povzbuzován slovakofilským zápalem jednotlivců, jmenovitě Karla Kálala, který našel organizované pokračování ve všestranné činnosti Československé jednoty, jež se snažila přesvědčit českou veřejnost, že pomoc národnostně utlačovanému Slovensku je v nejvlastnějším českém zájmu. Průkopnickou roli přitom tradičně sehrávala literatura živými kontakty se Slovenskem, cestami českých spisovatelů a malířů, kteří objevovali novou tvář Slovenska, už ne trpitélského, ale povstávajícího k odboji, ať v podobě Jirákových *Zbojníků* a Mahenova *Janošíka*, nebo bratřických hrdinů českých i slovenských Jiráskovy rapsodické románové trilogie *Bratrstvo*.

A tak se větší i menší, trvalé i efemérní jednotlivosti slévaly v tu zřetelnější, tu matněji projevy sympatií k Slovensku. Pak stačil extrémně brutální zásah maďarské státní moci proti pokojné slovenské demonstraci v Černové a protesty českých básníků, novinářů, politiků i poslanců na Říšské radě přerostly v projevy všelidové solidarity se Slovenskem: výmluvný tribun slovenského lidu kněz Andrej Hlinka sklízel při svém přednáškovém turné po Moravě a Čechách v širokých vrstvách takovou odezvu, jakou zde žádný jeho krajan nikdy předtím nevyvolal.

V intelektuálních kruzích vykonal pro česko-slovenské sblížení maximum deník *Čas*, ideově vycházející z Masaryka, svou pravidelnou pondělní rubrikou *Slovenské věci*, které svou informovaností a kritickými soudy neměly v české publicistice obdobu. Vedli je průbojní mladí znalci, počínaje zakladatelem rubriky Milanem Štefánikem, na přelomu 19. a 20. století posluchačem pražské filozofické fakulty. Pozorně slovenské aktuality sledovali a nad širšími souvislostmi se zamýšleli mladí žurnalisté Bohdan Pavlů a František Votruba, Čechoslováci v ideálním slova smyslu dávno před vznikem společné republiky. Všímali si jak vzájemných česko-slovenských vztahů, tak vývoje a přítomnosti slovenské literatury. S obdivem sledovali Hviezdoslava, kriticky Vajanského. Kukučín jim vycházel jako vrcholná literární autorita doby.

Ve slovenském literárním světě s centrem v Martině, kde měli hlavní slovo konzervativci Vajanský a Škultéty, se stále zřetelněji uplatňovala autorita mladého Jaroslava Vlčka, odchovaného pražskou filozofickou fakultou, na níž se po existenčním zakotvení v Praze habilitoval a vzápětí získal profesuru. Stejně starý jako Kukučín zakončil své průkopnické *Dejiny literatury slovenskej* (1890) zařazením Martina Kukučina do trojhvězdí vůdčích osobností tehdejší slovenské literatury: Hviezdoslav – Vajanský – Kukučín, s při-

pojením nanejvýš pochvalné charakteristiky jeho díla. To pak ve stručnosti zopakoval v heslech *Bencúr* (1900) a *Slováci – literatura* (1905) v *Ottově slovníku naučném*; to bylo v českém prostředí výchozí informační minimum o tenkrát už rozsáhlém a vyzrálém díle Martina Kukučína. Nelze se divit: bylo těžko dostupné – až na malé výjimky vycházelo jen časopisecky a první celistvější představu o něm umožnily teprve *Sobrané spisy Martina Kukučína*, svazek první, vydaný roku 1910, tedy k autorovým padesátinám. To už působil jako lékař ve svém druhém zahraničním domově, mezi chorvatskými vystěhovalci v Chile, takže na rodném Slovensku byl přítomen pouze svým literárním dílem.

Asi první se na české straně o Kukučínovi s porozuměním rozepsal Jan Karník (pseudonym MUDr. Josefa Svítily, lékaře v Novém Městě na Moravě). Jako popularizátor slovenské a polské literatury nechtěl být kritikem, spokojil se s úlohou „spolehlivého vykladače“. Poučen Vlčkovými *Dejinami literatury slovenskej* soustředil se na trojici Hviezdoslav – Vajanský – Kukučín a počínaje rokem 1902 o nich psal do katolicky orientované revue *Vlast*. Samostatnou, dobře informovanou „literární črtu“ o Kukučínově tvorbě uveřejnil v měsíčníku *Naše Slovensko* roku 1909, Kukučínovy *Dvě povídky ze Slovenska* vydal s vlastním úvodem v Ottově Světové knihovně a své časopi-
secké články shrnul v knižním souboru *Duch Slovenska* (1929).

Z žáků profesora Jaroslava Vlčka, mezi něž patřili mistři literárně historických syntéz Arne Novák a Albert Pražák, Kukučínovo dílo popularizovali výkladem nebo edičně – a často obojím, vedeni pedagogickým zřetelem – literární historikové Bohumil Haluzický, Jan Menšík, František Frýdecký a Alois Gregor.

Kukučín musel zákonitě zaujmout tak všestranného a kultivovaného spoluvůrce česko-slovenské vzájemnosti, jakým byl pedagog, redaktor, publicista a literární vědec Bohumil Haluzický. O Kukučínovi psal už v začátcích své literární publicistiky v brněnských Lidových novinách, kde později slovenskou literární oblast s přehledem řídil, i ve své kukučínovské knižně vydané syntéze z roku 1928, kdy spisovatel zemřel.

Další žák profesora Vlčka, dr. Jan Menšík, původně gymnazijní profesor, později vysoký úředník ministerstva školství, se jako literární historik i pedagog soustředil na slovenské realisty – Kukučína, Tajovského a Timravu. Ucelený výklad o nich podal v česko-slovensky koncipované *Rukověti dějin české literatury pro vyšší třídy škol středních* roku 1913. Paralelně vydal u Topiče ve Sběrce souvislé četby školní *Výbor z povídek Martina Kukučína*, konkrétně *Neprebuděného a Rekrúty*. Zvláštností tohoto výboru je snaha přiblížit slovenský text českým studentům českými diakritickými znaménky, zejména ě, počínaje samým názvem *Něprebuděný*; dobrý úmysl – komické vyznění! Vysvětlující poznámky napsal František Votruba, leckdy se stopou nechtěného humoru, například když uvádí, že kožuštek je kožíšek, von znamená ven. Menšík byl vůbec první, kdo knižně vydal Timravu (1920 v Praze *Dedinské povesti* s fundovaným úvodem o autorce). Jako první se rozepsal

také o pražské kapitole Kukučínova života a díla, a to už roku 1919 ve Zprávách reálného gymnázia v Křemencově ulici v Praze, kde učil. Připočteme-li k tomu, že ve dvacátých letech komentoval Kukučínovy bračské rukopisy a v Časopise Národního muzea roku 1929 úhrnně zhodnotil spisovatelovo dílo, vyjde nám, že věnoval svému oblíbenému autorovi ve své době na české straně snad největší pozornost.

Jako mimořádně aktivní popularizátor a editor s problematickými výsledky se do vývoje české slovakistiky desátých a dvacátých let zapsal gymnazijní profesor a publicista František Frýdecký. Snahu navázat na tradici svého univerzitního učitele Jaroslava Vlčka naznačil tím, že mu připsal svou první a patrně nejlepší knížku *Mladé Slovensko* s podtitulem *Literární nástin let 1890-1914*; soudě podle data věnování vyšla v září 1918. Hlavní téma: vznik a vývoj Hlasu a Prúdu zvládl autor s přehledem a v úplnosti, mezi portréty zařazených spisovatelů patří dobře podaný profil Kukučina. Látka je podána živým stylem založeným na obrazném vyjadřování – svým způsobem se i v tom autor inspiroval svým učitelem.

Zajímavá (s výhradou bojovně čechoslovakistického úvodního slova) je i Frýdeckého druhá kniha založená na principu srovnávacích analýz *Čechy a Slovensko v zrcadle literárním* (1920). Jeho paralelně vydané syntetické práci *Slovensko literární od doby Bernolákovy*, kterou podrobil věcné kritice znalec problematiky František Votruba, by zřejmě bylo prospělo, kdyby s ní autor nespěchal a nechal ji dozrát, zvláště když v téže době sestavoval a vydal dvoudílnou antologii slovenské poezie.

Frýdecký byl také editorem řady slovenských beletristických titulů, které tou dobou hojně vycházely v tenkých knížkách určených širokým vrstvám čtenářů. V letech 1918-1919 řídil Knižnici československou, která vycházela v Pacově nákladem Přemysla Plačka a přinášela klasická díla slovenské literatury menšího rozsahu – v roce 1918 Kukučínova *Neprebudeného*. Pro sešitovou edici Tisíc nejkrásnějších novel tisíce světových spisovatelů (vycházela v Praze v Vilémka v letech 1911-1915 (Frýdecký vybíral, zařazoval a přepisoval do češtiny soudobé slovenské spisovatele: Kukučina, Gregorovou, Tajovského, Kraska. O překladech nelze mluvit – už tenkrát se tomu s jistým ostychem říkalo: přepsal, zčeštil. Po slovesné stránce tím nejzřejmějším způsobem, nenáročně, jen s dobrým úmyslem. Tak vyšla v českém přepisu roku 1915 Kukučínova novela *Na podkonickém bále*.

Dobré úmysly vedly k chybným závěrům i v širším slova smyslu: slovenská literatura se považovala za nedílnou, ale jen regionální součást českého vývojového proudu a podle toho se také vykládala. Nejmírnější variantu představovalo prosté zařazování slovenských kapitol do celkového výkladu dějin české nebo v lepším případě československé literatury.

Klasickým příkladem jsou *Přehledné dějiny literatury české* profesora Arne Nováka s vloženými slovenskými kapitolami. Když vyšly poprvé roku 1909, polemicky na ně reagoval znalec problematiky Bohdan Pavlů článkem *Slovensko v Novákových Stručných dějinách literatury české* (Čas,

9. února 1910), konkrétně se však omezil na několik jednotlivostí, převážně vytýkal české straně obecné přezírání a podceňování Slovenska, v čemž měl pravdu. Arne Novákovy *Přehledné dějiny literatury české* se postupně rozrůstaly, takže koncem třicátých let dosáhly ve 4. vydání impozantních 1800 stran. Slovenské literatuře v nich tradičně zůstalo pevné místo, výklad byl průběžně doplňován a aktualizován, takže i v tomto ohledu plnily na úrovni a živým podáním funkci informačního zdroje první kategorie. Pro úplnost poznamenávám, že ve zkrácené podobě pořízené A. Grundem a V. Havlem a už bez slovenských kapitol vyšly Arne Novákovy *Stručné dějiny literatury české* roku 1946 a pro bohemisty mé generace se staly základní studijní pomůckou.

Na principu společného zastřešení byla založena vynikající učebnice *Stručné dějiny československé literatury pro vyšší třídy škol středních*, kterou napsali gymnazijní profesori Josef Kotrč a Josef Kotalík; vyšla roku 1934. Jako septimánovi a oktávánovi mi umožnila v prvních dvou letech poválečné svobody poznat dost do hloubky českou literaturu, v samostatných kapitolách ve stručnější podobě také literaturu slovenskou a v obrysech vývoj literatury světové s doporučením knih k dalšímu studiu. Tu učebnici mám na čestném místě v knihovně dodnes. Když jsem si teď zopakoval její výklad o Kukučínovi, mohu říci, že je stále na výši, na necelé stránce podává věcně, přesně a v trvale platných formulacích všechno, co by se o autorovi a díle mělo vědět; včetně poznámky pod čarou o tematické příbuznosti Kukučínových *Mladých let* a Jiráskovy *Filozofské historie* a v doporučené literatuře odkazu na Haluzického práci o Kukučínovi.

V této souvislosti chci aspoň v jediném souvětí vyjádřit potěšení, že jsem maturoval v květnu 1947 podle starých prvorepublikových regulí, takže po podzimním zápisu na filozofické fakultě jsem patřil do posledního ročníku nereformovaného studia se starými pořádky, jichž se nedotkla komunistická reforma po únoru 1948; v letech nejtuzšího stalinismu jsem studoval, kolokvoval, skládal státnice a rigoroza u starých dobrých profesorů; byl to ostrůvek relativní svobody v tehdejších marxistickém moři.

Mým nejmilejším univerzitním učitelem byl Albert Pražák. Mně i mnoha kolegům imponoval nejen jako znalec obou literatur, české i slovenské, o nichž přednášel s jedinečným darem slova a zásadně spatra, ale také jako osobnost celonárodního významu z let protektorátu, kdy povzbuzoval sebevědomí národa světlými příklady z literární minulosti, takže logicky stanul v čele České národní rady za Pražského povstání, což všechno bylo v třetím a čtvrtém roce po válce v živé paměti a zastíňovalo někdejší Pražákovy mylné soudy včleňující slovenskou literaturu jako víceméně krajovou do organismu literatury české. O tom na jeho poválečných přednáškách, které se z valné části týkaly slovenské literatury, nepadlo ani slovo. Kukučina zmiňoval profesor Pražák pouze sporadicky, a když ho ve své názorově nejvytjatější úhrnné studii *Duchovní podstata slovenské slovesnosti* z roku 1938 začlenil do linie československé soudržnosti, přehlédli, že právě k ní Kukučín

ve svém posledním románu *Lukáš Blahosej Krasoň* vyslovil víc pochyb než nadějí.

O Kukučínovi jsem se dovídal odjinud. Pro bohemisty byly k první státní zkoušce povinné dva semestry lektorských cvičení ze slovenštiny, které tedy vedla na pražské filozofické fakultě dr. Želmíra Gašparíková, šarmantní dáma středních let, sestra historičky Anny Gašparíkové-Horákové, archivářky prezidenta Masaryka, provdané za profesora Jiřího Horáka. Paní doktorka Želmíra mluvila vybranou slovenštinou martinské provenience, milovala štúrovské básníky, s citem nám je přednášela i komentovala a jako cvičné texty ke čtení a interpretaci jazykových a stylistických zvláštností měla v zásobě především írečitého Martina Kukučína. Když jsme při čtení nahlas dost neměkčili, kde se mělo, a nevěnovali péči vokáňům, zlobila se, že jsme „mrcha-žiaci“. Abychom ji udobřili, zanotovali jsme Kuzmányho *Kto za pravdu horí*; to ji jako luteránku potěšilo. Zpěv totiž patřil k výuce, což bylo hezké. Pamatuji se, že nám vyprávěla o Kukučínových prózách inspirovaných Prahou, které napsal jako medik, a o jeho přátelích. Bylo znát, že to téma má prostudované; velmi podrobně a dobře.

Přesvědčil jsem se o tom druhým rokem na vojně; roku 1953 vydalo SNKL (pozdější Odeon) v edici Světová četba výbor z povídek Martina Kukučína *Pražské motivy* uspořádaný dr. Želmírovou Gašparíkovou s její výstižnou, ideologicky nepodbízivou předmlouvou a bohatým vysvětlivkovým aparátem. Kniha obsahuje dvě spisovatelovy povídky v českém znění, publikované za jeho studií v Praze, a ve slovenštině jeho vzpomínkové prózy, fejetony, humoresky a novelu *Zápisky zo smutného domu*. Celek představuje do té doby málo známou tvář slovenského klasika – zařazené prózy zůstávaly roztraceny po časopisech, potom porůznu roztroušeny v autorových sebraných spisech, takže – heslovitě řečeno – je to objev Kukučína Pražana.

Po vojně jsem dostal místo redaktora v nakladatelství Naše vojsko, jemuž tehdy na vydávání domácí i světové beletrie velmi záleželo a slovenské literatuře přálo. Místo v beletristické redakci si každý musel jaksepatří zasloužit. Podařilo se mi to koncem padesátých let, právě v době, kdy se na Slovensku začala hlásit o slovo mladá literární generace, která pak v šedesátých letech od základu změnila obsah, ducha i podobu slovenské prózy, předtím silně schematické. Těšilo mě získávat v tomto ovzduší mladé autory pro nakladatelství a později – to bylo snazší, protože šlo o příspěvky menšího rozsahu – pro literární měsíčník *Plamen*, kde mě přijali jako externistu pro slovenskou literaturu, která měla v časopise vysoký kurs a figurovala v každém jeho čísle.

Ale to jsem příliš odbočil k osobnímu, tedy zpět k obecnému:

Snad se nezmýlím, když řeknu, že ve vztazích mezi českou a slovenskou literaturou se střídají období konvergence a divergence – sbrhávost a odstředivost. Za příklad výrazné konvergence můžeme označit zdomácnění slovenské prózy v českém prostředí od padesátých let minulého století do rozpadu společného státu. Toto zdomácnění, k němuž docházelo zejména

na – nikoli však výlučně – prostřednictvím překladu, logicky reagovalo na výrazně stoupající křivku hodnot prozaické tvorby tří slovenských spisovatelských generací: předválečné (Švantner, Hečko, Tatarka), povstalecké (Alfonz Bednár, Mináč, Mňačko, Jašík) a diferencované generace debutující v šedesátých letech (Blažková, Hykisch, Johanides, Kot, Jaroš, Šikula, Sloboda) a později (Mitana, Puškáš, Dušek).

České straně se nabízela robustní románová epika zemitého zakotvení (Hečkovy *Červené víno* a svého času přehnaně preferovaná *Drevená dedina* a Švantnerův *Život bez konce*), silný válečný román v nejrůznějším pojetí (počínaje Mináčem a konče Ťažkým), což obojí u nás chybělo, a zejména angažovaná díla namířená proti přehmatů totalitní moci (Tatarkův *Démon souhlasu*, Mňačkovy *Opožděné reportáže* a román *Jak chutná moc*, Karvašovy *Čertoviny*). V důsledku toho se slovenské tituly staly nedílnou součástí českých nakladatelských plánů, těšily se popularitě a cítily se jako domácí. Nemálo k tomu přispělo, že ve všech významných pražských nakladatelstvích seděli redaktoři, kteří slovenskou literaturu výborně znali.

Odeonu jako svého času nejvýznamnějšímu na beletrii orientovanému nakladatelskému domu u nás patří zásluha, že obraz současného stavu doplnil programovým výběrem konstant slovenské literární klasiky. Autorem projektu byl přední slovenský literární vědec univerzálního záběru Karol Rosenbaum. Jím řízená třicetisvazková Slovenská knihovna (vycházela v letech 1956-1968) a její pokračování, desetisvazková Nová řada (1965-1976) přinesly v českém překladu vysoké úrovně základní díla slovenské prózy a poezie od obrození po současnost. Obě edice redigované předním slovakistou a překladatelem dr. Vladimírem Reísem se staly školou, dílnou i vizitkou české slovakistiky: i pro tak náročné básnické texty, jakými jsou Hviezdoslavova *Hajníkova žena* nebo Sládkovičova *Marína* dokázala překladatelka Jiřina Kintnerová najít optimální český ekvivalent. Nejpodstatnější bylo, aby se sto i více let starý text dostal čtenáři do rukou v citlivě aktualizované podobě, aby při zachování dobového koloritu promlouval dnešním hlasem.

Novelistika Martina Kukučína má v této prestižní kolekci výsadní postavení už tím, že ji editor Karol Rosenbaum vybral a seřadil do dvou objemných svazků v celkovém rozsahu přes tisíc stran, kdežto ostatní autoři mají po jednom svazku o třetinovém nebo polovičním rozsahu. Editor položil základy, další ponechal redaktorovi. Dr. Vladimír Reis si s tím poradil s přehledem znalce; prózy obou svazků, nazvaných podle ústředních novel *Mladá léta* (1958) a *Dvě cesty* (1959) zadal zkušeným překladatelům: Janu Vladislavovi, Ladislavu Dvořákovi a Františku Musilovi, takže české znění je plynulé a hladké. Výkladové poznámky nezbytné k pochopení reálií a jazykových zvláštností svěřil znalkyni Kukučínova díla dr. Želmíře Gašparíkové. Pro úhrnný doslov k prvnímu svazku *Život a dílo Martina Kukučína* vybral renomovaného slovakistu nejstarší generace, docenta Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně Aloise Gregora; v druhém svazku osvědčila své znalosti tématu i širších souvislostí slovakistka dr. Anna Křemenáková,

dlouholetá redaktorka slovenské literatury v nakladatelství Československý spisovatel, v doslovu *Drobné prózy Martina Kukučína*. Později, roku 1973, vyšel v jejím překladu Kukučínův stěžejní román *Dům v stráni*.

Ve staré dobré tradici popularizovat díla slovenských klasiků, a zejména nejpřednějšího z nich, Martina Kukučína, zařazováním do edice Souvislá školní četba, pokračovalo koncem padesátých let volnějším způsobem, překladem do češtiny, tehdejší Státní nakladatelství dětské knihy (pozdější Albatros), a to reedicí Kukučínovy nejpoblárnější novely *Mladá léta*. Vyšla v překladu Ladislava Dvořáka s doslovem Anny Křemenákové v edici Studánka roku 1960. Ještě předtím, roku 1956, tedy před odeonským českým „objevením“ Kukučína, vyšel v SNDK téměř dvoustředánkový, dá se říci „průkopnický“ výbor z Kukučínových povídek pod názvem jedné z nich *Z teplého hnízda*.

Jeich překladatel, loni zemřelý Jan Vladislav, básník obdivuhodných myšlenkových hloubek a ryzího charakteru, si zaslouží připomenutí také proto, že si nikdy v nejmenším nezadal s totalitní mocí, a aby zůstal svobodný, volil odchod do exilu. Vladislavovy překlady ze slovenštiny – přeložil také Bottovu *Smrt Jánošíkovu* a jeho další verše – nejsou ani náhodné ani příležitostné. Slovenštinu měl v paměti od dětství – narodil se v Hlohovci jako syn českého poštovního úředníka působícího za první republiky na Slovensku, základ jeho vzdělání tedy souvisel se Slovenskem i jazykově, což se při jeho založení projevilo v brilantních překladech klasiků slovenské poezie i prózy.

V souvislosti s vydáním *Pražských siluet*, Kukučínovy zatím poslední knihy v češtině (Odeon 1988) si dovolím stručný osobní exkurs: Pražské jaro 1968 mě elektrizovalo: napsal jsem a v Bratislavě obhájil kandidátskou práci, v Praze jsem se rozloučil s místem redaktora v nakladatelství Naše vojsko a v redakci měsíčníku Plamen jsem povýšil z externisty na stálého redaktora. Jenže než jsem to stačil na všech místech oslavit, přijely tanky a následující politické důsledky mi udělaly škrt přes rozpočet. Plamen byl zastaven a pak zrušen. Slibovaná docentura na Pedagogické fakultě v Ústí na Labem mi nevyšla – po roce mého externistického dojíždění tamní vrchnosti za houstnoucí normalizace došlo, že vlastně nechtějí slovakistu, ale komunistu, takže sbohem a bez šátečku!

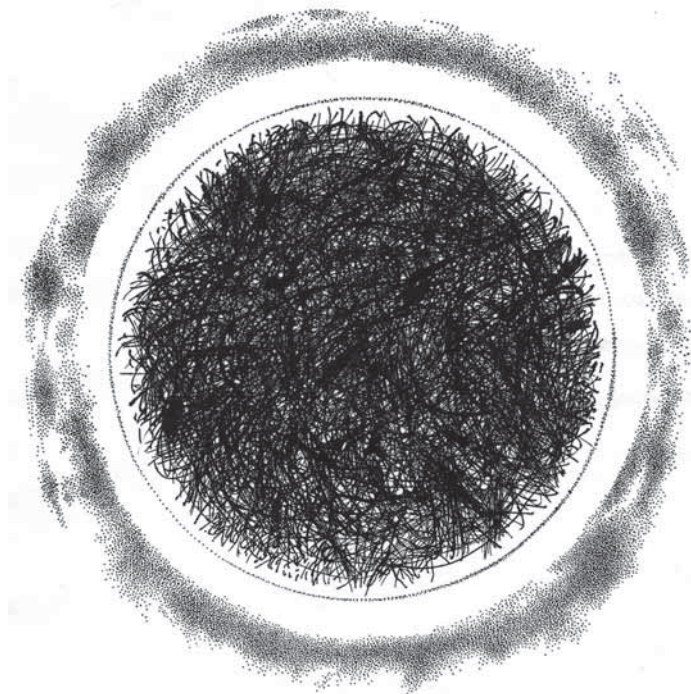
Risk je zisk, říká se a já jsem zkusil zůstat na volné noze, úředně jako OSVČ, osoba samostatně výdělečně činná, což tehdy šlo. Snad to zní kuriózně, ale je to tak: slovenská literatura mě podržela skoro celých dvacet let a umožnila mi zůstat stranou normalizačního marasmu. Překládal jsem i malé a ještě menší věci, jako povídečky pro Ahoj, lektoroval, přednášel knihovníkům, psal pořady pro rozhlas, doslovy ke knížkám, ediční návrhy, zkrátka, co se dalo.

Situace se podstatně zlepšila, když se vedení slovenských titulů v Odeonu po Vladimíru Reisovi a Marii Liehmové ujal můj nejlepší přítel dr. Vladimír Justl, redaktor, literární vědec a teatrolog, dlouholetý umělecký ředitel

pořadů poetické vinárny Viola. Zároveň se změnilo vedení nakladatelství Československý spisovatel, kde jsem si za ředitelování superbolševika Ivana Skály jako bývalý redaktor Plamene ani neškrtl, a kde se mi výborně spolupracovalo s novou redaktorkou dr. Hanou Müllerovou, která se ujala řízení nově ustanovené Slovenské knihovny.

Příteli Justlovi vděčím za prosazení a zredigování řady krásných a stále cenných knih, v Klubu čtenářů například velké antologie moderních slovenských povídek *V proudech času* (1984) a v celkovém pořadí už druhé *Pětice slovenských novel* (1989). Za lahůdku jsem považoval tituly pro odeonskou řadu bibelotů, kde se dalo kouzlit s grafickým řešením a výtvarným doprovodem. Vymyslel jsem si dvojici slovenských světáků a zároveň vyznavačů domova, a tak roku 1988 vyšel cyklus próz *Pražské siluety* Martina Kukučina a výbor z esejistiky a novelistiky písčícího malíře Milana Thomky Mitrovského *Jiskry z pološera*. Znal jsem již zmíněný kukučínovský soubor Želmíry Gašparíkové, sám jsem však věc pojal jinak, jako cyklus ryze pražských námětů ukazující život Prahy a slovenských vysokoškoláků v ní na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století, kdy byla něčím mezi velkým maloměstem a malým velkoměstem. Právě pro detaily a nuance tohoto přerodu měl vnímavý slovenský medik, ani domácí, ani cizí, ale z nejbližších sousedství, odnaproti, mimořádně jemný smysl, ať v půvabně hravých humoreskách nebo ve smutnohře osudových lidských ztroskotání v prostředí vinohradského činžáku. Ze dvou pointilisticky přesných fejetonových obrázků pražských ulic za raného spěchu i podvečerního hemžení na korze si lze udělat přesnou představu, kde byl jaký obchod, hostinec nebo kavárna, jak se lidé oblékali, kam chodili nakupovat, kam na kávu nebo na skleničku, jak se bavili, nahlížíme do kaleidoskopu běžného byvšího života přesněji, zaostřeněji než jinde. Za charakteristickou pro autora jsem považoval jeho *Procházkou po výstavišti*, rozumí se Jubilejní výstavy roku 1891. Je originální plynulým přechodem z reportáže do povídky, když se autor setká s novou perzonifikací svého oblíbeného hrdiny, jímž je tentokrát venkovský světa znalý řemeslník, kterého nezkažila ani živnost, ani zkušenosti ze světa a který má dost vůle, aby změnil svůj řemeslnický um a fortel s velkopodnikatelskou konkurencí.

Redaktor publikace dr. Justl udělal maximum pro to, aby knížka dostala přitažlivý kabát: kunsthistorika Jana Rouse zainteresoval do výběru dobových fotografií odpovídajících místům i ovzduší příběhů, výtvarnou redakci pobízel k výběru nažloutle tónovaného papíru, k stylovým předsádkám a k obálce i vazbě v intencích dobově převládající secese. Na okraj Mitrovského *Jisker z pološera* poznamenávám, že kvůli reprodukcím obrazů písčícího malíře zajel dr. Justl do Bratislavy a ve Slovenské národní galerii je z příkazu ředitele Alberta Marenčina dostal na počkání, takže výbor z Mitrovského próz doprovázejí malířovy u nás neznámé obrazy, rozumí se ve výrazných barvách.

Kukučín a Mitrovský jsou dvě hezké tečky za mým dvacetiletým působením na volné noze. – To by ovšem byla chabá koncovka úvahy, per misericordiam na sotva dostatečnou. Takže lepší, dramatičtější!

Z četby Kukučina mi natrvalo uvízl v hlavě jeho slovensko-pražský klíčový román o nejromantičtějším slovenském romantikovi Hroboňovi a jeho pražské lásce, o básníkově nadšení a rozčarování, o celém pražském obrozeneckém světě ve svérázných figurách spisovatelů, intelektuálů, kšeftařů, buřičů i mazaného policejního úředníka vyšší hodnostní třídy. Zdálo se mi, že je to román jako stvořený pro české publikum a jemu také autorsky určený. Profesor Ján Števček sice ve své skvělé analytické knize *Moderný slovenský román Kukučina* Lukáše Blahoseje Krasoně krajně zrelativizoval, ale to dělával ve svých sugestivních literárně srovnávacích sondách napořád, a já jsem si nadále myslel, že by Kukučínův román možná stál za překlad do češtiny, vracíval jsem se k té otázce se střídavými odpověďmi ano a ne, až mi to nakonec rázně a jednoznačně rozřešila náhle se objevivší všemohoucí neviditelná ruka trhu. Zašermovala neviditelným ukazováčkem na znamení: Nech toho, stejně by ti to nikdo nevzal, a kdyby vzal, tak by ti to nezaplátil! Idyla skončila, nastal tvrdý kapitalismus! Buď rád, že jsi v duchodovém věku. Seber se, mazej do penze a koukej si přivydělat nějakým tím přístipkařením nebo paběrkováním...

Poslechl jsem, co jiného.
Ale to už je jiná kapitola

14. 5 . 2010

PROBLÉMY SLOVAKISTIKY V ZRCADLE AREÁLOVÉ FILOLOGIE (BRNO 2010)

Blok studií **Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie**, který pro *Zrkadlenie/Zrcadlení* vybral a sestavil prof. Ivo Pospíšil, je součástí tradice Brněnských textů k slovakistice. Je výsledkem úsilí České asociace slavistů se sídlem v Brně ve spolupráci s Literárním informačním centrem v Bratislavě, Slavistickou společností Franka Wollmana, Středoevropským centrem slovanských studií a Seminářem filologicko-areálových studií Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vychází sice spíše z analýzy literatury, ale důležitou úlohu tu hraje filologický komplex jako takový v areálových souvislostech, jimiž je brněnský Ústav slavistiky znám. Předkládaný blok je výtahem z jednotlivých studií.

NA OKRAJ ÚVAH O STŘEDOEVROPSKÉ LITERÁRNÍ POSTMODERNĚ

DANIEL BÍNA

Postmoderna/postmodernismus obvykle hledá svůj původ či své kořeny v západních teoriích (Jean-François Lyotard, Charles Jencks, Richard Rorty, Wolfgang Iser aj.); eventuální podobné či analogické jevy v kultuře/kulturách střední a východní Evropy pak mohou být brány buď jako nedílná součást (západní) postmoderny, nebo jako specifická varianta postmoderny, anebo jako něco příliš specifického, čili něco jiného než postmoderna. Který z těchto pohledů je nejšťastnější?

Nejprve se nabízí otázka, není-li „Lpostmoderní“ status některých či mnohých současných slovanských a středo- a východoevropských literárních výkonů dán politickou korektností více než něčím „vlastnějším“, co je zakódováno přímo v textech?

Západní předporozumění postmoderním jevům dokumentuje např. Chris Barker, podle jehož formulace postmodernismus je „*kulturní styl vyznačující se intertextualitou, ironií, pastišem, prolínáním žánrů a brikoláží ... jádrem postmoderní „struktury pocitu“ je pocit roztržité, mnohoznačné a nejisté povahy žití v souvislosti s vnímaným zrychlením jeho tempa*“; zároveň jde o „*filosofické hnutí, které odmítá „metanarace“ (tj. univerzální výklady lidské historie a činnosti) a upřednostňuje ironii a formy lokálního vědění*“.
(Barker 2006: 152, 153)

Ve střední Evropě se literární komunikace odehrávala v mnohostranně jiném kontextu. Jinak to bylo s politickým a ideologickým rámcem, s kontrolou kultury, s dostupností zahraničních textů a vlivů atd. Středoevropské postmoderní jevy nemohly dost dobře být vyvolávány stejnými impulsy. Svéráz se zdá převažovat nad společným jmenovatelem. Nejcitelnějším aspektem možná je malá (či žádná) návaznost (vztahu) „středoevropského postmoderna“ vůči filosofickému postmodernismu.

Tibor Žilka uvádí o slovenském kulturním kontextu: „*na Slovensku absentovala filozofia, filozofické korene postmodernizmu, slovenská literatúra čerpala viac z cudzích zdrojov (J. Patočka a západní teoretici)*“. (Žilka 1995: 92) (Jestliže pak český kulturní kontext nemohl nabídnout „postmodernističtější“ zdroje než texty a koncepty Jana Patočky, sám na tom nebyl o mnoho „postmodernističtější“.)

Žilka shrnuje základní opakující se rozdíly mezi západními postmoderními texty a texty „socialistické“ postmoderny 80. let 20. století: symboličnost oproti udržování kontaktu s realitou, zkoumání abstraktních versus společenských problémů, oproti filosofickému politický charakter, opouštění veřejného prostoru versus angažování se; uvažují se zde též shodné znaky – ty se však spíše omezují na obecnou základní existenciální tóninu „odcizenost, absurdita“ (srov. Žilka 2003: 53).

Bogusław Bakula uvádí k polské situaci: postmodernismus v Polsku začal odstupem literatury od ideologických úkolů, různá (zdaleka ne všechna) ideologická a nacionalistická dogmata se stala pouze fabulačními otázkami; konstatuje se určitý kompromis kánonů postmodernistických a kánonu národního, taktéž i jistá poslušnost při výběru zviditelňovaných menšin – např. sexuální menšiny „*v podstatě nejsou tolerovány a nestávají se ani literárními náměty*“. (Bakula 2003: 38-52)

Být jakoby otevřený uvnitř pevných mantinelů a za ně se z ohledů na vlivné memplexy kulturních a náboženských tradic, z pocitu odpovědnosti za společnost či ze „státotvornosti“ nepouštět – taková tendence by upomínala spíše na povolenou komunální pseudosatiru, typickou pro kulturu reálného socialismu, než západní postmoderní situaci.

Společenská angažovanost, resp. bojovnost a časté (stranické) vystupování k některým společenským, kulturním a ideologickým hodnotám a zájmům – to vytváří spíše obraz „staromódnějšího“ přístupu ke kulturní tvorbě a k roli kultury a umělců ve společnosti, event. ve státě: přístupu spočívajícího v zásadě na nějakém druhu *integralismu* (otevřeně hájeného nebo zamlčeného *velkého příběhu*, metanarace).

Proti jakémukoli typu *integralismu* se právě vymezil filosofický postmodernismus; jeho hesly a hlavními tématy se staly: „paradigma pluralita“ (Welsch); odmítnutí velkých příběhů a odhalování represivní povahy pravd (Rorty); odvrát od paradigmatu platónské jeskyně k pojetí poznávání jako vlivové intersubjektivní činnosti (zejm. Lyotard v návaznosti na filosofii jazyka Ludwiga Wittgensteina); levicová (neomarxistická) kritika společensko-ekonomického systému a jeho fungování (opět Lyotard aj.).

Tvorba „původců postmoderních jevů“ ve střední Evropě se nezdá být příliš navázána na tento filosofický program. I to se možná ukázalo i v diskusi „západního badatele“ Douwe Fokkema a „východní badatelky“ Haliny Janaszek-Ivaničkové, o níž referoval Ivo Pospíšil. Fokkema předpokládá skluz střeoevropských a východoevropských kultur v jejich politicko-kulturním vývoji, v němž zatím mohly dospět jen do protofáze postmoderny, umožňující jim dosahovat pouze vnější dílčí podobnosti se západními výkony v rámci míjení se výpovědí zapadajících do různých dějinných kontextů. Janaszek-Ivaničková oponuje: postmoderna se projevila i ve východní Evropě už dříve, a to jako nástroj protirežimního odporu, podmínky pro postmodernu tu tedy byly příznivější než jinde. (Pospíšil 2003: 27) Má-li být takovéto obhajování střeoevropských postmoderních jevů reprezentativní, svědčilo by spíše pro velmi volný, vzdálený nebo téměř žádný vztah této kultury k filosofickému postmodernismu.

V popředí úvah a zkoumání střeoevropských postmoderně-literárních jevů stojí rozlišení postmoderny *existenciální* a *palimpsestové*. „V rámci střeoeurópskej literatúry evidujeme dva typy postmoderny: 1. existenciálna podoba, ktorú reprezentuje tvorba D. Tatarku, R. Slobodu, J. Johanidesa, D. Mitanu, D. Duška v slovenskej literatúre, no ešte zjavnjšie diela L. Vaculíka, ale predovšetkým texty B. Hrabala a M. Kunderu v českej literatúre; 2. palimpsestová podoba, založená na medzitextovom nadväzovaní, t.j. na intertextualite; táto forma postmoderny dominuje v dielach P. Vilikovského, L. Grendela, M. Bútoru, A. Vášovej.“ (Žilka 2000: 52)

Základem Žilkovy modelové dichotomie střeoevropského postmoderny nejspíše bude zpochybnění (event. odmítnutí) západního vymezení či (sebe)chápání postmoderního jevu – nejzřetelněji snad vyjádřené ve výkladu o *kristocentrickém* postoji v textech středovýchodoevropské postmoderny v kontrastu k tváním západní postmodernistické teorie na dekonstrukci transcendentu a sakrálna. (Žilka 1995: 90)

Takovéto prizma zakládá možná ne zcela nejproduktivnější pohled: jeho dimenze jsou snad až příliš formální a snad až příliš široké; není právě šťastným důsledkem uplatňování takové perspektivy, že se do takto pojaté „postmoderny“ vejde J.-P. Sartre či L. Vaculík, event. jen povrchově související případy vpašování „zakázaných poselství“ do textů publikovaných v totalitních režimech (což je určité něco zcela jiného než herní vícečetné kódování). Pojem existenciálnosti nadto vede k rozšiřování identifikace postmoderních jevů na stále více textů více či méně spojených náladou rezignace, únavy, pesimismu, nemožnosti... Podle postmodernistické filosofie (Lyotard, Welsch) je však podstatným znakem postmodernismu *radostné* přijetí těchto nemožností: nemožnosti zlikvidovat ve jménu systémů – neboli „vyšších švindlů“ (Nietzsche) – radikální pluralitu (neboli, možno snad říci, nelinearizovatelnost a nezredigovatelnost *hypertextu* kultury/světa).

Ovšem: ať už by byl „vzorec střeoevropské postmoderny“ modelován jakkoli, jeho explanační síla by byla nejspíš vždy snižována početní převa-

hou „spamu“ v postmoderní literární a umělecké komunikaci. Koneckonců je tu ohromná spousta projevů „postmodernosti“, jež lze považovat za jakási „zneužití“ určitého „zákazu ambicióznosti“, který lze číst v postmodernistických vyhlášeních konce velkých příběhů a nemožnosti konkluzí, rezultatů a syntéz – takže z nedostatku (myšlenkové a tvůrčí lenosti a/nebo chabosti) je náhle jakoby přednost, stejně jako z nedotaženosti práce... (Claude Hagège napsal: „*Banálnost obsahu je méně zřejmá, je-li oděna do hledání formy.*“ – 1998: 295)

TEXTY PETRA RÁKOSE, ČILI HRAVOST A HERNOST, ANEB PŘEDSTÍRAT A USMĚRŇOVAT

Z narůstajícího souboru víceméně relevantních textů středoevropské postmoderny nechť jsou zde coby snad zralý příklad zmíněny texty Petra Rákoše – autora se středoevropskou (zejména maďarsko-českou) kulturní identitou.

K dispozici jsou dva vydané svazky textů: *Korvína čili kniha o havranech* (neuchopitelný text, koláž nejrůznějších fragmentů, subtilnějších i méně náročných gagů a slovních hříček, skladba instalující třídu imaginárních postav, „havranů“, jejichž autorem stanovované rysy, povahy, příběhy atd. záměrně neumožňují konzistentnější modelování) a *Askiburgion čili Kniha lidiček. Fúrie čili kniha stíhání* (*Fúrie* je monolog hrdiny stíženého záchvatovitou chorobou nutící ho nesetrvávat na žádném místě a chodit bez cíle a konce pražskými ulicemi; meditace hrdiny – jmenuje se Orest *Cápa*, maďarské označení žraloka, zvířete, které musí stále plout a nemůže se zastavit, aby se neudusilo – se mimo jiné vrací k motivu sebevraždy; *Askiburgion* je nedokončený text, oproti *Korvíně* se více přivracející k přidržování se prvku „reality“, skladba celkově depresivního ladění, koncentrující atmosféru neřešitelnosti).

Uvedme, že za nejzávažnější postmoderní a postmodernistické rysy Rákosových textů, a zejména knihy o havranech, mohou být označeny: (1) učen(eck)á nostalgčnost, (2) tendence ukazovat směrem od mimetického k performativnímu smyslu (směru) textu a literatury, fungovat jako jakási „kritika čisté Mimesis“.

Učenecká nostalgčnost je stroj na aluze a všelijaká ironická a parodická intertextová navazování, vytvářející charakteristickou postmoderní atmosféru jakéhosi neustálého autorova útěku před hrozbou směšné vážnosti, atmosféru *strachu před naivností* (tak nazval Tomo Virk svou knihu o postmoderní literatuře – Virk 2000). Tento, možno snad říci, „módy drzý duch“ postmoderní nostalgčnosti je víceméně nezbytným (a paradoxním) důsledkem intertextuálního opojení postmoderního rukopisu. (Srov. např.: „*Oproti moderně, realismu atd. buduje postmoderna nikoli kontakt s tradicí, ale vědomý odstup od tradice, ironickou distanci, za níž však prosvítají obrysy nostalgie.*“ – Pospíšil 2003: 28)

Celá *Mimesis* je v postmodernistické perspektivě jen jedním z „velkých příběhů“, metanarací, jež lze odchlípnout a podrobovat dekonstrukci.

Západní filosofická perspektiva se (ve shuštění Zygmunta Baumana) během staletí posunuje od stanoviska odhalit (svou identitu, platónské ideje v podstatě vesmíru a v matematice, hlubokou pravdu – *veritas in puteo* – apod.) ke stanovisku vynalézt (v pojetí identity jako rozvrhu v existencialismu, v matematice podle Wittgensteina, bourbakistů, apod.). Ve vztahu individua ke své identitě se rýsují dvě teoretické linie či tradice: (1) tradice *odhalování podstaty* a hlubokých základů (Descartes, Kant, francouzští osvícenci), a (2) *vynalézání* či tvorby, *projektu* (Nietzsche, Heidegger, Sartre). (Bauman 1995: 28)

Postmodernismus radikalizuje, „radostně zrychluje“ tento pohyb. Lyotard říká: „*Osobnost skutečně postmoderní se vyznačuje absencí identity.*“ (Lyotard 1993: 35)

Postanalytičtí filosofové překloupili z modu *objevit* do modu *vynalézt* i jazyk a řeč. Slova pro ně přestala být obrázky věcí a stala se nářadím démiurga. „*Uvažuj o slovech jako o nástrojích, které charakterizuje jejich použití ... slovu uděluje význam jen jeho konkrétní používání ... v praxi.*“ (Wittgenstein 2002: 116)

Willard Van Orman Quine označil naše empirická přesvědčení za užitečné mýty, a zejména poukázal na „mýtus muzea“: věříme, že svět je hromada exponátů a naše mluvení (a psaní) je jejich nazýváním, strefováním se jmenovkami. „Realismus“ je jen jedna z mýtických her; domněle *objevit/zrcadlit* je jen zvláštním případem onoho *vynalézt*.

I na „fenomenologickém břehu“ se konal ve 20. století obrat k jazyku. Jan Patočka vyzdvihl démiurgickou roli jazyka: „*Můžeme jeden z hlavních problémů filosofie jazyka formulovat takto: určují věci jazyk (význam), nebo nejsou věci samy nic více než pouhý jazyk? ... Po jisté stránce je jazyk sám hlubší než jeho obsah; neboť vyjadřuje něco, co není původně uschopněn sdělit, základní moci, tvořící svět.*“

Korespondování, „napodobování reality“, *mimesis*, je jen jedním druhem takového konání, ovšem zmytizovaným. Význam a smysl promluv je podstatně generován nikoli korespondencí s „mimojazykovým světem“, nýbrž užitím, interaktivním postupem podle intersubjektivních sdílených pravidel – řečovým hraním. Lyotard v návaznosti na Wittgensteina tvrdí, že „*kognitivní racionalita spočívá v pravidlech řečové hry.*“ (Lyotard 1993: 61)

Hra není jen cosi *hravého*, co může a nemusí být v lidském konání přítomno; *herní* je samotný základ lidského konání, mluvení (a psaní). „Hra“ je tedy homonymum.

Johan Huizinga zůstával spíše u pojetí hry jako zrcadlení či předstírání a opaku vážnosti: „*Můžeme popírat takmer všetky abstrakcie – právo, krásu, pravdu, dobro, ducha, Boha! Můžeme popírat vážnosť, ale hru nie. – Hra nie je ‚obyčajný‘ či ‚vlastný‘ život. Je to skôr exkurzia zo života do dočasnej sféry činnosti s vlastnou tendenciou. ... Hociktorá hra môže hráča hocikedy*

úplne upútať. Protirečenie hra – vážnosť je vždy nestále. Menejcennosť hry má hranice vo vyššej hodnote vážnosti. Hra prechádza do vážnosti a vážnosť do hry." (Huizinga 1990: 223, 227) Snad príznačne se v pasáži o hře a hrách v jazyce Huizinga nevěnuje ničemu, co by připomínalo Wittgensteinovy *Sprachspiele*, ale tomu, že abstraktní výrazy pocházejí z metafor a za každou metaforou je slovní hříčka.

Eugen Fink se vyjadřuje na pomyslné hranici mezi „hravostním“ a „hernostním“ pojetím hry: „*Ontické zdání (zrcadlení a podobné jevy) je víc než jen analogon ke světu hry, vyskytuje se zpravidla jako sám strukturální moment ve světě hry. Hraní je skutečné chování, jež zároveň v sobě zahrnuje ‚zrcadlení‘, totiž herní chování podle rolí.*“ (Fink 1992: 31)

Zdeněk Kratochvíl uvažuje o povaze hry nad Rilkovým veršem „*Věci mohou být čímkoliv, / ale musí se jim to říci*“. Kratochvíl říká: „*V různých kontextech lze tento verš zakusit buď jako hlubokou výpověď přirozené zkušenosti nebo jako nonsens. V dětské hře může být vařečka prohlášena za princeznu a můžeme i najít zkušenost, pro kterou je princeznou. Protiargument, že je to stále jenom vařečka, se pokouší zrušit hru nebo zavést hru jinou. Hra zvětčuje přirozenost svým způsobem, odlišným od zvěcnění užitého. Právě jen z hlediska užitého a zpřehledňujícího zvěcnění se může Rilkeho verš jevit jako absurdní. Není to užité a zpřehledňující zvěcnění vlastně také jednou z her? ... Není to jakási „metahra“ obrácená proti nevypočitatelnosti lokálních významů, které otevírá každá jiná hravost; tedy hra na pozastavení významu všech ostatních her?*“ (Kratochvíl 1994: 28-29)

Nabízí se a hodí se tedy rozlišit (v literatuře a v životě) dvojí hry: *hravé-zrcadlící* (předstírající, legrační a podobně) a *herní-transakční*.

Eric Berne formuluje a zdůrazňuje, v čem je podstatný rozdíl: „*Základní charakteristika lidských her nespočívá v předstírání citových projevů, ale v jejich usměrnění.*“ (Berne 1992: 17)

V postmodernistických tendencích tedy může jít mj. o pohyb od *odhalovat* k *vynalézat*; od *napodobovat* k *usměrňovat*; od „literatury zrcadel“ k literatuře coby volnému průzkumu možností řečových a textových struktur.

Oč obtížněji se z hmoty „na koleně ob(ne)novovaného, z tortury korespondence se proklubávajícího“ světa, světa zbaveného útlků Mimesis a jejích rutinních šablon „realismu“, „věrnosti zachycení“ a podobně, – oč obtížněji se z tohoto tápání vylupuje jedenkaždý smysluplněji směřovaný slovní tvar, o to průraznější pak může být vyznění nečekaně umístovaných formulačních nápadů. V literatuře linguistic turnu se jazyk zabývá svou „fyziologií“, sám sebou. (Rákosovi havrani to schvalují: „*Oddejte se své fyziologii! Budete žít ve vlastním domě!*“ – Rákos 1993)

Jiří Fried na okraj Rákosova textu (na záložce *Korvíny* – Rákos 1993) uvedl: „*Kniha mi napovídá nechat a odpor k přímočarosti mozolnaté mimetické práce, k jejím příkazům pravděpodobnosti, k její kázni, k diktatuře modelu. Rozhodnuv se pro havrany, zbavil se autor pout. Protože je svět, ve*

kterém existují, právě tak dílem jeho imaginace jako oni sami, otázka vztahu k „objektivní realitě“ tím zajisté nezaniká, ale už se neklade jako povinnost k ní.”

Co by mohlo „věrně korespondovat s realitou“, tím se v Rákosových textech šetří, pro krátké ostré vpády. Ponorný proud a rozcupovaná nit koncipovatelného smyslu vede čtenáře k „intelektuální dobré vůli“ (vy)nalézat souvislosti v každé chvíli v každém místě textu, zesílit v sobě jejich rezonanci (nebo jak nazvat performativitu nesvazovanou mimetickým požadavkem korespondenčníké „trefnosti“). Havrani to schvalují: „Nakrmte vítr pepřem. Připrav pro vás oči žen.“ (Rákos 1993: 69)

Text tohoto příspěvku vznikl v rámci řešení výzkumného projektu podporovaného Grantovou agenturou Akademie věd České republiky (projekt GA AV ČR: IAA 901 420 701 „Textové typy v postmoderní literatuře slovanských národů“).

Literatura:

- Barker, C. (2006) *Slovník kulturních studií*, Praha: Portál.
- Bakuša, B. (2003) *Polská próza po roce 1990 v dialogu s postmodernismem a vizí střední Evropy*, in: Pavera, L. (ed.), *Postmodernismus v české a slovenské próze*, Opava: Slezská univerzita, s. 38-52.
- Bauman, Z. (1995) *Úvahy o postmoderní době*, Praha: SLON.
- Berne, E. (1992) *Jak si lidé hrají*, Praha: Dialog.
- Fink, E. (1992) *Oáza štěstí*, Praha: Mladá fronta.
- Hagége, C. (1998) *Člověk a řeč*, Praha: Karolinum.
- Huizinga, J. (1990) *Jeseň středověku. Homo ludens*, Bratislava: Tatran.
- Kratochvíl, Z. (1994) *Filosoфіe živé přírody*, Praha: Herrmann a synové.
- Liotard, J.-F. (1993) *O postmodernismu*, Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky.
- Patočka, J. (1991) *Fragmenty o jazyce*, in: *Literární noviny* 28.2.1991.
- Pospíšil, I. (2003) *Postmodernismus a podstata slovanských literatur*, in: Pavera, L. (ed.), *Postmodernismus v české a slovenské próze*, Opava: Slezská univerzita, s. 27-37.
- Rákos, P. (1993) *Korvína čili Kniha o havranech*, Praha: Český spisovatel.
- Rákos, P. (1995) *Askiburgion čili Kniha lidiček. Fúrie čili Kniha sthání*, Praha: Český spisovatel.
- Vírk, T. (2000) *Strah před naivností*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Wittgenstein, L. (2002) *Modrá a Hnědá kniha*, Bratislava: Kalligram.
- Žilka, T. (1995) *Text a posttext*, Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre.
- Žilka, T. (2000) *Postmoderná sémiotika textu*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Žilka, T. (2003) *Quo vadis, slovenská (svetová) próza?*, in: Pavera, L. (ed.), *Postmodernismus v české a slovenské próze*, Opava: Slezská univerzita, s. 53-63.

SLOVENSKÉ PANORÁMA A PROBLÉMY ČESKO-SLOVENSKÝCH KULTURNÍCH VZTAHŮ

25

TEXTY K SLOVAKISTICE

IVO POSPÍŠIL

Když pomineme krajní proudy v slovenském politickém spektru, zůstávají tu dva dominantní. Na straně jedné spíše kosmopolitní, prozápadní, chceteli proevropský, na straně druhé tzv. národovecký: s jistými úpravami, neboť každá analogie je jen analogie, bychom to mohli přirovnat k sporu mezi západníky a slavjanofily v Rusku, který v různých modifikacích přetrvává. V českém prostoru se to projevuje poněkud jinak: jeden proud (dnes spíše nehlučný) by byl pro to, aby se tento areál stal mostem, spojnicí tzv. Západu a Východu, slovanského a neslovanského světa, ale spojnicí mentální a kulturní bez ohledu na momentální politická propojení, a uvědomuje si, že kulturně nepřestává stát v tranzitivním pásmu – to se projevilo i v dějinném kolísání, často bez „zásluh“ autochtonní populace, jiný proud zdůrazňuje jednoznačnou příslušnost k Západu a naprosté odmítání všeho „východního“, slovanského, ruského, v extrémních polohách i cyrilometodějské mise a jejích kulturních produktů, včetně cyrilského písma. Z těchto odlišností, jež jsou diachronní povahy, vyplývá i jisté české neporozumění slovenským problémům a jistá ignorance tzv. národoveckého proudu v slovenském myšlení jako něčeho nepatřičného. To se Čechům několikrát vymstilo. Proto důležitým úkolem filologicko-areálového zkoumání Slovenska musí být vyváženější postoj, jenž více odpovídá skutečnosti, tedy neignorance tohoto velmi silného proudu v slovenské kultuře, politice a slovenském společenském myšlení. V českém prostředí jsou tyto proudy, které jinak – někdy opravdu radikálně – hodnotí slovenskou minulost, resp. středoevropské a slovanské dějiny – chápány jako delikátní záležitost, jdoucí často (a to odpovídá skutečnosti) proti českým národním zájmům a také proti českému výkladu českých i slovenských dějin. Nejde pouze o časově nejbližší epizody, počínaje rozbitím Československa v roce 1992-93, federalizací v roce 1968, autonomií Slovenska v důsledku mnichovské dohody v roce 1938 nebo vznikem tzv. Slovenského štátu/Slovenské republiky v roce 1939, ale také o události časově vzdálenější, např. dědictví Velké Moravy, cyrilometodějské mise, vzniku slovenského národa a slovenského jazyka, poměru slovenštiny a češtiny, kodifikace spisovné slovenštiny, problematiky tzv. jazykového vědomí, čechoslovakismu, clevelandské, pittsburské a martinské deklarace aj. Dokladem zvláštní slovenské historicity mohou být i některá periodika.

Vydávání almanachu *Nitra* bylo obnoveno především z iniciativy Andreje Červeňáka a jeho přátel v návaznosti na almanach vydávaný Josefem Miloslavem Hurbanem (1817-1888). Jeho první ročník vyšel roku 1842 česky v Bratislavě s podtitulem *Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a*

Slezska (o tom slovenské prameny většinou mlčí), druhý ročník z roku 1844 je patrně první publikací sepsanou v štúrovské slovenštině, která s přestávkami vycházela do roku 1876. Vzhledem k tradici, jež tu byla naznačena, je zajímavé, že v almanachu najdeme poměrně dost příspěvků často s protičeským ostnem zbytečně modernizujících a aktualizujících historií. Naopak lze také pozorovat, že většina materiálů je otevřená a evropsky vstřícná, zásadová, vlastenecká a objektivně informující, a to zejména o dění v ruské, české, polské a ukrajinské literatuře, ale také o slovenské menšině v zahraničí.¹ Z tohoto hlediska je třeba vyzvednout zejména práci editora a vědeckého redaktora Andreje Červeňáka, ale i dalších. Almanach jsme v Brně střídavě s některými kolegy poměrně pravidelně sledovali a recenzovali. Umělecká úroveň literárních ukázek bývá různá, ale lze konstatovat, že právě v tomto svazku je velmi dobrá.

Poezie byla vždy silnou stránkou almanachu a je to i v tomto případě. Mám na mysli verše Pavla Janíka, Milana Částy, Teofila Klase, literárního vědce Petra Liby. Také próza je tentokrát poměrně kvalitní, ať již jde o ukázkou z díla Maríny Čeretkové-Gáillové Zrada, o skvělou povídku Jána Tužinského Cesty, prózu Laca Zrubce Dvojhrob a vzpomínkově a mučivě laděný opus již slovenského „moderního klasika“ Ladislava Ťažkého Vyšetovanie nebo povídku Nevera od Ruženy Smatanové. Almanach je podnětný svými kritickými materiály, např. Miloše Ferka, Augustína Sokola, Ivana Szabóa, Vladimíra Dorči, Eugena Palceva aj. Rozsáhlý je oddíl Jubilanti (Ján Chryzostom Korec, Ladislav Ťažký, Jozef Vladár).

Podstatnou složkou almanachu je oddíl *Naše kontakty* zkoumající vztahy Slovenska a zejména slovenské literatury k ruské literatuře, k českému prostoru (např. přehledová recenze o české slavistice z pera Andreje Červeňáka), jsou tu i příspěvky českých slavistů, studie o ukrajinsko-slovenském básníkově, překladateli a literárním historikovi Sergeji Makarovi, stati o ukrajinské literatuře na Slovensku. V kulturologickém oddíle zaujme stat kardinála Korce o cyrilometodějské tradici, střídavý materiál Jozefa Boba, vzpomínky na T. H. Florina a Karola Bullu, článek slovenského spisovatele z Maďarska Gregora Papučka příznačně nazvaný *Potreba riešenia slovensko-maďarských vzťahov na základe princípu reciprocity*, tři studie o Brodzanech (J. Vladár, L. Zrubec, A. Červeňák), kde je také zmínka o spojitosti s příbuznými A. Puškina - nenajdeme tu však ani zmínku o tom, kdo tento fakt objevil (ruský slavista Kiškin), kdo Brodzany, před 35 lety v podstatě neznámé s ruinou „kaštieľu“ - propagoval v českém prostředí (brněnský rusista J. Mandát), ani dobově příznačné detaily. Podnětný je článek A. Červeňáka o romantismu a potom portréty sedmi slovenských výtvarníků z pera Jozefa Leikerta. Rozsáhlé jsou recenze, ohlasy, kulturologické rozhledy apod.

Celkově je almanach dobrým dílem, i když i nyní poněkud nevyváženým.

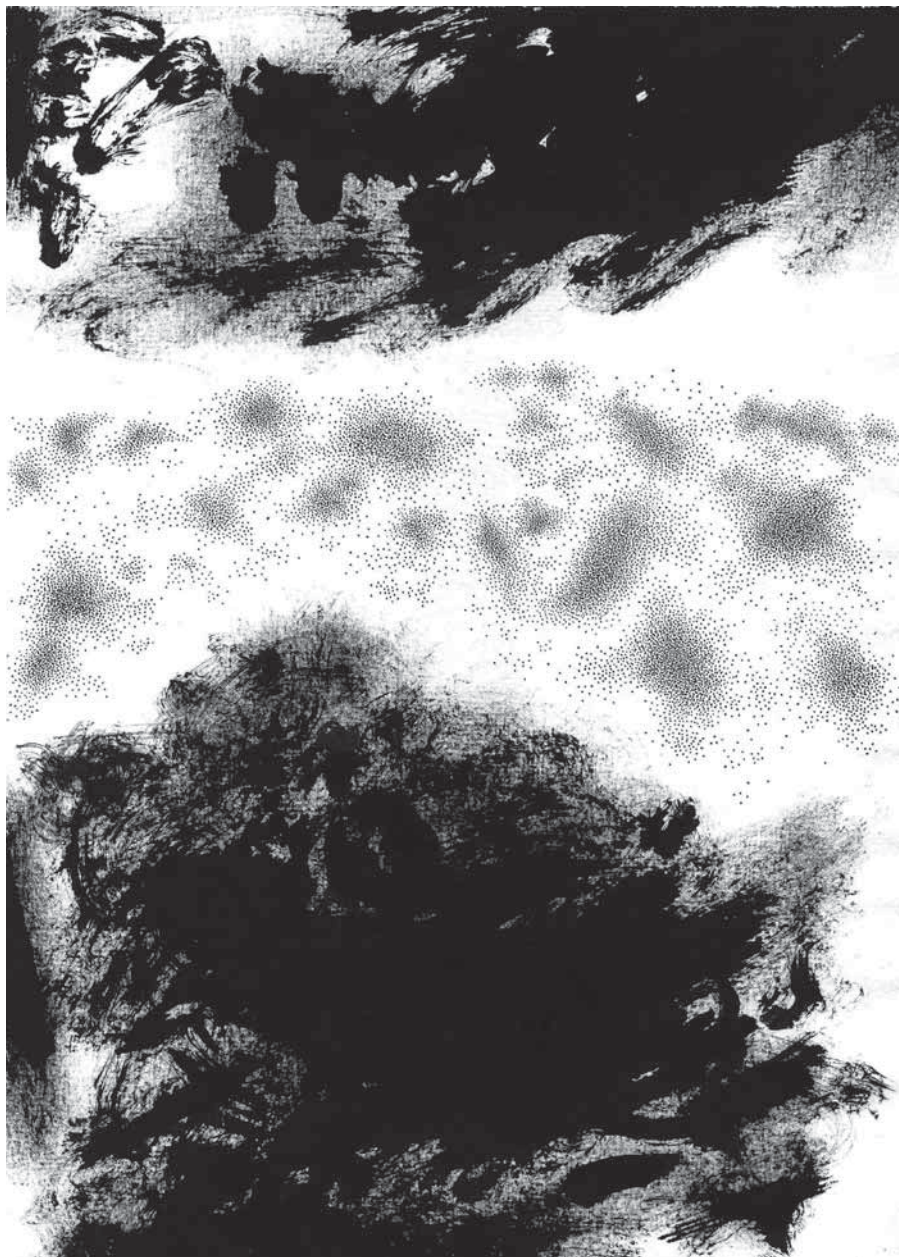
¹Almanach Nitra 2009 (desiaty ročník). Nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov, Nitra 2009.

Svou orientaci si od prvních ročníků v podstatě uchovává: národovectví, místy zbytečně přecházející do krajnějších poloh, důraz na slovacitu, hájení všeho slovenského a slovanské souvislosti. Méně tu nacházíme komplexněji chápaný prostor slovansko-neslovanské střední Evropy; kritičnost se projevuje spíše ve smyslu kritiky současného konzumního způsobu života, globalizace chápané jako potlačování národního svérázu, minulosti tzv. komunistické i současnosti, zejména liberálního a kosmopolitního proudu v slovenském myšlení, je tu poměrně hodně patosu, méně je tu kritiky slovenského národního života a jeho nedostatků. Estetická hodnota krásné literatury je poměrně dobrá, próza je spíše tradicionalistická, utkvělá v psychologickém a sociálněkritickém realismu, v poezii v poloze kontemplativní, duchovní, ale i s tradicí moderny (Janík). Almanach představuje relativně silnou a patrně životnou linii slovenské kultury a literatury s vyhraněnou orientací. Je dobře se s almanachem seznamovat, číst jej, neboť v českém prostředí je tato linie slovenského myšlení a slovenské literatury v podstatě ignorována a českému čtenáři se tak dostává deformovaného, falešného obrazu slovenské literatury a slovenských názorů i na vztah slovensko-český. Tato informovanost je vždy užitečná, i když často nepotěší; pro slavistu a slovakistu je tato konfrontace různých proudů v slovenském myšlení o literatuře ovšem nezbytná. Hodnotou par excellence jsou úvahy A. Červeňáka, ale i jiných, již zmiňovaných přispěvatelů, silný je tu proud archeologický, prehistorický, kulturologický a religiózní související vlastně s areálem Slovenska. Almanach je méně uměleckým nebo ideovým výbojem, mnohem více trvalým, zvolna plynoucím proudem vycházejícím ze silných slovanských kulturních a národních a národoveckých tradic se silným pocítováním slovanských a také evropských souvislostí a vyhraněným pohledem na slovenské dějiny a jejich kontroverzní osobnosti. V ideové koncepci almanachu došlo podle mého soudu k prolnutí sociálněkritických, dokonce levicových, a národoveckých a náboženských proudů s tradičně slovanskou orientací. Řekl bych, že pro komplexní pohled na současné Slovensko a jeho kulturu je znalost almanachu Nitra nezbytná.

Odpor podstatné části slovenské reprezentace k podobě státu po roce 1918 měl své kořeny v minulosti, ale právně zejména ve dvou dokumentech, v nichž se v podstatě hovořilo o česko-slovenské federaci: toto bylo v pokřivené podobě naplněno až v roce 1968. Radikálnější část slovenské politické reprezentace spojená, jak známo, s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, žádala přímo o samostatný stát – odtud rozhodnutí ze 14. 3. 1939. Tyto otázky znovu vzbudilo slovenské vydání pamětí novináře, velitele Hlinkovy gardy, ministra vnitra, de facto nejmocnějšího člověka Slovenského štátu Alexandra Macha, jenž – na rozdíl od svých spolubojovníků Tukey a Tisa – nebyl popraven, byl uvězněn a po dlouholetém věznění především v českých zemích na popud Alexandra Dubčeka (jeho otec Machovi vděčil za to, že nebyl jako komunista výrazněji persekvován) v květnu 1968 propuštěn. Zbytek života se věnoval mimo jiné psaní pamětí, v nichž zdůvodňuje svoji

životní dráhu a politické cíle. Stará politická zásada zní *Audiatur et altera pars*. Tou druhou stranou pro mnohého Čecha a také některé Slováky jsou právě jeho memoárové fragmenty. Ministr a vrchní velitel silových složek státu, jenž vedl válku s Polskem po boku Hitlerova Německa, s USA i SSSR, začal tyto pro někoho brizantní paměti sepisovat hned po propuštění; autenticita textu, který byl za normalizace ukraden československou státní bezpečností a potom odpočíval v příslušném archívu, než si ho povšimli bystří čeští historikové a ukázky publikovali ještě před vrácením rukopisu Slovensku, nebudí v zásadě pochybnosti (pečlivé sestavení a poznámky autor doslovu František Vnuk, dílčí věci Karol Kubík, Vincent Šabík, Jozef Zavarský a Radoslav Repa). Fragmentárnost pamětí má své důsledky v opakování určitých partií a fixních idejí – především tu však chybějící pasáže z hovorů s G. Husákem. Mach byl mužem, jenž dokázal využít novinářských znalostí a který ovládal praktickou psychologii jedince i mas, člověk citově založený, jenž se dokázal hájit a který se samozřejmě vidí nikoli jako viník, ale jako oběť dějin. Jako by dokládal známý aforismus, že cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. Nelze mu odepřít „měkkost“ vůči kamarádům, mezi nimiž byli i známí slovenští komunisté usilující jednu dobu o připojení Slovenska k SSSR. Mach vidí politické události ostře, tedy i povstání – byl uprostřed věcí a mohl tahat za nitky. Memoáry, jejichž část byla patrně záměrně zničena, stojí za přečtení, i když s jejich celkovým laděním nemusíme zdaleka souhlasit; nastavují zrcadlo často temným historickým událostem, paradoxům dějin, kladou jednoduché a nepříjemné otázky a obsahují štiplavé poznámky - ne každému se to bude líbit. Je to svědectví o obhajoba, ale také vyhraněný pohled na problémy česko-slovenské, ale ač je to pohled často nevábný, nelze mu upřít realnost.¹ Mach je obratný novinář a když vezmeme v úvahu, že jde o pouhé fragmenty, neboť některé důležité partie, zejména hovory ve vězení, mj. s G. Husákem, byly násilně vyňaty, zničeny nebo uschovány policejními orgány předlistopadového Československa, o to více ocením jejich promyšlenou strukturu; do jaké míry je to dáno autorem, do jaké míry editory a redaktory, přesně nevíme. Základní Machovou tezí je nutnost vzniku Slovenského státu jednak z hlediska pragmatického (nebezpečí pohlcení Maďarskem), jednak jako přirozené vyústění boje slovenského národa. Z odstupů a nadhledu to lze přijmout, ale faktograficky je jeho líčení poměrů v Slovenské republice poněkud expurgováno, i když Mach jako vůdčí politik toho mnoho ví a dokáže tím obratně argumentovat: to se týká zejména úlohy komunistů, armády a průběhu Slovenského národního povstání. Jeho paměti jsou prosyceny silnou antičeskou tendencí, jež se projevuje důsledně a vychází nejen z boje proti české politice a Čechům v meziválečném období, ale také ze zkušeností věznění. V pamětech v podstatě nenajdeme jediný kladný výrok o českém fenoménu; těžko bychom v českém prostředí v 19. a 20. století

¹ Alexander Mach: *Z dalekých ciest. Fragmenty z memoárov.* Edícia Slovenské dejiny dvadsiateho storočia. Ved. redaktor Ján Bobák, jazyková red. Božena Rolková, eds František Vnuk a Karol Kubík. Matica slovenská, Martin 2008.

našli někoho, kdo by se Machovi v tomto negativním postoji k blízkému národu alespoň přibližoval. Tyto paměti – již vzhledem k péči, jež byla jejich vydání věnována – dokládají utopičnost česko-slovenského státního svazku, nemožnost obou národů žít v jednom dvounárodním státě, spíše v nějakém větším, volnějším celku (dnes EU), nerealizovatelnost projektu, který byl asi od počátku chybný, nedomyšlený, byť vycházel z dobových šancí, z dějinných souvislostí a také nutností. Rozbití Československa, i když bylo založeno na zmíněné utopičnosti projektu, neslo a nese s sebou různé problémy, zejména však státně a národně geopolitické. To je však spíše úkol pro prognostiky nejbližší budoucnosti.

V 80. letech 20. století vznikl v rámci ČSAV a jeho literárněvědné bohemistiky a slovakistiky zajímavý projekt, který tehdy ani nemohl mít objektivní publikační výstup. O to je zajímavější dnes s tím, co už o uplynulé době víme.¹

Prof. Milan Hrala je znám jako rusista, literární historik a translolog; jeho zvěčnělá manželka PhDr. Hana Kučerová, CSc., pracovala v 80. letech minulého století jako vědecká pracovnice Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a byla členkou českého slovakistického týmu, jenž v době československé federace zpracovával delikátní téma česko-slovenských vztahů; z toho, co badatelka objevila, analyzovala a napsala, nebylo vydáno před rokem 1989 samozřejmě zholanic, později tomu už nebylo takříkajíc aktuální. O to je současná edice, kterou připravil právě Milan Hrala a opatřil krátkým vysvětlujícím doslovem, tak cenná: to, co bylo včera nevhodné a nezajímavé je dnes vrcholně aktuální: věci se vyostřují, všechno je lépe vidět, odhalují se skryté mechanismy, jež určily nedávnou minulost a pokoušejí se určovat přítomnost i budoucnost; texty Hany Kučerové ve své faktografické výčtovosti spíše mezi řádky vysvětlují na poměrně úzkém prostoru a ve vymezeném čase vše podstatné, co způsobilo krach česko-slovenského utopického projektu; současně však ponechává místo k domýšlení a přemýšlení o funkčnosti a účelnosti tohoto spojení, neboť si na ně budou aktéři tohoto tzv. rozdělení/rozpadu/likvidace Československa v budoucnu muset vzpomenout.

Autorka excerpovala a komentovala české příspěvky o Slovensku v řadě periodik různé politické a kulturní orientace, např. *Archa*, *Kmen*, *Lípa*, *Brázda*, *Naše doba*, *Cesta*, *Pramen*, *Moravsko-slezská revue* apod. Ze všeho se reliéfně rýsují některé klíčové postavy, mj. Ladislav Narcis Zvěřina, J. V. Sedlák, K. Kálal, M. Hodža, J. Holeček, ovšem Albert Pražák, kupodivu tu chybí Josef Jirásek, postava nezanedbatelná. Autorka se přitom vrací do 19. století, aby vysvětlila témata a problémy traktované v publicistice 20. let 20. století, které se týkají nesamozřejmosti

¹ Hana Kučerová; *Česko-slovenské vztahy ve 20. letech XX století*. Podle materiálu kulturních publikací. Otiš, Ústí nad Orlicí 2009.

přijetí Štúrovy spisovné slovenštiny, skrytých možností návratu Slováků k češtině ještě v 80. letech 19. století; dotýká se i delikátního tématu tzv. Maďarské a Slovenské republiky rad a bez vlastního hodnocení ukazuje na její tehdejší převažující evaluaci ve smyslu maďarské iredenty.

Současně jemně prezentuje slovenské odlišnosti Čechy většinou podceňované, a to zejména v Praze. Bylo by asi nesmyslné nedoceňovat „maďarskou stopu“, zejména pozici katolické církve a jejích reprezentantů na Slovensku, ale ještě důležitější je vlastní slovenská historie v Uhersku, to, že zabránit spojování a podporovat dělení Slovanů ve svém sousedství je dominantou maďarské politiky včera i dnes a pravděpodobně bude i zítra a je evidentním strategickým cílem. Svědčí o tom i dnešní koncepce navracející do hry Uhersko jako živý celek, který obnovovat není ani třeba, neboť nikdy nepřestal existovat; krutý maďarizační tlak po roce 1867 se sice nezapírá, ale jeho význam v slovensko-maďarských vztazích se spíše retušuje a posiluje se představa umělosti česko-slovenského státního svazku. V přísně vědeckém pojetí, kde není místo na manipulace a optativy, je nutno toto vše zohlednit, aby bylo možné vystihnout složitost problematiky, jak ji postihla právě Hana Kučerová. Je pravda, že od 80. let 20. století, kdy právě vznikala, se literatura k této tematice značně rozhojnila¹, její význam je i dnes nutno ocenit. I když tu místy chybějí přesné bibliografické odkazy i nezbytné rejstříky a soupisy, jde o zajímavý, sice dobový, ale i do současnosti transcendingující dokument zdrženlivé analýzy a opatrné interpretace, pokud se autorka vlastního názoru ze známých důvodů nezřekla. Z tohoto hlediska by bylo jistě velmi vhodné detailně prozkoumat česko-slovenský vztah také v letech 1968-1992, tj. v době tzv. československé federace; možná by to vrhlo překvapivě jasné a ostré světlo i na česko-slovenskou minulost i česko-slovenskou perspektivu.

¹ Z české strany viz např. Jan Rychlík: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy*. 1. sv. 1914-1945. Academic Electronic Press, Bratislava 1997, 2. sv. 1945-1992. Academic Electronic Press, Bratislava 1998. Rychlíkovy knihy jsou fundované, čerpá v nich i ze svých archivních profesních možností před rokem 1989, místy nesou stopy slovenského jazykového vlivu, jsou „vyvážené“, současně relativně názorově otevřené, nejsou však kýženým novým ostrým pohledem na problematiku, zvláště ve sféře poznání národovecké/nacionální linie slovenského historického-kulturního myšlení. Zajímavě tyto dva díly doplňuje: M. Stehlík: *Češi a Slováci 1882-1914. Nezářetelnost společné cesty*. TOGGA, Praha 2009. Již podtitul je signifikantní, ale nevím, zda zcela přesný: vývoj myšlení slovenské elity k ideji společné cesty a nakonec i společného státu měla svůj vývoj, jenž byl docela zřetelný, ale to, co bylo nejasné, tedy nezřetelné, bylo celkové ideově společenské podloží slovenského chápání českého partnera.

VÝVIN SLOVENSKEJ A ČESKEJ LITERATÚRY AKO LITERÁRNOVEDNÝ DIALÓG

VIERA ŽEMBEROVÁ

Autorská, výskumná, recepcná situácia a distribučná „prax“ v tvorbe a v literárnovednom reflektovaní literatúry pre mladého čitateľa v raných deväťdesiatych rokoch signalizovala všetky prejavy lineárneho „odrazu“ toho, čím prechádzala kultúrna a spoločenská prax. Kým sa na jednej strane rozkladal systém, ktorý sledoval hodnotu, estetiku a morálnu výbavu umeleckých textov pre mladých čitateľov, vzťahovo pracoval s jeho obsahmi v literárnej vede, na druhej strane sa práve systém obnovoval tým, že zo zázemia literárnej vedy predkladal prvé syntézy svojich moderných dejín a inicioval vývinové, hodnotové a poetologické i recepcné analýzy novej tematickej, poetologickej, estetickej, morálnej situácie v tvorbe a v čítaní pre mladých čitateľov. Predovšetkým výrazná pozornosť sa venovala tendencii a funkcii konkrétneho textu v „novej“, rozumej v inej situácii, aká pôsobila do začiatku deväťdesiatych rokov v tomto type umeleckej literatúry.

Tento horizontálne vedený pohyb zasahoval do tvorby aj recepcie i vydavateľskej praxe, najmä z neliterárneho prostredia, a prebiehal veľmi intenzívne v prvej polovici deväťdesiatych rokov súbežne v dvoch protismeroch a v dvoch prepojených národných literatúrach. Napokon tento hektický proces obsiahne alebo zasiahne výstižne kríza literárneho života.

Spoločenská skúsenosť s termínom kríza napovedá, že sa ním signalizuje „čosi“, čo dosiahlo svoj negatívny vrchol a čaká na riešenie, ktoré, ako keby ani nejestvovalo. Literárnovedná prax využíva termín kríza na označenie javu či procesu, ktoré sa pohybujú v sínusovom pohybe a v zmysle pohybu je obsiahnuté aj jej možné, predpokladané, očakávané alebo „riadené“ riešenie. To by znamenalo teda i to, že sa literárna veda (zvlášť kritika) s termínom kríza¹ vyrovnáva v jeho významovej i hodnotovej dvojznačnosti a stav kríza i proces krízy znamená na jednej strane zložitý proces,² ale na druhej strane anticipuje očakávanú a potrebnú „zmenu“ v štruktúrach i v systéme aktuálneho literárneho života.

Od začiatku deväťdesiatych rokov sa opakovane a skutočne znepokojene, predovšetkým v literárnokritickej výpovedi, hovorí o kríze v literatúre pre deti a v literatúre pre mládež. Objektívne treba k tomuto náčrtu pripojiť však i to, že kríza criticalkej praxe, teda jej benevolencia k hodnotám textu, akosi prirodzene nedala, mysliac na kontext spoločenských udalostí, na seba

¹ Oskár Čepan: Literárne bagately. Bratislava: Archa 1992. Časť Kritériá, kritika a kríza, s. 5 – 28.

² Oskár Čepan: c. d., s. 5 – 28.

dlho čakať. Lenže za tento zrýchlený proces rozkladu zodpovedá aj, či predovšetkým, dravá prax vydavateľskej manufaktúry, ktorá zaplavila knižný trh a „ponúkla“ aj autorov na jedno použitie. Daň za toto kultúrne trasovisko zaplatila zo žánrov napríklad autorská rozprávka, ale aj „vyradenie“ druhových celkov, napríklad poézia pre chlapcov, poézia pre dievčatá, na nejaký čas z autorského i čitateľského záujmu.

Vlastne sa dá s odstupom naznačiť i to, že sa dovtedy agilná kritická prax pre literatúru mladých rozpadla akosi samočinne pod tlakom spoločenskej i personálnej krízy, ktorá zasiahla všetko, čo sa dovoľávalo skutočnosť pred rokom 1989 bez toho, aby sa rozlišovalo podnetné od nefunkčného (zánik časopisov, vydavateľstiev, rozklad spisovateľskej organizácie, oslabenie sekcie pre teóriu a kritiku detskej literatúry, vytlačenie „tradičných“ autorov za komerčné hranice knižného trhu prvej polovice desaťročia), pritom však úplne nezanikla potreba prostriedkami, ktoré praxi literárneho života ostali, udržať hodnotovú kontinuitu s tvorbou už vtedy označovanou za klasický fond a za vývinovo ďalšie „spojivo“ v reťazci tradičného odkazu „kvality“ a estetických i mravných osobitostí v literatúre pre deti a v literatúre pre mládež.

Reálne jestvujúca a svojimi praktikami prehlbujúca sa všestranná kríza literárneho života, teda aj autorskej umeleckej tvorby ako priama reakcia na zásadnú hodnotiacu a empatickú zmenu postoja spoločnosti k umeniu a jej tvorcovi v deväťdesiatych rokoch, sa vyvažuje aktivitou literárnej vedy o „detskej literatúre“ (Ján Kopál, Zuzana Stanislavová, Eva Tučná, Eva Vitézová, Brigita Šimonová, Viliam Obert, Jana Nemcová, Svatava Urbanová, Naďa Siegllová, Milada Šubrtová, Věra Vařejková, Alena Zachová, Jaroslav Toman a iní), ktorá na prax krízy a na krízu v praxi vo vzťahu spoločnosť, literárny život, autor, čitateľ odpovedá serióznymi vývinovými a hodnotnými syntézami literárnohistorického záberu do druhov, podnetnými interpretačnými operáciami v autorskej dielni, v texte alebo v literárnom druhu, či v žánri. Napokon sa predstavuje konkrétnymi kritickými sondami do javu v literatúre pre deti a v literatúre pre mládež, napríklad kratší čas v deväťdesiatych rokoch v Zlatom máji, ale sústredene v periodikách odlišnej ambície, v Bibiana a v Ladění. Argumenty na takto zvolené „dialógy“ medzi literárnou vedou, literárnym životom a príjemcom umeleckého aj odborného textu poskytuje proces spoločenských zmien, ktorý sa okamžite preniesol aj do systému organizovania literárneho života (vstup neoficiálnej, zvlášť exilovej a prekladovej literatúry) a doznieval, ba aj - nezáujem sprivatizovaných či novovzniknúcich vydavateľov a vydavateľstiev - paralyzoval konkrétnu autorskú dielňu (zvlášť autorov, ktorí sa považujú vo vývine literatúry pre mladých čitateľov za tradičných = starých alebo spoločensky preferovaných do začiatku deväťdesiatych rokov). Napokon priamou rezonanciou na tento stav je vznik pojmu a jeho spontánneho obsahu, tínedžerská kultúra, o ktorej stratégovia kultúry v deväťdesiatych rokoch pochybujú ako o autentickej entite nielen v generáčnej či sociálne vymedzovanej kultúre, ale odmietajú

jej prítomnosť aj v umeleckej literatúre (napríklad Vincent Šabík tento jav označuje sa subsystém bez zjavnejších vkladov do kultúrnej praxe na začiatku desaťročia).

Rozklad jednej spoločensko-organizačnej štruktúry v kultúre po roku 1989 a jej suplovanie predovšetkým ekonomicky motivovanou praxou otvoril krízu v kultúre a umení „dvere“ dokorán do vydavateľskej praxe, na knižný trh, do spisovateľskej organizácie, do odborného časopiseckého života aj do autorskej dielne tým, že prestali takmer zo dňa na deň „fungovať“ väzby v systéme kontinuity (národnej) literatúry, v systéme kultúrneho života, v praxi inštitucionálne riadenej kultúry, teda aj literárne, estetické, poznávacie a mravné normy očakávané od umeleckého textu pre mladého čitateľa - v tom čase už označované za staré, prekonané - v takých súvislostiach, do akých autor a jeho text vstupovali pred začiatkom deväťdesiatych rokov.

Transparentne zastupujú krízu v jej negatívnej polohe naznačenej situácie literárneho života azda dve skutočnosti: jednak je to (módna) rezignácia autorov na dialóg s tradíciou druhu a žánru, no nie raz aj vlastnej autorskej línie do začiatku deväťdesiatych rokov, do ktorého „z vlastnej“ vôle vstupujú a potom útok literárneho, vlastne postmoderného organizovania umeleckého textu, ktorý možno označiť aj „za zlaté obdobie“ gýča, tentoraz ako výraz záujmu čitateľa, ktorý „uveril“ plytkosti mediálneho „tovaru“, čo sa mu dennodenne a pri akejkoľvek príležitosti ponúka ako „umenie“ jeho generácie, jeho doby či „cool“ doplnok do jeho osobných kultúrnych potrieb.

Reakcia na tento „medzičas“ vo výmene systémov, autorského zázemia, ale aj kvality čitateľa býva rozličná. Azda ani neprekvapí, že sa do jej rámca dostalo volanie po nadväzovaní na vydavateľsky (Mladé letá), časopisecky (Zlatý máj, Bibiana, Ladění), organizačne (Bibiana), ale predovšetkým umelecky podnetné inšpirácie, aktivity, výstupy, teda na situácie z nedávnej minulosti, čím si, popri všeličom z napredujúcej kultúrnej praxe súčasnosti treba vysvetliť reedície národnej folklórnej lektúry (Pavol Dobšinský, aktivita Lubomíra Feldeka, Antona Habovštiaka), čitateľsky osvedčených titulov (z tvorby Maše Haľamovej, Márie Ďuríčkovej a ďalších), „neoficiálnych“ autorov (sústredne ide predovšetkým o prózu Jaroslavy Blažkovej), tituly duchovne motivovanej lyriky pre mladých čitateľov (Milan Rúfus a iní), dobrodružnej lektúry atď.

Pod egidou postmoderny však pokračujú pohyby v literatúre pre mladých čitateľov, ktoré možno označiť za výsledok krízy, a tá v pôvodnej tvorbe pre nich pokračuje, lenže tak isto práve na ich pozadí sa dá uvažovať o emancipácii nekonvenčného v konvenčnom (estetickou funkciou vyhranenom) kultúrnom prostredí, aké všeobecne priznávame literatúre pre mladých čitateľov, a to tradične, lebo ju spoločensky a výchovne považujeme za lektúru „zvláštnych“ funkcií.

K POETICE AFORISTICKÉ TVORBY IVANA FONTANY A JÁNA MAJERNÍKA

(NĚKOLIK KOMPARATISTICKÝCH REFLEXÍ Z HLEDISKA
LITERÁRNĚKRITICKÉ PRAXE)

ALEXEJ MIKULÁŠEK

Žánr aforismu (a jemu blízké útvary jako sentence, gnómy, maximy, popř. „pouhé“ paradoxy, a slovní hříčky, které nemají charakter samostatného žánru) patří k vyhledávaným, neboť umožňuje na malé ploše, v syntaktickém rozsahu několikaslovné eliptické věty (výjimečně tvořené jedním dekomponovaným slovem nebo slovy dvěma) až po souvětí, výjimečně delším, /dů/vtipně a intelektuálně brilantně (a brizantně) vyjádřit to, co „běžný“ i analytickým jazykem svazovaný mluvčí či pisatel sám ve zkratce neumí, pro co jen těžce volí vhodná slova, nebo co zdlouhavě opisuje, perifrázuje. Jeho obliba roste, s ní i počet knižních titulů, tematických výborů i návštěvnost příslušných webových stránek (nejednou označených jako „citáty“, „výroky“ nebo „moudrost“). Jako motto jsou nejednou využity ve slohové školní praxi, ale někdy jsme svědky toho, že jejich znalost až nezdravě vytěsňuje četbu literatury, jako by ji synekdochicky „nahrazovala“.

V tomto příspěvku se zaměřím na dva „typy“, resp. dvě možnosti realizace aforismu, z nichž ten první je podle mého názoru bližší aforismu českému, zvláště současnému, pro nějž je příznačná jemně hravá a ironizující racionalita, tematická šíře, jistá míra ambivalence (někdy až mnohovýznamovosti); formou má blíže k intelektuální sentenci. Zasahuje primárně čtenářův intelekt, který oslovuje a podněcuje, nutí ke spoluúčasti. Ten druhý „typ“, nalezneme spíše ve slovenské literatuře, je nejednou satirický, obsahem se někdy blíží „zkrácenému epigramu“, nejednou groteskní, přímočařejší, antropologický, někdy melancholický, především emocionálně působivý. Je spontánnější, dravější, adresnější a „srdečnější“, jde více od plic, jak se v Čechách a na Moravě říká. Oba „typy“ sice v různé míře nalezneme v obou národních literaturách, slovenská i česká specifika se však funkčně doplňují jako obě národní literatury v nadnárodním rámci česko-slovenské komplementarity.

Za výraznou osobnost onoho „českého typu“ aforismu lze v současnosti považovat **Ivana Fontanu** (vl. jménem Mojmír Soukup), jenž se na aforismus soustředil od svých počátků, ve slovenské literatuře se takovou osobností stal Pavol Janík. Protože jsem však analýze Janíkovy tvorby věnoval už několik

studií, soustředím se na jinou osobnost slovenské literatury, tedy na Jána Majerníka. Oba mi představují jisté vyhraněné typy realizace žánrových možností aforismu, které jsou ovšem velmi široké, tedy stejně široké jako jakéhokoli jiného vyvíjejícího se žánru. Co se týče jeho hranic, a zvláště odlišností od sentencí, gnóm, bonmotů a dalších slovesných útvarů, nejednou nepřesahujících hranici věty či krátkého souvětí, jsou tyto v literární praxi velmi prostupné, ne vždy vyhraněné. A ona nevyhraněnost je patrná zvláště při „aforizování“ těchto útvarů, včetně epigramu, ba i při aforistickém „zkracování“ parabol, bajek či bestiářů. Aforismus si však vždy ponechává to, co je mu vlastní, tedy esprit, šarm, logiku, originální jazykovou nápaditost projevující se dekompozicí a aktualizací slov, vět, frazeologismů, stejně jako frází a ustálených vzorců, schémat „myšlení“ a hodnocení.

Ivan Fontana navazuje na tvorbu Françoise de La Rochefoucaulda, Georga Christopa Lichtenberga, Jeana de La Bruyera, z českých a moravských rodáků zmiňme Marii Ebner von Eschenbach, Franze Kafku nebo Karla Krause; z aforistů českého jazyka pak autor uvádí nejčastěji Gabriela Lauba. Ze současných tvůrců si nejvíce cení „*Jiřího Žáčka, ale dobrých aforistů je více, např. Jiří Faltus, Zdenka Ortová, Patricie Holečková, František Uher*“ atd.

Základem Fontanova paradoxu je nejednou dvojsmyslný paradox a anti-teze, dva poetické postupy, těžící z tradic klasické rétoriky. Už v knižní prvotině „*Kostky v letu*“ (někdy neprávem citované jako *Kostky v ledu*), čteme: „*V každém objevu je něco starého, co jsme nečekali.*“ Poněkud školsky „dovysvětleno“: staré se dostává do paradoxního napětí s novým, a to v dvojím smyslu: staré je jednak součástí objeveného, jednak je neočekávané, tedy nové. I ve Fontanově dosud poslední knize (*Albrecht z Valdštejna a jeho doba v zrcadle aforismu*) je nespočet konfrontací, nesených „slovesným objektem“ připomínajícím hranol, mnohostěn. Aforismy pracují s materiálem, jež nabízí diskursivní jazyk, ale metaforickými nástroji, jako příklad uvedme: „*Samota netíží tolik jako prázdná slova.*“ Zde je aforisticky evokován obraz samoty uprostřed nic neříkajících slov. Pohyb je i skrytý, netematizovaný, jako „průnik ducha“, který nezná omezení. K aforizaci dochází třeba takto: „*V historii snad každého národa je bezpočet nocí, které svou krutostí a bestiální brutalitou probudily ze sna i hluboce spící zrna skal.*“ Toto souvětí je svým diskurzivním „obsahem“ sentence, částečně převoditelná do ještě jednoduššího sdělení, že snad neexistuje národ, jehož dějiny by nebyly poznamenány nelidským brutálním násilím, avšak svou slovesnou „formou“ je to více než „sdělení“, jest to právě aforistický text, v němž jsou konfrontovány, metaforicky nadsazovány a paradoxně rozehrávány motivy pohybu a ustrnulosti (historické události-skály), snu a bdění (noc-probuzení), vysokého a nízkého (krutost a brutalita - hluboce spící), dočasného a věčného (zrna-skal). Gramatická atemporálnost a myšlenková nadčasovost je přirozeně vyprovokována nějakým konkrétním, začasť historickým podnětem. Konfrontace, napětí, paradoxní pnutí, to vše zakládá aforismy Fontanovy; ale nikoliv jen jeho.

Aforismy těžší z exponovaného napětí či přímo z konfrontace dvou významů, nejednou v rámci volného přirovnání, metafory, definice, domnělé tautologie atp., přičemž výchozí skutečnost je reinterpretoována a ukázána v novém světle. Pokud bychom vyšli z knihy „Stánek myšlenek aneb O vědě jako takové“, autor v ní aforismus „definuje“, metaforicky a aforisticky současně, s paronomázičkou hrou, jako „úlet literatury“, jinde jako „literární jednohubky“, popř. jej přirovnává k dvojplošníku, jenž na svých křídlech nese oba významy; takto v rozhovoru s autorem této studie: „*Aforismus není jen pouhá sentence. Často sice jde o velmi krátkou větu, která však člověka někam směřuje a povznáší. Přirovnal bych jej k dvojplošníku, který nese minimálně dva významy, ale také přináší závrať. Nejsem literární teoretik, ani pilot, jakým byl Exupéry, aforismy píše více intuicí než rozumem, ten slouží jen pro vybalancování jazyka, pro jasnost textu, pohazení metafor a výzbroj paradoxů. Tak jako se často ve filatelii objevuje reflexe známkové tvorby (známka na známce), tak se i aforismus definuje často svými vlastními prostředky, samozřejmě, že přitom nesmí chybět všechny patřičné atributy. Koření, sůl, vtíp.*“ A tento svůj výrok na jiném místě doplnil, s ohledem na mnohovýznamovost či ambivalentnost aforismu: „*Aforismus je starý literární žánr, a jak jsem již uvedl, nese určitý náboj, musí mít myšlenkový potenciál. Je jako mravenec nesoucí překvapivě velký hnanol, který se čtenáři neustále rozkládá do spektra barevných obrazů.*“

Fontanovy texty se vyslovují k nejrůznějším tematickým okruhům, jež se navíc vzájemně prostupují a prolínají; jen namátkově jmenuji např. problematiku školství a vzdělávání, vědeckého a uměleckého poznání, akademické i laické obce, poměru etiky a logiky, moci a bezmoci, panství a rabství, relativity spravedlnosti, času jako jednoty trvání a pomíjivosti, problematiku vesmíru - řádu a chaosu, revolucí a restaurací atp., nejednou v lehce ironizující, parodizující, satirické i humoristické perspektivě, která odhaluje paradoxy skryté uvnitř tématu samého: každý plán skutečnosti, vnímaný jaké literární téma nápaditým, invenčním spisovatelem, v sobě jako by tajil nejen aforismus. Velmi zhruba je možné vymezit čtyři stylové okruhy, z nichž fontanovský aforismus těžší, aniž bychom je označili za normativní „typy aforismu“.

KULTÚRA A SÚČASNOSŤ ALEBO PRIESTOR NA MEDZILITERÁRNE ZBLIŽOVANIE

VIERA ŽEMBEROVÁ

Kultúra a súčasnosť je výskumný viacjazykový spoločenskovedný publikačný priestor na sprístupnenie „nových“ pohľadov na slovensko – maďarsko – českom poznávacom, predovšetkým v literárnovednom, lingvisticom, sociologickom i politologickom „dialógu,“ a v prepojení na jednej strane na kultúrne otvorený a na druhej strane spoločenskovedne koncentrovane precizovaný pohľad na to, čo z minulosti vytvorilo a dnes oslovuje spomenuté kultúrne a národné spoločenstvá, aby naďalej vo svojej jedinečnosti napredovalo noetické či komparované vytváranie (ne)poznávaných kontinuit a kontextov na podnety vnášané dejinným a spoločenským nazeraním na systém a hodnoty konkrétnych národných spoločenstiev v ich vzájomnom historickom, politickom, priestorovom, kultúrnom i medziludskom „prepojení“.

Koncepcia projektu *Kultúra a súčasnosť* najskôr veľmi premyslene buduje na sentencii, podľa ktorej nič nie je zabudnuté a nič sa nemení bez toho, aby neostali stopy a podnety rezonujúce v čase i priestore v tom, čím ľudské spoločenstvo žije a koná.

Pozorné sledovanie periodika a jednotlivých príspevkov naznačuje ústredný problém a tým, na čo opakovane upozornil aj Peter Andruška,¹ ostáva chápanie pojmov národné a národnostné (kultúra, literatúra, menšina či iné), ich obsahov a vzťahov, ale predovšetkým ich (normatívne) prijímanie a výklad, hoci spravidla však ide predovšetkým o aktualizácie, ich singularnej či vzájomnej „vývinovej“ podmienenosti. Napokon literárny vedec Andruška otvára aj ďalší (sub)vzťah, je ním pojem a jeho obsah v širších súvislostiach, „keďže sklon zamieňať označenie národnostný za národný, ktorý som v úvode tohto zamyslenia konštatoval u maďarských národnostných autorov, zasiahol aj slovenské národnostné prostredie v Maďarsku (prítom si uvedomujem, že motivácia maďarských autorov na Slovensku a slovenských v Maďarsku je prirodzene odlišná: Slováci si na pozíciu menšiny zvykli, keďže nikdy neboli ničím iným, kým Maďari sa menšinou stali po stáročia väčšinovej pozície, navyše ich sen o zjednotení s materským národom by sa – teoreticky – mohol uskutočniť bez geografických prekážok, čo o Slovákoch v Maďarsku povedať nemožno). Gregor Papuček už v roku 1989 konštatoval: „Sme slovenskou národnou menšinou v Maďarsku (...). Zjednodušene, ale presne: príslušník národa v inom štátnom útvare sa stáva národnostou,

¹ Peter Andruška: *Súčasní slovenská spisovatelia z Maďarska*. 1. vydanie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2008, s. 3 – 23. ISBN 978-80-8064-429-2

keďže národnostná príslušnosť ho spája aj s vlastným národom (kultúrou materského štátu).“¹

S ústredným materiálom *Literatúra – národná aj národnostná* vychádza Andruškova súborná publikácia *Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska*, ktorá – tak ako jeho ďalšie knižné práce a vypovedá o tom aj koncepcia periodika *Kultúra a súčasnosť* – sa mení na pracovné syntézy, teda na tak užitočné a prvozecké i objavné dejiny problému národná a národnostná. Seriózna literárnohistorická pripravenosť Petra Andrušku, jeho skutočne presvedčujúca osobná i materiálová zorientovanosť v tvorbe, činnostiach a v autorskej biografii mu dovoľuje pohybovať sa v „politologickom“ priestore a vzápätí sa interpretačná koncentrovať na autora alebo na konkrétny text. Túto schopnosť Petra Andrušku je potrebné zvýrazniť preto, lebo užitočne a inovatívne z postu literárneho vedca a vedeckého redaktora vytvára priestor pre svojich slovenských (*Karol Wlachovský, Anna Zelenková, Tibor Žilka, Karol Tomiš, Martina Petříková*), českých (*Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Daniel Bína*) i maďarských (*József Eötvös, Fratinšek Alabán, Zuzana Szabová, Klaudia Körtvélyesiová* a mnohí iní) spolupracovníkov a pre návraty do dejín literárneho, dejinného, etnického javu či problému, alebo na ich výpravy do aktuálneho i očakávaného pohybu v rovnakých javoch či prepojeniach (otázky názvoslovia², prekladu,³ medziliterárnosti, areálového výskumu, dejín⁴ a ich javových následkov a iné).

Slovenská literatúra vzniká v rumunskom, srbskom a maďarskom kultúrnom prostredí ako následok neliterárnych procesov, čím ostáva signálom pre svoje pôvodné prostredie a nezastupiteľným, ale predovšetkým latentným vkladom do dejín slovenského etnika a jeho duchovnej kultúry.

A tak v prevažujúcom jazykovom spektre periodika *Kultúra a súčasnosť* má opodstatnenie všímať si, ako sa utvára vzťah medzi slovenským, českým a maďarským „materiálom,“ teda či má opodstatnenie opýtať sa, či jestvuje len jedna slovenská literatúra a viacero literatúr, ktoré sa vyjadrujú slovenským (literárnym) jazykom bude väčšmi konvencia (problému), ako potreba čeriť vody kultúrnej praxe vo vzťahu k javu literatúra a k entite národná literatúra. Napokon doterajší kulturologický a literárnovedný výskum už takéto (populistické) ataky zažil a vždy úspešne prežil aj s jasnou odpoveďou, v ktorej zostáva obsiahnuté presvedčenie: v zahraničí slovenská diaspóra kultivuje svoju historickú a rodovú pamäť, udržiava vedomý, všestranne otvorený

¹ Peter Andruška, c. d., s. 22. Papučkov text bol publikovaný v SME č. 4/1989, pozri P. Andruška, c. d., s. 22.

² Ako príklad Zuzana Szabová: Niekoľko myšlienok o dvojjazyčnosti. *Kultúra a súčasnosť* 4. Zošity č. 9/2006. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2006, s. 131 – 137. ISBN 80-8094-044-4.

³ Ako príklad Karol Tomiš: Poézia Attilu Józsefa v slovenských prekladoch. *Kultúra a súčasnosť* 3. Zošity č. 8/200. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2006, s. 112 – 119. ISBN 80-8050-785-9.

⁴ Ako príklady Zuzana Vargová: Niektoré aspekty nemeckej romantickej filozofie, s. 3 – 10. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka: Dejiny slovanských literatúr – realita alebo mýtus?, s. 47 – 53. Anna Zelenková: Trúfal som si obrátiť svet naruby (Štefan Krčméry a jeho kontakty s T. G. Masarykom), s. 64 – 78. In: *Kultúra a súčasnosť* 4. Zošity č. 9/2006. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2006. ISBN 80-8094-044-4.

a rozvíjaný kontakt s krajinou svojich predkov a v slovenskom jazyku nielen udržiavajú, ale jedinečne rozvíjajú svoju autentickú tvorbu, duchovný rozmer a kultúrnu prítomnosť.

Nie životaschopnosť, tá sa napokon stáročiami života na Dolnej zemi potvrdila, ale podstata slovenského „fenoménu“ za hranicami Slovenska, tentoraz ako mravný a nazerací spôsob jestvovania národného spoločenstva i jednotlivca, stáli na počiatku reflexie *Ondreja Štefanka O spolupráci ako o príležitosti zaspomínať si na „staré, dobré časy“* uverejnenej v časopise *Rovnobežné zrkadlá*,¹ ktorý vychádza pre Slovákov v Rumunsku. Autor „úvodníka“ zhodnocuje aktuálnu situáciu Slovákov na Dolnej zemi ako priesečník, ktorým sa „nové“ v „novom svete“ prejavuje aj takto: „*V tomto našom geopolitickom regióne však, plnom utlmovaných vášní a predsudkov, spolupráca a integrácia nie sú iba púhymi frázzami, ale sú i možným a jediným východiskom, ako sa zbaviť nevdačnej histórie a uviesť život do normálnych kolají. Aj preto, že je tu príliš veľa inakosti, že sa tu paralelne, navzájom neznáme a navzájom nepoznané, vyskytuje príliš veľa svetov. Teda kultúr. Len si ich zopár pripomeňme: rumunská, maďarská, srbská, nemecká, židovský, slovenská, česká, rusínska. A zaiste by sa ich ešte niekoľko ďalších našlo. Každý jeden takýto svet, každá jedna takáto kultúra má za sebou svoju históriu, svoje tradície, svoje hodnoty.*“

„Svety“ národných kultúr a národných spoločenstiev, ktoré spomína Ondrej Štefanko, súvisia – a nie nepodstatne – s tým, čo v tom istom periodiku zosúladuje v príspevku *Rozkvet kultúry I. a II.*² Mircea Malita do vzájomne sa podmieňujúcich prejavov spoločenského života na prelome dvoch storočí. Filozof Mircea Malita sleduje (svoju) rekonštrukciu prítomnej kultúry ako javu, ale aj systému spoločenského výrazu a prejavov najskôr ako prirodzenú polaritu reči a kultúry („*prvý obraz o kultúrnej mnohorakosti sveta predstavujú reči*“), do ktorej zasahuje „*ideológia ako kultúrny systém*“,“³ aby zapojil do terminologického reťazca aktuálnu, lebo podľa očakávaní aj univerzalizujúcu „*európsku identitu*“.⁴

Európska identita sa M. Malitimu javí ako dilema, „*do ktorej sa dostáva Európa, keď sa pokúša stvoriť*“ (európsku identitu), „*a keďže samé kultúry identitu tvoria, na pranier sa dostáva otázka, či vlastne možno hovoriť o „európskej kultúre“ a čím ona vlastne je. Jediná možná odpoveď na túto otázku je, že zjednocujúcou črtou európskej kultúry je rozmanitosť je zložiek. Konštatujeme, že sú tu prítomné aj nové prvky: povedľa národných kultúr sa tu hovorí aj o rozkvetu regionálnych kultúr, ktoré sú uvedené na tú istú významovú rovinu, ako aj o dobre udržiavanom spoločnom dedičstve, ktoré je hojne navštevované a teší sa úcte v muzeálnej Európe*“.⁵

Od deväťdesiatych rokov sa dostali postupne do vedomia a na pracovné

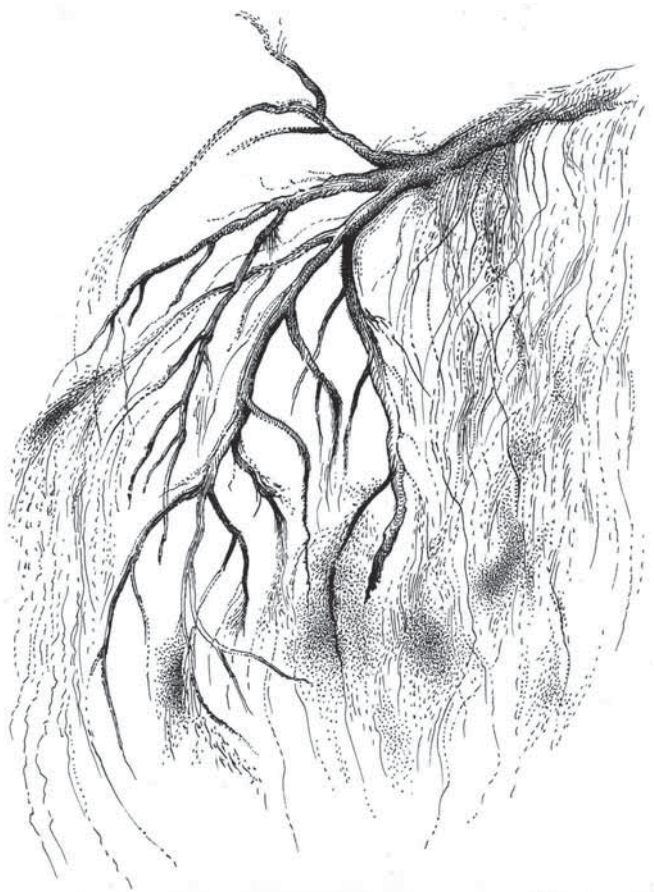
¹ Periodikum *Rovnobežné zrkadlá* VII, 2002, 2, s. 81 - 82.

² *Rovnobežné zrkadlá*, VII., 2002, 1, s. 58 - 67 a č. 2, s. 134 - 145.

³ C. Geertz v *Rovnobežné zrkadlá*, VII, 2002, č. 1, s. 58, 60.

⁴ *Rovnobežné zrkadlá*, VII., 2002, č. 2, s. 134.

⁵ M. Malita v *Rovnobežné zrkadlá*, VII., 2002, č. 2, s. 134.

stoly odbornej verejnosti na Slovensku i mimo jeho územia, kde slovenčina pretrvala ako vedomý dorozumievací nástroj, viaceré užitočné a naliehavo očakávané autorské alebo kolektívnom zostavené súbory, súhrny a syntézy ako seriózne výsledky mapovania, záznamov, vytvárania systémov a hodnotiacich postojov o tom, čo súvisí so slovenskou kultúrnou a po slovensky písanou literatúrou mimo územia Slovenska. Filozof M. Malita pritom hovorí „o univerzálnej literatúre”,¹ odvolávajúc sa na Goetheho a jeho záujem o konkrétny čínsky román. Naznačenú líniu premýšľania o „rozkvete kultúry” uzatvára zistením, podľa ktorého „multikulturalizmus je hnutie, ktoré sa vzťahuje najmä na vnútro spoločnosti, keď berieme do úvahy nie kultúry sveta, ale tie, ktoré spolunažívajú v rámci tých istých hraníc”.²

Zdá sa, že naznačenému trendu *globalizácie kultúry*, teda spoločenské-

¹ M. Malita v Rovnobežné zrkadlá, VII., 2002, č. 2, s. 136.

² M. Malita v Rovnobežné zrkadlá, VII., 2002, č. 2, s. 139.

ho života ako celkov napomáhajú aj *multimédiá* 21. storočia, prekračujúce napísané a vytlačené slovo i tak, že ho bez zábran „vyprázdňujú,“ parazitujú na jeho „naračnej“ schopnosti, na jeho príbehu a protagonistoch (Batman, Hery Potter, Hobiti a ďalšie), a hoci umeleckú literatúru popierajú pre jej „pomalosť“ a za jej nároky, aké má na čitateľa, v duchu „rýchlosti,“ strohosti, akčnosti práve „nové médiá“ deštruujú jej umeleckú a estetickú jedinečnosť. I napriek tomu zostáva a pretrvá vytlačené slovo pevne zakliesnené vo svojom pôvodnom poslaní: byť tvorcom, zástupco a reprezentantom jedinečnosti myslenia, čítania, vedenia spoločenstva, z ktorého vzišlo ako výzva na dialóg bez ohraničenia času, priestoru a kultúr.

Renesancia v literárnom živote Slovákov za hranicami Slovenska, Peter Andruška hovorí o „*krajanskej literatúre*,“ sa spája spravidla so sedemdesiatimi rokmi 20. storočia. V tom čase vývinovo dozrela situácia tvorby a tvorivosti tak, aby pretlačila vedomie o svojbytnosti, ale predovšetkým v Maďarsku, Rumunsku a Juhoslávii, na „*bývalej Dolnej zemi*“ (Michal Harpáň), vyzreli individuality umelecké i vedecké a „domáci“ literárny život udržiava prirodzené podmienky na dialóg zacielený na slovenské kultúrne prostredie a na kultúrny pohyb v krajine, kde sa „*menšinová literatúra*“ rozvíja.

Literárnovedné syntézy o umeleckej literatúre „*národnostnej menšiny*“ mohli sa predstaviť odbornej verejnosti až vtedy, keď si Slováci za hranicami Slovenska (zahraníční Slováci, krajanovia, Slováci na Dolnej zemi verzus emigranti, exulanti podľa životných osudov, či za ich rozhodnutí odísť, stali „hlad“ alebo „politika“) po generácie zložito utvárali na svoj obraz nielen „nový“ geografický a „iný“ spoločenský priestor, v ktorom zakladali svoj materiálny domov, ale dokázali si v ňom vytvoriť svoj „*duchovný domov*“ (Štefan Knotek). „*Reč súčasných zahraničných Slovákov*“ (Vítazoslav Hronec) odolala tlakom svojho inojazyčného okolia a jedinečným spôsobom si uchovala stopy, nie raz až (pôvabným, emotívne umocneným spôsobom) zakonzervovala pôvodného „*materinského celku*“ (Peter Liba).

Spôsob, akým sa literárna veda vyrovnáva s tou umeleckou, ale aj odbornou literatúrou, ktorá vznikala na podloží iného kontextu (maďarský, rumunský, juhoslovanský, český, poľský, ukrajinský – rusínsky, rómsky, chorvátsky – vid' za všetkých zvlášť syntézy Petra Andrušku (1994, 2000), Dagmar Márie Anocovej (2002), Michala Babiaka (1999), Michala Harpáňa (2000) s inou spoločenskou a politickou pamäťou, z iného kultúrneho kontextu, ale vnútorne sa hlási k svojmu „*materinskému*“ jazykovému, historickému, etnografickému a „*typovému*“ zázemiu (kontextu), vyrovnáva sa najskôr a opakovane, hoci paradoxne so svojím *terminologickým* „*uchopením*“.

Pojem národnostná literatúra pracovne pre svoje výstupy definovali všetci autori dostupných historických a kritických aj interpretačných výpovedí o folklórnej a umeleckej literatúre za hranicami Slovenska. Michal Harpáň¹ (*Zápas o identitu*, 2000) hovorí o *našej, krajanskej, národnostnej, menšinovej*, lebo

¹ Michal Harpáň: *Zápas o identitu*, 2000.

ňou vymedzuje tvorbu, ktorá vznikla mimo územia Slovenska. Aj on súhlasne prijíma rozšírenie obsahu pôvodného pojmu národnostná literatúra o P. Andruškovo chápanie¹ (Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme, 1994, Literárna tvorba národnostných menšín, 2000), do ktorého sa po roku 1989 prirodzene včleňuje k tvorbe národnostných menšín aj *literatúra exilová* (po roku 1989 stratila opodstatnenie ako následok politickej tenzie) a *literatúra národnostných menšín žijúcich na Slovensku*. Pri tomto poslednom komponente, na to upozorňuje Peter Andruška, čaká na najbližší *heuristický výskum* orientovanie sa v tvorbe autorov českej, rómskej a rusínskej národnosti na Slovensku.

Problém ďalšieho výskumu, ktorý spomína Peter Andruška, má dve rovnocenné súčasti, pretože spoločenskovedný, teda aj literárnovedný výskum sa môže vo svojej horizontále (sústredenie materiálu) a vertikále (systemizovanie a zhodnocovanie získaného materiálu) započat len tam, kde jestvuje relevantný objekt výskumu (autor, literárna tvorba) a predmet jeho poznávania (literárna veda a jej metódy).

Po formálnej stránke sa mapovanie a vytváranie hodnotových vzťahov medzi autorom, textom, čitateľom a kontextom rumunskej aj slovenskej literatúry nateraz uzatvára vo výskume slovenskej literatúry, ktorá vzniká medzi rumunskými Slovákami v práci Dagmar Márie Anocovej² Slovenská literatúra v Rumunsku (2002). Autorka predkladá solitérnu literárnohistorickú syntézu, ktorá zachytáva tri storočia genézy folklórneho a autorského emancipovania sa slovenského kultúrneho prvku na území dnešného Rumunska. Literárnohistorický charakter práci D. M. Anocovej dáva rekonštrukcia historických súvislostí, prenikanie do špecifickosti javu, o ktorom hovorí vo vzťahu k času a hodnote autorského umeleckého textu. Na pomedzí medziliterárnosti a literárnej histórie odmieta náznaky vplyvov slovenskej literatúry na autentickosť tvorby po slovensky píšuceho autora v Rumunsku, preto na jednej strane dôkladne vymedzuje „dolinozemský kontext“³ a na druhej strane naznačuje diferencie voči „rumunskému kontextu“.⁴ Význam pevného zázemia a vedomie pre jej výklad užitočného „veľkého“ kontextu núti autorku pracovať s autentickým literárnovedným poznaním (Oskár Čepan, Viktor Kochol. Pavol Števček, Peter Andruška, Peter Štilicha, Dionýz Ďurišin a iní), čím spätne dokumentuje kritický (recenzie) a zostavovateľský záujem (knižne a časopisecky vydané výbery) slovenskej literatúry o tvorbu autorov píšucich po slovensky na „bývalej“ Dolnej zemi.

V tejto súvislosti treba s uznaním prijať Antológiu slovenskej krajanskej poézie, ktorú zostavil P. Andruška⁵ (2001) ako, jeho slovami pripomenuté, učebnú pomôcku na štúdium krajanskej literatúry a kultúry,⁶ hoci v najnovšej antológii

¹ Peter Andruška: Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 1994.

Peter Andruška: Literárna tvorba národnostných menšín. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2000.

² Dagmar Mária Anocová: Slovenská literatúra v Rumunsku. Nadlak 2002.

³ Dagmar Mária Anocová: Slovenská literatúra v Rumunsku. Nadlak 2002, s. 30.

⁴ Dagmar Mária Anocová: Slovenská literatúra v Rumunsku. NDLSAK 2002, s. 37.

⁵ Peter Andruška (ed.): Antológia slovenskej krajanskej poézie. Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa 2001.

⁶ Peter Andruška (ed.): Antológia slovenskej krajanskej poézie. Nitra. Univerzita Konštantína

sa stretli iba také texty, ktoré sprevádza „poézia ako zážitok“.

Možný súhrn spoločných problémov literárnej vedy krajskej literatúry o krajskej literatúre by najskôr absorboval tieto súčinitele spoločenského, kultúrneho a umeleckého „sveta“ každej z nich:

- kodifikovanie terminologického a pojmového aparátu pre entitu, jav a ich prejavy,
- špecifikovanie periodizačného kľúča na (vývinové) orientovanie sa tak v celku krajská literatúra, ako aj v jednotlivosti, literatúra národnostnej menšiny,
- precizovanie literárnej vedy (história, kritika, teória, metodológia, preklad, medziliterárnosť) v jej univerzalizovanom záberu k celku krajská literatúra a k špecifikovanej zložke konkrétnej národnostnej literatúry (spravidla ide o kritiku a interpretačné operácie),
- precizovanie kontinuity historického a diskontinuity hodnotového prijímania „starého“ a „nového“ v literárnom procese celku krajská literatúra a jeho národných literatúr,
- vývinové mapovanie dvojdomosti (literatúra verus literatúra) po slovensky píšuceho autora v inojazykovom kultúrnom prostredí.

Krajská literatúra v 21. storočí zostáva v záujme aktuálneho výskumu slovenskej literárnej vedy. O správnosti tohto postoja hovorí aj pozornosť, aká sa venuje literárnej výchove, jazykovej výchove, dialógu prostredníctvom literárnych časopisov ako súčastiam, čo podporujú a súčasne relativizujú znakové regionálne, jedinečné etnické prejavy synkretizmu v kultúre Slovákov na „bývalej Dolnej zemi“. Týmto i vyššie naznačeným aktuálnym otázkam projektovaného výskumu krajskej literatúry sa venuje Petrom Andruškom¹ zostavený zborník *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov* (2002). Azda možno len spomenúť, pre obidve stany sú kocky hodené. Napokon budúcnosť by neodpustila dnešku, keby sa jestvujúci vklad (jazyk) a jeho hodnota (umenie, veda, kultúra, umelecké hodnoty) nezúročili v prospech Slovákov i krajanov v zahraničí.

Partnerom pre publikácie, ktoré vychádzajú z literárnovedného (areálového) výskumu Petra Andruška v nitrianskom akademickom prostredí, v ojedinelom vydavateľskom kroku *Kultúra a súčasnosť* od deväťdesiatych rokov, má svoj látkový i problémový pendant v zborníku *Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia*.² Do vydania editor zaradil príspevky, ktoré nepostupujú panoramatickými zábermi do jazykového či kultúrneho javu, skôr využívajú metódy literárnej vednú a sledujú kontakty slovenskej, maďarskej, nemeckej a českej kultúry na pôdoryse vied pedagogických, sociálnych, umenovedných, lingvistických a to tak, že nadväzujú na dostupný spoločenskovedný výskum a hľa-

Filozofa 2001, s. 3.

¹ Peter Andruška (ed.): *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2002.

² *Kultúra- priestor interdisciplinárneho myslenia* 3. Zborník z medzinárodného vedeckého sym-
póza konakého dňa 21. – 22. septembra 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa. Zostavil Peter
Andruška. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF 2005. Strán 88. ISBN 80-8050-835-6.

dajú netradičné témy aktuálneho vzájomného dialógu, tými sa stali napríklad knižnica, regionálna geografia, región s bilingvizmom, žánrový jav, andragogika napojená na kultúru a iné. Autori príspevkov prinášajú nové mená, dopĺňajú dostupnú dokumentáciu a fakty o nové a inak vkladané do vývinového reťazca. No i za týmto záslužným interdisciplinárnym a bilingválnym kultúrnym činom pretrváva problém, ktorým sme začínali: problém pojmu. V príspevku Literárne aktivity v procese národnostného sebazpoznávania¹ je precizovaný takto: „V prípade slovenských literárnych tvorcov z Maďarska zaznamenávame, že „úbytok“ národnostného povedomia a pokračujúcu asimiláciu (prirodzenú či úmyselnú) ako vážne ohrozenie pocitujú predovšetkým autori novej, tzv. umeleckej literatúry. Môže to vyplývať aj z faktu, že skryto si uvedomujú vlastnú nedostatočnú pripravenosť na vytváranie nových umeleckých hodnôt (ale aj neschopnosť odolávať asimilačným tlakom; o širšiu analýzu takejto možnosti sa pokúša Michal Hrivnák), ktoré by vedeli konkurovať kultúre väčšinového spoločenstva, alebo aj hodnotám vlastnej národnej kultúry.”²

Kultúra a súčasnosť vyjadruje svojou koncepciou rešpekt voči objektívnemu výskumu, ťaží z metód komparatívneho a analytického postupu, a to najskôr preto, lebo voči slovensko – maďarským, slovensko – rumunským, slovensko – srbským „objektom“ výskumu, či už ide o autorskú dielňu, mediálny nástroj, umelecký text si uvedomuje dosah konkrétneho historického kontextu, stav jazykovej kultúry a dosah geografických i areálových súvislostí. Triáda dotykov slovensko–česko–maďarských našla svoju výkladovú a interpretačnú príležitosť predovšetkým v slavistickom³, literárnovednom⁴ a lingvistickom⁵ výskume.

¹ Peter Andruška: Literárne aktivity v procese národnostného sebazpoznávania. Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií. Univerzita Konštantína Filozofa 2005,

s. 3 – 13. ISBN 80-8050-835-6.

² Peter Andruška: c. d., s. 4.

³ Miloš Zelenka: Komparatistika mezi jednotou a růzností. Kultúra a súčasnosť 7. Zošity č. 13/2009. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2009, s. 17 – 21.

⁴ József Liszka: Slovenské anekdoty v českom podaní. Príspevok poznávaniu maďarsko-slovensko-českých kontaktov v ľudovej slovesnosti. Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií. Univerzita Konštantína Filozofa 2005, s. 44 – 51. ISBN 80-8050-835-6.

⁵ Karol Presinszky: Prírodné prejavy slovensko-maďarského bilingvizmu. Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. Zostavil Peter Andruška. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií. Univerzita Konštantína Filozofa 2005, s. 52 - 58. ISBN 80-8050-835-6.

ŽENY V 40. ROKOCH 19. STOROČIA (SLOVENSKÁ NITRA A ČESKÉ POMNĚNKY)¹

ANNA ZELENKOVÁ

V roku 1842 vydal J. M. Hurban prvý ročník almanachu *Nitra* v češtine, ako *Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska obětovaný*.² Po prvýkrát sa tu pod básňami objavilo päť ženských mien a pseudonymov, ktoré sa verejne prihlásili k slovenskému literárnemu hnutiu. Jedna z nich sa neváhala podpísať vlastným menom, iné použili pseudonym, čo sa im nedá, kvôli dobovým predsudkom, vyčítať.³ Vlastné meno pod svoj básnický text uviedla Anna Zuzana Šoltýsová (*Žárlivost*, s. 118; *Chvála Tater*, s. 126). Pod pseudonymom Miloslava (ide o Johanu Miloslavu Lehockú) boli na s. 128 – 130 publikované básne *Podkřivánský vlastenec* a *Slovenka*. Inými pseudonymami boli uvedené básne *Potěšení* (s. 142) od Vlastimily Rymavskej, *Slovenka* (s. 124) od Slovenky Rymavskej (ide o Zuzanu Moravčíkovú) a *Přsně Slovenek* od Rosálie a Amálie (s. 122 – 123). Môžeme uviesť, že prvý ročník almanachu *Nitra* bol určitým medzníkom vo vývoji slovenskej ženskej literatúry, pretože sa v ňom po prvý raz objavil väčší počet príspevkov podpísaných ženským menom, čím sa prelomila bariéra v ženskom publikovaní. V ďalších ročníkoch (editor J. M. Hurban vydal v rokoch 1842 – 1877 sedem ročníkov v rôznych časových intervaloch) sa slovenské ženské mená už objavili iba výnimočne. Samozrejme, nedá sa vylúčiť ani autorská mystifikácia. Rozmach ženskej literatúry nastal až v 60. – 70. rokoch, a to v rámci inej historickej situácie.⁴

Žena ako tvorivý subjekt prenikala do slovenskej literatúry pomaly a ťažko. Táto situácia súvisela so sociálnym a národnostným postavením ženy v transformujúcej sa neskorofeudálnej spoločnosti. Romantická estetická norma vyzdvihla ženu z intímnej sféry rodiny a od „domáceho krbu“ do verejného života, ale na druhej strane vylúčila z jej literárneho zobrazenia symptómy telesnej lásky a erotizujúci podtext. Žena, ktorá motivicky vystupovala najmä

¹ Publikovaný príspevok je časťou väčšieho tematického celku zaoberajúceho sa vznikajúcim prúdom slovenskej ženskej literatúry v 40. rokoch 19. stor. a jeho vzťahom k českému prostrediu, ktorý bude publikovaný v pripravovanej monografii ZELENKOVÁ, Anna: Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských literárnych vzťahov.

² Porov. KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: Z našej romantiky. Bratislava 1958, s. 5 – 10. BRTÁŇ, Rudo: Torzo Hurbanovej Nitry 1843. Slovenská literatúra 12, 1965, č. 5, s. 507 – 530. ŠMATLÁK, Stanislav: Pokus o oživenie československej literárnej vzájomnosti. Slovenská literatúra 9, 1962, s. 166–178.

³ Porov. BRTÁŇ, Rudo: Torzo Hurbanovej Nitry 1843. Slovenská literatúra 12, 1965, č. 5, s. 507 – 530. Na s. 122 almanachu *Nitra* sa objavuje redakčná poznámka pri *Přsně Slovenek* od Rosálie a Amálie, v ktorej sa tvrdí, že redakcia na žiadosť autoriek ich priezvisko neuverejní aj keď ich pozná. Ale bola bežná aj mystifikácia, ktorá mala podporiť ženskú publikačnú aktivitu a ich priame zapojenie sa do literárneho života.

⁴ Vznikom ženského spolku Živena už dostalo ženské hnutie organizovaný základ. Porov. napr. GREGOROVÁ, Hana: Slovenská žena pri krbe a knihe. Praha, L. Mazáč 1929.

ako ideálna bojovníčka a duchovná inšpirátorka, sa stávala symbolom, určitým ikonickým mýtom, ktorý súvisel s alegorizáciou až hyperbolizáciou a hodnotovou sakralizáciou. Určite tu pôsobil aj apel na asketizmus, ktorý vychádzal zo Štúrovej (aj verejne formulovanej) žiadosti dať prednosť národnému životu pred osobným. Štúrovská hodnotová a umelecká transformácia básnického zobrazenia ženy vychádzala z „uzatvoreného“ súkromia rodinno-prírodnej lokalizácie ako integrálneho pozadia aktivít svojich mužov až k jej výraznej aktivizácii a začleneniu sa do „otvoreného“ mužského sveta. Tým sa porušil dobový trojjediný ideál dievčaťa-ženy-matky a posunul sa od pasívneho objektu k spolu prežívajúcemu objektu, čo však bolo predsa len vymedzené určitými hranicami – podriaďovalo sa vyšším, nadosobným cieľom určeným požiadavkami národnej ideológie.¹

V roku 1843 boli v treťom ročníku českého almanachu *Pomněnky* pretlačené z prvého ročníka almanachu *Nitra* dve básne *Potěšení* a *Píseň Slovenky* podpísané – Vlastimila Rymavská a Rosália. S najväčšou pravdepodobnosťou to bola zásluha českej národovkyne Bohuslavy Rajskej, ktorá si dopisovala so štúrovskou národovkyňou Johanou Miloslavou Lehocou (1810 – 1849) a v listoch sa spoločne zaoberali postavením žien a ich sociálnym statusom.² Listy Lehockej sú plné národného sklamaní nad maďarskou netoleranciou, ktorá potlačovala vzťahujúci sa slovenský živel. Realisticky vykresľovala spoločenskú situáciu na Slovensku a snažila sa objektívne informovať svoju „drahou sestru čechoslovanskou“³ o sociálnom a najmä národnostnom útlaku. Zastávala štúrovskú filozofiu, ktorá považovala lásku k národu a k rodnej reči za najposvätejšie hodnoty, ktoré sa musia brániť: „*Naši nepřátelé by nám rádi i ten nejsvětější cit vroucí totiž lásku k národu nám drahému, a k řeči, jižto sme v nejutlejším mládí z prsou matek našich vsály, vyrvatí! – neslýchané věci se zde dějí, a ještě se horší očekávají, avšak jen tím se těšíme, že není národu pod sluncem, kterýs by bez bolesti se byl znovuzrodil, k duchovnímu činného životu!*“⁴ Zároveň si však v listoch často uvedomovala základný rozdiel medzi slovenskými a českými pomermi. Písala, že podmienky pre literárnu tvorbu žien na Slovensku ešte nedozreli, chýbajú knižnice, diskusné krúžky, vedúca ženská osobnosť a materiálna zaostalosť priamo súvisí aj so zaostávaním vo vzdelaní. S ľútosťou tiež odmietla možnosť odísť za vzdelaním do Čiech, do Amerlingovho dievčenského vzdelávacieho ústavu Budeč, v ktorom sa práve Rajskej stala na jeseň 1843 riaditeľkou. Rajskej si totiž myslela, že by príchod Lehockej do Prahy mohol rozvinúť jej spisovateľský talent a podporil jej cestu k literatúre.

¹ Porov. MALEC, Jřena: Idealizovaný obraz Slovenky. Ženské postavy v poézii slovenského romantizmu. In: Žena v české a slovenské literatúre. Sborník z literárněvědné konference konané v Opavě 14. a 15. září 2004. Opava, Slezská univerzita 2006, s. 43 – 52.

² Porov. KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: O Johane Miloslavě Lehockej. In: F. K.: Z našej romantiky. Bratislava 1958, s. 131 – 136 (prepis zo Živeny 23, 1933, s. 134 – 138). Ďalej KLEMENTIS, Eugen: Listy Johany Miloslavě Lehockej Bohuslavě Rajskej a Samoslavovi Hroboňovi. In: Literárny archív 7, 1970. Martin 1971, s. 143 – 159.

³ KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: O Johane Miloslavě Lehockej. In: F. K.: Z našej romantiky. Bratislava 1958, s. 131 (list L. Štúra B. Rajskej z 11. 9. 1842).

⁴ Tamže.

B. Rajska, ktorá sa stala nadšenou obdivovateľkou L. Štúra a videla v ňom „vzor muže“ a „pravého syna Tater“,¹ sa s ním zoznámila pri svojej návšteve Bratislavy v máji 1841. V jej vydaných spomienkach *Z let probuzení I.* (1872) sa v súvislosti s touto svojou slovenskou cestou objavili názory na nedostatočnú emancipáciu žien, ktorá ich vzdaluje od materinského jazyka, a teda im neumožňuje účinnejšie pomáhať svojim mužom v ich vlastenecskom poslaní. Ako odstrašujúci príklad uviedla osud Kollárovej ženy Wilhelminy Schmidtovej a jej po nemecky hovoriacej dcéry Ludmily: „... většina našich velkých mužův v podobném stavu se nalézají, jako Kollár... Máme tak málo vzdělaných dívek, které by je oblažiti mohly a oni nuceni nebyli sobě voliti žen, jež nepřejíce věci naší... Jak jest možno, aby muž takový pevně stál v každém zevnějším boji a protivenství, když i doma místo útěchy a potěšení nalézají odpor.“² Naopak, Štúr sa javil Rajskej ako „šlechtný, mužný muž“, ktorý „má do sebe cos imponujícího a předce tolik přátelského a přívětivého“.³ Práve takí muži môžu podľa nej pozitívne ovplyvňovať svoje okolie, vychovávať a byť príkladom. „My byli... jeden cit, jeden obraz,“⁴ napísala o ňom táto jeho česká obdivovateľka pri spomienke na spoločný večer pri brehu Dunaja, keď sa deklamovali znelky Kollárovej *Slávy dcery*. Úprimné nadšenie českej buditeľky pramenilo z naplnenia estetického ideálu, ktorý ženy ako vlastenky zapájal do zápasu o národnú existenciu, a tak vytváral aj nové morálne hodnoty – záväzné a rovnaké pre ženský aj mužský svet. Lúboštný cit sa po vzore Kollárovej *Slávy dcery* spájal s vlasteneckým citom do vyššej mytologickej roviny.

Rajska zachytila vo svojich spomienkach novú fázu a narastajúcu intenzitu česko-slovenských literárnych vzťahov na začiatku 40. rokov 19. storočia, na ktorých sa podieľali aj vlastenecky orientované spisovateľky, uvedomujúce si už spoločenský i národnobuditeľský význam vzdelania žien. V korešpondencii B. Rajskej a K. S. Amerlinga sa od roku 1842 objavuje meno Slovenky Johany Miloslavy Lehockej ako mladej a nádejnej literátky, ktorá by mala spolupracovať s okruhom českých vlasteneckých dievčat, sústredených okolo Amerlingovho vychovávateľského ústavu Budeč, a ďalším potvrdením slovensko-českých kontaktov medzi poetkami zostáva aj pretlačenie dvoch textov z prvého ročníka *Nitry* v treťom ročníku českého almanachu *Pomněnky* (1843). Bola to pravdepodobne zásluha B. Rajskej, ktorá vyzvala slovenské autorky k publikačnej účasti v českom zborníku a spolu s J. K. Tylom, ktorý tlač anonymne pripravil na vydanie, obe básne pravdepodobne aj upravila. Tylova účasť na redigovaní zborníka nebola náhodná, súvisela s jeho spoluprácou s Amerlingovou Budčou, kde sa organizovali rôzne vzdelávacie akcie – vychádzky, výlety – a hralo sa tu aj amatérske divadlo. Na ňom mal najväčšiu zásluhu práve J. K. Tyl, ktorý usporadúval bály a tanečné zábavy

¹ *Z let probuzení I. Paměti a korespondence Bohuslavy Rajske z let 1839 – 1844.* Praha 1872, s. 59.

² Tamže, s. 50.

³ Tamže, s. 51.

⁴ Tamže, s. 62.

a spolu s Amerlingom sa zúčastňoval na formovaní „ženskej spoločnosti“.¹ Tylove a Amerlingove tanečné zábavy, od roku 1840 vystriedané veľkými bálmi a literárnymi besedami, boli usporadúvané ako vlastenecké akcie spájajúce zábavu s nenásilnou propagáciou národného uvedomenia. Tieto zábavy umožňovali aj „*plniť jeden zvláštní, avšak naléhavý úkol národné konsolidační, národní a mravní výchovu českých žen*“.² *Pomněnky* predstavovali dobové zborníčky, ktoré boli vydávané ako príležitostné a malé almanachy (ako deklamovačky) určené na prvé pražské bály českých vlastencov.³ Účastníci plesu ich dostávali zadarmo. Išlo o vydania s príležitostnou funkciou, básne sa pri bále verejne recitovali v prestávkach medzi jednotlivými tanečnými číslami, ale účastníci (pražské meštianstvo) si ich aj odnášali a nechávali na pamiatku. Básne totiž slúžili ako propagačné texty, ktoré plnili svoju spoločensky reprezentatívnu funkciu,⁴ t. j. manifestovali aj nové postavenie ženského subjektu, ktorý už prekračoval tradičné hranice domova a prihovárал sa svojimi vlasteneckými textami k národu, hlásiac sa tým aj k materinskému jazyku. Tretí zväzok bol zborníčkom lyrickej poézie a obsahoval 18 autoriek (ale skutočný počet autoriek mohol byť vzhľadom na možnú mystifikáciu menší), z ktorých dve – Vlastimila Rymavská a Rosália – boli slovenského pôvodu.⁵ *Pomněnky na rok 1943* sa stretli s priaznivým, takmer masovým prijatím⁶: „... úkaz to vzácný a nadevší potěšující, viděti, kterak ušlechtilé ty sestry naše celou duší, všemi silami svými k drahé vlasti Inou,“⁷ uviedol K. Štorch vo svojej recenzii, v ktorej vyzdvihol to, že niektoré dievčatá (aj keď už svoj text predtým publikovali) sa nebáli podpísať vlastným menom. Autorky oslovil všeobecne ako české ženy a pri výpočte poetiek u Rosálie a Vlastimily Rymavskej pripojil označenie – Slovanky. Aj oslavné veršované prejavy napísané na počesť zborníčka *Pomněnky* apostrofovali nositeľky pseudonymov Rosália a Vlastimila Rymavská ako „*ušlechtilé české ženy*“.⁸ V českom prostredí bol nadšený ohlas aj na prvý ročník almanachu *Nitra*, ktorý redigoval J. M. Hurban a mal demonštrovať slovenskú národnú

¹ Porov. NEUDORFLOVÁ, Marie L.: České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy a zklamání na cestě k emancipaci. Praha, Janua 1999, s. 23.

² ŠTĚPÁNEK, Vladimír: Sblížení obrozenecké literatury se životem (Od roku 1830 do roku 1848). In: Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození. Ed. Felix Vodička. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1960, s. 334 – 335.

³ Porov. heslo OTRUBA, Mojmir: Pomněnky. 1841 – 1846. In: Lexikon české literatury. 3/II. P – Ř. Osobnosti, díla, instituce. Ed. J. Opelík. Praha, Academia 2000, s. 1011 – 1012 (podpísané mo).

⁴ Porov. BAČKOVSKÝ, Ferdinand: K dějinám českých almanachů. *Vlast* 5, 1888 – 1889, s. 324; BORECKÝ, Jaroslav: Almanachy české 1820 – 1848. *Pokroková revue* 6, 1909 – 1910, s. 282.

⁵ Predpokladáme, že aj za pseudonymom Vlastimila Rymavská sa skrývala ženská autorka, ale nemôžeme vylúčiť ani mystifikáciu, pretože sa za viacerými ženskými pseudonymami skrývali muži.

⁶ Porov. MACURA, Vladimír. Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy. In: *Salony v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století*. Eds. Helena Lorenzová – Tatána Petrasová. Praha, KLP 1999, s. 86.

⁷ ŠTORCH, Karel: Pomněnky na rok 1843... *Květy* 10, 1843 (příloha *Noviny z oboru literatury, umění a věd: Příloha ku Květům* 4, s. 15 – 16).

⁸ Porov. PLAČEK, František: Hlas boleslavský k pěvkyním Pomněnek na rok 1843. *Květy* 10, 1843, č. 16, s. 61, 25. 2. Dalej porov. ČECH, Ivan [= Josef Boleslav Pichl]: *Kytka*. *Květy* 10, 1843, č. 58, s. 229.

konceptiu, slovanský a obranný charakter namierený proti maďarizačnému tlaku. Najmä B. Rajska v Květech 1842 vyzdvihla to, že almanach podporil česko-slovenskú kultúrnu a jazykovú jednotu a „neporušil drahý svazek, vířící Slováky v literární spolek s jinými větvemi česko-slovanskými – zachovav přesný jazyk spisovatelský, jimžto se k osmi milionům duše mluví“.¹ Aj keď upozornila na určité tlačové nedostatky a jazykové chyby v češtine, najviac vyzdvihla účasť slovenských autoriek: „Neobyčejnou rozkoš naplnila nás jména Slovenek, na literární obloze tak náhle a pěkně se vyskytlá.“² Ich básnická tvorba „dává radostné svědectví o vlasteneckém smýšlení spanilých Slovenek“.³

Básne *Potěšení* a *Píseň Slovenky*, ktoré vyšli po Nitre v krátkom časovom rozmedzí aj v českých *Pomněnkách*, však nie sú textovo úplne identické. No drobné zmeny, ktoré zasahujú do lexiky, grafickej úpravy, interpunkcie a jazykovej štylistiky, nemajú zásadný charakter, sú asi výsledkom činnosti anonymného redaktora *Pomněnek* J. K. Tyla v eventuálnej spolupráci s B. Rajsskou a odrážajú väčšie prispôsobenie textov českému prostrediu a ich intenzívnejšiu „bohémizáciu“. Môžeme ich charakterizovať ako preromantickú sentimentálnu lyriku s klasicizujúcim základom. V *Potěšení* od Vlastimily Rymavskej dominuje piesňová forma realizovaná sylabotónickou prozódou s pravidelným trochejským metrom.

¹ RAJSKÁ, Bohuslava: Květy 9, 1842, č. 19, príloha, s. 71–74, 21. 9; podpísané ...ska.

² Tamže.

³ Tamže.

(Pomněnky, 1843)¹(Nitra, 1842)²

POTĚŠENÍ.

Od

Vlastimily Rymavské, Slovenky.

Děvy milé, děvy švarné,
Čemu truchlivými být?
Nechme tyto nářky marné,
Pojďme kytky, věnce vít.

Blíže chrámu Lady čilé,
Ježto stíní svatý háj,
Krášlí nezabudky milé
Hlučného potůčka kraj.

Tam si otců, bratrů věrných
Zpomeneme krutý boj,
Jenž vytáhli v řadách černých
Zlomit zrádných vrahů voj.

Tam se srdce sepne výše
Kde zří lásky věrné květ,
Na miláčka zpomní tíše,
By se vrátil zdravý zpět.

Ach, ty srdce, co tě kojí?
Blahost lásky nevinné!
Cítím, že tě nic nezhojí,
Jestli on tam zahyne.

*Chci však trpět, nezahřešit,
Půjdu nezabudky klást
Na hrob jeho, a se těšit:
Umřít za vlast jesti slast!*

Potěšení,

od

VLASTIMILY RYMAVSKÉ.

Děvy milé, děvy švarné,
Nechme dél smutnými být,
Nechme ty nářky marné,
Podme věnce, kytky vít,

Blíže chrámu Lády čilé,
Ježto stíní svatý háj,
Krášlí nezabudky milé
Hlučného potůčka kraj.

Tam si otců, bratrů věrných,
Zpomeneme krutý boj,
Jenž vytáhli v řadech pevných
Zlomit zrádných vrah voj ;

Tam se srdce sepne výše,
Kde zří lásky věrný květ,
Na miláčka zpomní tíše,
By se vrátil zdravý zpět.

Ach ty srdce co tě kojí?
Blahost lásky nevinné!
Cítím že tě nic nezhojí
Jestli on tam zahyne ;

*Chci však trpět a nehřešit -
Půjdu nezabudky klást
Na hrob jeho, a se těšit,
Neb za vlast mřít jesti slast!*

Báseň začíná konvenčným oslovením dievčat a rečníckou otázkou. Autorka spája motív prísahy vernosti vlasti a vytrvalosti v boji s nepriateľom

¹ Pomněnky na rok 1843. Praha, J. Pospíšil 1843, s. 27 – 29. Pri prepise sa pridržame ustálených textologických zásad (prepisy g/j, w/v, j/í, au/ou). Dodržiavame to aj pri uverejnení nasledujúceho básnického textu Píseň Slovenky.

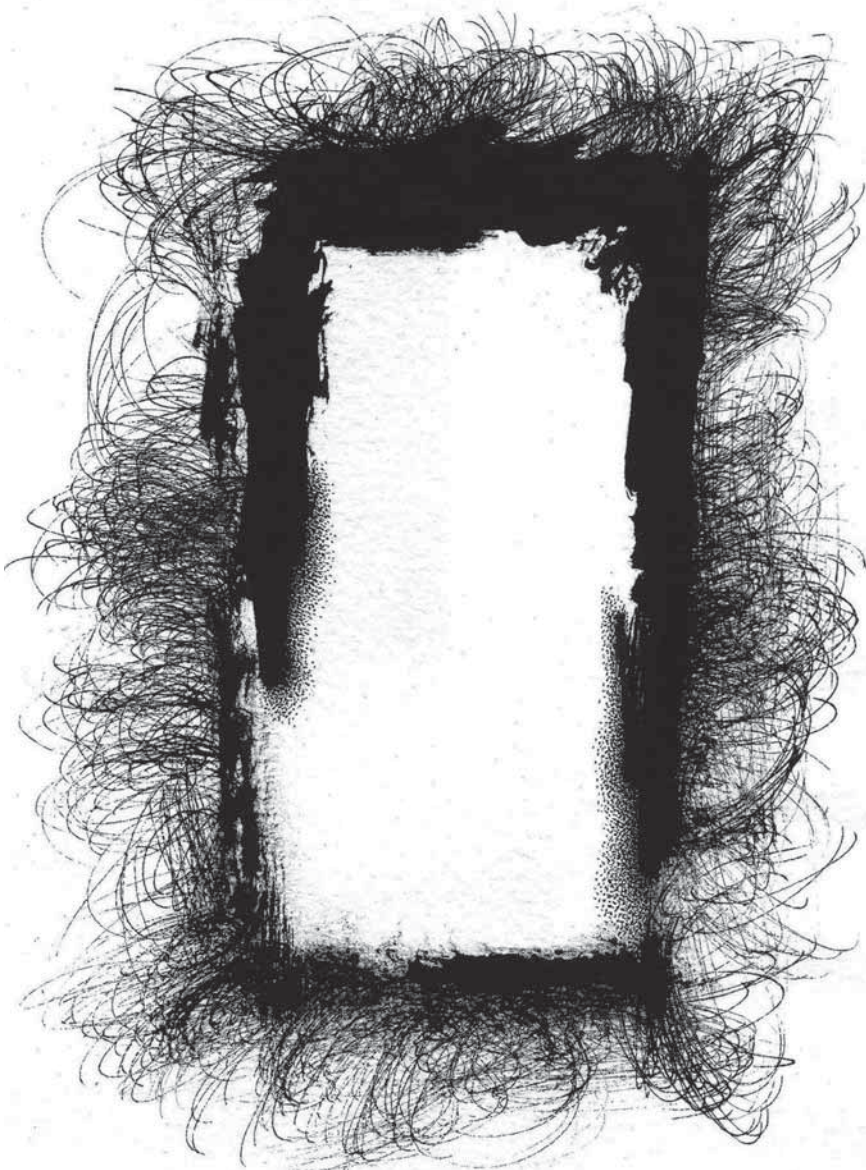
² Nitra, 1, 1842, s. 142 – 143.

s nádejou na návrat milého z vojnových bojov. Ženský lyrický subjekt prisahá vernosť svojmu milému. Kollárovská oscilácia medzi „rozumom“ a „citom“ – medzi nadindividuálnou povinnosťou k národu a subjektívnym citom – v poslednej strofe je zachytená v básnickej výpovedi zakončenej želaním zomrieť za vlasť. Osobný údel ženy prekračuje svoj „obmedzený“ „ženský“ aspekt a začleňuje sa do širšej spoločenskej sféry. Ale preromantická subjektívnosť sa neodráža iba v túžbe trpieť a plakať, ale dokonca aj „tešiť sa a radowať“ nad hrobom milého. Hĺbka citu a sentimentálneho dojatia aktuálne podporuje ideologémy národnosti a vlastenectva, verše sú optimistickým apelom do budúcnosti.

Navonok bezvýznamné jazykovo-štylistické zmeny medzi prvým a druhým uverejnením na prvý pohľad nemenia ideové vyznenie básnickej výpovede. Ak však skúmame priamo v manuskriptologickom duchu „vnútorný čas“ rastu textu ako „otvorenej“ štruktúry, kde je v jednotlivých prvkoch permanentná možnosť zmeny, tak potom sémantická analýza tohto procesu vedie k pochopeniu zmyslu písania ako zámernej alebo nezámernej aktivity, ktorá vysvetľuje text v komunikačných súvislostiach.¹ Je viditeľné, že iná grafická prezentácia oboch daných variantov ovplyvnila metrické a gramaticko-intonačné členenie iba minimálne, a teda výraznejšie nezasiahla do kompozície básnickej výpovede. No z čitateľského pohľadu aj napriek tomu pôsobí v tejto básni zmena odsekov – 24 veršov v troch osemveršových strofách (v almanachu *Nitra*) a šesť štvorveršových strof v druhom prípade (české *Pomněnky*) – prirodzenejšie a viac zvyrazňuje piesňových charakter lyrického textu. V českom vydaní sú opravené aj chyby v štylizácii (*Nechme děl smutnými být?*) a najmä chyby v češtine, v interpunkcii a v kvantite slov, ktoré v niektorých prípadoch súvisia aj s plynulosťou trochejského metra (*ty nářeky x tyto nářky*). Zmenami slov (napr. *smutný x truchlivý, pevný x černý*) sa básnický obraz motivicky posúva prostredníctvom expresívne exponovaných slov ešte k poetike preromantizmu. Aj zmenou v záverečnom želaní, kde sa definuje ideové vyznenie celej básne, je v českom vydaní – odstránením spojky „*neb*“ alebo knižného a zastaralého „*jestiť*“ – zvýraznené prvoplánové vnímanie, ktoré spája individuálny status poézie s jej verejným pôsobením a národným poslanstvom.

V druhej básni *Přešň Slovenky* od Rosálie sa v oboch variantoch objavujú analogické zmeny (napr. kolísanie kvantity alebo lexikálne slovakizmy).

¹ Porov. ZELENKA, Miloš: O tzv. genetické kritice (Teorie manuskriptologie v postmoderní perspektivě). In: M. Z.: Literární věda a slavistika. Praha, Academia 2002, s. 80 – 98. Ďalej porov. ZAJAC, Peter: Textológia a teória literárneho diela. In: zb. Text a textológia. Ed. I. Kusý. Bratislava 1989, s. 135.

(*Pomněnky*, 1843)¹, (*Nitra*, 1842)²

PÍSEŇ SLOVENKY.

Od

Rosálie.

Pod Tatrami větrík

*Čerstvý, zdravý věje,
A slovenská píseň
Jak andělská zněje.*

*Slovenští otcové,
My vás rády máme,
Vždyť nás nepřátelům
Brání vaše rámě.*

*Slovenská řeč čistá
Má široká místa;
Co kraj světa půjdem,
Slovenskou řeč najdem.*

*Slovenští mládenci,
Věrné srdce mějte,
A k národu lásku
Všude zachovejte.*

Pod Tatrami větrík

*Čerstvý, zdravý věje,
A Slovenská píseň
Jak anjelská zněje.*

*Slovenští otcové!
My vás rády máme,
Keď nás před Maďarem
Brání vaše rámě.*

*Slovenská řeč čistá
Má široká místa,
Co kraj světa půjdem
Slovenskou řeč najdem!*

*Slovenští študenti
Věrné srdce mějte,
A lásku k národu
Všude zachovejte!*

Na rozdiel od *Potěšení* je v tejto druhej básni výraznejší slovenský motív, dobový topos Tatier ako kolísky a stredú slovanstva, v ktorom znie slovenská pieseň.³ Estetická hodnota predchádzajúcej básne je v porovnaní s básňou Vlastimily Rymavskej nižšia, pretože Rosália naivnejšie manifestuje vlastenectvo a ideu kolektívneho citu k národu. Tradičné vlastenecké emblémy sú späť s identitou slovenského národa. Bežný motív „zmŕtvychvstania“ a „prebudenia“ alebo „jari“ je oslabený (zaznel iba ako leitmotív národnej kontinuity) tým, že sa ženy hlásili k svojim predkom, k svojim slovenským otcom. Prechod „ženského“ aspektu do aspektu „vlasteneckého“ je symbolizovaný aktívnejším podieľaním sa na národnej emancipácii po boku slovenských mužov a mláďencov. Autorka použila jednoduchú strofickú

¹ Pomněnky na rok 1843. Praha, J. Pospíšil 1843, s. 19 – 20.

² V almanachu *Nitra*, I. roč., 1842, s. 122 – 123 sú uverejnené 2 básne – *Píseň Slovenek* – od Rosálie a Amálie. Báseň 1. uverejňujeme, báseň 2. do Pomněnek redakcia nezaradila. V *Nitre* je pod básňami (s. 122) uverejnená aj poznámka redakcie, v ktorej sa tvrdí, že redakcia pozná priezviská autoriek.

³ Porov. MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*. Praha, Československý spisovatel 1983, s. 217 – 219.

výstavbu a pravidelné trochejské metrum, čo je podporené izosylabizmom, ktorý vychádza zo slovenskej folklórnej poézie. Úpravy v českom vydaní text viac prispôbili domácemu, českému prostrediu, ktorého realita bola iná ako slovenská. Z toho vyplývajú tieto zmeny – *Maďaři x nepřátelé, slovenští studenti x slovenští mládenci*. Obraz Maďara nesignalizoval v českej poézii v polovici 19. storočia pre čitateľa negatívne konotácie a takisto aj zmena *mláďencov (Pomněnky) za študentov (Nitra)* pravdepodobne súvisela s osobitým postavením slovenských študentov v národnom živote ako nositeľov pokrokových a národnobuditeľských ideí, kým v českom prostredí sa vlastenecky prejavovalo viac sociálnych vrstiev. Redakčné zmeny v oboch textoch približujú celkové vyznenie básní českému kontextu, a to buď lexikálne, resp. jazykovo (*keď x vždyť*), alebo motivicky a recepčne. Básne vznikali a boli publikované ešte pred kodifikáciou spisovnej slovenčiny, ktorá zásadne zmenila česko-slovenský vzájomný vzťah. Do tohto obdobia sa slovenská poézia v Čechách považovala za organický prejav jednotného československého celku, ktorý musí pracovať na svojom kultúrnom, jazykovom a v budúcnosti aj politickom spojení.

ČESKOSLOVENSKÉ MÝTY O VELKEJ MORAVE A HUSITOCĤ Z POHLADU SLOVENSKEJ HISTORIOGRAFIE

ADAM HUDEK

Vznik a využívanie mýtov počas vytvárania národného príbehu je fenomén, proti ktorému sa dá len ťažko brániť. Tento proces takmer vždy aspoň čiastočne prebieha mimo profesionálnej historickej vedy, navyše aj tá sa na ňom, z rôznych príčin, priamo podieľa. A to aj napriek tomu, že jednou z jej hlavných úloh historiografie je práve identifikácia a dekonštrukcia mýtov. Historiografický mýtus môžeme definovať ako špecifické využitie, selekciu a prispôsobovanie minulosti v záujme dosiahnutia cieľov v prítomnosti. V prípade, že prijmem toto tvrdenie, spolu s predpokladom, že historiografia funguje vždy v rámci určitého spoločenstva s vlastnými záujmami a cieľmi, je možné vysloviť predpoklad, že dekonštrukcia určitých mýtov nemusí byť vždy v jej záujme.

Je nepochybné, že mnoho historiografických mýtov vzniká práve na základe činnosti historikov. Príčiny sú rôzne. Od osobného presvedčenia, spoločenskej objednávky po priamy mocenský nátlak. Poľský historik Jerzy Topolski vytvoril štyri kategórie príčin, prečo historici vytvárajú mýty. Prvou je podvedomá snaha hľadať skôr argumenty potvrdzujúce ako vyvracajúce historikove tvrdenia a myšlienky. Druhou je ťažko odbúrateľný, často len podprahový vplyv historikovho okolia. Tretím zdrojom tvorby mýtov je ideologické presvedčenie bádateľa, ktoré môže mať zásadný vplyv na jeho prácu. Štvrtou kategóriou je tzv. štátom nariadený mýtus, na ktorom sa historik vlastne len spolupodieľa rozvíjaním téz, dopredu daných vládnu mocou. Z pohľadu konečného výsledku, ktorým je vytvorenie alebo obhajoba mýtu, je už jedno, či sa historik na tomto procese zúčastňuje dobrovoľne alebo z donútenia.

Z pohľadu na dané kategórie vyplýva, že v prvých dvoch prípadoch ide o nevedomú mýtotvorbu. V kategórii tri a štyri je už táto činnosť vedomá, resp. plánovaná. V týchto prípadoch zároveň do historikovej činnosti vstupujú externé faktory, ktoré ovplyvňujú výstupy jeho práce. Tento mimovedecký vplyv je najviditeľnejší najmä pri štvrtej kategórii, kde historik už vlastne nebáda v pravom zmysle slova, ale na základe štátnej objednávky vytvára mýtus. Takto vzniknuté politické mýty sa väčšinou vzťahujú k najdôležitejším udalostiam národného príbehu. Vo väčšine prípadov túto podmienku spĺňa faktický začiatok národných dejín – vznik národa. Z politického pohľadu sú národné alebo štátotvorné mýty takmer nevyhnutné, kvôli legitimizácii

existencie národného spoločenstva alebo konkrétneho štátu. Ich využívanie a pravidelné pripomínanie prispieva k zvyšovaniu lojality jednotlivých členov k spoločenstvu. Využitie politických mýtov však už nebýva úlohou historikov. Tí ich buď vytvárajú, alebo im dávajú zdanie vedeckej hodnovernosti, ich praktickú aplikáciu zabezpečujú iní. Politické, legitimizujúce národné mýty si vytvára každá spoločnosť a každý štát, bez ohľadu na panujúci režim a obdobie. Rozdiel je, že v slobodnom prostredí majú historici právo o nich diskutovať, prípadne ich korigovať, v totalitných režimoch sa pod hrozbou represíí musia presne prispôsobovať požiadavkám štátnej moci. V každom prípade, dekonštrukcia resp. rekonštrukcia každého štátom nariadeného mýtu nastáva v prípade, keď prestane byť pre vládnú moc užitočný. Vo väčšine prípadov je však nahradený novu, užitočnejšou konštrukciou. Tieto tvrdenia a predpoklady budem ilustrovať na vzniku a premenách dvoch základných československých mýtov v 20. storočí a ich percepcie, najmä v slovenskej historiografii.

K obdobiu Veľkej Moravy a k husitskému hnutiu v Čechách a na Slovensku sa rôzne mýty viazali takmer neustále. Ich obsah sa však menil, prechádzali rôznymi fázami dekonštrukcie, rekonštrukcie a nového vzniku, menila sa aj ich dôležitosť. Po roku 1918 patrili historické konštrukty viažuce sa k týmto dvom obdobiam medzi dôležité národné a štátotvorné tradície legitimizujúce rôzne koncepcie národa, štátu a panujúceho režimu. Ich zárodoky samozrejme vznikli už predtým. V prípade husitského vplyvu na Slovensku v 17. storočí, mýtus Veľkej Moravy v podobe prvého československého štátu začal byť potrebný neskôr, až tesne pred vznikom prvej republiky. Velkomoravská tradícia u Čechov a Slovákov samozrejme existovala už dlhšie, chýbala jej však práve jasná československá konotácia, taká typická pre obdobie existencie Československa. V slovenskom prostredí sa Veľká Morava v 18. storočí spájala najmä s vyzdvihovaním významu cyrilometodskej misie pre dejiny Slovákov. Velkomoravská tradícia ako prameň slovenskej národnej hrdosti sa presadila až v 19. storočí. Jej mýtizácia dosahovala jeden z vrcholov v období slovenského romantizmu. Generácia slovenských národných buditeľov vedená Ludovítom Štúrom aj s pomocou mýtu o „zlatom období“ Slovákov vytvárala oficiálnym uhorským dejinám slovenskú alternatívu a využívala ju na posilňovanie národného uvedomovania. Pre slovenského historika prelomu 19. a 20. storočia, Júliusa Botta, bolo 9. storočie jediným obdobím, keď mali Slováci svoju vlastnú históriu a Veľká Morava mala v jeho ponímaní veľkú dôležitosť. V snahe vykresliť ju ako zlatý vek Slovákov však do istej miery pokračoval v mytologickej tradícii romantizmu. Vo svojich prácach spreď r. 1918 rozvinul obraz Veľkej Moravy ako obranného valu proti nemeckej rozpínavosti, čo je charakteristika, ktorá v rôznych obmenách pretrvávala naďalej. Velkomoravská tradícia v slovenskom prostredí pred rokom 1918 mala vo všeobecnosti hlavný význam ako symbol existencie samostatného slovenského národného príbehu a oddelenia slovenských dejín od dejín maďarských. Jej využitie ako dokladu prirodzenej blízkosti

Čechov a Slovákov bolo len okrajové. Obraz Velkej Moravy ako vzoru československého štátu alebo dokladu o existencii československého národa sa neobjavil vôbec – takéto konštrukcie vznikali na základe spoločenskej resp. politickej objednávky až po roku 1918.

V tom spočíval rozdiel oproti husitskej tradícii, v ktorej hral aspekt československých vzťahov dôležitú úlohu už v 18. storočí. Už napríklad Matej Bel zdôrazňoval pozitívny prínos husitov a bratříkov pre Slovensko – v prvom rade ich náboženský a hneď potom aj národnostný význam. Je jedným zo zakladateľov teórie o husitskej kolonizácii určitých oblastí Slovenska a priamej kontinuity medzi pretrvávaním husitizmu a šírením protestantizmu na slovenskom území. V husitskej tradícii sa tak od začiatku miešali národnostné a náboženské aspekty. Najmä slovenskí evanjelici videli v husitoch rozvíjateľov česko-slovenských vzťahov, ale aj „pripravovateľov“ reformácie. Pre Júliusa Botta bolo na husitskom období najdôležitejšie rozšírenie používania češtiny: „Tak rozšírili sa husitskí bojovníci po celom Slovensku, vstupovali s ľudom slovenským do priamych stykov, udomácniac český jazyk vo verejnom živote.“ Katolíci nazerali na husitské obdobie s menším nadšením, celkom logicky odmietali najmä náboženský prínos husitov. Katolícky kňaz a historik František Sasinek pripustil, „že s husitstvom sa v Uhorsku ujala aj česká literatúra, ale Slováci i pri znalosti a používaní češtiny boli aj naďalej pokladaní za Slovákov a nie za Čechov“. Napriek všetkým rozdielom spôsob interpretácie veľkomoravského aj husitského mýtu naznačuje, že v slovenskom prostredí panovalo presvedčenie o existencii samostatného slovenského národa s vlastným národným príbehom, ktorý nespĺýva s dejinami iných národov (Maďarov a Čechov). Tento pretrvávajúci názor po roku 1918 prirodzene komplikoval akceptáciu novej, štátom podporovanej verzie oboch spomínaných tradícií.

Vznik prvej Československej republiky v roku 1918 umožnil novému štátu využiť tradičné, spoločné historické mýty Čechov a Slovákov pre potreby legimitizácie vlastnej existencie a ideí, na ktorých bol postavený. Začal sa vytvárať nový československý národný príbeh, ktorý mal akcentovať skutočnosť, že prvá republika nebola umelým zlepencom dvoch národov, ale celkom prirodzeným vyvrcholením vývoja jedného, dlho rozdeleného spoločenstva. Interpretácia najdôležitejších dejinných udalostí mala podporovať a dokazovať existenciu československého národa a jednotných československých dejín. Od historikov sa do istej miery očakávalo, že sa na základe potrieb štátu budú podieľať na vytváraní národných mýtov. Historikov k tomu síce nikto priamo nenútil, nesúhlas so štátnymi mýtami bol však do určitej miery považovaný za nelojálny postoj k štátu. Kamil Krofta to v úvode svojej knihy *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením* jasně naznačil v řečnické otázce: „... sluší-li Čechy a Slováky pokládati je za dvě větve jediného národa, jak jsou o tom přesvědčeny skoro všichni Čechové a valná část Slováků, či za dva národy sice příbuzné, ale přece jen samostatné, jak to... hlásají nejen všelící domáci a zahraniční odpůrcové našeho státu, ale i někteří Slováci?“

Mýtus o Veľkej Morave ako predobrazu československého štátu a doklade československej národnej jednoty sa začal presadzovať hneď po roku 1918. Českí a slovenskí historici zaoberajúci sa týmto problémom vykresľovali Veľkú Moravu ako štátny útvar, v ktorom sa utvorila tradícia národnej jednoty Čechov a Slovákov. Klasický príklad tejto interpretácie podal Kamil Krofta, ktorý tým, že pôsobil zároveň ako historik aj politik, mal ideálnu kvalifikáciu na tvorbu aj presadzovanie štátneho mýtu: „Tu hneď na začiatku (v období Veľkej Moravy) je prirodzená jednota národná a štátna, jednota, ktorá pak bohužel síce bola násilne roztržena, ale v dejinách oboj rozlúčených vetiev nášho národu a v jejich národných povedomí zanechala hlboké stopy.“

Štátny mýtus o Veľkej Morave v jeho vrcholnej podobe podal významný prvorepublikový historik Václav Chaloupecký. V analyzovaní dedičstva Veľkej Moravy abstrahoval základné princípy, ktoré podporovali ideu Československa: „Tak stala sa ríše veľkomoravská v našej národnej tradícii jaksi prototypom národného štátu, kde celý národ našel sjednocení a kde počal vytváreťi svoji svéráznou, slovanskou a evropskou vzdělanost. Odtud to dějinně úsilní vrátiti se k těmto základům, odtud ta snaha po obnově říše velkomoravské. A tato historická tradice velkomoravská je pro ideu československou stejně důležitou složkou, ba snad ještě důležitější než sám její základ, historická skutečnost.“ Chaloupecký tu priznával existenciu resp. vytvorenie mýtu o Veľkej Morave ako národnom štáte a Československu ako obnovenej Veľkomoravskej ríši a vzápätí mýtus v tejto podobe vyhlásil za dôležitejší ako samu existenciu historickej Veľkej Moravy. Pôvodná historická udalosť tak mala pre štátnu ideu význam len v podobe štátneho mýtu. Chaloupecký nespojil Veľkú Moravu a Československo len na základe pretrvávajúcej tradície, ale aj štátoprávne. Z predpokladu, že veľkomoravské kultúrne a politické dedičstvo prebrali Přemyslovské Čechy, odvodil nárok českých zemí na všetko územie bývalej Svätoplukovej ríše. S tradíciou slovanských vierozvestov prepojil husitov v podobe pokračovateľov veľkomoravskej, ale aj protinemeckej tradície: „... nikoli od Němců, ale od „slovanských apoštolů“ obráčen byl náš národ na víru křesťanskou! A naši husité s nadšením zdůrazňují, že to bylo prý apoštolské křesťanství, nezkalené vlivy latinského západu a Němci...“

Štátom nariadené mýty však majú svoje nevýhody: keď požiadavky na ich podobu prichádzajú z mimovedeckého, politického prostredia štátnej moci, môžu vyvolať odpor samotných historikov, ktorých zväzujú v ich bádaniach a sú im násilne vnucované. Vznik súboru československých mýtov na politickú objednávku si historici samozrejme uvedomovali a nie všetci s tým súhlasili. Medzi kritikmi „nevedeckého“ preberania a obhajovania takýchto mýtov historikmi bol historik Daniel Rapant: „Nedopúšťame sa teda žiadnej prenáhlenosti, keď zisťujeme, že československé dejiny a ich zrodzenie po prevrate treba pripísať snahe, ktorá zjednotenie českej a slovenskej vetvy národu československého v spoločný československý štát chcela odôvodniť i po stránke historickej a chápať oslobodenie aspoň do istej miery ako dovriešenie historického vývoja.“

Problémom účelovej, štátom riadenej mytologizácie je tiež možná chýbajúca tradícia medzi obyvateľstvom, ktoré potom takého mýty nepreberie do všeobecne akceptovanej predstavy o dejinách. Skutočnosť, že v slovenskom prostredí existovala veľkomoravská tradícia, neznamenalo, že bude úspech aj jej československá verzia. Už počas trvania prvej republiky sa ukázalo, že pro-Československé mýty Veľkej Moravy a husitov neboli v slovenskom prostredí, ani medzi historikmi akceptované v takej miere a podobe ako v prostredí Českom. Viac ako veľkomoravského sa to týkalo husitského obdobia. Kým Veľká Morava mala v slovenských dejinách, aj vo všeobecnom povedomí, výsadné postavenie ako jedno z najdôležitejších období slovenských dejín, význam husitizmu na Slovensku, jeho prínos, pozitíva a negatíva boli sporné. Ako už bolo spomínané, vo všeobecnosti bola husitská tradícia silnejšia u evanjelikov. Väčšinou katolíci husitskej jazykovej tradícii prikladali menší význam, z náboženského hľadiska ju považovali za škodlivú a teda nemali žiadny záujem o jej presadení na Slovensku. Historici vo všeobecnosti uznávali prínos husitizmu v rozšírení češtiny na Slovensku, predstava o rýchlom rozvoji československých vzťahov bola už prijímaná vlažnejšie a teórie o husitskej kolonizácii Slovenska boli dôsledne odmietané. Keďže žiadna forma husitskej tradície nebola zásadnejšie zakotvená v národnom povedomí, nemala veľkú nádej na úspech ani jej štátom podporovaná mytologizácia, ktorá predpokladané rozšírenie husitských myšlienok na Slovensku považovala za dôkaz národnej jednoty Čechov a Slovákov. Historik Jan Opočenský tvrdil, že o existencii československého národného povedomia svedčí výskyt podobných, pôvodných a jedinečných (organických) historických udalostí ako bol práve husitizmus. Daniel Rapant však takýto spoločný prejav nenašiel, pretože husitizmus považoval za fenomén českých dejín: „Jedine snáď o husitstve by bolo možno hovoriť ako o organickom prejave, ale len národa českého, nie slovenského.“ Rapant poukázal aj na problémy, ktoré spôsobovalo označovanie popularity husitizmu a husitov na Slovensku za dôkaz prežívajúceho povedomia o československej národnej jednote, čo bol spolu s presvedčením o explózii česko-slovenských kultúrnych a jazykových stykov, základ prvorepublikového husitského mýtu. Vyslovil zásadné pochybnosti o predpoklade, že rozšírenie myšlienok husitizmu na Slovensku spôsobilo vedomie národnej jednoty: „Husitstvo samé na pr. má medzi Slovákami stúpcov menej a vyskytuje sa ako hnutie pozdejšie, než je tomu u obyvateľstva inonárodného... čo samo o sebe, ako aj okolnosť, že husitstvo bolo rozšírené po všetkých krajinách susediacich s Čechmi, stačí na dôkaz, že nejde o nejaký organický plod národnej duše, ale o náhodnosť stykov a kopy iných okolností...“ Nepresvedčivé mu pripadalo aj tvrdenie o jazykovom prínose husitov pre slovenské prostredie: „Najnovšie bádanie v tomto smere ukazuje, že tu nešlo o akési vojsko české, ani nie o husitov, ale o prosté stredoveké vojsko žoldnierske, kde Česi mali väčšinu... O vzájomnej národnostnej reakcii medzi týmto vojskom a domácim obyvateľstvom nevieme takmer nič. Čo vieme, neukazuje práve na uvedomovanie si národnej spolupatričnosti...“

Rozpor medzi oficiálne podporovanou interpretáciou a skutočnosťou si samozrejme uvedomovali aj iní. Z čisto vedeckého hľadiska viacerí historici (napr. aj Kamil Krofta) uznávali, že husitské obdobie sa ako významný fenomén týka viac-menej len českých dejín. Kamil Krofta v práci „O úkolech slovenské historiografie“ obhajoval myšlienku československej jednoty na základe príkladov Veľkej Moravy aj husitov, no v historickej práci „Čechové a Slováci pred svým státním zjednocením“ sa už k týmto myšlienkam staval opatrnejšie a jeho súdy, najmä čo sa týka husitského vplyvu na Slovensku, boli už menej jednoznačné. Myšlienka československej národnej jednoty postavená na dokazovaní spoločného národného povedomia v minulosti, si však priamo vyžadovala, aby sa husitská tradícia stala československou. To samozrejme neznamenal, že sa tak skutočne aj dialo a všetci sa tomuto trendu prispôbovali. Starý mýtus o nadväznosti husitizmu a protestantizmu na Slovensku bol vyvrátený ešte v tridsiatych rokoch Branislavom Varsikom, ktorý sa však aspoň formálne hlásil k ideám československej jednoty.

Po rozpade Československa a vzniku Slovenského štátu v roku 1939 nastala v slovenskom prostredí úplná dekonštrukcia husitského mýtu. Pre nacionalistickú a kresťanskú (resp. katolícku) verziu slovenského národného príbehu, zbavenú československých konotácií, sa stal zbytočný. Ukážku novej koncepcie slovenských dejín predstavovala práca Františka Hrušovského „Slovenské dejiny“ z roku 1939. Nejde tu o syntézu postavenú na novom materiáli, kniha je viac populárno-vedeckým až propagandistickým spisom, v ktorom Hrušovský zbral už známe fakty a mýty a preštylizoval ich tak, aby vyhovovali novým politickým podmienkam. Husitské výpravy na Slovensko tu majú podobu hospodárskej katastrofy. Hrušovský rezolútne tvrdí: „... niet nijakých spoľahlivých správ o tom, že by sa Husovo učenie bolo ujalo a rozšírilo medzi Slovákmi.“ Zároveň znova popiera mýtus a náväznosti husitizmu a reformácie na Slovensku: „Všetky tradície o tom, že v niektorých krajoch Slovenska husitstvo zapustilo korene, že husiti budovali na Slovensku kostoly a že husitstvo sa zachovalo na Slovensku až do časov reformácie, nemajú nijakého pevného podkladu.“

Na rozdiel od dekonštrukcie husitského mýtu, mýtus o Veľkej Morave bol len rekonštruovaný. Veľkomoravská tradícia ako „štátotvorná a národno-emancipačná“ v novom národnom príbehu ostala. Veľká Morava sa však z predchodcu československého štátu mení na predobraz štátu Slovákov. Pre Hrušovského síce začiatok slovenských národných dejín znamenalo Nitrianske kniežatstvo, avšak len kvôli tomu, že v Nitre bol vysvätený kostol, čím podľa neho „slovenský národ vstupuje medzi kresťanské, čiže kultúrne národy“. Až vtedy sa ich prvý štátny útvar mohol stať predobrazom Slovenského štátu v 20. storočí. Týmto predobrazom však nebolo Nitransko, ale slovenská Veľká Morava: „... za vlády Mojmíra II. mala Veľká Morava také hranice ako za vlády Rastislavovej. Bol to štát obývaný výlučne Slovákmi, ktoré vždy tvorili jadro Veľkej Moravy.“ Tento konštrukt sa ukázal oveľa trvácnejší ako samotný štát, na ktorého legitimizáciu bol vytvorený. Bola tak

založená nová línia mýtu, ktorá v rokoch komunistickej totality prežívala v slovenskej exilovej historiografii.

Príchod komunistickej totality po roku 1948 znamenal pre historiografiu obdobie štátom nariadených mýtov. Totalitný režim nepripúšťal diskusie ani vedeckú kritiku novej, ideologicky podmienenej podoby národného príbehu. Historici museli naopak štátnou mocou vytvorené mýty ďalej rozvíjať. Československá historiografia bola absolútne závislá od predstáv komunistických ideológov. Úloha historickej vedy bola po roku 1948 degradovaná len na aplikáciu nespochybniteľných marxistických poučiek do československého národného príbehu. Na jeho tvorbe sa v tomto období vlastne len spolupodieľala rozvíjaním a potvrdzovaním línií, určených straníckym centrom. Slovom českého historika Bohumila Jirouška: „Zákonnosti vývoja ľudstva... sa v predstavách ideológov neoverovali, ale potvrdzovali. To znamená, že výskum mal hľadať doklady pre to, že tomu tak bolo (à la thèse) a nie hľadať a zhromažďovať materiál a až z neho konštruovať ‚minulosť‘.“ Vo všeobecnosti to znamenalo, že prakticky celý národný príbeh bol postavený na štátom nariadených mýtoch.

Svoju nezastupiteľnú úlohu mal mýtus Veľkej Moravy, znova v podobe predobrazu česko-slovenskej štátnosti, tentoraz však v trochu odlišnej podobe. Už po obnove Československa bolo celkom jednoznačne deklarované, že Slováci sú samostatným národom a tento fakt akceptovali aj komunisti. Komunistickí ideológovia po roku 1948 označili čechoslovakistické teórie za „reakčnú imperialistickú ideológiu“, ktorá mala ospravedlniť „nadvládu českej buržoázie“ na Slovensku. Štátna ideológia uznávala, že Československo je tvorené dvoma rovnocennými bratskými národmi. Keďže však komunistická moc presadzovala tvrdý centralizačný kurz, nemala záujem o zdôrazňovanie slovenských národnostných požiadaviek, ale skôr o oslavovanie československého vlastenectva a popis „zákonitosti vzniku štátneho zväzku slovenského národa s českým“. Navyše boj proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu v mnohom znamenal návrat k niektorým tézám čechoslovakizmu. V konštrukcii československých dejín, tak boli tézy o jednotnom československom národe nahradené formuláciami „o zákonitom zväzku dvoch bratských národov“.

Veľkomoravský a husitský mýtus mali v tejto koncepcii privilegované postavenie. Ich základná podoba sa dostala aj do ústavy z roku 1948: „Češi a Slováci, dva bratské národy, členové veľké rodiny Slovanstva, žili již před tisícem let společně v jednom státě a společně přijali z východu nejvyšší výtvar tehdejší vzdělanosti – křesťanství. První v Evropě pozdvihli v husitské revoluci na své prapory myšlenky svobody mínění, lidovlády a sociální spravedlnosti.“ Ústava tak podávala záväznú formu interpretácie oboch udalostí. Ukazuje sa, že zatiaľ čo veľkomoravský mýtus si prakticky udržiaval len svoj prvorepublikový význam predobrazu existujúceho štátu, v prípade husitského mýtu bol pridaný význam husitstva ako predobrazu panujúceho komunistického režimu. Husitské hnutie tak bolo prezentované ako integrálna

súčasť československých dejín a to v dvoch prepojených rovinách. Jednak tu bola staršia predstava husitského hnutia ako spoločnej historickej tradície Čechov a Slovákov a hypotéza posilnenia vzájomných kultúrnych a jazykových vzťahov v tomto období. Najmä v päťdesiatych rokoch, v čase boja proti „slovenskému separatizmu, ľudáctvu a buržoáznemu nacionalizmu“, bol tejto interpretácii prikladaný veľký význam. Druhú, snád ešte dôležitejšiu rovinu mýtu tvorila „protokomunistická“ ideológia pripisovaná husitskému hnutiu. Tieto dve interpretácie sa navzájom podmieňovali. Keďže komunisti sa považovali za dedičov a dovŕšiteľov husitských tradícií, museli sa tieto tradície nutne vzťahovať tak na Čechov ako aj Slovákov. Pre slovenskú historiografiu to znamenalo povinnosť tieto tézy aj prakticky potvrdiť. Vedenie komunistickej strany predpísalo slovenskej historiografii jej prvoradé úlohy celkom jednoznačne: „Naliehavo potrebujeme vedecké práce, ktoré by objasnili z marxistického hľadiska bratské vzťahy českého a slovenského ľudu. Napr. vplyv a význam husitského hnutia v boji slovenského ľudu proti útlaku (...) Smer výskumu na Slovensku sa zameriaval na hľadanie vplyvu husitského hnutia. Cieľom bolo dokázať neplatnosť záverov Branislava Varsika z tridsiatych rokov, že husiti a ich ideológia na Slovensku nezanechali žiadne trvalé stopy a že táto tradícia vznikla ako umelý konštrukt v 18. storočí. Ponuku na prepracovanie svojich záverov dostal aj sám Varsik, ale nakoniec sa tejto problematiky ujal Peter Ratkoš, ktorý v štúdiu z roku 1953 potvrdil, že na Slovensku v prvej polovici 15. storočia existovalo pomerne rozšírené protifeudálne a proticirkevné hnutie domáceho obyvateľstva inšpirované husitizmom, ktoré skončilo až porážkou bratrských zoskupení Matejom Korvínom.

Mýtus o silnom vplyve husitských tradícií na Slovensku dosiahol svoj vrchol koncom päťdesiatych rokov. V najucelenejšej forme ho podala syntetická práca „Přehled československých dějin“. Marxistická štátna ideológia vytvorila medzi husitami a komunistami priame prepojenie, v ktorom husitská tradícia vyvrcholila vo vláde komunistickej strany: „... Komunistická strana Československa sa stala najvernejším strážcom husitskej tradície.“ Aby však tradícia husitizmu mohla byť skutočne československá, bolo potrebné nájsť jej vplyv aj medzi slovenským obyvateľstvom. Problémom však bolo, že nárast znalostí o pôsobení husitov na Slovensku paradoxne sťažoval ich pozitívne hodnotenie. Negatívny obraz nenarúšali ani pomerne naivné tvrdenia, že husiti ničili iba majetky cirkvi a feudálov, čím ľudu vštepovali myšlienky rovnosti. Autor kapitoly o husitoch na Slovensku, Peter Ratkoš, priamo v texte priznal, že konkrétne poznatky o stúpencoch husitizmu na Slovensku sú len veľmi skromné. Hlavné závery však diktovali stranícki ideológovia. Z ich pohľadu husiti a ich učenie prispievali k posilneniu triedneho boja slovenského ľudu. Československá marxistická historiografia si úplne osvojila aj tradičné názory o posilňovaní československých vzťahov počas pôsobenia husitov a jiskrovcov na Slovensku. Konečné hodnotenie tohoto obdobia bolo plne v intenciách straníckych požiadaviek: „Husitská revoluč-

ná tradícia je plným právom pokrokovou revolučnou tradíciou oboch našich národov, Čechov a Slovákov.”

Zatiaľ čo v Čechách husitská tradícia ostávala celkom oprávnené jedným z najdôležitejších období národného príbehu a jej mýtus sa opieral o skutočné historické udalosti, v slovenskej historiografii sa práve kvôli nedostatku reálnych podkladov prejavila slabosť jej slovenskej verzie. Napriek tomu, že nedochádzalo k jej oficiálnej dekonštrukcii, postupne sa oslabovali ideologické obrazy husitizmu ako základu masívneho slovenského protifeudálneho hnutia, zatiaľ čo reálne doložitelná tradícia rozvoja česko-slovenských vzťahov ostala zachovaná. Klesajúci záujem o toto obdobie dokazovala aj skutočnosť, že v slovenskom prostredí sa od polovice šesťdesiatych rokov tejto problematike v podstate nikto nevenoval. Poslednou monografiou na túto tému bolo „Husitské revolučné hnutie a Slovensko” z roku 1965 od Branislava Varsika. Práca mala podobu reinterpretácie vlastných názorov z roku 1933, napriek tomu ani táto revízia „buržoázneho náhľadu” nebola poplatná štátnemu mýtu z konca päťdesiatych rokov a Varsik sa k vplyvu husitov na Slovensku staval skeptickejšie ako Peter Ratkoš v „Přehledu československých dějin”. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch z husitského mýtu ostalo tvrdenie o posilnení slovenského živlu v mestách a začiatku používania češtiny na území Slovenska doplnené o vágne marxistické formulácie o prejavoch protifeudálneho odboja. Richard Marsina v syntéze Slovensko – Dejiny konštatoval, že „na Slovensku chýbali objektívne podmienky na to, aby husitstvo zapustilo hlbšie korene a stalo sa revolučnou ideológiou širokých mas ľudu”. Toto hodnotenie znamenalo prakticky dekonštrukciu mýtu o husitstve ako revolučnom dedičstve Slovákov. V osemdesiatych rokoch pri hodnotení vplyvu husitov na Slovensku v historiografii prevládol reálny náhľad, postavený na čo najobjektívnejšom hodnotení dostupných prameňov, čo znamená, že sa už nedá hovoriť o mýtizácii tohoto obdobia.

Mýtus o Veľkej Morave mal v slovenskom prostredí zaujímavejšie osudy. Najmä preto, lebo sa dotýkal národnostných otázok a problému etnogenézy Čechov, Slovákov aj Moravanov. V tomto zmysle v historiografii vznikali rôzne, často konkurenčné, názory, kto boli obyvatelia tohto štátneho útvaru a ako ich nazvať. Komunistickej moc však nemala záujem o podobné národnostné diskusie. Preto bol veľmi rýchlo vytvorený (resp. obnovený) oficiálny štátny mýtus. Na základe leninskej poučky, kde sa utvorili feudálne vzťahy, musí existovať národnosť, bola vytvorená národnosť veľkomoravská, čím na čas odpadli potenciálne nacionalisticky zafarbené diskusie o kmeňovej príslušnosti obyvateľstva Veľkej Moravy. V období boja proti „buržoáznemu nacionalizmu, ľudáctvu a slovenskému separatizmu” sa najmä od slovenských historikov očakávalo úzkostlivé dodržiavanie oficiálneho mýtu, ku ktorému patrila formulácia typická pre najdogmatickejšie obdobie päťdesiatych a šesťdesiatych rokov: „Veľká Morava bola prvým spoločným štátom Čechov a Slovákov.” Špeciálna pozornosť, ktorú štátna moc venovala slovenskej historiografii, bola z jej hľadiska opodstatnená, pretože práce popie-

rajúce preferovaný československý mýtus tu vznikali aj po roku 1945. Týkalo sa dvoch menej známych prác, „prechodného“ obdobia medzi rokom 1945 a upevnením komunistického režimu. V syntéze slovenských dejín od Františka Bokesa z roku 1946 boli Česi z veľkomoravskej tradície vylúčení. Bokes navyše zdôraznil civilizačný náskok predkov Moravanov a Slovákov, ktorí vraj objavili zmysle pre štátnosť skôr ako Česi. Ani prvá slovenská marxistická práca o Veľkej Morave z roku 1951 od Jána Dekana nebola postavená na československom mýte. Pre Dekana bola Veľká Morava štátom dvoch kmeňov v Pomoraví a Nitriansku, český jazykový alebo etnický vplyv na tomto štáte bol podľa autora len minimálny. Dekan zdôrazňuje aj „politicko-správny dualizmus sjednotenej Moravy, dôsledne uplatňovaný cez celé trvanie moravského štátu“ – názor, ktorý o dvadsať rokov neskôr prispel v slovenskom prostredí k zásadnej rekonštrukcii veľkomoravského mýtu.

V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa však v historiografii rýchlo presadil oficiálny štátny mýtus. Obyvateľstvo jadra Veľkej Moravy tak bolo označené za predchodcov českej a slovenskej národnosti. Keďže však historici nemohli poprieť, že Čechy boli súčasťou Veľkej Moravy len krátko a nedobrovoľne, tento problém sa vyriešil tak, že za českých zástupcov v štáte boli považovaní Moravania. Veľkomoravský mýtus bol prispôsobený vtedajším potrebám aj tým, že Veľká Morava bola prezentovaná ako dlhodobý centralizovaný štát, kde nebolo miesto pre autonómne celky – slovenský (resp. prípadný moravský) separatizmus tu teda nemal žiadny historický precedens.

Umožnenie väčšej slobody výskumu bez striktných zásahov komunistických ideológov a najmä neskoršia federalizácia Československa spôsobili, že veľkomoravský mýtus v jeho dogmatickej podobe sa ukázal ako príliš obmedzujúci a hlavne už nezodpovedal novej situácii. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa vývoj mýtu rozdelil – prebiehal inak v slovenskom a inak v českom prostredí. Zatiaľ čo v Čechách dochádzalo k jeho postupnej dekonštrukcii, na Slovensku nastala iba rekonštrukcia v záujme cieľov slovenskej národnej emancipácie. Federalizácia Československa priniesla v slovenskom prostredí novú obmenu mýtu, ktorý sa v rekonštruovanej podobe stal predobrazom federalizovaného štátu. Vznikol Obraz Veľkej Moravy, v ktorej „slovenské“ Nitriansko malo rovnocenné postavenie ako jej „česká“ moravská časť. Zmizla tak, do značnej miery, vnútená predstava Veľkej Moravy ako centralizovaného štátu s veľkomoravskou národnosťou. Záujem venovaný Nitriansku bol novým fenoménom. Príbinovo kniežatstvo dovtedy vo veľkomoravskom mýte ani v jeho slovenskej interpretácii nezohrávalo takmer žiadnu úlohu. Július Botto považoval nitrianske kniežatá za podradené moravským panovníkom a ich údajné snahy o nezávislé postavenie odsudzoval: „Údelní kňazovia považskí domáhali sa akejsi pochabej samostatnosti.“ Dokonca aj v nacionalistickej verzii národného príbehu v podaní Františka Hrušovského malo Nitriansko význam len z hľadiska prijatia kresťanstva. František Bokes vo svojej syntéze zastával rovnaký názor. Tento postoj bol celkom logický. Keď bolo možné celú Veľkú Moravu

považovať za štát predkov Slovákov, načo sa hlásiť k malému, v podstate neúspešnému kniežatstvu. So silnejúcimi tendenciami na vytvorenie samostatného slovenského národného príbehu, nezávislého od toho českého, alebo s ním aspoň rovnoprávneho, sa význam Nitrianska ako územia obývaného výlučne predkami Slovákov zväčši. Ďalším dôvodom bola nepochybne aj skutočnosť, že pred rokom 1989 historici, nech mali akokoľvek blízko k nacionalizmu, nemohli nadviazať na „ľudácky mýtus“ Veľkej Moravy ako slovenskej ríše, ktorý prekvital v slovenskej exilovej historiografii.

Záujem o Nitriansko sa obmedzil na slovenskú historiografiu, ktorá túto tému využívala na kritiku českého hegemonizmu v historickom výskume. Pre situáciu v slovenskej historickej vede je symptomatické, že hlavným kritikom bol Peter Ratkoš, ktorý v päťdesiatych rokoch presadzoval predstavu veľkomoravského centralizmu. V roku 1985 už však obvinil českú historiografiu, že nedostatočne odlišovala Moravu a Nitriansko. Ratkoš zavrhol aj obraz veľkomoravskej národnosti, ktorý v päťdesiatych rokoch spoluvytváral. O tridsať rokov neskôr už obyvateľov Veľkej Moravy rozdelil na moravských Čechov (!) a naddunajských Slovákov. V slovenskom národnom príbehu tak bola Veľká Morava postupne pretransformovaná na dualistický štát s dvoma centrami a táto interpretácia sa dostala aj do syntéz slovenských dejín. Ďalším významným zástancom tejto novej koncepcie veľkomoravského mýtu bol Matúš Kučera. Nitriansko charakterizoval v podobe uzavretého geografického, cirkevného aj správneho celku, ktorý pretrval aj rozpad Veľkej Moravy a poskytol bázu pre „formovanie etnickej výlučnosti Slovákov“. Rýchlosť, ako sa nový mýtus ujal, dokazuje, že v roku 1988 Peter Ratkoš označil spochybňovanie teórie o nitrianskej samostatnosti a kontinuite nitrianskych Slovanov a Slovákov za „snahu zabrzdiť emancipačný proces moderného slovenského národa vo federatívnom socialistickom československom štáte“.

Dekonstrukcia československého mýtu Veľkej Moravy však nebola úplná. Tradičná formulka „Veľká Morava bola prvým spoločným štátom Čechov a Slovákov“ sa objavila aj v roku 1985 v úvode Historického časopisu, práve v čísle, kde Peter Ratkoš obviňuje českú historiografiu z ignorácie podielu obyvateľov Slovenska na tvorbe veľkomoravskej štátnosti. Matúš Kučera síce zdôraznil, že česká participácia na „spoločnom štáte Moravanov a Slovákov“ je už len témou na slávnostné príhovory. Na druhej strane v štúdiu z neskoršieho obdobia považoval za nutné zdôrazniť, že slovenská historiografia nemá v žiadnom prípade v úmysle oslabiť význam Veľkej Moravy ako „prvého spoločného politického zväzku predkov našich bratských národov“.

Napriek týmto ubezpečeniam, v druhej polovici osemdesiatych rokov cez československú konštrukciu Veľkej Moravy začal čoraz viac presvitať slovenský nacionalistický mýtus. Po roku 1989, resp. po rozpade Československa stačilo zahodiť aj tak už len formálny čechoslovakistický obal a obraz Veľkej Moravy sa mohol vrátiť (a aj vrátil) do podoby, v akej ho prezentoval Franti-

šek Hrušovský a jeho nasledovníci. Slovenský nacionalistický mýtus Veľkej Moravy tak nahradil čechoslovakistické mýty, ktoré rozpadom československého štátu stratili svoje opodstatnenie, a navyše získal aj podporu z niektorých častí politického spektra.

Osud veľkomoravského mýtu bol teda odlišný od toho husitského. Mýtus husitského vplyvu na Slovensku nemal veľkú tradíciu, nebol zakorenený a minimálne v druhej polovici 20. storočia fungoval ako účelový štátom nariadený mýtus, ktorý bol dekonštruovaný hneď ako prestal plniť svoju úlohu. Veľkomoravský mýtus nebol v slovenskom prostredí dekonštruovaný nikdy, najmä pre svoju dôležitosť ako jediného obdobia slovenskej štátnosti. Podarilo sa mu prežívať, bol však podrobený účelovým rekonštrukciám, často pod priamym štátnym patronátom. Tento trend potvrdila preambula slovenskej ústavy z roku 1992, v ktorej sa spája boj o národné bytie a vlastnú štátnosť Slovákov s historickým odkazom Veľkej Moravy. V súčasnosti je jedným z výsledkov silného vplyvu nacionalistickej verzie mýtu diskusia o opodstatnenosti názvu starí Slováci pre obyvateľov Veľkej Moravy.

tvorba

IN MEMORIAM VLADIMÍRA JUSTLA

ZEMŘEL 18. ČERVNA 2010

EMIL CHAROUS

Totalitní režim ho brzy po uchopení moci v roce 1948 brutálně a protiprávně vyloučil ze studia na pražské filozofické fakultě jenom proto, že byl politicky odlišný. Nevzdal to, naopak: umínil si dostudovat a pomocí dobrých lidí to prosadil – bohemistiku a polonistiku absolvoval na filozofické fakultě v Olomouci. Pánbůh ho měl rád a to několikaleté zpoždění mu vynahradil redaktorským místem v prestižním pražském Státním nakladatelství krásné literatury (pozdějším Odeonu). Tím se mu otevřely ediční možnosti v redakci i publikační mimo ni v literárních periodikách. Využil toho, jak dovedl a mohl. Byl cílevědomý a pracovitý, vzdělaný a rozhledný, měl temperament i noblesu a tak si postupně získal jméno uznávaného literárního historika a teatrologa s širokým polem působnosti a jeho hvězda trvale stoupala a zářila. Je řeč o PhDr. Vladimíru Justlovi, CSc. (1928-2010), který svou literárněvědnou dráhu dovršil docenturou české literatury na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

V redakci Odeonu, kde pracoval čtyřicet let, vynikl jako na slovo vzatý textolog, editor obsahově i problémově náročných titulů, sestavovatel různě orientovaných výborů a především jako autor fundovaných a brilantně napsaných doslovů, předmluv a komentářů k vydávaným básníkům, prozaikům i autorům pamětí, zejména hereckých. Justl editor se do literárních dějin zapsal příkladně precizním souborným vydáním díla dvou našich moderních klasiků – Vladimíra Holana a Františka Langera. Několik dílů jedenáctisvazkových *Sebraných spisů Vladimíra Holana*, jehož byl oddaným ctitelem, přítelem, znalcem díla a nejpovolanějším životopiscem, musel v dobách tzv. normalizace do odeonského nakladatelského programu doslova probojovávat. Velkolepě rozvržené kompletní dílo spisovatele a dramatika Františka Langera (20 svazků) dokázal v ekonomicky tvrdých podmínkách kapitalismu v pravém slova smyslu vydupat ze země; nádavkem k tomu s elánem řídil Nadaci generála Františka Langera s každoročně vyhlašovanou literární soutěží na pragenzistické téma.

Jako teatrolog napsal už v šedesátých letech velkou monografii o Klicperovi, menší o bratřích Mrštících a o divadle z různých aspektů psal stále (časopisecké referáty, kritiky, úvahy); léta byl členem Kolegia pro udílení cen Thálie. Magicky ho přitahoval průnik obou sfér – poezie v podobě mluveného slova a jeviště jako místa a způsobu její realizace. Sem patří Justlova jedinečná organizátorská i autorská a režijní činnost v roli uměleckého vedoucího poetické vinárny Viola, která se v jeho programových intencích stala ohniskem autonomního kulturně společenského života, v němž platil pouze ničím neomezaný zákon uměleckých hodnot. Za to, že se Viola stala a zůstala v obtížném období našich dějin pojmem a inspirativní konstantou svobodomyšlnosti, vděčí nevyčerpitelně

invenci, vytrvalosti, odvaze i rozvaze dr. Justla, jemuž byl k tomu všemu shůry dán i osobní šarm a umění získávat si lidi.

Paralelně se věnoval problematice přednesu uměleckých textů v teoretických člancích, redigováním sborníků věnovaných těmto otázkám, po praktické stránce jako porotce a lektor recitačních soutěží a v posledních letech jako předseda sdružení Slovo a hlas, podporujícího kulturu mluveného slova.

Z titulu svých funkcí a zejména svou společensky vstřícnou povahou i profesionální erudicí se snadno seznamoval i sbližoval s lidmi, takže v oblasti literatury, divadla, intelektuálního a do značné míry i výtvarného světa se znal se všemi, kdo něco znamenali, a s nejpřednějšími umělci ho spojovalo přátelství. Měl vynikající paměť, věděl toho o mnohých a mnohém tolik, že byl živým lexikonem, citlivě reagujícím na nejrozmanitější velké i malé události své doby a jejich aktéry. Sám cítil, že by tohle theatrum mundi – divadlo svého světa – měl obsáhnout formou vzpomínek; vím od něho, že je několikrát začal psát, ale utekl od toho, nejspíš proto, že jeho dynamickému a svým způsobem dramatickému založení prostě nevyhovovala monologická, víceméně statická forma podání.

Naštěstí se našlo optimální řešení v partnerském dialogu generačně dvojpólovém – Vladimíra Justla s profesorem české literatury pražské filozofické fakulty Jiřím Holým, který se ptá, zavádí řeč na problémy, glosuje, doplňuje, všechno decentně i vtípně, a Justl uvolněně vypráví o tom, co zažil a co ho zaujalo, s temperamentem, bez servítků, veden zásadou odi et amo, ale vždycky noblesně; noblesu zachovává jak při tvrdě kritických soudech, jichž je nemálo, tak když povolí uzdu černému humoru.

Justlovy *Ozvuky času...* (knižně vyšly roku 2007) považuji za jedinečnou, univerzálně bohatou, upřímnou, rozmarně veselou i bolestně smutnou zповěd ne dítěte, ale muže svého věku, druhé poloviny dvacátého století. Kdo chce poznat ovzduší uměleckého a intelektuálního světa, pozitiva i negativa mravů doby, najde je zde v krystalické podobě a v podání rozeného i kultivovaného vypravěče, jehož osobní tón dokáže udržet čtenářovu pozornost do poslední řádky. Tohle je Justlův vrchol.

Mám-li připojit pár osobních vzpomínek, začnu tím, že Vladimír Justl patří do mého života plných pětadesát let, počínaje kuriózním seznámením na samém konci války: Na Velký pátek v dubnu 1945 jsme jako šestnáctiletí sextáni z různých pražských gymnázií, nahnaní pracákem na zákopové práce do Sudet, při stavbě protitankového zátarasu strávili celou šichtu debatami o literatuře. Našli jsme společné téma: Jaroslav Durych, Karel Schulz et cetera. Při nesmyslném kopání ještě nesmyslnějších zákopů jsme si smysluplně povídali celé velikonoce. Po nich Justla, tehdy postavou dost subtilního, jeho tatínek vyreklamoval a odvezl domů; přál jsem mu to i záviděl. Znovu jsem se setkali na podzim roku 1947 v literárním prosemináři profesora Alberta Pražáka – oba jsme měli jako novopečení vysokoškoláci zapsanou češtinu, já k ní dějepis, Justl filozofii, ale netajil se tím, že studium bere jako vedlejší věc – byl nadějným funkcionářem

mládeže lidové strany, měl konexe v jejím vedení, a tudíž i perspektivy, a jsem si jistý, že by byl udělal politickou kariéru, kdyby v únoru 1948 nedošlo ke komunistickému převratu. Jak už jsem se zmínil, Justl jako lidovecký funkcionář byl postižen napřed trojsemestrovým studijním distancem a nakonec vyhazovem. Bylo to absurdní a hrozné, ale vydržel to a necouvl. Aby si udržel kontinuitu, studoval se mnou, když jsem se připravoval k první státnici z češtiny, při svém úřednickém zaměstnání, poctivě a houževnatě nejen literaturu, ale taky gramatiku a dokonce i staroslověnštinu, takže by byl mohl jít ke státnici se mnou a udělal by ji. Klobouk dolů před takovou výdrží!

Na mou promoci v dvaapadesátém roce přijel už zase jako vysokoškolák, z Olomouce, a měl takovou radost, jako by ten futrál s titulem dostal on sám, což se po letech skutečně stalo. Potom jsme se navzájem napůl vážně, napůl z legrace podporovali drobnými sumičkami: já jako učitel na měšťance v Jestřebí u České Lípy olomouckého vysokoškoláka, on později na oplátku posílal mně jako vojákovi sem tam do kapsy nějakou tu stovku z toho, co si vypsal při studiu. V roce 1954 jsme oba zakotvili v pražských nakladatelstvích, Justl v SNKLHU, já v Našem vojsku. Pak jsme se už stýkali napořád.

Spolupracovat s Justlem byl zážitek: techniku nakladatelské práce ovládal perfektně, vynalézavostí leckdy balansoval na hraně možného, zpravidla s úspěchem. V roce 1964 jsem mu zadal přípravu básnické antologie na téma „Léta okupace a osvobození v české poezii“. Byla to první antologie tohoto druhu, zařazená do tehdy prestižní edice Máj k dvacátému výročí osvobození (1965, náklad 37 000 výtisků). Záměr Justla zaujal, nashromáždil horu materiálu, vybral kompaktní celek, napsal doslov, navrhl doprovod uměleckými fotografiemi. Všechno klaplo. Když už byl rukopis hotový, znelíbil se mu název *Přišli včas* (myšleno Rusové jako osvoboditelé), že je to podbízivé a hloupé – buď se změň název, nebo celý titul vzdá! Jenže text už byl ve špíglu, připravený do tiskárny. V technické redakci nechtěli o změně názvu ani slyšet, připustili nanejvýš literkovou úpravu ve stejném rozsahu. Justl to přes neděli vykoumal geniálně: *Přišli včas* zkrátil na *Přišel čas...* Eskamotáž jedna radost! A ještě udělal z nouze ctnost, když název nápaditě vypíchl v koncovce doslovu.

Když jsem se ocitl na volné noze, pomáhal mi, jak mohl, abych to na té jedné noze ustál. Například vymýšlením výborů, na nichž by se dalo něco vyzískat výběrem, uspořádáním a podobně. Exceloval v dovednosti edičně připomínat významné události knižními tituly, ale jen takovými, které by byly obecně přijatelné za každého režimu. Konkrétně: k 30. výročí konce druhé světové války (1975) mi zadal sestavení velkého povídkového souboru evropských spisovatelů nadnárodního významu a sám se vložil do výběru i kompozice. Jako mistr ve vymýšlení originálních názvů dokázal postupným eliminováním z patnácti nebo dvaceti sepsaných možností nakonec se dobrat toho optimálního. V tomto případě to byly *Hlídky naděje* s podtitulem *Tricet pět próz o válce proti fašismu* (rozsah 663 stran), komponovaných po způsobu antického dramatu do pěti dějství. Název se mi zalíbil svou symbolikou; říkával jsem: „Ty jsi má hlídka naděje!“

Radost byla podflet se s ním půl na půl na společném titulu, jakým byl výbor

světových umělých i lidových balad *Krůpěje noci* v Edici světových autorů nakladatelství Albatros (1982) s obsáhlými výkladovými komentáři a návrhem bohatého výtvarného doprovodu. Práce na tom bylo jako na katedrále, honorář ve srovnání s vynaloženým časem k smíchu, ale bavilo nás to náramně, bylo to jako objevování nových pevnin. Na ta přemnohá baladizující setkání v Justlově krásné obývací pracovně rád vzpomínám.

Okřál jsem, když se ujal řízení slovenského programu v Odeonu. Okolnosti líčí sám ve vzpomínkovém fejetonu *A je to vlastně celý život* z roku 1998, v němž shrnuje svůj vztah ke Slovensku, jeho literatuře a spisovatelům. Úhrnně vzato v českých souvislostech pro ně vykonal mnohem víc než leckterý akademicky puncovaný slovakista. Konkrétní příklad: že se Milka Zimková stala svého času literárně-divadelní hvězdou číslo jedna napřed v Praze a pak i na Slovensku, na tom má lví podíl Vladimír Justl a jeho Viola. Jak opravdově svéráz této temperamentní písčící herečky Justl pochopil, ukázal ve svém doslovu k skvělému českému překladu její knihy *Pásla koně na betoně* (1989, přeložili Vl. Reis a J. Kintnerová) už tím, že ho ve svém stylu nazval *Hořkosladký živel jménem Zimková*.

Bylo až s podivem, jak hladce zvládal náročnou práci organizátora, například v Nadaci Františka Langera, do jejíž kompetence patřila také rozsáhlá agenda s každoroční literární soutěží nových beletristických i odborných prací o Praze. Vyhlásování výsledků v reprezentačních místnostech primátora na Mariánském náměstí bylo vždycky společenskou událostí. Hned to první (1996) mě zaujalo natolik, že jsem si umínil zkusit štěstí v dalším. Téma *Praha a slovenská literatura* jsem měl v hlavě – jen ho napsat! Stihl jsem to a můj rukopis *Druhý domov* dostal roku 1997 soutěžní cenu. Soutěž byla anonymní, o mém autorství se Justl dověděl až úplně nakonec. Podílel se na jejím zadání nakladateli a pak mi ji zredigoval; vyšla v roce 1998.

Vídali jsme se, telefonovali si, jak už to bývá. V devadesátých letech jsme spolu chodili pravidelně na nedělní latinské mše (oba jsme latinu milovali, já víc, Justl míň – odchovala nás na gymnázium i jako kluky ministranty), nejraději do komorní barokní nádhery kostela Maltézských rytířů „Panny Marie pod řetězem konec mosta“, jak zní prastarý název. Těšilo nás, že jsme se na chvíli ocitli v jiném časoprostoru – in praesenti historiae et Domini. A taky jsme spolu stárlí, ale nebrali to na vědomí. On stárl pomaleji, byl o dva měsíce mladší.

Telefónát Vladimírovy manželky paní Marty o jeho náhlé těžké mozkové mrtvici se smrtelnými důsledky mě zasáhl jako blesk z čistého nebe. Spěchal jsem se s ním rozloučit, ale už nebyl mezi živými. Bůh, v nějž pevně věřil, ho miloval až do konce: dal mu padnout naráz, bez bolesti a loučení, tak jako padá silný, rovný a pevný náhle podtátný strom.

Když byl in articulo mortis, hustě kvetoucí lipová alej v blízkosti nemocnice Na Františku voněla andělsky intenzivní vůní. Tak omamnou vůni lip jsem nikdy předtím necítil. Blesklo mi hlavou: Vždyt je to nádherná metafora, jakou může vytvořit jen sám život – to matka Země vyprovází duši zbařenou tíže těla do říše Páně.

24. 6. 2010

VLADIMÍR JUSTL

Můj vztah ke slovenské literatuře má dávné kořeny. Poprvé jsem strávil dva měsíce prázdnin ve vesničce Mengusovce pod Vyšnými Hágy roku 1936. Podruhé jsem tam byl čtyři měsíce v roce 1938. A tak mám ze čtvrté obecné slovenské vysvědčení. Mezi kolibami cikánů jsem pochytil nejednu romskou i slovenskou píseň, jiné jsem znal z mengusovské jednotřídky. Po válce jsem byl poprvé na Slovensku až v druhé polovině padesátých let. Od roku 1960 jsem jezdil do Bratislavy pravidelně víc než čtyři roky v dresu Divadelních novin – psal jsem především o Divadélku poezie, které vedl Igor Lembovič. V Praze se tehdy pořady poezie objevovaly na nedělních matiné Divadla hudby, sporadicky i jinde. (Viola vznikla roku 1963, Lyra Pragensis o čtyři léta později.) Roku 1961 jsem jel na společné školení Odeonu a bratislavského Tatranu na Rabyň. Tam jsem se seznámil s teatrologem Emilem Lehoutou, jeho ženou a s Martou Hrušovskou (manželka skladatele Ivana a snacha prozaika Jána Hrušovského), dnes předsedkyně Českého spolku na Slovensku, s níž se rád vídám dodnes. Vazby Odeon – Tatran vydržely dost dlouho: v roce 1975 jsme společně vydali antologii básní (16 českých a 16 slovenských autorů) doprovobenou grafikami českých a slovenských malířů. Vzpomínám, jak jsem uspěl s jejím názvem: navrhl jsem první verš notoricky známé básně S. K. Neumanna z roku 1945, který zní – a v tom byl hledaný záměr – stejně česky jako slovensky: A hrdý bud...

Od roku 1958 jsem občas na Slovensku publikoval, v českém tisku jsem psal nejen o Divadélku poezie a o recitaci vůbec, ale také o slovenských pořadech uváděných v Praze, a sem tam o slovenské literatuře. Ve Viole jsem v letech 1963 – 1988 uvedl čtyřicet slovenských pořadů ve 134 představeních. Šlo jednak o hosty ze Slovenska, jednak o vlastní dramaturgii (spolupracoval jsem hlavně s nezapomenutelným Vlastimilem Fišarem). Autorsky byli představeni především Bendová, Brocko, Buzássy, Dušek, Feldek, Feldeková, Haľamová, Hivešová, Holly, Chrobák, Jesenský, Kováč, Král, Krasko, Mihálik, Mňáčko, Novomeský, Podjavorinská, Puškáš, Rúfus, Šikula, Šimonovič, Štúr, Gregor-Tajovský, Válek, Vargová, Zvon. Svoje recitály zde měli mim Milan Sládek, Eva Žilineková, Ladislav Chudík, Vlastimil Fišar, Ida Rapačiová. Ve Viole vystupovala i řada slovenských hudebníků a zpěváků. Nejčastějším hostem byla Milka Zimková, která právě tady měla většinu premiér svých monodramat – na Slovensku ji dlouho moc „nebrali“, ovšemže ke své škodě. Vloni jsem uváděl její večer v Českém centru v Bratislavě; knihu Pásla koně na betoně ve výborném překladu Jiřiny Kintnerové a Vladimíra Reise jsem doprovodil doslovem (MF 1989). Pokusil jsem se také o několik překladů ze slovenštiny – především šlo o odborné texty – třeba

Andreje Melicherčíka a Miloše Tomčíka (přátelství s ním je pro mne stálou radostí) – , ale i o verše (Štefana Krčméryho, Jána Buzássyho).

V Odeonu jsem po odchodu Vladimíra Reise, který vykonal velký kus práce pro zdomácnění slovenské literatury u nás (řídil Slovenskou knihovnu), a po Marii Liehmové, jejíž porozumění pro slovenskou literaturu bylo mimořádné, převzal tuto štafetu. Spolupracoval jsem s Emilem Charousem, který je naším nejvýznamnějším slovakistou poslední třetiny tohoto století. (I u něho jde o letité přátelství: od zákopových prací v Sudetech na sklonku druhé světové války po redakci jeho knihy *Druhý domov*, pojednávající o slovenských literátech, kteří studovali v Praze; roku 1997 získala Cenu Františka Langera.) Z těch knížek zvláště rád vzpomínám na kompozičně i graficky vyvedené svazečky próz Vincenta Šikuly (*Duo pro flétnu a lesní roh*, 1986), M. Th. Mitrovského (s reprodukcemi jeho obrazů, 1988) a Kukučínovy *Pražské siluety* (1988). Velký význam mělo vydání dvou antologií ze slovenské prózy v Klubu čtenářů: antologie slovenské povídky čtyř desetiletí vyšla pod názvem *V proudech času* v nákladu 6 000 výtisků (27 autorů od Jesenského po Habaje). Číst si s editorem a překladatelem desítky povídek znamenalo pro mne nové poznání, o to příjemnější, že mezi nimi byla i jména mně zvláště milá: Ladislav Ballek, Dušan Dušek, Ján Johanides, Jozef Puškáš, Rudolf Sloboda, Vincent Šíkula). Pětice měly v Klubu čtenářů tradici. Ze slovenské literatury vyšla první roku 1965 v neuvěřitelném nákladu 41000 výtisků (Bednár, Mináč, Blažková, Tatarka, Johanides); téhož roku vydal Odeon další pěťici ve Slovenské knihovně: *Pět slovenských her* (Chalupka, Palárik, Hviezdoslav, Tajovský, Stodola). Když hovořím o Klubu čtenářů, nesmím zapomenout na prémii *Almanach* 1962 vydaný v nákladu 185 000; byli v něm zastoupeni také Ján Kostra, Štefan Žáry, Dominik Tatarka, Lubomír Feldek – mou prosbou oslyšeli bohužel další, třeba Peter Karvaš...

Další těsný styk se slovenskou poezií a prózou jsem prožíval od poloviny sedmdesátých let ve Valašském Meziříčí při soutěži recitátorů amatérů (tedy těch z „libosti“). Kolik jen básní a próz tam bylo pro mne objeveno! (Zde se narodilo i mé přátelství s Jánem Buzássym, s nímž jsem zasedal v porotě.) Obdobně tomu bylo na Neumannových Poděbradech, které byly od roku 1990 nově koncipovány, a proto přejmenovány na Poděbradské dny poezie. Obě tyto soutěže (druhá pro profesionály, posluchače hereckých škol a amatéry) jsou dodnes „federální“. Stejně tomu je na bienále přehlídky *Divadlo jednoho herce* v Chebu (od roku 1981), kde vedle Zimkové vystoupili další slovenští herci a herečky, především vynikající Adéla Gáborová, která je pravidelným hostem festivalu (poprvé vystoupila v Čechách na Neumannových Poděbradech a ve Viole už roku 1979; slovenských pořadů bylo na NP uvedeno několik desítek). Cheb mi umožnil nahlédnout do dramatizovaných próz a monodramat několika slovenských autorů.

A tak mohu říci, že jsem celý život bytoval v „personální unii“ česko-slovenské. Od několika autorů dodnes dostávám s věnováním téměř vše, co vydají: Jána Buzássyho, Lubomíra Feldeka, Milana Rúfuse, od něhož mám

i několik vzácných dopisů. Když jsem ho v lednu 1986 pozval do Violy na seminář K interpretaci básnického díla Vladimíra Holana, omluvil se sice pro nemoc, leč poslal příspěvek-přiznání, které bych rád citoval:

... Vladimír Holan, Černý anděl (Jaroslav Seifert)

Zas by som potreboval Holana.
Mrazilo, ustal som
a povedal som básni:
vezmi to za mňa do rána.
A to sa nemá –
pred sebou poslať dieta
na pole plné jám
a travičského kvieťa.
Nie, to sa nemá.
Zas by som potreboval
uvidieť, ako v tichu za čelom
ten čierny anjel bdie.
Do posledného slova
zápasí s anjelom.

Ale abych se ještě vrátil ke svým donátorům. Dokud vycházely na Slovensku knížky Nataše Tanské, dostával jsem je od ní. Když byla redaktorkou Tataranu Marta Hrušovská, vždy přišel s dopisem i knižní podarůnek. Sem tam zaneše ke mně pošta verše od básníků, s nimiž jsem se potkal při nějakém festivalu nebo jiném „podujatí“ (obdarovávají mne i přátelé od fochu recitátorského: Jaroslava Čajková, Ivan Kováč, Rudolf Lesňák, Ernest Weidler aj.), nebo jsem je navštívil. Nezapomenutelná je dávná návštěva u Janka Silana: uvítal mne na faře ve Važci, a sotva jsme dosedli, vyprávěl mi o svém jediném, ale nesmazatelném setkání s Vladimírem Holanem v poválečném roce 1945 na Akademickém týdnu na Svatém Kopečku.

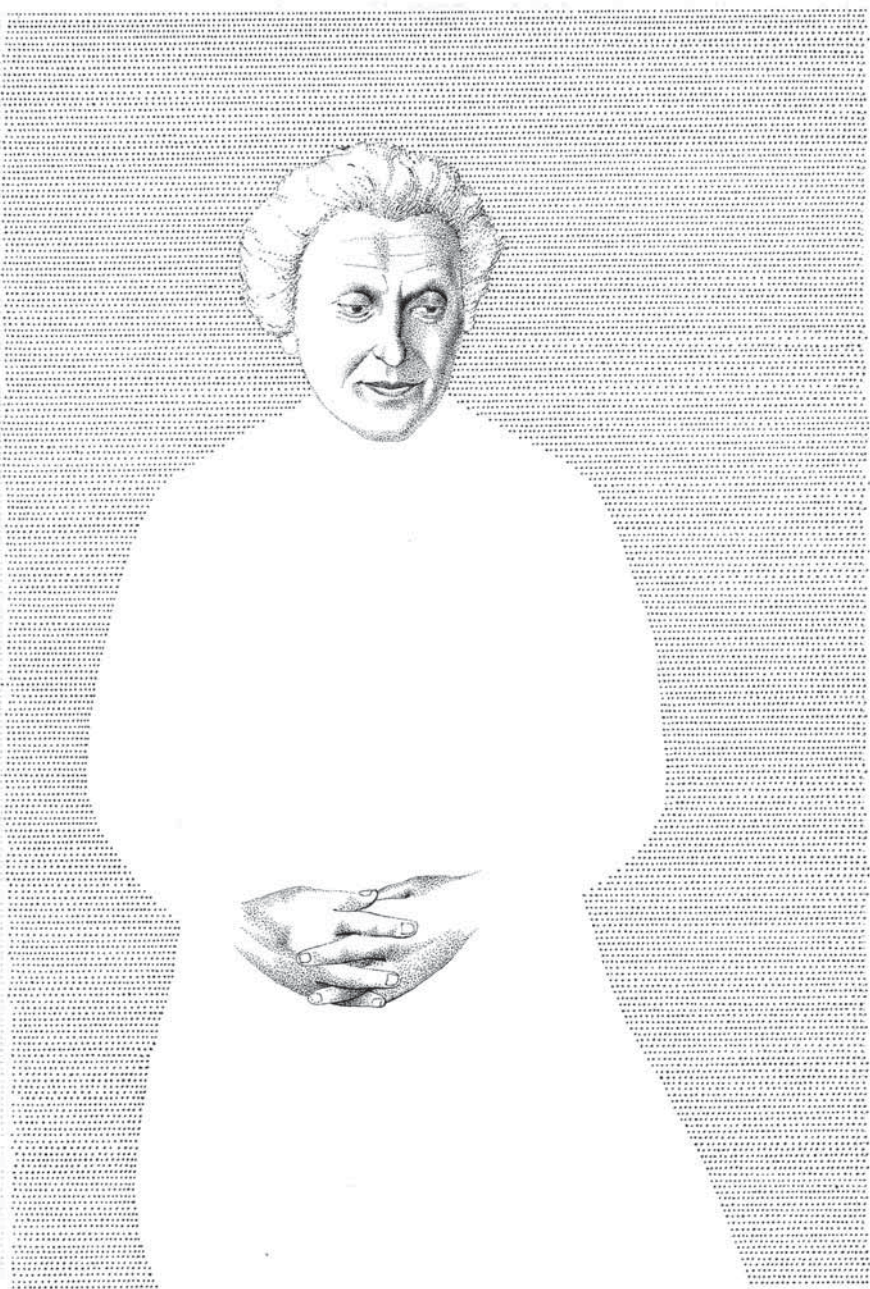
Rozdělení Československa jsem přijal jako historickou danost, která má svou logiku. Bolestné je, že vzájemné oficiální vztahy jsou na úrovni se zeměmi, s nimiž nás nespojuje tradice, pospolitost a jazyková blízkost. Mám si naříkat? Ovšemže mi chybí anotace slovenských knih (ve výběru by je přece mohly přinášet Nové knihy) a slovenská knihkupectví nebo alespoň knihkupci, kteří si vezmou „na triko“ prodej závažných slovenských knih. Měly by být ve městech, kde jsou filozofické a pedagogické fakulty, na nichž se přece jen posluchači leccos dozví o slovenské kultuře, především o literatuře. Nostalgiicky vzpomínám na televizní pondělky přinášející vynikající slovenské inscenace. Vadí mi, že Slováci žijící v České republice a především v Praze netáhnou za jeden kulturní (když už ne politický) provaz, a neumož-

ňují tak potřebný dialog. Zlobí mne, že kulturní periodika téměř ignorují slovenskou literaturu. Totéž se děje také v rozhlase, o televizi netřeba mluvit, ta se spokojí už s příliš zavedeným, a tedy neproměnným Markovičem. Tomu, co připravuje Slovenský inštitút a Klub slovenské kultury, schází společná jasná a komunikativní dramaturgie, jde o dvě jednokolejky... Naproti tomu jsem jako člen Kolegia pro udělování cen Thálie uvítal, že vedení Herecké asociace svěřilo už podruhé moderování slavnostního večera v Národním divadle vzdělanému a vtipnému Milanu Lasicovi.

„Život s literaturou“, ať psanou, mluvenou či hranou, mne poučil, že naše kultury mají nejen leccos společného, ale – a to především – že v každé existují plodné provokativní „svojskosti“, které okysličují naše cítění a obohacují naše vnímání. Není zde místo rozvést toto téma, proto jen dva příklady za mnohé: slovenská lyrizovaná próza (něco mezi básní v próze a beletrii s jemným citovým podhoubím) a slovenská recitace (a ovšemže herectví). K té recitaci: slovenský přednes je na rozdíl od českého většinou citovější a zároveň expresivnější a patetičtější, nejednou až nebezpečně osciluje na pomezí hereckého monologu; slovenští recitátoři si vědí rady s klasiky (Botta, Hollý, Hviezdoslav, Vajanský aj.), dokáží vytvořit atmosféru „právě této chvíle“; nebojí se experimentovat s odvahou někdy až propastnou (hlavně zaujatí amatéři), leč i tak inspirující, byť někdy per negationem; jsou artističtější, což může vést ke stereotypu, jindy vytvářejí napětí s „rustikálním“ podložím. Rád se přiznávám, že každý poslech pro mě byl a je neopakovatelným dobrodružstvím v úběžníku krásy.

Stěžovat si, že to a to je dnes jiné (a tak dál), je jistě možné a je to i na místě, pokud to míří do správného terče. Je však na každém z nás, zda se o letité bratrství necháme připravit, nebo zda pro něj budeme něco všednodenního, a tedy samozřejmého, dělat. Začal jsem toto sáhodlouhé přiznání vzpomínkou na dětství a písňe z Mengusovců. Nechci ještě umřít, ale byl bych rád, kdybych měl jistotu, že mi jedna taková notečka zazní nad rakví. Ta, kterou by vybral některý z mých roduvěrných slovenských přátel, ať v té době bude žít v Bratislavě nebo v Praze. (1998)

Vladimír Justl (1928), literární vědec a teatrolog, dlouholetý redaktor české beletrie v nakladatelství Odeon. O šíři jeho zájmu v oblasti divadelní a literární historie svědčí obsáhlá knižní monografie Václav Kliment Klicpera (1960) a přehledná úhrnná práce Bratří Mrštíkové (1963). Jako znalec díla Vladimíra Holana vydal v Odeonu básnickovy Sebrané spisy v jedenácti svazcích (1965 – 1980), pro závěrečný svazek napsal básníkův podrobný životopis. Byl předsedou správní rady Nadace Františka Langerera, řídil vydávání Langerových Spisů (od roku 2000, 15 svazků). O autorech a dílech klasické i moderní české literatury napsal četné studie a články, předmluvy a doslovy k vydávaným knihám, sestavil řadu výběrů z děl jednotlivých autorů i tematických okruhů. Paralelně působil jako programový vedoucí poetické vinárny Viola, z níž vytvořil pod egidou mluveného básnického slova neformální ohnisko literárně společenského života. Autorsky a režijně ve Viole realizoval úctyhodné množství literárních pořadů. Soustavně sledoval otázky interpretace uměleckých textů, byl hlavním pořadatelem sborníků Umělecký hlas a předsedou stejnojmenného sdružení příznivců mluveného slova; připravil anketní soubor Živé slovo (2004). Za samozřejmou součástí své mnohostranné činnosti považoval slovenskou literaturu; mezi jejími předními autory měl řadu přátel. Jeho vzpomínkový článek A je to vlastně celý život je z bulletinu Obce spisovatelů Dokořán č. 7, 1998.

PRÓZA MEDZI DVOMA DOMOVMI

VLADIMÍR SKALSKÝ

79

SLOVENSKÁ PRÓZA V ČESKU

Minulý rok sme v Zrkadlení predstavili slovenskú poéziu v Česku v trochu rozšírenej verzii, než ako bola predstavená aj v prvom zväzku antológie Medzi dvoma domovmi, venovanom poézii. Druhý zväzok je venovaný próze, opäť ho vydalo Svetové združenie Slovákov v zahraničí spolu s Literárnym informačným centrom a Maticou slovenskou a opäť časť, venovanú Česku, zostavoval autor týchto riadkov. Uverejníme teda to, čo sa do antológie nevošlo, i to, čo sa vošlo.

Už v prvom dieli sa konštatovalo, že české prostredie a osobitne Praha majú samozrejme v dejinách slovenskej literatúry celkom mimoriadne miesto. To platí pre prózu prinajmenšom v rovnakej miere ako pre poéziu, iné to nie je ani v prípade esejistiky, ba aj v oblasti drámy vznikli v Prahe mnohé významné slovenské diela, Jurom Tesákom Mošovským a Pavlom Kyrmezerom počínajúc a Lubomírom Feldekom končiac.

Ak sa vrátíme k próze (hoci i toto platí aj pre ostatné formy), treba zdôrazniť, že význam českého prostredia je navyše viacvrstvový. Nielenže v tomto inkubátore vzniklo mnoho z dôležitých prozaických diel, ale objavili sa viaceré základné vývojové tendencie. A navyše Praha, české krajiny, Česi sú aj frekventovanou témou či motívom mnohých diel, ktoré vznikli na Slovensku či inde v slovenskom svete. Z diel s tematikou Prahy možno spomenúť hoci román Mila Urbana Hmly na úsvite, Kukučínovho Lukáša Blahoseja Krasoňa či Vámošov román Atóm Boha, ale aj Ťažkého Kuriéra z Východu alebo Tatarkove Navrávačky.

Z tejto šírky slovenských literárnych dotykov s českým prostredím má antológia ambíciu zachytiť iba jeden veľmi konkrétny výsek. Je daný základným editorským prístupom tejto antológie – ide o prozaickú tvorbu Slovákov žijúcich v zahraničí. V prípade Česka to znamená, že mapujeme iba obdobie, keď v Českej republike žijú Slováci ako komunita v zahraničí, čiže po roku 1993. Preto výpočet uverejnených autorov nie je v porovnaní s inými krajinami dlhý napriek tomu, že fenomén slovenskej prózy v Česku je naozaj mimoriadny. Za vytyčenými hranicami ostáva panteón autorov. Najstaršie korene slovenskej literatúry v českom prostredí súvisia, popri už zmieňovaných dramatikoch, viac s poéziou, jazykovedou a históriou - Ján Silván, Martin Rakovský, kodifikátor českej gramatiky Vavrinec Benedikt z Nedožier (rektor Univerzity Karlovej rovnako ako Ján Jessenius), neskôr Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik či kodifikátor pre zmenu slovenskej gramatiky Martin Hattala. Významné bolo napokon aj pôsobenie Ludovíta Štúra v Česku, ktoré na pražskom Žofíne pripomína pamätná tabuľa. Skutočnú vlnu slovenskej prózy predstavoval až akademický spolok Detvan. Kontinuitu slovenského literárneho života v Prahe ilustruje, že Martin Kukučín (vlastným menom Matej Bencúr) sa nechal k románu Lukáš Blahosej Krasoň inšpirovať

v tom čase osemdesiat rokov starým príbehom rozporuplnej lásky slovenského básnika Sama Hroboňa k známej kráske českého obrodzenia Bohuslave Rajskej počas Hroboňovho pobytu v meste nad Vltavou. Pochopiteľne Detvan, to je aj Ladislav Nádaši-Jégé, Albert Škarvan, Dušan Makovický, Ján Smetanay, Jozef Gregor-Tajovský (neskôr v Prahe žila a tvorila jeho manželka Hana a dcéra Dagmar Gregorová-Prášilová). Popri nich aj ďalšie osobnosti mimo oblasť prózy, na prvom mieste zakladatelia Jaroslav Vlček a Pavel Socháň, ale aj Ivan Kraso, Milan Rastislav Štefánik, Vavro Šrobár či Mikuláš Schneider-Trnavský. Treba však povedať, že napríklad i M. R. Štefánik napísal v Prahe viacero zaujímavých prozaických textov, redigoval časopis Umelecký hlas i rubriku „Slovenské věci“ v denníku Čas. V roku 1902 sa zrodil Akademický odbor Českoslovskej jednoty a v roku 1912 jej literárny odbor. Okrem toho jednota usporadúvala aj pravidelné každoročné slávnosti „Praha Slovensku“ a česko-slovenské porady v Luhačovicích.

Po roku 1919, teda po vzniku Českoslovskej republiky, sa už študenti, ktorých dovtedy študovalo v Prahe niekoľko desiatok, dali rátať na stovky. Jeden z nich, Dobroslav Chrobák, tu začiatkom deväťdesiatych rokov založil dva slovenské literárne časopisy – „Svojet“, v ktorej sa najviac angažovali Gejza Vámoš a Janko Alexy, a „Mladé Slovensko“. Možno viac ako Vladimír Clementis alebo Ján Poničan pocítoval dvojdmost dlhší čas v Prahe žijúci Ladislav Novomeský, ktorý tu pôsobil nielen v rokoch 1929-1939, ale sa sem vrátil aj po prepustení z väzenia v roku 1956. V Prahe pôsobili aj Ján Kostra, Alexander Matuška, či Michal Chorváth.

V roku 1924 zo spolku Detvan vystúpila skupina komunisticky orientovaných študentov, medzi nimi Ján Poničan (spolu s Vladom Clementisom, Danielom Okálím či Andrejom Siráckym). Vzniklo tak hnutie Davistov, nazvané podľa časopisu DAV.

Ak vynecháme zásadné počiny Ivana Kraska a Rudolfa Fabryho na pôde poézie, zastaviť sa určite musíme pri Jánovi Smrekovi, ktorý sa v tridsiatych rokoch spojil v Prahe s nakladateľom Leopoldom Mazáčom a začali spolu nielen vydávať knižnú edíciu slovskej literatúry, ale založil aj kľúčový literárny časopis Elán. Dá sa povedať, že to bolo obdobie, keď kontakty českej a slovskej literatúry vrcholili. Na medicínu do Prahy prichádza Gejza Vámoš, na filozofickú fakultu Vladimír Reisel, na vysokú školu politických a hospodárskych vied Fedor Cádra a neskôr Ladislav Ťažký. Prišlo pražské obdobie Dominika Tatarku, Zuzky Zgurišky, Hely Vojanskej (rodenej Chaje Wolfowitz), ale aj trochu kratšie obdobie Petra Karvaša.

Vidno, že širšiemu expoé sme sa nemohli vyhnúť. Súčasne sa próza prelína s ostatnými zložkami slovskej literárneho života v českom prostredí; nie je možné ju neorganicky vydeliť.

Ako sme už načrtli, vzťah slovskej a českej literatúry je osobitý, navzájom sa obohacovali, so Stanislavom Šmatlákom hovoríme aj o spoločnom česko-slovskej literárnom kontexte. V Prahe vyštudovala (ale naopak aj prednášala) veľká časť slovskej inteligencie v časoch, keď sa rozhodovalo o národnom

kultúrnym smerovaní. Množstvo slovenských spisovateľov našlo v Prahe svoj „druhý domov“, ako to výstižne pomenoval, odvolávajúc sa na slová vyznania Prahe z pera Vavra Šrobára, český literárny historik a slovakista Emil Charous. Neľahkú tému „Praha a slovenská literatúra“ vynikajúco spracoval v rovnomennej knihe „Druhý domov“, ktorá vyšla v Prahe v roku 1998. Rovnaký autor vydal v roku 2001 v Slovensko-českom klube antológiu „Pražské inšpirácie slovenských spisovateľov. Praha v zrcadle slovenskej literatúry“, o rok skôr prišiel rovnaký vydavateľ so zborníkom „Slovenská literatúra v Prahe 2000“, ktorý bol na rozdiel od antológie širokého historického záberu prehľadom aktuálneho stavu na prelome dvoch tisícročí.

Slovenská literatúra v Česku nestratila dych ani po rozdelení Česko-Slovenska a vzniku dvoch samostatných štátov. V Česku pôsobí plejáda slovenských prozaikov a básnikov, vydávajú knihy, v roku 2002 vznikol Slovenský literárny klub v ČR, ktorý združuje viac než štyridsiatku autorov a je kolektívnym členom českej Obce spisovateľov a Slovenského centra PEN. Jeho predsedníčkou je Oľga Feldeková, čestnými predsedami sa pri založení stali Vojtech Zamarovský a veľvyslanec Ladislav Ballek. Slovenský literárny klub v ČR vydáva spolu so Slovensko-českým klubom a oboma PEN klubmi rozsiahly a prestížny literárny štvrťročník, česko-slovenskú revue Zrkadlenie-Zrcadlení. Organizuje tiež Literárnu súťaž Jána Kollára v troch vekových kategóriách, ktorá objavila množstvo mladých talentov, a vyvíja rozsiahlu kultúrnu činnosť, zameranú i na prepájanie slovenských a českých literárnych klubov. Prílohu Literárne dotyky má aj mesačník Slovenské dotyky, vydávaný Slovensko-českým klubom. V minulosti vydával Zväz Slovákov v ČR literárny štvrťročník Slovenské rozhľady. V Prahe i Brne je etablovaná univerzitná slovakistika, venujú sa jej však napríklad i bohémisti v Olomouci.

Do antológie sme zaradili prozaikov Ľubomíra Feldeka, Oľgu Feldekovú, Jána Rakytku, Nadu Vokušovou a postmodernú postavu Gaca Novomesského, publikujúceho pod viacerými menami. Koniec-koncov, mystifikácia patrí k postmoderne neodmysliteľným spôsobom. Treba dodať, aj v prípade ďalších autorov možno zaznamenať príklon k rôznym hybridným žánrom, intertextualite a ďalším typicky postmoderným prvkom. Život vo veľkom, multikultúrnom meste, kde sa necítia ako cudzinci, ale sú plnohodnotnou súčasťou tunajšieho (nie len) literárneho života ich tak oproti jadrú slovenskej prózy v zahraničí posunul do inej polohy. Mimoriadne zaujímavý je slovenský fejtón v Česku, ktorý sa zásluhou manželov Feldekovcov, Mariána Vaneka a Nade Vokušovej stal svojbytným fenoménom. Prakticky všetci zmienení autori sa venujú či venovali aj iným žánrom, v prípade viacerých z nich je dokonca ťažisko tvorby v próze, dráme či esejistike, prípadne v novinárskej tvorbe, aj ich prozaická tvorba je však neopomenuteľná a vyhradila im tak miesto v tejto antológii. Samozrejme, v Česku pôsobia aj ďalší významní slovenskí literáti, venujúci sa próze: Marián Palla v Brne a Vladimír Kavčiak, Mikuláš Bielik či rabín Karol Sidon v Prahe píšu po česky, fejtónu sa venuje aj Marián Vanek, inak i popredný karikaturista a ilustrátor, esejí Fedor Gál alebo Egon T. Lánský, detskej literatúre Irena Gálová

a Peter Stoličný, spomedzi mladých autorov možno pripomenúť mladého psychiatra Róberta Kačenáka či Mateja Thomku, vedúcu osobnosť literárno-klubového života. Nataša Tanská vytvorila aj rozsiahle prozaické dielo (populárna je jej „štukológia“), to však do roku 1992.

Slovenská próza i literatúra ako celok je životaschopná a je integrálnou súčasťou literárneho života v zahraničí i slovenského literárneho diania vôbec, hoci vykazuje i nejedno špecifikum. Práve i tým je mimoriadne cenná.

ĽUBOMÍR FELDEK

pochádza zo Žiliny, v roku 1995 sa presťahoval do Prahy, dnes pôsobí v Prahe i Bratislave. Je mimoriadne všestranná literárna a umelecká osobnosť, zrejme najplodnejší slovenský autor vôbec. Do literatúry vstúpil, keď spolu s generačnými súputníkmi J. Stachom, J. Mihalkovičom, J. Ondrušom, J. Šimonovičom pripravil v roku 1958 programové číslo časopisu *Mladá tvorba* (č. 4/1958), v ktorom sa po prvý raz predstavuje skupina básnikov, neskôr označovaná ako trnavská, prípadne konkretisti či neopoetisti. Knižným debutom básnika Feldeka bola zbierka, ktorá vyšla v roku 1961 pod názvom *Jediný slaný domov* (*Hra pre tvoje modré oči* bola o tri roky skôr zošrotovaná). Pozoruhodné sú Feldekove básne pre deti, založené najmä na princípe partnerského dialógu dospelého a dieťaťa. V šesťdesiatych rokoch išlo o radikálne novú podobu slovenskej literatúry pre deti. Ako príklady možno spomenúť Feldekove práce *Hra pre tvoje modré oči*, *Zelené jelene*, *Zlatúšik*, *Modrá kniha rozprávok*, *Zelená kniha rozprávok*. S rodinnou históriou, odsúdením otca v tzv. lekárskom procese sa výraznejšie vyrovnával v románe *Van Stiphout*, ktorý v zmysle tradície pitoreskného románu paroduje industrializačnú literatúru prvej polovice päťdesiatych rokov. Feldek bol a je jednou z určujúcich postáv slovenského literárneho a kultúrneho života, aj ako vedúci redaktor oddelenia pôvodnej a prekladovej poézie (od roku 1973 do roku 1986). Mimoriadne významná je jeho prekladateľská práca, dramatické dielo i dramaturgické pôsobenie (*Nová scéna*). V roku 1989 sa zapojil do spoločenského pohybu nasmerovaného proti komunistickému režimu. V januári protestoval proti zatknutiu Václava Havla, podpísal manifest *Niekoľko viet* a v novembri sa podieľal na založení hnutia Verejnost proti násiliu. Od mája 1990 bol vedúcim redaktorom kultúrnej prílohy *Ahoj*, Európa denníka Verejnost. Hoci väčšinu svojho diela publikoval a publikuje na Slovensku, niekoľko významných diel vzniklo v ČR. Už roku 1989 – iba v češtine – vyšiel v Československom spisovateľovi výber z jeho esejistiky *À propos svědomí*. Po roku 1995 je to najmä výber z poézie *This Side Up* (BB ART, 2003), memoárové knihy *V otcovej Prahe* (Slovensko-český klub 2006) a *Homo Politicus* (Slovenský literárny klub v ČR 2008) a v ČR premiérovane hry *Smrt v růžovém* (Divadlo Na zábradlí 1995), *Teta z Prahy* (Divadlo

Labyrint 1995), Hurvínkovo okno (Divadlo S+H 1996), Sněhová královna (agentúra A STONE, 1997) a Pápěrnice (Slovácké divadlo, 1998). Lubomír Feldek je uznávanou postavou literárneho života na Slovensku i v Česku a predstavuje tak jedno z najvýnimočnejších premostení oboch kultúr.

TRAJA LEŇOSI

AKO PECÚCH UTRÁPIL SVOJICH RODIČOV

Istí rodičia mali syna, čo bol taký lenivý, že za ten boží svet nebol ochotný zliezť z pece. Aj ho preto volali Pecúch.

I jedlo museli rodičia nosiť Pecúchovi na pec. A hoci už vyrástol na mocného mládenca, ešte vždy ho museli aj kŕmiť. Ba keď bola vára horúca, nebol Pecúch ochotný ani sám si ju pofúkať, aj fúkať mu ju museli úbohí rodičia.

Trápili sa, že majú takého lenivého syna, a bedákali:

„Prečo si taký lenivý, chlapče? Prečo sme ťa tak vychovali? Keď my umrieme, čo z teba len bude?“

Nakoniec sa utrápili a naozaj umreli.

Pecúch na peci zostal po smrti rodičov zrazu hladný. Prvý deň zjedol tvrdý skyvu chleba, čo ešte zostala v chalupe a dočiahol na ňu z pece. Druhý deň pozbieral okolo seba omrvinky. Ale na tretí deň mu už začalo od hladu skrúcať črevá a zažiadalo sa mu horúcej váry.

Zliezol z pece, vyšiel z chalupy a voľky-nevoľky sa pobral do sveta hľadať si dáku službu.

AKO SI PECÚCH HLADAL SLUŽBU

Zabúcha náš Pecúch na vráta u najbližšieho gazdu:

„Hej, pán gazda, nepotrebujete parobka?“

„A čo by som nepotreboval, potrebujem,“ povedal gazda, keď otvoril vráta a videl vonku stáť urasteného mládenca. Nevedel ešte, že je to Pecúch, veď nášho Pecúcha nevidel dotedy nikto okrem rodičov.

„A či je u vás po robote aj horúca vára?“ spýtal sa Pecúch.

„Po dobrej robote vždy je i horúca vára,“ povedal gazda.

„A ako ju chladíte, keď nechcete, aby vám popálila jazyk?“ opýtal sa Pecúch. Skôr, ako nastúpi do služby, chcel náš Pecúch vedieť, či sa bude aj u gazdu mať tak, ako sa mával doma, keď sa iba lenivo prevažoval na peci a do horúcej váry mu dúchali raz otec, raz mať.

„A načo by sme ju chladili?“ povedal gazda. „Počkáme vždy, kým horúca vára sama vychladne.“

„Dobre robiť a ešte aj čakať, kým vychladne vára? To sa mi veru nepáči,“ povedal Pecúch a keď počul toto isté od každého gazdu, rozhodol sa, že si bude radšej hľadať službu v mlyne.

Prišiel do mlyna, zabúchal na vráta, otvoril mu mlynár.

„Hej, pán mlynár, nepotrebuje parobka?“

„A čo by som nepotreboval, potrebujem,“ povedal mlynár, keď videl urasteného mládenca. Ani on nevedel, že je to Pecúch.

„A či je u vás po robote aj horúca vára?“ spýtal sa náš Pecúch.

„Po dobrej robote vždy je i horúca vára,“ povedal mlynár.

„A ako ju chladíte, keď nechcete, aby vám popálila jazyk?“ opýtal sa Pecúch. „Prilejeme si do nej studenej vody,“ povedal mlynár.

„Dobre pracovať a ešte i do váry si prilievať vodu? To sa mi veru nepáči,“ povedal Pecúch a išiel si hľadať službu do mesta.

Prišiel do mesta a zabúchal na vráta kráľovského paláca.

„Hej, pán kráľ, nepotrebuje parobka?“ opýtal sa, keď ho uviedli ku kráľovi.

„Parobka nepotrebujem, ale hľadám práve kráľovského radcu,“ povedal kráľ.

„A čo robí taký radca?“

„Nič,“ povedal kráľ.

Toto sa Pecúchovi začínalo páčiť.

„A či je u vás aj bez roboty horúca vára?“ opýtal sa ešte.

„Aj bez roboty,“ povedal kráľ.

„A ako horúcu váru chladíte, keď nechcete, aby vám popálila jazyk?“

„Nadrobíme si do nej biely chlieb.“

Pecúch neváhal a vstúpil ku kráľovi do služby.

Kráľ, čo si ho vzal za radcu, bol veľmi múdry kráľ a nepotreboval nijakých radcov. Podľa starodávneho zvyku však troch radcov mať musel, nuž si držal ako radcov vždy troch najväčších leňochov, čo sa odtahovali od každej roboty a neplietli sa mu zbytočne do múdrej vlády.

Traja kráľovskí radcovia ani nemali prístup do paláca – bývali v kolibe, ktorá stála uprostred kráľovskej záhrady. Tam im sluhovia nosili každý deň horúcu váru a biely chlieb, a kráľ nechcel od nich nič iné, len aby si nepopálili jazyk a držali ho za zubami. Traja leniví kráľovskí radcovia si drobili biely chlieb do horúcej váry, dávali si pozor na jazyk a boli spokojní, že to je všetko, čo kráľ od nich žiada.

Jeden z radcov však práve zomrel, a tak sa kráľ musel poobzerať po inom leňochovi. Práve do toho prišiel náš Pecúch, a hneď sa zvidel kráľovi, ktorý si vedel vybrať správneho leňocha.

AKO BOL PECÚCH KRÁĽOVSKÝM RADCOM

Zaviedli Pecúcha do koliby uprostred kráľovskej záhrady a našiel tam na veľkej peci polihovať podobných dvoch leňochov, ako bol on sám. Boli to dvaja starí kráľovskí radcovia. Obaja sa na Pecúcha dívali najprv s veľkou nedôverou. Dúfali, že nový radca bude taký istý leňoch ako oni, no predsa len sa trochu báli, aby sa nebodaj čosi nezmenilo a ten nový sa nepustil zrazu do roboty.

Pre istotu sa jeden zo starých radcov Pecúcha opýtal:

„Keby ťa pristihol kráľ ležať na peci a skríkol by, čo si myslíš, že vlastne si, keď iba tak ležíš a nič nerobíš – čo by si mu na to odpovedal?“

„Odpovedal by som mu, že keď ležím na peci, nie som asi nič iné, len Pecúch,“ povedal náš Pecúch.

Jeho odpoveď sa obom starým radcom páčila, no pre istotu dal Pecúchovi otázku ešte aj druhý radca:

„A keby kráľ skríkol, že ako lenivý Pecúch nie si hoden ani toho, aby na teba svietilo slnko, čo by si mu na to odpovedal?“

„Odpovedal by som mu, že má svätú, pravdu,“ povedal náš Pecúch. „Nie som hoden, aby na mňa svietilo slnko – nuž som si ľahol na pec, sem slnko nezasvieti.“

Uspokojili sa obaja starí radcovia a pomkli sa Pecúchovi, aby sa aj on mohol uvelebiť na peci.

Práve sluhovia roznášali horúcu váru a biely chlieb.

Drobil si Pecúch biely chlieb do horúcej váry a húdol si:

„Rodičia moji, ak sa dívate teraz z neba, iste máte radosť, že ste ma dobre vychovali. Nemusíte sa už trápiť, čo zo mňa bude – stal som sa, hľa, tretím kráľovským radcom.“

AKO ZHORELA KOLIBA

Lenže čas, ten nepostál,
čas bežal –
a zrazu ten múdry kráľ
zasneženú hlavu mal,
na smrteľnom lôžku zrazu ležal.

Keď už mal dušu na jazyku, privolal k sebe svojho syna, mladého kráľoviča, a odovzdal mu vládu nad kráľovstvom.

„Na jedno nikdy nezabudni, synček,“ povedal mu na rozlúčku. „Za kráľovských radcov si musíš vyberať vždy iba najväčších leňochov. Beda by bolo kráľovstvu, keby kráľovskí radcovia niečo robili. Robotní kráľovskí radcovia vedia dobre poradiť len sebe, nijaký ešte neporadil dobre svojmu kráľovi.“

„Nebojte sa, otec, všetko ostane, ako bolo,“ povedal kráľovič a starý kráľ spokojne vypustil dušu.

Dlho všetko aj za nového kráľa ostávalo nezmenené a kráľovstvo by ďalej prekvitalo, nebyť búrky.

Prišla raz v noci veľká búrka a do koliby v kráľovskej záhrade udel blesk.

Koliba začala horieť, no traja leniví radcovia si to ani nevšimli a ďalej spali na peci. Až keď už praskali nad nimi horiace trámy a všade vôkol nich bolo plno dymu, prebudil sa jeden z nich a povedal:

„Tuším horí.“

Prebudil sa i druhý a povedal:

„Veď nás hádam vynesú.“

Prebudil sa i náš Pecúch a okríkol tých dvoch:

„Že sa vám chce ústa otvárať!“

Tak zhorela záhradná koliba i s lenivými radcami.

Mladý kráľ zabudol, čo slúbil otcovi. Našiel si nových troch radcov – no neboli to už leňosi, ustavične čosi robili. Ani novú kolibu už nechceli – tvrdili, že najlepšie sa im robí v paláci.

Ustavične odtiaľ čosi odnášali

a na školách potom o tom prednášali.

Kráľovi stále čosi radili a radili

a každú radu si stokrát vynahradili.

A bolo po kráľovstve.

OLGA FELDEKOVÁ

sa narodila 28. marca 1943 v Martine. Vyštudovala žurnalistiku na FF UK (1967). Potom pôsobila na voľnej nohe. V rokoch 1978-1982 externe redigovala Nové slovo mladých (NSM) a zostavila dve antológie mladej slovenskej prózy (Na večeru budú štvorlístky, Doska na kolesách). Po zániku NSM sa stala dramaturgičkou Slovenského filmu na Kolibe (1981-1990). Od roku 1990 je opäť na voľnej nohe. Vydala knihy poviedok Stáhanie na mieste, Dievča a šťastie, Rozprávky pre dievčatko, Poviedky a Niekedy spávam v okuliaroch, aby som lepšie videla na sen. Jej dosiaľ najrozsiahljšou prácou je román Veverica (Slovenský spisovateľ, 1985). Ďalšie knihy vydala spolu s manželom, spisovateľom Lubomírom Feldekom (napr. Dnes vám hráme v zlatom ráme alebo Listy z Prahy). Spolu s Nadou Vokušovou, Lubomírom Feldekom a Mariánom Vanekom je spoluautorkou knihy Fejtóny. Slovenským perom pri Vltave (Praha, 2008). Jednotlivé prózy alebo výbery z jej próz i román Veverica vyšli potom v preklade do viacerých jazykov (angličtina, nemčina, maďarčina, čeština). Veverica slávila (spolu s Jarošovou Tisícročnou včelou) úspech aj ako vzorový text na londýnskej konferencii o slovenskom magickom realizme. Pravidelne vystupuje v televíznej relácii Sedem s.r.o. a píše fejtóny do časopisu Oko. Je predsedníčkou Slovenského literárneho klubu v ČR a redakčného kruhu literárnej revue Zrkadlenie-Zrcadlení. Je vydatá za Lubomíra Feldeka, má päť detí.

V ZIME K NÁM NECHODIL CIRKUS

V zime k nám nechodil cirkus.

„Cirkusy chodia iba v lete,“ hovorila mi mama, keď som bola raz v zime smutná, že u nás už dávno nebol cirkus. Ale predsa len aj v zime prišiel - - nie síce cirkus, ale hypnotizér s manželkou. Ich vystúpenie sa malo konať v Hasičskom dome.

Mama mala taký zvyk privádzať k nám na návštevu niekoho z ulice. A práve vtedy, keď malo byť to vystúpenie, priviedla k nám na návštevu jednu pani, ktorá mala ústa namaľované úplne načerveno, ešte aj predné zuby. Práve sme mali na obed zemiaky s kyslým mliekom. My sme to jedli stále. A tak tým mama ponúkla aj tú paniu. Pani hovorila po česky a vypýtala si ešte jeden hrnček mlieka.

„Jste světová kuchařka, pustím vás na vystoupení zdarma,“ ďakovala.

Mama jej ešte prihodila lyžicu zemiakov.

Pri stole sedel aj môj ujo. Toho pani nepozvala. Ujovi bolo jasné, že keby chcel ísť aj on, lístok si musí kúpiť. Ale predebatovať to mohol aj zadarmo.

„Váš muž uspí koho chce?“ vypytoval sa s obdivom.

„Ano. On umí hypnotizovat,“ povedala pani.

„Ja som vojenčil s jedným, ten uspal aj kuru. Mal zrastené obočie nad nosom, chvíľu sa díval na kuru, a tá v momente zaspala. Aj hus, ale to trvalo dlhšie. Potom sme jej vykrútili krk a bola hostina.“

Ujo sa pri tej spomienke začal smiať a smial sa a smial, kým ho mama nezahriakla: „To je už len za hrdinstvo!“

„Prečo mal zrastené obočie?“ opýtala som sa.

„No akože? To musí mať, keď chce hypnotizovať.“

„Váš hypnotizér má tiež zrastené obočie?“ opýtala som sa panej.

„Kuš!“ okríkla ma mama a bolo po debate.

V ten večer poriadne mrzlo. Cestou k Hasičskému domu sme ja a mama fajčili. Teda len akože. Z úst nám išla para, keď sme dýchali. Ja som radšej začala dýchať nosom, lebo keď mrzlo a dýchala som ústami, stvrdla mi vždy spodná pera a nemohla som ani rozprávať.

Pri vchode do sály som hneď zbadala tú paniu. Predávala lístky a hneď ich aj trhala. Zdalo sa mi, že je to škoda, ale radšej som bola ticho, aby ma pani nezačula a aby nezabudla, že nás má pustiť zadarmo.

Nezabudla.

Len čo nás zbadala, zvolala:

„Máte na židličkách napsáno REZERVOVÁNO.“

Sála bola nabitá. Mnohí ľudia stáli a prichádzali ďalší a ďalší. Všetky stoličky boli obsadené. Mama sa predierala nazad ku vchodu. Išla reklamovať. Ľudia sa tlačili a mňa zatlačili blízko k javisku. Mamu som už až do konca predstavenia nezazrela. Až doma som sa dozvedela, že predsa len sedela.

Zhaslo svetlo, osvetlené bolo iba javisko. Prišiel pán v cylindri a s ním sa

znova objavila aj naša známa namaľovaná pani v krásnych dlhých šatách, skoro ako princeznovských. Pán nemal zrastené obočie, ale aj tak vedel kúzliť. Vyberal z klobúka farebné šatky a podával ich panej. Ona sa vždy uklonila. Vybral z neho aj sliepku a rôzne iné veci. Potom ohlásil, že ide hypnotizovať. Všetci sme si museli zakvačiť prsty oboch rúk za hlavou.

„A teď zkuste, môžete-li si prsty rozpojit.“

Ludia si ruky rozpojili a pán povedal:

„Komu se to nepovedlo, je medium. Prosím, aby media přišli ke mně na jeviště.“

Prihlásili sa traja chlapi. Jeden bol pitý. Podal hypnotizérovi ruku a povedal: „Ja som Števo Médium.“

Ludia sa smiali, až dupotali nohami.

Na poslednú chvíľu som sa ako štvrté médium prihlásila aj ja. Mala som predsa na to právo, lebo tá pani u nás jedla. Čo na tom, že som si mohla ruky rozpojit? Zatajila som to.

Pani každému médiu doniesla stoličku. Zdalo sa mi, že ma nespoznala, tak som ju potichu pozdravila „boskaam“. Ani potom ma nespoznala. Pán nás začal hypnotizovať. Tvrdil nám, že spíme. Ja som nespala. Mala som síce zavreté oči, ale škáročkami som sa dívala, či neuvidím mamu. Nezazrela som ju, lebo mama bola v tme. Zato som tými škáročkami videla, ako pán trhá noviny.

„A teď vám dám zbažit báječnéj salátek.“

Každému z nás dal do úst potrhané noviny a my sme ich žuli ako šalát. Aj ja som ich žula, lebo som sa bála prezradiť, že nie som zhypnotizovaná. „Chutnej salátek, chutnej,“ hovoril ten pán a zase sa všetci ľudia smiali. Keď sme noviny požuli, povyberal nám ich z úst. Potom nás akože odhypnotizoval. Ľudia tleskali, my sme sa klaňali a odišli sme k ostatným. Nevieť, aké kúzla robil ďalej, lebo som musela odpovedať tým, čo sa ma vypytovali, aké to bolo, keď som bola zhypnotizovaná. Povedala som každému, že normálne, presne také, ako keby som spala.

Vystúpenie sa skončilo a vyšli sme zo sály von.

Vonku sa zatiaľ oteplilo, lebo padal sneh. Keď je veľký mráz, sneh nepadá -- mraky sú vtedy asi zamrznuté, alebo čo. Zatiaľ čo sme boli vnútri, napadlo snehu po pás a padal ďalej. Už sme nefajčili, ani mi netvrdla spodná pera. Podišla som k mame. Práve sa zhovárala s tým opitým, ktorý bol tiež zhypnotizovaný.

„Boli ste naozaj zhypnotizovaný?“ opýtala sa ho.

„Ale prd,“ povedal ten chlap. „Ale sranda musí byť.“

„A ty čo?“ obrátila sa na mňa mama prísne. „Bola si zhypnotizovaná?“

„Bola.“

„Neklam!“

„Bola,“ povedala som a bolo mi do plaču.

„Jasná vec, že bola,“ povedal ten opitý. „Deti dokáže zhypnotizovať každý somár.“

Mama už nepokračovala vo vyšetrovaní, lebo sa blízko nás ozval krik.

„Čo si tak gúfala očami po tom cylindrákovi?“

„Kto gúfal? Ja že som gúfala?“

Oproti sebe stáli lštók a jeho žena. Ľudia sa začali pristavovať okolo rozvadených manželom. Asi im hypnotizér nestačil. Ľudia sa radšej pozerajú, keď je niečo naozaj.

„Gúfala, ja ťa zabijem, ty sviňa!“ kričal lštók, zapálil si cigaretu, podal ju žene a sebe zapálil druhú. Obaja vyfúkli dym, ale už nie akože, ale naozaj. Moja mama rada rozbraňovala takých, čo sa hádali, alebo bili. Bola učiteľka a učiteľia rozbraňovať musia.

„Nekrič Lojzo! Čo už len mohla nagúľať v takej tme.“

„Asi bola zhypnotizovaná,“ povedal ktosi.

„Tak to dajako bude,“ povedal lštók. A ešte dodal: „Zabijem aj toho cylindráka.“

Pred domom nás čakal ujo. Mama mu všetko porozprávala, aj o hypnotizovaní, aj o tom, ako sa lštók vyhrážal, že cylindráka zabije.

„Každý človek musí raz zomrieť. To je moj názor,“ povedal ujo a ešte dodal: „Tú bielu kuru, tú nosnicu nám niekto ukradol.“

Brodili sme sa za ujom do dvora. Na bielom snehu ležali biele pierka. Ani ich nebolo poriadne vidieť. Ráno mama porátala sliepky, a naozaj, jedna biela nosnica chýbala.

„Či to tá sliepka v cylindri nebola tá naša?“ zvolala som.

„Nie,“ povedala mama. „Bola by som ju spoznala.“

A ujo povedal:

„Načo by hypnotizér kradol sliepku, keď si ju môže vytiahnuť z klobúka?“

Tak som už bola ticho.

Pierka z našej nosnice ešte dlho ,ležali na snehu. Len občas ich trochu nadvihol vietor. Na jar, keď sa roztopil sneh, boli pierka prilepené k zemi. Ani vietor už nimi nepohol. Keď uschne zem a celkom sa oteplí možno

GACO NOVOMESSKÝ (AKO TAKÝ)

Nie je dôležité, ako sa spisovateľ volá. Nie je dôležité, čo robí, a už vôbec nie ako vyzerá. (Aj keď, našťastie, Gaco Novomesský vyzerá veľmi dobre.) Dôležité je, ako spisovateľ píše. Gaco Novomesský píše podľa prísneho etického kódexu bušido. Ten velí, aby spisovateľ napísal každú svoju novú knihu pod iným menom. Aby sa nestalo, že staré meno bude takpovediac písať zaň. Jeho osobná modifikácia literárneho bušida je ešte prísnejšia. Velí mu písať každú novú knihu nielen pod iným menom, ale aj pod iným pohľadom!

Gaco Novomesský napísal prvú knihu ako Gaco Novomesský a mala názov Plné gace (Malotamedia, 2002). Druhú knihu Krivolaká prť je ku šťastiu (...ku nešťastiu taktiež veľmi krivolaká) (Slovenský literárny klub v ČR,

2007) vydal pod menom Viola Vyholená-Šípivá. V poradí tretiu knihu s pracovným názvom *Minorita* (sita-rita sitcom) píše pod menom Spiro Bombel. Gaco Novomesský je tak dôsledne etický, že aj do anonymných literárnych súťaží vstupuje vždy pod iným menom. Napríklad vo finále Bagalovej Slovenskej Povedky 2004 zabodoval vo finále s poviedkou *Mimoriadne zvláštny prípad v Coconounou* pod menom Berco Flusák. (uverejnené v RAK-u 8/2004).

Ako scenárista pôsobí Gaco Novomesský pod menom Dušan Malota. Je tak podpísaný napríklad pod scenáre Peťo prichádza (Zborník dramatických textov pre súbory malých javiskových foriem, Osvetový ústav Bratislava 1989), *Náš cudzinec* (Cyklus *Pesničkári slovenskí*, Slovenská televízia 1994) či *Prečo sa máme rozísť – pódiový fíčer s hudbou a svetlami*, slovo nevynímajúc (ČeskoSlovenská scéna v Prahe 2009).

Aj na paraliterárnych a paravedeckých konferenciách vystupuje Gaco Novomesský prísne eticky - pod menom docent Smrallavý. Vid', napríklad, referát z Prvej pražskej medzinárodnej paraliterárnej konferencie (november 2008) *Párátka – falický symbol paraliteratury aneb horizontální život a smrt Nadsamce A. J.* (vyšlo v revue Slovenského literárneho klubu v ČR *Zrkadlenie/Zrcadlení* 4/2008). Pod svojím skutočným menom Gaco Novomesský skladá piesne, prekladá piesňové texty a vystupuje ako pesničkár. Píše aj poéziu a v tomto smere sa prirovnáva k lordovi Byronovi. Podobne ako lord Byron staval nad svoju básnickú slávu pästiarske výkony v ringu a preplávanie Dardanel, aj Gaco Novomesský si viac než svoje básne cení úspechy, ktoré dosiahol v triatlone, ako prvotrigový volejbalista, tenista, jachtár, basketbalista, bežec na lyžiach...

Životopis: Gaco Novomesský sa narodil v Tepliciach v Čechách. So svojimi slovenskými rodičmi sa ako trojtýždňový presťahoval do Nového Mesta nad Váhom, odkiaľ, po zmaturovaní na miestnom Gymnáziu M. R. Štefánika, odišiel študovať do Prahy. S diplomom promovaneho tlmočníka a prekladateľa vo vrecku potom pracoval ako tlmočník, prekladateľ, lektor cudzích jazykov, výkonný práporčík-staršina, redaktor, podnikateľ, manažér, spisovateľ na voľnej nohe (č. 15), dramaturg... Žije, tvorí a troví v Prahe.

MIMORIADNE ZVLÁŠTNY PRÍPAD V COCONOUNOU

(Z mŕtvej schránky mimoriadne zvláštneho agenta F.)

I.

Zadanie bolo neobvyklé, fotka žiadna. A celá akcia mi už od začiatku pripadala akási čudná.

Nenáhľivo som kráčal po zaprášenom bulvári *Sous Les Cocotiers* v Coconounou a nedobrý pocit mi sedel za krkom ako druhé africké slnko. Už len to falošné meno, ktoré mi šéf prideliť: Flusanutu Sese Re Seku Koko Mgenge Wa Za Na Mbujú Badibanga! Starý Momombo, veterán bojov s pagwoškými povstalcami, ktorý v hoteli Grand Magnificon zvládal sám robiť recepčného,

nosiča, kuchára aj chyžnú, mi za marlborku prezradil, čo to zhruba znamená: Prskajúci kohút, pred ktorým všetky sliepky utekajú, ako keď medzi ne kokosový orech hodíš. Asi to malo byť kvôli splynutiu s prostredím. Lebo šéf mi kládol na srdce:

„Mimikry, Flusy, to nech je tvoja devíza. Na Pobreží Voloviny by to špeciálne pre teba nemal byť problém.“

Neviem celkom presne, čo tým myslel, ale problém s mimikrami som mal. Tak ako by ho mal v tejto smradľavej africkej diere každý dvojmetrový árijec, ktorý by sa občas skomolene predstavil napríklad ako Oflusaný kokoš, čo uteká pred všetkými sliepkami, lebo má namiesto vajec kokosové orechy. Ak už teda mám hovoriť aspoň o tej najslušnejšej verzii. Bol som rád, že šéf nevidí, ako teraz za mnou tiahne polovica coconounouských vrieskajúcich zasranov, ako si na mňa so smiechom ukazujú všetky miestne africké nevesty, ako muži, vylihujúci v tieni pod strieškami chatrčí, vystrelujú ku mne hutné betelové pluvance a neslušne gestikulujú. Nezazlieval som im to, ani som to nebral osobne, ale dobrý pocit som z toho naozaj nemal.

Ovieval som sa pri chôdzi ranným vydaním *Le Con Révolutionnaire*, pokračoval sliepky, prasatá a spomínal, ako sa celá táto mimoriadne zvláštna akcia vlastne začala.

„Flusy, posaď sa,“ povedal mi vtedy šéf a hneď som mal vo veci jasno. Takto ma oslovuje, keď ide o mimoriadne zvláštny ťažký prípad. Sadol som si, šéf zostal stáť, aby sa mi mohol dlho, uprene a hlavne rovno pozeráť do očí. Potom vytiahol z trezoru vlastnú fľašu Johnnyho Powersa. Pochopil som - toto bude vážne. Šéfova šporovlivnosť je legendárna. „Nalej si na... tri prsty,“ povedal po krátkom zaváhaní. Na tri prsty?!!! Som tvrdý chlap, ale začalo ma mraziť.

„Flusy, je tu mimoriadne zvláštny ťažký prípad a si tu ty. Mám pokračovať?“

„Chápem súvislosť,“ odpovedal som. „Pokračovať netreba.“

„Si tu ty,“ pokračoval šéf, „ale nie je tu Kanibal Bill, nie je tu Helmut Dvojrypák, ani Jaška Fujrubaška, ani Pražský Všivák. Sedí vec?“

„Vec sedí,“ povedal som. „Ja som tu, oni tu nie sú – začína to do seba zapadať.“

„Správne, Flusy. Problém je, že tento mimoriadne zvláštny ťažký prípad poriadne smrdí. Nepýtaj sa ma radšej prečo, a hneď sa do toho pust. Nejaké otázky?“

„Všetko je jasné. Len pár detailov. Kto, kde a čo tam?“ Natiahol som sa za pohárikom.

„Iste si už niečo začul, ale sú to iba legendy, čo sa o nej rozprávajú. Ver mi. Je to tvrdý oriešok, to áno, ale sám dobre vieš, akú bujnú majú chlapi... je to Berta Žmýkačka.“

Ruka s Johnym Powersom mi zastala na polceste k ústam. Preglgol som nasucho.

„O hodinu ti to letí k Pobrežiu Voloviny. Máme echo, že Žmýkačka sa tam skrýva na ruskom konzuláte. A do týždňa bude tu, Flusy! Na tomto gauči, kde teraz sedíš a piješ moju drahú írsku whiskey.“

„Pobrežie Voloviny? Berta Žmýkačka? Na ruskom konzuláte? Na gauči?“, kládol som si nahlas otázky, na ktoré som nečakal odpoveď. Pobrežie Voloviny, v brandži Hrob bieleho muža, a legendárna Berta, z ktorej majú niektorí pomocovacie sny – tu niet čo dodať. Mechanicky som do seba preklopil whiskey a dolial si ďalšie tri prsty. Šéf ani nezaprotestoval.

„Je tu ešte jedna vec, Flusy, o ktorej by si mal vedieť.“

„A čo také? Že si Žmýkačka zakladá bago, že zmenila krém proti vráskam, alebo že je teraz frigidná?“ pokúsil som sa zúročiť niečo z kurzu žartovania.

„To nie, Flusy,“ pozrel sa šéf na mňa akoby ostýchavo, „to by som ani nepovedal. Ale v Coconounou sa vraj začali strácať domáce zvieratá. Samci. Zľutovanie nečakaj,“ dodal stíšeným hlasom.

Cestu na letisko som príliš nevnímal. Až nad Atlantikom, v malej cessne smerujúcej k Pobrežiu Voloviny, som si po prvý raz položil otázku, prečo vlastne šéf nepovoľuje padáky a prečo zálohy vypláca vždy až po akcii.

II.

„Ako burgyňa s príčeskom.“ Aj z prevrátenej žabej perspektívy ten šéfov popis sedel presne. Šéf má absolútnu pamäť na tváre. Je skrátka trieda. Aj preto si teraz pohodlne sedí v centrále s drahou írskou whiskey na stole, kým ja visím za nohy pod strechou skleníka v záhrade ruského konzulátu v Coconounou a snažím sa urobiť si neprikrášlený obraz o svojej situácii. Čo vidím napravo, sú dva páry čiernych mužských nôh, nad nimi ufúľané bederné rúška a za nimi v kúte apaticky ležiaci veľký pes. Naľavo zase jeden pár tlstých bielych ženských nôh a hrubý korbáč z hrošej kože. Ten podchvíľou opúšťa moje zorné pole a vzápätí mi niečo s plesknutím zodrie kožu z rebier. Bystrému napovedz... Naposledy mi takto bolo, keď som sa v Ust-Urpute prebral s nohami zapustenými do základov Cementárne Stepana Ščipačova. Čierne ruky ma zvesili z háka a priviazali k mulčovaciemu aparátu. Konečne som sa ocitol tvárou v tvár Berte vulgo Žmýkačke. Legendy nepreháňali. Začal som sa potiť ešte viac.

„Ako sa ti podarilo nájsť ma?“ spýtala sa podozrievavo a korbáčom z hrošej kože mi nadvihla zarastenú bradu. „Čo ti ten žgřlavý skrčok o mne povedal?“

„Hovoril niečo o cukrovare a kaderníkoch, tak som si dal dve a dve dokopy.“

„Hovno si si dal,“ švacla ma hroším korbáčom, „kde máš moju fotku, ty sralo?“ Vysypala na stôl všetky moje falošné papiere. A medzi nimi... ach nie! Medzi nimi malá fotka krásnej Ebe. Vytrhol som ju nenápadne z jej pasu za tej nezabudnuteľnej noci, ktorá nás spojila v exprese Drotária z Varšavy do mesta B. V hlave mi opäť zaznel neuveriteľne prsný hlas: „Flusy, muž ako ty, to sa len tak nevidí.“ Náznak plazivého závanu strachu zo Žmýkačky náhle pominul. Rovnako nečakane som odrazu pocítil mohutnú erekciu IQ.

„Áno, žgřlavý skrčok mi dal fotku. Túto fotku,“ pozrel som Berte pevne do očí, „a ešte mi skrčok povedal: ‚Nie je to síce ona, ale veľmi, skoro až na nerozoznanie sa tejto podobá. Hľadaj a bez Berty sa nevracaj! Ináč ťa vymiškujem ako Bucharina!‘ To je jeho kocúr.“

„Poznám Bucharina, nemachruj,“ zase ma švacla hroším korbáčom, ale už

tak akosi jemnejšie, a jej tvár nie že by opeknela, to nebolo možné... asi ako keď sa burgyňa opláchne vodou z hadice, taká to bola zmena.

„Takže podľa tohto si ma našiel... Na základe neuveriteľnej podobnosti...“

„Áno. A všetci, ktorým som tú fotku ukázal, hovorili: ‚Tú krásnu ženu poznáme, na takú sa nedá zabudnúť,‘ a tak som sa nakoniec dostal až sem.“ Začínal som sa báť, či sa mi IQ zmestí do hlavy.

„Zvláštne, ale verím ti na slovo,“ hovorila zamyslene, prezerajúc si striedavo fotku a svoj obraz, ako jej ho zrkadlili steny skleníka. Vonku bola vlhká africká noc, pot mi stekal po širokom chrbáte a štípal v ranách od hrošieho korbáča. „S príchodom noci sa pánmi džungle stávajú šelmy,“ spomenul som si na slová inštruktora prežitia, „je lepšie prečkať v bezpečí.“

„Priviažte mi ho k stolu, kreténi,“ zhúkla Berta na svojich dvoch pomocníkoch, „a dajte ho trochu do poriadku.“ Černosi ma odväzovali od mulčovačky. Jeden z nich si pritom významne ukázal na zafúlané bederné rúško a kútikom úst mi nenápadne zašepkal: „Atonsión, mesjé, atonsión!“ A pripojil varovanie v miestnom jazyku ewe: „Counoumounou!“

Náhle som pochopil, pred čím ma to šéf ešte chcel varovať, než hluk roztočenej vrtule cessny pretal jeho poslednú vetu: „Pôvodne som ti to ani nechcel prezradiť, Flusy, ale...“

Berta mi hroším krobáčom nadvihla bradu, zadívala sa na mňa zmeneným pohľadom a rozkázala zmeneným hlasom:

„Prineste mi sem večeru, dve fľaše vodky a nechajte nás samých. Musím ho ešte poriadne... vypočuť.“

Do gúľ akoby sa mi zaťali Bucharinove ocelové pazúry. Čierni bratia ma od dverí nenápadne pozdravili zovretými päťami. Apatický chlpatý psí samec v kúte len zľahka pohýbal chvostom.

III.

„Je bežné, že v nebezpečných akciách nasadzujeme krk,“ hovorieval nám inštruktor prežitia, „ale sú mimoriadne zvláštne situácie, keď len krk nestačí. V takých chvíľach dokážu obstáť len tí najtvrďší.“

Vždy som bol presvedčený, že hovorí o mne. Nahý uprostred nočnej africkej džungle, priviazaný k stolu zoči-voči Berte Žmýkačke, som o tom začínal pochybovať. Nebolo treba zložitej analýzy, aby som bezpečne spoznal, že situácia je viac než mimoriadne zvláštna. Ani ďalšia rýchla erekcia IQ, ku ktorej som sa vybičoval, mi nepotvrdila lepšie závery. V duchu som si rýchlo zopakoval inštruktorove pokyny. Hotovo. Nezostávalo nič iné než vybudit' čakry, presmerovať erekciu a tantrickými dychovými cvikmi odpojiť mentálnu hladinu sygma.

„Keď vidíš, že riešenie neexistuje, zabudni, že si človek. Staň sa pudom,“ mihli sa mi podvedomím inštruktorove slová tesne predtým, než som sa celkom odpojil z mentálu a dal svojmu konaniu čisto pudový rozmer.

O tom, čo sa na ruskom konzuláte v Coconounou dialo potom, sa u nás v centrále rozprávajú historky, ktoré by laik mohol považovať za prehnané. Sú tu však fotky zo satelitu: vyvrátené kmene chlebovníkov, celkom zdemolovaný skleník, hlboko preorané záhony cibule a deravý bazén. A je tu aj záznam

coconounouskej seizmografickej stanice z tej noci. Šéf mi nad ním žartovne pohrozil svojím malým prštekom s veľkým pečatným prsteňom. Keď som chcel namietat, zarazil ma: „Neplytvaj falošnou skromnosťou, Flusy, šetri si ju do memoárov!“ A sám(!!!) mi nalial zo svojho Johnyho Powersa. Na tri prsty!!! Ale predbieham...

Po sto osemdesiatich piatich minútach sme sa, ja a Berta Žmýkačka, pokrytí sinkami, cibuľovou vňaťou a kôrkami chlebovníkov, konečne ocitli na dlážke pod vyrezávaným brezovým stolom v pracovni ruského konzula. Zadychčaní sme ležali medzi umastenými šiframi, kostričkami sušených bajkalských rýb, uzávermi vodky a starými Playbojmi. Zdvihol som sa prvý.

„Je dožmýkané, Berta,“ povedal som. „Bude sa vešať,“ dodal som vtipne.

S rozšírenými očami, neschopná najmenšieho pohybu, sa dívala, ako si pretínam putá konzulovým sekáčikom na ľad. Robil som to pomaly, aby mala čas pripomenúť si zaujímavé prípady starších kolegov.

„URRA!“ ozvalo sa mi za chrptom dvojhlasne. To ruský konzul so šifrérom práve opustili podzemný kryt, kde sa boli schovávali po celú noc. Konzul mi pevne stisol ruku, obzerajúc si so zle skrývaným strachom Bertino veľké telo pod svojím pracovným stolom. Keď si uvedomil, že som bez šiat, strhol súkno, ktorým bol potiahnutý červený kútik v jeho pracovni, a podal mi ho so slovami:

„Molodec, nikagda nezabudem!“

Čo ešte k tomuto mimoriadne zvláštnemu prípadu dodať? Azda len toľko, že potom som v ranných lúčoch vychádzajúceho slnka kráčal nahý, s ruskou zástavou okolo štíhlych bokov, stredom bulvára Sous Les Cocotiers a pravou rukou som vliekol za vlasy vysilenú, bezvládnú Bertu, kedysi Žmýkačku. V kľukatých stopách, ktoré do prachu kreslili Bertine holé päty, kráčala za nami na neistých nohách malá črieda skrotnutých domácich zvierat – psi, capi, kanci a býci.

Pred chatrče po oboch stranách bulvára vychádzali rozospatí obyvatelia Coconounou a sledovali náš tichý sprievod s nemým úžasom. Keď sme sa pomaly blížili k hotelu Grand Magníficon, z mlčanlivých špalierov sa ozvalo slabé, akoby bojzlivé tlesknutie. Vzápätí ďalšie a ďalšie, kým sa celý bulvár nerozoznel skandovaným potleskom. Ten nás vyprevádzal až pred verandu hotela.

„Pomôže tu niekto hostovi s batožinou?“ zvolal som smerom k recepcii.

Starého Momomba akoby vystrelila neviditeľná stlačená pružina.

„Ui, mon kapitén,“ zvolal veterán predpisovo a mladícky ku mne zdupotal po troch schodíčkoch. Keď si namotával na žilnaté zápästie Bertine husté vlasy, aby ju za ne vytiahol do recepcie, vyslovil nahlas moje nové meno. Meno, pod ktorým som vošiel do legend prostého, no srdečného ľudu Pobrežia Voloviny:

Flusanutu – Le Ply Gran Bezer Eksepsionelman Dyr Kua.

Flusanutu – Ten, čo svojou veľkou láskou zvíťazil nad ešte väčšou neláskou normálne.

KONIEC

Pýtam sa, či na svet prichádzame už hotoví. Alebo či si nás to tvaruje až potom. Nie som si celkom istá.

Ako decko som sa najradšej ticho hrávala pod stoličkou, v súkromí. Tam som si kreslila a strihala, čo mi prišlo pod ruku. Naším bolo jasné, že im doma rastie pokojná, hĺbavá umelkyňa, možno návrhárka. Lenže potom ma odviedli do školy, začala som sa viac stretávať s ľuďmi a našim odtiaľ začali chodiť znepokojivé správy: „Vyliezla z okna na prvom poschodí po fasáde až na školský dvor! Na hodine desiatuje a odmieta prestať! Na hodine sa mi sústavne udiera s V. Slávikom do tricepsov! V družine mládeže tračila spolužiaka na strome kameňom.“ Vyzeralo to možno trochu hrozivo, ale v podstate išlo iba o to, vyjasniť si s ľuďmi určité veci. Predsa mi nikto nebude tvrdiť, že stavím sa s tebou, že nevylezieš z okna až na dvor, keď je nad slnko jasné, že sa z toho okna celkom bez problémov vyliezť dá - pod ním pohodlná rímsa, o meter nižšie veľké mreže v okne na prízemí a medzi nimi ešte veľká ozdobná ružica na fasáde! Alebo že: „Nejedz to jablko, hodina sa už začala!“, keď od babky som už dávno poučená, že jabĺčko sa mosí zjestyť naráz, lebo potom ohnenne a už by ty tak nechutyl. So spolužiakom Vladom Slávikom sme si nič vyjasňovať nemuseli, tam išlo o bežné prejavy náklonnosti. O trafenom z jablone nižšie.

Je nesvoja, utešovali naši jeden druhého. Ešte si nezvykla na kolektív. Z toho vyrastie. Lenže prišlo horšie. Volali mame, učiteľke v inej škole, že: „Vaša Violka uštedrila súdružke vychovávateľke v družine mládeže buch-nát! Alebo tiež: „Vaša Violka si ľahla pred vchod do jedálne a nemôžeme ju odtrhnúť od rohožky!“

Naši si to nevedeli vysvetliť. Ani mne nebolo celkom jasné, čo za inštinky ma to ženú do takýchto neštandardných situácií. Ale vyhnutie nebolo. Buch-nát súdružke vychovávateľke – typická nešťastná náhoda. Vyskytla sa skrátka v nepravý čas na nepravom mieste. S mojím najlepším kamošom Vladom sme vtedy vzali kuchárkam dvojkoľesovú káru spred kuchyne, on ešte s jed-ným chalanom si do nej sadli dozadu tak, aby pekne vyvažovali, keď ja som sa bruchom navalila na rúčku, za ktorú sa kára ťahala, a po družinovom dvore som robila nádherne spomalené, dlhé plavné kroky. Celkom ako koz-monautka na Mesiaci s lunochodom v päťách. Keď vychovávateľka začala rušiť krásny bezváhový stav a trhala mi káru z rúk, vo vzniknutej kucapaci mi akosi uletela ruka, no. Nič osobné v tom nebolo. Nezaslúžila si buch-nát, bolo jasné aj mne. To som potom aj úprimne olutovala. S protestným ležaním vo vchode do družinovej jedálne to bolo zložitejšie.

Aj s tým, ako som tračila chalana spolužiaka na jabloni. On ma totiž zosmiešnil. Vzal mi cvičku, čo by samo osebe až také urážlivé nebolo. Ale ja som práve mala na pančucháčoch dieru. Palček mi z nej trčal. Strašná hanba. A on, vylezený na jabloni, sa vycieral, že pod si pre ňu, pod, pod! Tračila som ho kameňom do čela nad ľavým okom. Nič vážne, doktor Bau-

man ani nemusel šiť. Krv tiekla, to áno, ale vinu som necítila. Naopak. Nehovorila som tomu vtedy hrdosť a česť, ale dobrý pocit, že niečo podobné bolo práve ubránené, som mala. Taktiež som raz v družine dostala nezaslúženú poznámku o zlom chovaní, spisovne: správaní sa. Strašne nespravodlivú, za niečo, čo urobil niekto celkom iný. Do neba volajúca krivda! Tak som si na protest strčila do nosa guľôčku staniolu od čokolády. Nešlo to von. Zase doktor Bauman. Pinzeta. A potom prišlo moje protestné zaľahnutie na rohožku vo vchode do družinovej jedálne. V čase obeda.

Jeden starší spolužiak krátko predtým na mne zábavnou formou predvádzal takzvané čínske muky. Pred pomerne dosť veľkou skupinou divákov mi dával valčeky, čiže klačal mi na rozpažených bicepsoch a jazdil mi trochu po nich kolenami. Bol ťažký a vôbec nič sa pod ním nedalo robiť. Ani žalovať, prirodzene. Nesmierne urazená som sa teda na protest vrhla pred dvere jedálne, kam chodievala na obedy celá škola. Aj učitelia. A tí všetci ma potom museli prekračovať. Poldruhej hodiny.

Výchovateľky ma najprv prehovárali. Potom skúšali zdvihnúť. Nešlo to. Pršteky som mala pevne zakvačené do drevenej rohože. Keď ma skúsili odtiahnuť za nohy, spolu so mnou vytrhli aj rohož. Pod ňou bola diera, síce plytká, ale na vylomenie členka stačila, a tak ma zase opatrne priložili naspäť a skúšali od rohožky odpojiť prsteť po prsteť. Nešlo ani to. Po celý ten čas som zaťato mlčala a uprene hľadela cez rohožku ako cez mreže do drobnej špiny a zaschnutého blata v plytkej diere podo mnou. Na otázky neodpovedala. Nikto nechápal, o čo ide. Ani ja som nechápala. Ale vedela som, že v tej zložitej situácii robím jedinú možnú, správnu vec. Nakoniec to vzdali a nechali ma tam ležať, ako dlho uznám za vhodné. Mohla som byť vtedy tak druháčka-tretiačka, a veru neviem, či som potom v živote ešte niekedy bola odhodlanejšia a silnejšia. Spätne sa mi zdá, že som bola pripravená sa do tej drevenej rohože aj zahryznúť, keby sa im podarilo odkvačiť mi od nej prsty. Deti by som rozhodne nepodceňovala!

V tomto, myslím si, som prišla na svet už hotová. Lebo sa tomu vtedy trochu čudovali aj naši. Ostatné som asi nabrala po ceste. Nevieť. A spomenula som si na to, lebo včera sme boli s filozofom na Žižkove navštíviť môjho českého tatina, a on nám pri odchode už zase udelil svoju najväčšiu životnú radu. Je ňou v posledných rokoch úplne posadnutý. Že: hlavne si, deti, nenechte od nikoho sráť na hlavu! To nám opakuje stále. Asi preto, že on si za starých čias musel nechať.

A my to teraz máme zachraňovať.

Viola Vyhlená-Šípivá

NAĎA VOKUŠOVÁ

sa narodila 2. 7. 1953 v Bratislave. Detstvo prežila v Nitre, kde i zmaturovala na gymnáziu. Vyštudovala fakultu žurnalistiky na Petrohradskej štátnej univerzite a na Slovensku pracovala vo viacerých periodikách, najdlhšie v Nitrianskom hlase. V roku 1982 sa presťahovala do Prahy a nastúpila do vydavateľstva Orbis ako redaktorka mesačníka Československý svět, určeného krajanom v zahraničí a na túto tému ukončila i postgraduálne štúdium na Karlovej univerzite. V rokoch 1988-94 pracovala ako pražská vyslaná redaktorka v tom čase najvýznamnejšieho slovenského časopisu Život. Súčasne sa od roku 1992 začala angažovať v oblasti česko-slovenských vzťahov. Popri spoločenských funkciách od roku 1993 postupne viedla rôzne médiá – 1993 šéfredaktorka časopisu Džavot, 1994-96 šéfredaktorka časopisu Korene, od roku 1996 šéfredaktorka mesačníka Slovenské dotyky. Bola predsedníčkou redakčnej rady internetového denníka Český a slovenský svet a od roku 2004 je členkou redakčného kruhu literárneho štvrťročníka Zrkadlenie. Je spoluautorkou niekoľkých kníh profilov a autorkou vlastnej knihy fejtónov s názvom *Bez sukne a bez pasu, alebo Ako rozbiť dúhu* (2004). Spolu s Oľgou Feldekovou, Lubomírom Feldekom a Mariánom Vanekom je spoluautorkou knihy *Fejtóny. Slovenským perom pri Vltave* (Praha, 2008). Od jeho založenia v roku 1996 je zároveň predsedníčkou Slovensko-českého klubu. Niekoľko rokov stála tiež v čele Výboru pre dotačnú politiku Rady vlády pre národnostné menšiny, ktorého je dnes členkou. Je vydatá a má dve dospelé deti.

STRATA ANJELA

Po prvý raz začula šum tých tichých krídiel zachumlaná v bielom prostredí ťukajúcich nemocničných minút. Provizórne zapojené rádio práve produkovalo hmlisté tóny, vonku sa cerilo ešte zubaté slnko a nahliadalo cez nie práve najčistejšie okno, keď jej niečo ľahulinko sadlo na líce, akoby sa oň otreli letiaci čmeliak. Zľakla sa, bála pohnúť, len očami klipla. Tvár zrazu nečakane rozoznalo crescendo drobučkých bozkov a telo to rozozvučalo ako činely. Prestala existovať bolesť, strach, všetky nepríjemné pocity akoby sa prepadli niekde hlboko pod posteľ, akoby ich tam zamietla upratovačka s úsmevom Mony Lisy. Bol tam. Rozpačitý anjel s rukou ľahšou ako okvetný lístok, s úsmevom rozkvitajúcej jari, so súcitom a smútkom v tvári. A potom bol navždy všade tam, kam sa len pohla. Tichučko nad ňou letel, keď ráno vstávala i keď si večer ľíhala unavená do postele. Šumel jej nad hlavou krídlami, keď sa zahryzávala do kôrky chleba, keď v obchode brala do rúk pár topánok, keď surovo kládla slovíčka do tváre počítača. Ak niekedy, nie často, ale predsa len zvýšila hlas v práci, nespokojne a trošinku zúfalo vyletel vysoko nad ňu, trepajúc veľmi rýchlo krídlami a prikladal si chlácholivo prst k ústam, obzerajúc sa dookola, aby jej ukázal niečo krásne, niečo vzbud-

zujúce úsmev a zaháňajúce chmáry z čela. Letel jej životom, ako neodmysliteľný vzduch, ktorého vzácnosť si uvedomujeme i keď sa stane bežný, ako voda, ktorej najsladšiu chuť vstrebávame až pri zúfalstve hlbokého pocitu smádu. Zvuk jeho krídiel začala brať ako čosi prirodzené, počula ho, keď do rúk bral jej zimou skrehnutú dlaň a dýchal na ňu, keď jej ovieval letnou horúčavou rozpálenú tvár, keď sa smial zmätkom, ktoré vytvárala okolo seba, keď sa hneval za všetko zlé, čo i nechtiac urobila... A ak sa jej aj neodmysliteľná bolesť života zahryzla do toho citlivého svalu v hrudi, ten upokojujúci šum ju vracal zasa do sveta snov, nádejí, do sveta čohosi ako viery. Nie v boha, v čosi viac a v čosi menej opísateľné. Vedela dobre, že sa jej nemôže nič stať, nemôže sa vrátiť zlá choroba, nemôže nič bolieť, ale nemôže ani nikomu ublížiť, nič až tak veľmi pokaziť, nezanechať žiadnu zlú stopu na svete. Pretože, ak vás za ruku vedie anjel, tak ísť týmto svetom je také jednoduché...

A zrazu sa niečo stalo. Nevedela si vôbec vysvetliť čo. Bola hlboká a tmavá noc a vtedy sa zobudila, ako sa jej často stávalo. A ako vždy sa započúvala, aby si uvedomila ten už roky známy a dôverný šum krídiel. Jej sluch ho ulovil a opäť spokojne s výdychom pritisla tvár na malý vankúš. V tom momente sa však vyľakane strhla. Znovu sa do toho zvuku započúvala. Bol iný, čosi bolo iné a nevedela si v prvom momente uvedomiť čo. Sústredene počúvala a na chrbte sa jej perlili kvapôčky potu. V izbe ani nie tak veľmi ticho, ako mala pôvodne dojem, šumel odvlhčovač. Taký prístroj... Opäť sa strhla a prudko sa otočila na druhú stranu. Ležal tam pravidelne oddychujúci muž so zarastenou tvárou a rozstrapatenými vlasmi. Ležal vedľa nej človek...

• • •

Chvíľu po tom išla alejou a na hlavách stromov zlatlo lístie, ktoré práve slniečko maľovalo do zlatočervenej farby. Za ruku držala malého človeka, neustále poskakujúceho a vrtiaceho sa ako kolovrátok. Svetlé vlásky mu padali do veľkých hnedých očí.

„A videla si niekedy anjela?“ spýtal sa vysokým hláskom po tom, čo prebral tisíce iných dôležitých tém.

„Nie,“ vyhrkla prudko, ešte než stačil vo vzduchu doznieť jeho otáznik.

„Aha,“ povedal malý človek a znovu párkrát poskočil.

„A ako vyzeral?“ spýtal sa po chvíli.

Zasmiala sa.

„Je to taká veľká biela krabica a dole má šuplík, ktorý čas od času vytiahneš a vyleješ z neho vodu. Jaj... a strašne to hučí...“

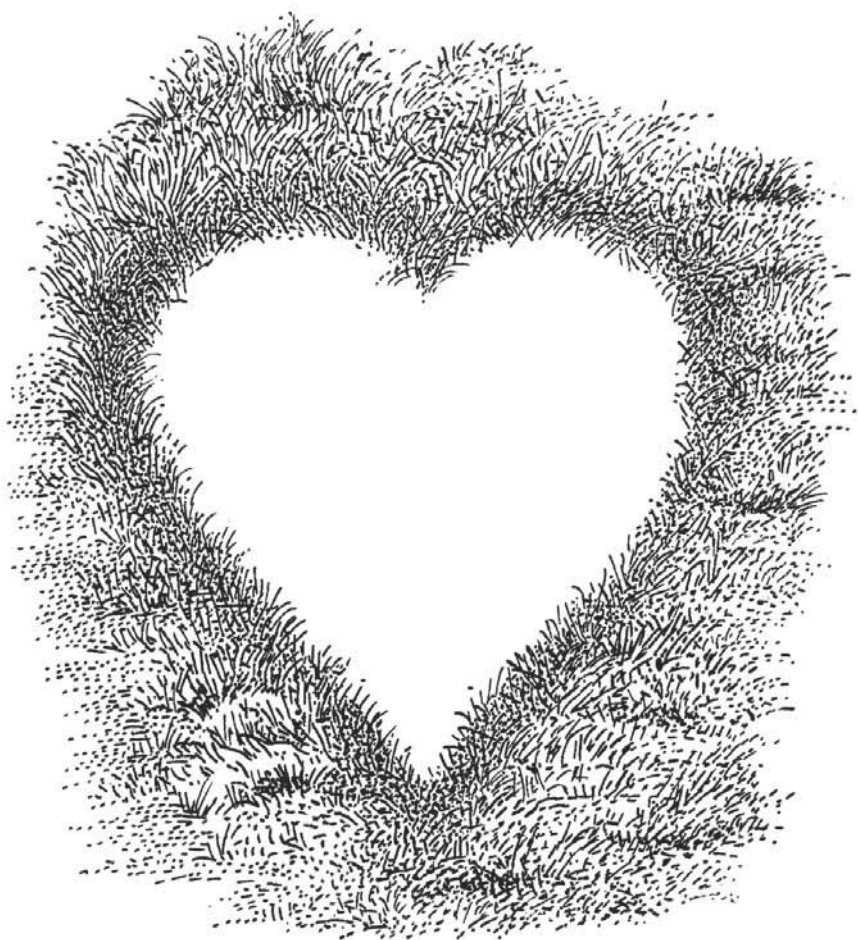
„Hučí,“ prikývol spokojne a chápavo malý človek, a než mu v tom stihla zabrániť, zohol sa a objal okolo krku práve popri nich prechádzajúceho pittbulteriéra...

SÚKROMNÉ SCI-FI

Na prvý pohľad to bol len tichý a nenápadný muž. Zdalo sa, že na ňom nie je nič mimoriadne. Často sa usmieval, tiež tak obyčajne, milo a ticho. Len oči, oči mal iné. Ich zrenice sa zdali byť veľké, hlboké, svetielkujúce a odrážajúce svety mnohým z nás neprístupné, mnohými z nás nepoznané... Ten muž miloval svoju ženu a dve deti. Usmieval sa tichým úsmevom nad ich výstrednosťami a túžbami a zväčša múdro mlčal. Jeho žena a deti už dlho snívali o tom, že poletia do kozmu, lebo žili v čase, kedy sa už takéto sny dali realizovať. Chceli, veľmi chceli poznať nepoznané, objavovať tajomné, vidieť dosiaľ nevidené. Donekonečna do muža domrzali, aby postavil raketu (lebo žili v čase, kedy to správny muž dokázal) a všetci spolu vyleteli na výlet, ktorý už absolvoval ne jeden ich kamarát, známy či spolužiak. Muž iba pobavene vrtel hlavou, prechádzajúc sa po starej záhrade, ktorej sa nemohol nasýtiť, najmä vtedy, keď sa stromy obsypali štedrosťou voňavých lupeňov. Napokon však podľahol, ako každý, kto sa riadi citom, a preto zostáva voči jeho náporu bezbranný.

A tak sa stalo, že v jeden májový deň vykukla z koruny do kvetov zababušenej čerešne červená špička rakety. Deti žiarili nadšením a žena rozkvitla vďačnosťou. Nedočkavosť im všetkým roztriasla kolená a priškrtila hlasivky do neprirodzených tónov. Za niekoľko okamihov, ktoré sa zdali byť bezhranične dlhé, v skutočnosti však boli iba zlomkami sekúnd, sa raketa odlepila od upraveného trávnikára záhrady a rozrazila bránu neznáma. Rodina z obrazovky očami hltala ten tajomný svet, to „iné“, po čom tak veľmi túžili. Keď z rakety vystúpili do jarného voňavého večera, boli unavení dojmami, zážitkami, úžasom. Zaspávali nedočkavo, takmer rovnako, ako keď vstupovali do rakety, túžiac už čo najskôr rozprávať kamarátkam pri káve a spolužiakom pred vyučovaním o hĺbke belasých kráterov, o celej škále farebných tieňov prapodivných tvarov, o fantastických povrchoch planét a planétiok, o dobrodružstve neopísateľného.

Iba muž mlčal a ako inokedy sa prechádzal po rozkvitnutej záhrade, tichučko sa usmievajúc. Bol to múdry človek, ktorý dokázal mlčať dokonca aj vo chvíľach, keď sa každému mužovi zakaľuje zrak a túžba uvoľňuje i tie najviac utajované myšlienky. Preto sa nikto, dokonca ani jeho žena, nedozvedel, že červená raketa nikdy neopustila záhradu a nikdy nevzlietla nad konáre bielej čerešne. Ani to, že rodina sledovala na svetielkujúcej obrazovke len svet jeho vlastnej fantázie, obrazotvornosti a predstáv. Svet, ktorý dokáže neraz byť bohatší, tajomnejší a veľkolepejší než akákoľvek skutočnosť...

MICHAELA ROSOVÁ

(nar. 1984) pochádza zo Senice nad Myjavou. Od ukončenia štúdia na tamomšom gymnáziu žije v zahraničí. Najprv žila štyri roky v Brne, kde navštevovala odbor „divadelná dramaturgia“ na Janáčkovej akadémii múzických umení. Tam v roku 2003 získala bakalársky diplom. V súčasnosti dokončuje magisterské štúdium na University of Bristol, odbor Performance Research. Dve jej poviedky boli ocenené v súťaži Poviedka v rokoch 2005 a 2006 a jej román Hlava Nehlava získal prémii v literárnom súbehu Román organizovanom vydavateľstvom LCA v Bratislave v roku 2006, spojenú s vydáním knihy. Autorka získala tiež niekoľko cien v Literárnej súťaži Jána Kollára v Prahe, vrátane hlavnej ceny v roku 2006.

KAROLOVA VELKÁ ŽENA

Konečne, povedal si Karol, keď sa za Martou, jeho životnou družkou, v jedno obyčajné nedelne dopoludnie zatvorili dvere. Dvere sa za ňou zatvárali pomerne často, no nikdy nie na dlhšie než na niekoľko hodín. Tentoraz ho však čaká celých sedem dní prostých jej prítomnosti. Konečne, zopakuje nahlas a vzápätí sa zháči. Prečo nahlas? Vari len mu už po piatich minútach nezačala chýbať... Kdeže. Čo sa týka bežnej ľudskej potreby mať zavše niekoho nablízku, skrátka – nebyť sám, Karol jednoznačne uprednostňuje kvalitu pred kvantitou. Pravda, Marta je len jedna, no keď vezme do úvahy jej bohatú, rozložitú fyzickú schránku, vydá za troch. Aj to ešte za troch veľmi dobre živených. O kvalite celku škoda hovoriť.

Nebola vždy taká. Strelili sa na Morave, na brigáde. Zbieranie jahôd. Vtedy bola pekná. Ba čo, pekná, krásna bola, úplná klasika – červené pery, nalepené mihalnice, biele šaty s čiernymi bodkami, akoby vyliezla z časopisu, každý ju chcel, fakt každý. A dostal ju Karol. Sám tomu nemohol uveriť. Lebo aj keď mu jeho nekonečne láskavá matka rada roztomilo klamala, zrkadlo spravidla hovorilo číru pravdu: Karol, čo za smiešne chlpy ti to rašia na brade? Ty že máš dvadsať rokov? Alebo: Karol, zaskakuješ za kostru na hodinách biológie? Ukáž sval! Nemáš, čo? Takto že má vyzerat chlap? A tak podobne. Okrem toho bol od Marty o hlavu nižší. Veď hej, sprvu to človeku všetko pripadá také romantické, špúlit suché pery stojac na prevrátenej debničke od jahôd, stúpať si na špičky a dočahovať, a ani zo zeme, súc Marte zoči-voči, to z jeho výšky ozaj nebol zlý výhľad, ale aj to sa človeku časom prežerie. Obzvlášť, keď vás tá druhá bytosť začne čoraz výraznejšie presahovať aj v ostatných dvoch rozmeroch. Kto mohol vedieť, že z toho božského tela, čo už prostým faktom svojho jestvovania položilo na lopatky polovicu Moravy, sa s plynúcimi rokmi začne vyklúvať takéto teleso. Prečo sa ona tak ochotne zavesila na neho, chudorľavého, neduživého Karolka,

ako ho s obľubou oslovovala, tomu vtedy nerozumel nikto. On sám sa možno mohol mnohé dovŕtiť, keby sa bol lepšie prizrel Martinej matke. Lenže načo by si kazil chuť pohľadom na takú opachu, keď vedľa seba mal dievča ako z obrázku. Keď už sme pri tých obrázkoch, napríklad rodinný fotoalbum mu bol ukázaný tiež až po svadbe. Dnes si to vysvetľuje ako krutú vypočítavosť. Pretože v podstate ide o úplnú dokumentáciu nárastu hmotnosti Martinej matky, od tej dobre známej príťažlivej podoby až po rozmery presahujúce okraj fotografie bežného formátu. Začalo to na svadobnej hostine. Po tom vskutku osudovom áno, vyrieknutom v jedno ironicky slnečné letné popoludnie v lieskovskom kostolíku, konala sa tradičná večera. Marta zjedla svoju porciu a začala uzobkávať zo ženíchovej. Karolovi sa aj toto, pravda, videlo roztomilé, tie jej rozkošné prstíky loviace kúsky mäsa v jeho tanieri. Veď zavše nimi zablúdila aj do jeho úst, aby sa nepovedalo. Ale to bolo skôr preto, že zasa špúlil tie svoje suché pery, tak sa nedalo odmietnuť. Potom ju to predsa omrzelo a poprosila o prídavok. Tretíkrát si už naložila sama. Zaliala to niekoľkými litrami takej tej sladkej červenej malinovy, ktorá sa, našťastie, krátko nato prestala vyrábať, a zjedla to zákuskami. Niektorí svadobčania si snáď stihli nejaký koláčik uchmatnúť, kým ona ešte tlačila svoj tretí chod, ak nie, ďalšiu šancu nedostali. Karola ten nevdaný apetít vôbec neprivádzal do rozpakov. Veď nech sa len napapá, keď je hladná. A tak dobre sa na ňu díva. Dívalo. Najhorší bol ten prvý okamih osvietenia, keď listujúc tým prepožičaným fotoalbumom uvedomil si tú zjavnú podobnosť. Zdvihol zrak od stránok, zahľadel sa na Martu, na jej matku a potom zasa na Martu a bolo to jasné. Schoval hlavu medzi tvrdé stránky albumu, aby sa v tichu a súkromí mohol vyrovnáť s istou ranou budúcnosti. Takto bol aspoň ušetrený neskorších sklamaní. Vedel, čo príde. Pre nedostatok iných možností ostali u Martinej matky bývať, obe ich mal takto stále rovno pod nosom, mohol si zvykať, a predsa nechcel, a predsa ešte dlho veril. So slzami detinskej zlosti v očiach vytrhol svokre z pazúrov tie čierno-biele bodkované šaty, keď sa pribrala prešit ich na obrúsky pod muškát. Svokru už pekných pár rokov žerú červy – a vzhľadom na jej hmotnosť ju ešte pekných pár rokov žrať budú, do truhly by sa zmestila menšia cigánska rodina, jama vyzerala ako masový hrob, veru tak, bol to ozaj smutný pohreb – on tie šaty ešte vždy má. Občas ich vyberie z najspodnejšej zásuvky bielizníka a stíska ich a fňuká, celé sú usoplené a špinavé, ale pri troche šťastia sa tam zavše dá vystopovať pôvodná, niekdajšia vôňa. No túto radosť, samozrejme, tú si odkladá na tie vzácne chvíle samoty. Na chvíle, ako je táto.

Vykukne z okna na prázdnu ulicu, konečne, vzdychne si ulahčene, zastrie záves a zosunie sa k bielizníku.

Po zvyšok nedele okrem túlenia sa k praživým šatám a spomínania na takzvané lepšie časy nerobí dokopy nič. Dokonca ani neje. K jedlu vôbec počas svojho dvadsiatročného manželstva nadobudol dosť rozpačitý vzťah. V pondelok musí ísť do školy, ale to mu náladu nijako nekazí, počiatkový

pocit úľavy ho ešte neopustil a po školských chodbách sa mu tiež kráča tak akosi ľahšie, keď si môže byť istý, že tu svoju ženu určite nestretne. Pracujú tam totiž obaja. Po svadbe, po tom, ako sa nastahovali len o pár domov poniže toho kostolíka, zamestnali sa obaja na lieskovskej škole, veď prečo nie, vlastné štúdium úspešne za nimi, spoločné bývanie, matka ako znesiteľná nutnosť, a keď sa dvaja majú radi, niet väčšej radosti, než vídať sa ešte aj v práci, všakáno. Aj na toto už Karol s odstupom rokov hľadí trochu ináč. Trochu krivo. Bol rád, že odišiel z mesta, že sa zbavil rodičov a otravnej staršej sestry, že sa tak ohromne šikovne osamostatnil, tomu sa vlastne teší doteraz, lebo kým Martina matka dlho neotáľala a odobrala sa na večnosť, jeho rodičia sú akísi podozrivo trvanliví, nevidel ich síce už hodnú dobu, vlastne naposledy cez vianočné sviatky, ale keby sa jeden z nich náhodou rozhodol umrieť, snád by mu to niekto včas oznámil. Otravná staršia sestra sa ukázala byť značne podnikavá a žije si aspoň navonok až príliš šťastne na to, aby túžil zotrvať niekde v jej blízkosti. Tak je tu. Lieskové. Koniec sveta. Práca vo výchovnom ústave pre deti, ktoré už od útleho veku radšej brázdia kopce Hrubej strany na otcových traktoroch, než by si mali tlačiť do strapatých hláv nejaké pochybné poučky. To mu neprekáža. Vyučuje totiž technické práce a informatiku. Nazvať to vyučovaním je značne nadnesené, keďže o čomkoľvek súvisiacom s technikou nemá ani hrubé poňatie a informatika, jeho hlavný odbor, tá ho spolu s dobou už dávno milovými krokmi predbehla, skrátka v každej normálnej škole by sa jeho brilantným znalostiam zo zázračných programov typu té šesťstodvojka akurát tak pobavene zasmiali. Napokon, aj tu už mal na vlásku. Z vyšších miest mu bolo naznačené, že pri všetkej úcte k jeho obdivuhodnému rozhladu v rozličných oblastiach rozhodne nie je nenahraditeľný. Aby tým vyšším miestam ukázal, že ani on sa bez nich nestratí, demonštratívne odišiel a niekoľko dní pôsobil ako lieskovský hlásateľ, čítal z papiera do rozhlasu všetky tie dôležité obecné oznamy, o úmrtiach, o svadbách, o jarmoku, o cirkuse, o príchode veľkoobchodníkov so zlacnenými uhorkami, paprikami a tak podobne, a nebolo to zlé. Ale aj rozhlas mal svoje vyššie miesta a odtiaľ si ho po dvoch týždňoch zavolali len preto, aby mu nepríliš šetrne oznámili, že pre očividnú jazykovú vadu je nevyhovujúci a v krátkom čase bude nahradený niekým iným. Niekým menej závadným. Je pravda, že pri prvých hláseniach z nervozity trochu koktal a neskôr, keď sa toho zbavil, zasa z čírej roztopaše, šťastný, že už mu tie slová tak pekne plynú, zo žartu zavše ráčkoval, najradšej pri tých oznámeniach o úmrtí, lebo vtedy to bolo najveselšie, na druhej strane toto predsa robil naschvál a bolo by stačilo povedať a prestal by. Kdeže. Oni ho rovno vyhodia. A aby to nebolo málo, ten niekto nezávadný, kto ho nahradil, bola nejaká pochybná ženština kyprých tvarov, bezpochyby odtiahnutá niekde z vedľajšej dediny rovno od kravského vemena, ktorá sa aj čítaniu musela určite naučiť svojpomocne, keďže sa mýlila pri každom druhom slove, za čo sa, pravda, vždy vzápätí s hlúpym chichotom ospravedlňovala. Tá je tam dodnes. Dodnes sú hlásenia obecného rozhlasu trikrát také dlhé v hovorenej

podobe než v písanej, skladajú sa totiž prevažne z chichotu a opakovaných „pardon, ježiši, už zase, pardon, prepáčte“. Ale ju nevyhodia. Medzitým už totiž stihla vyšším miestam porodiť troch zdravých synov. Karol po tomto krutom kúsku osudu celý jeden mesiac trčal doma medzi štyrmi zatuchnutými stenami a nevedel, do čoho pichnúť. Potom sa do toho zamontovala Marta. Z ničoho nič sa raz vzchopila a pobila všetky zajace, čo po smrti starej ešte boli opatrovali, na tom by ešte nič zvláštne nebolo, zvláštne bolo to, že ich neupiekla a nezjedla. Predala mäso aj kožky a za utržené peniaze nakúpila slivovicu. Karol sa vrátil do školy. Od toho dňa rok čo rok obdarujúvajú riaditeľa školy povinnou fľaškou. Karol za to nie je svojej žene ani trochu vďačný. Jednak preto, že to chápe ako urážku na cti, jednak preto, lebo beztak drvivá väčšina oboch zárobkov končí v miestnom obchode s potravinami a potraviny, ako inak, v Martinom žalúdku. Snaží sa na to nemyslieť. Keby na to myslel, zbláznil by sa. Zblázni sa zrejme raz tak či tak, ale čím neskôr, tým lepšie. Takto je ešte vždy nejaká nádej, že sa niečo zmení. Zatiaľ to tak nevyzerá, ale nie je to nemožné. Naostatok, Marta teraz predsa prijala ponuku zúčastniť sa na školskom zázjazde ako dozor, čo nikdy predtým neurobila. Sľubný začiatok. Začiatok čoho? napadne Karolovi. Nevie. To sa uvidí. Dnes je dnes, nebude sa obzerať, radšej si vychutná sladkosť okamihu. Prázdna školská chodba. Pravda, je tu kopa deciek a zopár kolegov, ale Marta tu nie je, takže aj tá chodba skutočne vyzerá prázdna.

Tých zajacov mu vtedy bolo ľúto. Nestaral sa o ne, to nie, len ich skrátka mal svojím spôsobom rád. Zajačník stál a ešte stojí rovno oproti drevenému záchodu. Chodieval si tam posediť, dvere nechal otvorené, rozprestrel si niektoré zo starých novín a hľadel to do nich, to na zajace. Marta, keď si toho zvyku povšimla, začala tam tiež chodiť, ale len vtedy, ak tam bol aj on. Sadla si k zajačníku na rozkývaný stolček tak, aby nezacláňala vo výhlade, a tiež sa pozerala. Asi sa usilovala pochopiť, čo na nich ten Karol asi tak môže vidieť. Bezpochyby na to neprišla, veď ani Karol by to nebol býval vedel uspokojivo vysvetliť, no chodila tam aj tak. Raz sa to muselo stať, stolčeku sa zlomila jedna noha. Marta sa celou svojou úctyhodnou váhou zvalila na zem. Nebola to žiadna katastrofa, vrstvy tuku by ju boli ochránili aj pri páde z väčšej výšky a stolčekov mali na dvore dosť. Tak či tak, Karol tú zlomenú nohu vytrhol a zmajstroval ďalšiu. Celkom sa mu podarila. Ale nemal to robiť. Marta, s celou tou svojou zvrátenou logikou, si to totiž vysvetlila ako zmierlivé gesto, pokus o zblíženie, a niekoľko nasledujúcich dní sediac na stolčeku obracala sa často pohľadom od zajacov k mužovi a nežne sa naňho dívala. Na to nereagoval. Zazeral rovnako ako predtým. On si skrze ten stolček iba dočasne oživil umŕtvené sebavedomie, áno, som chlap, zvládol som opraviť nábytok. Nič viac. Teraz sú zajace mŕtve, zapredané, pečienka dávno zjedená a on si už dvere od záchodu zatvára. Do prázdneho zajačníka nehľadí, sedáva viac vnútri, v dome, túli sa k šatám, alebo, keď je Marta doma, aspoň mlčky hľadí na tú najspodnejšiu zásuvku. Žiadne ďalšie živé zvieratá už nevlastnia. Z neživých by sa našiel akurát ten ohyzdný sklenený

morský koník, čo si dovezli z tej jedinej dovolenky. O mori a koníkoch mu Marta šepkala ešte vo svojich lepších časoch, konkrétne zhruba to, že miluje more a také tie zbytočné nežnôstky, Karolko, ty si môjorský koník, taký malý a taký pekný. Také reči sa akiste dobre počúvajú. Spočiatku. Ale Karol už o tom vie svoje. Aj toto sa prežerie. A počúvať takú vetu od dvestokilovej hepy niekoľko rokov takmer denne, to jeden nevie, či sa smiať, či plakať. Okrem toho o tom, čo je to vlastne moršký koník a ako približne vyzerá, zrejme Marta nemala ani potuchy, súdiac podľa začudovaného výrazu jej tváre, keď jej ho počas prechádzky po obchodíkoch v tom bulharskom prímorskom letovisku ukázal. Úplne videl, že má tú otázku na jazyku – a kde má nohy? Ale nespýtala sa. Premohla údiv, usmiala sa a koníka kúpila. Pravda, desať leva za takú hlúposť je aj pre bohatších ozaj dost, no o čo väčšiu obeť to znamená od človeka, ktorý s každou zvyšnou päťkorunáčkou uteká do najbližšieho konzumu kúpiť si napolitánku. Ani tento jej obetavý čin však Karola nijak zvlášť nedoal. Koník je naozaj ohyzdný. V starej dedinskej chalupe, kde jedinou výzdobou sú sväté obrázky a čajová súprava s horárskymi motívmi, zákonite každá takáto vec musí pôsobiť ako päst na oko. Iba čo mu pripomína tie dávno zašlé staré časy. Nie tie z dovolenky v Bulharsku, tam už to dávno bolo všetko stratené, ale tie z brigády na Morave. Časy bodkovaných šiat. Možno tá jeho Marta ostala tam. Čupí pri hriadke a obrá jahody do debničky. Tá by sa nasmiala, keby videla, ako dopadol. On zavše sám neverí vlastným očiám. Prinajmenšom pri tých zajačích jatkách ju nespoznával. Stál pri okne a hľadel na ten ináč dobre známy dvor, kde nejaká upachtená spotená ženská bez najmenšieho záchvevu v tvári párala bruchá šlachovitým ružovým zajacom zaveseným za nohy na kovovej priečke. Kožu prevrátiť, natiahnuť na ohnutý hrubý drôt. Sušiť. On by to nemohol. Vedť ona asi vedela, ináč by ho bola zavolala, nech to spraví sám.

Je štvrtok. Predošlé dva dni uplynuli tiež takým tým pomalým, nedeľným tempom, vyplnené len doobedňajšími pracovnými povinnosťami a poobedňajším leňošením. Šaty boli premiestnené na Martinu stranu manželskej postele, odtiaľ ich Karol zavše vezme so sebou do inej časti domu, ráno do predsieni, aby ich ešte chvíľu mal na očiach, kým sa obúva, po návrate zo školy zasa do obývačky, aby s nimi v tichu posedel na pohovke. Do kuchyne ich neberie nikdy. Do kuchyne ani nechodí.

Je štvrtok a Karol bezprizorne postáva pri okne a nevie, čo si so sebou počať. Na toto čakal skoro dvadsať rokov. Teraz tá veľká chvíľa prišla a on v sebe nenachádza ani náznak pocitu primerane slávnostného k situácii. Nič. Možno radosť, hej, ale šťastie určite nie. Chcel by sa podívať do zrkadla, ale nič také sa tu určite nenachádza. V kúpeľni na stene nad lavórom ostal zavesený jeden črep, veľký tak akurát na to, aby si v ňom človek porátal chlpy v nose, žiadny väčší kúsok tu ani nikdy nebol. V tomto dome skrátka asi nikdy nebyval nikto, kto by sa na seba mohol dívať bez toho, aby ho obchádzali myšlienky na samovraždu. Aj ku Karolovi sa príroda zachovala

macošsky, vôbec nie je pekný, vie to o sebe. Na školských záchodoch sa občas zastaví, pozerá sa na seba a v duchu musí konštatovať, že s pribúdajúcim vekom to je už iba horšie. Brada je stále taká poskromná, len kde-tu čosi vyraší, vlasy padajú a nových niet, hlava pôsobí ako trochu priveľká lebka potiahnutá suchou žltou kožou. Celé telo je také. Suché, žlté. Ani si nevšimol, kedy stihol zostarnúť. A prečo až takto? Veď má len čosi málo cez štyridsať. Ako ďaleko to ešte môže zájsť? Vari z neho o pár rokov aj tá koža zlezie? A čo potom?

Karol stojí, stále pri tom okne, ale von nehľadí, hľadí na kvietkovanú vzorku záclony, tak uprene, akoby nikdy nič zaujímavejšie nevidel. A možno to tak aj naozaj je. A ona si preto chodila sadnúť k tým zajacom, pretože im iste aj tú ďatelinu závidela. Keby ich bolo bývalo treba kŕmiť napríklad smotanovou tortou, dávno by ich bola pomlátila, myslí si Karol. Vzápätí sa za tú hlúpu, zlostinú myšlienku trochu zahanbí. Keby tu bola, azda by o nej toľko nepremýšľal. Keby boli bývali mali deti, staral by sa o ne, neťažkal by si na svoj smutný život. Ale nemajú. Marta nechcela. Spočiatku vravela, že neskôr, neskôr, teraz sme mladí a pekní, užívajme si, po pôrode priberiem, už ma ani nebudeš chcieť. Na tom sa vtedy akurát tak schuti zasmiali. A keď prišlo to jej „neskôr“, už sa na ňu len užasnuto díval a hovoril si, že je veru dobre bez detí, lebo ďalší taký hladný krk by už neuživil, ani keby sa rozkrájal. A v škole majú tých malých faganov akurát tak dosť. Keby si to náhodou rozmysleli, ešte vždy predsa nie je neskoro. Karolovi to neraz napadlo. U nej by tehotenstvo istotne bolo rizikové, aj pre vek, predovšetkým však pre tú nadváhu. Možno by umrela a jemu by zostalo dieťa. To by bolo dobré. Ale aj takéto myšlienky zväčša zahanbený rýchlo odoženie. Iba občas sa nechá uniesť a domýšľa to do podrobností, zvažuje výdavky na pohreb, keďže vie, ako to bolo so svokrou, dumá, či by mu vystalo dosť korún aspoň na tie najnutnejšie veci pre bábätko. Lenže aby vôbec nejaké bábätko bolo, to by si vyžadovalo prinajmenšom jednu nepríjemnú činnosť. O tom, že tá činnosť môže byť aj iná než nepríjemná, o tom Karol niečo vie, niečo sa mu marí, nejaké útržky spomienok spreď tých dvadsiatich rokov, ale to je dávno preč. Pri súčasnom stave, keby aj prekonal odpor, bola by potrebná nemalá dávka predstavivosti, pretože dostať sa pri Martinom telesnom objeme až tam... Karol si nahlas povzdychne, mávol by rukou, ale nechce sa mu. Škoda plytvať silami. Ešte tak pred rokom s Martou spával. Lebo mal chuť. Nie na ňu, nič iné však nebolo dostupné. S jej neúprosne narastajúcimi rozmermi priamo úmerne klesala jeho chuť nielen na intímnosti, ale na život ako taký, až kým raz nevymyslel ten skvelý fígel so šatami. Skrátka si ich vždy navečer schoval pod vankúš a kým sa na nej natriasal, stískal ten kúsok látky, ba zavše sa odvážil aj povyťahnúť ho a na niekoľko krásnych sekúnd doň zaboriť nos. Dalo sa to. Keď Marta ležala, brucho sa rozlialo do strán, a keď ležal na nej a vedel o tých šatách pod vankúšom, vôbec sa jej nemusel dívať do tváre. Samozrejme, spočiatku narazil na viacero nemalých problémov vyplývajúcich poväčšine z toho, že je ona taká veľká a on taký maličký, no

zúfalému človeku nie je žiadna prekážka dost veľká a vidina akého-takého potešenia v dňoch inak takých všedných bola príliš lákavá, nevzdával sa, skúšal, zvládol to. Dodnes sa pri tej spomienke roztúžene usmeje. Potom to v jeden večer všetko razom skončilo, zrejme jeho chybou. Možno sa vo svojich manévroch cítil už príliš istý a podcenil situáciu. Marta o tých šatách musela vedieť už dlhšie, aspoň z toho pohybu bolo jasné, že vie, za čím ide. Odmrštila ho, zletel z postele, schmatla šaty vykúkajúce spod vankúša oboma rukami a výhražne ich zdvihla nad hlavu. K tomuto sa Karolovi už neviažu žiadne spomienky, ktoré by stáli za úsmev. Bolo to strašné. Niečo zakričal, sám nevedel čo, iba sa mu tak z hrdla vydral akýsi takmer neľudský pazvuk, a ona sa tam nad ním ešte chvíľu týčila v celej svojej mohutnosti, nahá, biela, s obrovskými prsníkmi, tak vyčítavo visiacimi, no ozaj iba chvíľku. Potom sa zviezla na posteľ, posteľ clivo zavrzgala a hned sa rozhostilo ticho. Karol presne nevedel, čo by mal v takej situácii robiť, no usúdil, že šatám už nebude ublížené, a tak bol pokojnejší. Po niekoľkých ťažkých minútach ticha a nepohybu napokon vstal, prikrčený pristúpil k posteli a vyslobodil skrkvajú bodkovanú látku zo zovretia Martiných prstov. To bol vlastne až po dnešok ich posledný dotyk. To, ako svojimi prstami chytil tie jej, kedysi také pekné. A možno sa ešte občas náhodou jeden druhého dotkli v noci, keďže ešte vždy spávali na tej istej posteli. Je to možné.

Na ďalší deň, v piatok, sa aspoň v škole neprihodí Karolovi nič zvláštne. Akurát čo mu jedna dobroprajná kolegyňa skazí náladu tým, že dovlečie plný košík čerstvých jahôd z vlastnej záhradky, strčí ich rovno pred neho a nástojí na tom, aby aspoň ochutnal, veď sú také krásne. Nie, on nemá rád jahody. Nie, ďakuje veľmi pekne, ale on skutočne jahody nemá rád. Ona sa nedá odbiť, on si teda jednu vezme, mračí sa, a aj keď bola ozaj štavnatá, viac nechce. Po vyučovaní sa zastaví pri ihrisku, sadne si na lavičku a hľadí na mládež naháňajúcu futbalovú loptu. Pokyvkáva hlavou pri pohľade na rozšantené dievčatá a predstavuje si, ako ktorá z nich asi bude vyzeráť o dvadsať rokov. Aj na chlapcov sa zadíva a tiež dumá nad tým, ako asi skončia. Suchí, žltí. A ktovie, možno to bude celkom inak, nemôže predsa každého čakať rovnaký osud. Zasmeje sa, nahlas a bezdôvodne, a ide domov. V schránke nájde pohľadnicu od Marty. Obrázok kúpaliska plného hláv a nafukovacích lôpt, v pozadí zalesnené kopce. Na druhej strane text. Milý Karolko, posielam ti srdečný pozdrav z výletu, včera nám pršalo, ináč je stále pekne, mám sa dobre, ale už sa teším domov. Tvoja Marta. Znova sa zasmeje. Taká veta tam rovno mohla byť predtlačená, bezpochyby úplne rovnakú tam načmáralo každé jedno z tých deciek, ktorým robila dozor. Usalaš sa v obývačke na pohovke, v jednej ruke pohľadnica, druhou si k sebe privinie bodkované šaty a tam, kde by bola hlava, keby tie šaty niekto mal oblečené, so smutnou nehou povie – ty by si takéto dačo v živote zo seba nevysúkala, však. Šaty Karolovi neodpovedali. Vôbec ho to nezmiatlo. Je zvyknutý.

Aj sobota začína nenápadne. Prebudí sa okolo desiatej a nevstane, len tak polihuje. Tento deň má ešte celý pre seba. Ale zajtra sa vráti Marta. Len toľ sa

za ňou zavreli dvere, a už ju aj má mať naspäť. A čo mu ten týždeň slobody dal? Robil snád niečo, čo by v jej prítomnosti robiť nemohol? Pravda, asi by trávil podstatne menej času so šatami. Na druhej strane, ak ich nemôže mať pri sebe celé dni, o to viac sa teší, keď už ich potom konečne po dlhých hodinách odriekania uvidí. Okrem toho na ne vôbec nie je taký naviazaný, ako to vyzerá. Vôbec, vôbec nie. Karol to všetko veľmi dobre chápe, to, že človek sa časom mení, príroda to má poriadne vymyslené, dozrieť, zošúveriť sa a odpadnúť, na tom nič nie je, Karol chápe, že Marta nemohla byť nadosmrti vílou, akurát to ho trochu škrie, že ňou nebola aspoň o trochu dlhšie. Taký bol rád, že ju má. Všetci ju chceli a dostal ju on, krpátý soploš. Hej, ľudia ho aj predtým mali radi, s každým si rozumel, s každým sa skamarátil, ale to sa o ňom vedelo, že toho vždy viac narozpráva, než potom urobí, až keď bola po jeho boku Marta, spadla sánka aj posledným ohováračom. V istom zmysle to preňho bolo podobné, ako keď opravil ten stolček. Teraz už je to všetko nenávratne preč, ostáva len dúfať, že bude viac školských výletov. Naostatok, každú chvíľu niekto niekam lezie, horské túry a zámky a pamiatky, len Marta sa toho nikdy nechcela zúčastňovať. Po príčine asi netreba dlho pátrať, to Karol dobre vie, aké sú deti kruté, aké strašné prezývky vedia človeku nalepiť na základe omnoho bezvýznamnejších chýb než je tučnota, a že si možno Marta vytrpí svoje aj na hodinách. Nelutuje ju, pravda, veď si za to môže sama. Spuchlina, tak jej hovoria najčastejšie. Vlastne to od nej bola dosť veľká odvaha vybrať sa s tou bandou malých tyranov preč na celých sedem dní. Čo ju k tomu viedlo? On ju neprehováral. Prehovárali ju kolegyne? Či snád kolegovia? Jedine že by sa jej chceli zbaviť. Alebo že by...? Nie. Nie, to je nezmysel, to je smiešne. Marta... Veď sa na ňu stačí pozrieť. Aj keď... Ľudia sú dnes všelijakí, určite aj takí sa nájdu, čo práve v hentakých tvaroch majú potešenie. Kto tam vlastne okrem nej išiel? To nestojí za reč. Sme predsa na dedine. Alebo jedine keby sa našiel niekto rovnako zúfalý. Hlúposť. Nie.

Lenže tá myšlienka už Karolovi nedá pokoja. Prečo by to, čoho sa jej nedostáva od neho, nehľadala u niekoho iného? Veď je, napokon, tiež len človek. Hoci sa rozmermi začína blížiť niektorým iným živočíšnym druhom.

Karol zapne všetky mozgové závitky a premýšľa, div sa mu z hlavy nedymí. Ako to bolo v Bulharsku? No hej, za ňou sa každý chlap obzrie, za ňou sa predsa zákonite musí obzrieť všetko, čo má zdravé oči. Ale fyzickou krásou to určite nie je. Aspoň jemu to nikdy nezišlo na um. Ale veď bola pekná. Ba čo, pekná, krásna bola. Muselo jej z toho dačo zvýšiť. Aj keď tie mihalnice boli iba nalepovacie. A ak aj nezvýšilo, beztak musí byť svet plný iných škaredých ľudí, ktorým vedomie vlastnej škaredosti nijako neumrtvilo základné potreby a chcu to. To. Karola až zamrazilo. Prečo na toto dodnes nepomyslel? On bol Marte vždy verný, to áno, no nie ani tak z odhodlanosti a presvedčenia, ako skôr z nedostatku príležitostí. A príležitosť by si ho, pravda, musela nájsť sama, lebo on v sebe nikdy nemal dosť odvahy, netrúfol by si. Ani nebolo na koho sa obracať. Ani nebolo treba, mal šaty. Ešte stále ich má. Marta nemá nič. Len obrovské telo, ktoré si pýta svoje.

Vyskočí, zhrabne pohľadnicu zo stolíka. Možno to vôbec nepísala ona. Ale písala, jej písmo snáď ešte pozná. Možno jej ten chlap pri tom pozeral ponad plece, ponad jej nahé biele plece, možno jej to dokonca diktoval a potom sa smiali, až sa za brucho chytali, nie za vlastné, ale za brucho toho druhého, a potom sa zvalili na posteľ, ba možno ani to nie, ostali tam, kde boli, a robili to. To.

Karol je v koncoch. Prehrabne si prstami sporý vlasový porast, niekoľko bledých vlások sa smutne zvezie na koberec, Karol to nevidí, Karol nevníma. Obracia pohľadnicu, akoby čakal, že ten kus papiera ukáže svoju ďalšiu, skrytú stranu, vpíja sa zrakom raz do obrázka, raz do písma. Srdečný pozdrav z výletu. Včera nám pršalo, ináč je stále pekne. Nám. Komu – nám? A čo tým myslí, pršalo, ináč je pekne. Má to snáď nejaký skrytý význam? PROVOKUJEŠ?!? zrukuje Karol na nevinnú pohľadnicu a jediným ráznym, chlapským pohybom ju roztrhne vo dvoje. Ticho. Nič. Hlúposť, prečo by do pozdravu šifrovala odkazy. Pre koho asi tak. Pokiaľ niekoho má, potom predsa logicky nechce, aby sa o tom vedelo. Karol sa zahanbí, bezradne mávne rozšklbnutým obrázkom, zrazu nevie, čo s ním, zohne sa a zasunie útržky pod koberec. Prečo pod koberec? Veď to tam Marta skôr či neskôr beztak nájde, až bude upratovať. Lenže kam inam? Beztak sa po nej po návrate bude pýtať. To je jedno, Karol sa opäť úplne rovnakým pohybom ruky pripraví o niekoľko vlasov, to je jedno, mrmle, o to tu teraz nejde. Ide o Martu.

Čo by mu na takejto situácii prekážalo? Dom je jej. Keby niekoho mala, mohla by ho s pokojným srdcom vystahovať. Mohla? To by nespravila. Ona ani nič také spraviť nechce. Spávať beztak môže s kým chce a kedy chce. Takže by v podstate ostalo všetko po starom. Nie, neostalo. Pretože ona by to robila a on nie. To.

Karol je skutočne zúfalý.

Hneď mu to bolo jasné. Nemal tie jahody veru jesť. Jahody nikdy neveštia nič dobré. Naopak. Zlá predzvesť. A teraz to tu má.

Karol sa vráti k posteli, ľahne si, uloží sa tak opatrne, akoby bol z porcelánu, tvárou sa otočí k Martinmu miestu, tam, kde ležia šaty, položí na ne vystretú dľaň a mrmle – Ty ma nikdy neopustíš. Ty nie.

Šaty mlčia.

Karol mlčí.

Na poludnie sa pozbiera, vstane. Posratá sobota, povie a potom zasa mlčí. Až do nedele.

Buchnú dvere. Je tu. Vrátila sa. Dobre. Karol sa nehýbe. Stráži pozíciu.

Ahoj, Karolko.

Ticho.

Karolko, kde si?

Ticho.

Marta prezrie celý dom, nikde ani nohy, potom jej svitne. Záchod.

Ahoj, Karolko.

Zasa ticho.

Si tam, nie si?

Čo to je za otázky. Karol zloží hlavu do dlaní. Možno si Marta pristaví stolček k zajačníku, posadí sa a bude zívať ako kedysi. Potom on otvorí dvere, ale nevstane, a tak môžu ostať do smrti, každý na svojom mieste, zívať jeden na druhého. Karol je skutočne rozčúlený, ale cíti, že na to, aby kričal, potreboval by byť rozčúlený ešte o trochu viac.

Pohľadnica ti došla? hovorí Marta, opatrne, a predsa hlasom zvýšeným, akoby ich nedelili len tie jediné chatrné vrátky.

Došla. Škoda že ju tu nemám, riť by som si ňou vytrel.

Karol nekričí. Ani len nehovorí nahlas. Iba si tak šomre popod nos. Nikdy nebol z tých, čo by si na ženách precvičovali hlasivky, nieto ešte napríklad biceps. Nebol dôvod. Karol by ju zrúbal ako žito, presne tak, ako to občas vídava vo filmoch, ale skôr práve preto, že to vídava vo filmoch, než preto, že by sa mu skutočne chcelo. Skrátka má teraz taký neodbytný pocit, že tak by to malo byť. Bitka. Krik a bitka.

Počas nasledujúcej hodiny sa Marta rozpačito presúva od záchodu do domu a z domu zasa k záchodu, sem-tam sa dačo spýta, odpoveď nedostane, tak sama pridá pár viet o tom, ako sa mala, zasa o počasí, samé také obyčajné veci. Karolov hnev pozvoľna opadá. Vôbec ho to neteší. Po hodinke sa Marta prikotúľa a opäť sa mu prihovorie.

Karolko, aj ja potrebujem.

Čo? spýta sa Karol a vlastného hlasu, chriplavého po dlhom mlčaní, sa sám trochu zlakne.

Marta sa teší. Tak sa konečne ozval. Takže je tam. Aspoň že tak. Ale pre túto chvíľu sa tým mnoho nevyrieši, pretože neklamala. Potrebuje na záchod. Iba na malú. Keby Karolko chcel, to bude rýchlo, hneď si tam môže sadnúť zasa on.

Ani za svet.

Marta vydrží ešte celú hodinu, potom znova buchnú dvere. Išla k susedom. Určite, šteká odtiaľ pes. Musí to byť pre ňu bezpochyby ťažká situácia, pretože k tomu, aby sa odhodlala susede vysvetliť, ako sa veci majú, sa sotva odhodlá, a teda bude musieť dačo zaklamať, vymyslieť si nejakú uveriteľnú historku o pokazenom drevenom záchode, a na klamstvá ona nikdy nebola, červenať sa bude až za ušami, nikto jej to nezožerie a zajtra o tom už bude vedieť celá dedina. Karol si to domyslí, ale ani zamak ho to nezaujímá. Karol je na záchode a začína sa mu tam páčiť. Má to prinajmenšom tú výhodu, že keď sa mu chce, nemusí nikam ísť. Okrem toho je tu kopa starých novín a svetlo vcelku postačujúce. Ibaže to práve nebol zámer študovať starú tlač. On má byť predsa našťvaný. A to poriadne.

Marta, Marta, povzdychne si Karol. Aké prázdne sú bez teba školské chodby.

Vydrží to tam až do druhej hodiny poobedňajšej. Dostane ho odtiaľ Marta. Pretože dolezie a opäť začne s tým hlúpym prosíkaním.

Karolko, aspoň zaklopkej, že si v poriadku. Aby som vedela, či sa ti niečo nestalo. Dobre? Karolko... Zaklopkej...

Po chvíli odíde, počuť jej ťažké kroky na štrku. Už je preč, Karol to vie, ale už mu stačí. Zaklopkej, opakuje si pre seba pitvorným hlasom, zaklopkej, Karolko. Ja ti dám, zaklopkej, veď počkaj...

Dvere záchodu sa rozletia, až pánty zaplačú, Karol vbehne do obývačky a všetka práčne pozbieraná zlosť ho razom prejde. Pretože Marta stojí pri bielizníku a stojí tam takmer nahá. A bola by nahá úplne, keby ju šťastie nezakrývalo tých niekoľko prúžkov potrhaných bielych šiat. Bielych šiat s čiernymi bodkami. Karol sa zháči, aj Marta na moment ustrnie v pohybe, no potom sa spamätá, pohodí hlavou, je v tom čosi ublížené, čosi vyčítavé, a neprirodzene vykrútenú ruku pretlačí cez ten správny, ale príliš úzky otvor. Uši drásajúci zvuk šklbúcej sa látky Karola preberie. Spraví krok k nej, nevie však, čo také by asi mohol urobiť bytosti o hlavu vyššej a o sto kíľ ťažšej, bezradne zastane, napoly sa odvráti, už-už by sa rozplakal, keď vtom mu pohľad padne na skleneného morského koníka, opustene ležiaceho v poličke vedľa šálok s horárskymi motívami, v mihu je pri ňom, víťazoslávne ho stíska, natiahne ruku –

NIE, KONÍKA NIE!!!! zjačí Marta hláskom neprirodzene tenkým a nešťastne sa prelomí v páse.

Karol, prekvapený, pozrie najprv na ňu, potom na koníka. Zamyslí sa. Ved je to len koník. S miernymi obavami zahľadí sa zasa na ženu. Ešte stále tam tak stojí, zohnutá. Musí sa jej v tejto polohe veľmi ťažko dýchať, napadne mu. Opatrne položí skleneného koníka naspäť na miesto. Jemné ťuknutie. Pri tom sa Marta ako na povel začne pomaličky dvíhať. Dychčí. Tvár má skrívenú do čudnej grimasy. Skloní hlavu, tak nízko, ako jej trojitá brada dovolí, hľadí na svoje pekné šaty. Aj Karol sa díva.

Prepáč, povie Marta.

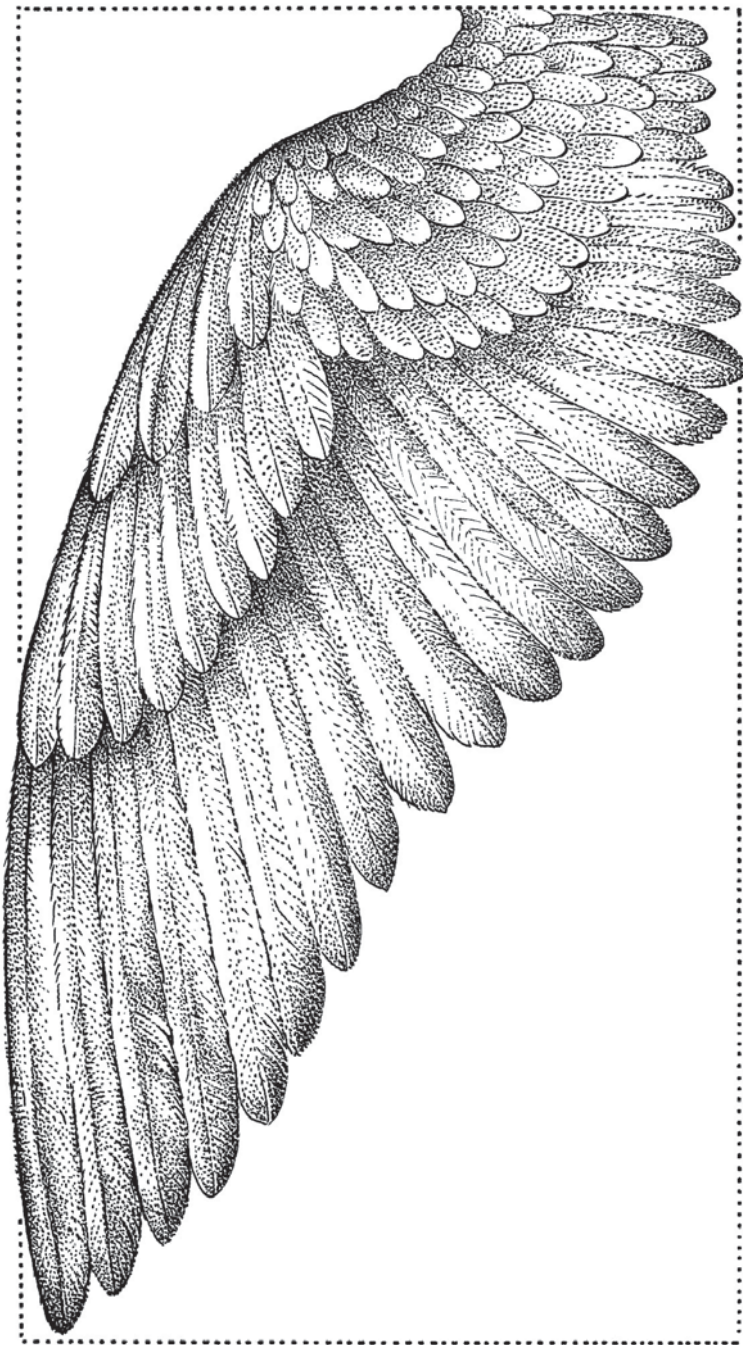
No a čo, povie Karol. Veď sú to predsa tvoje šaty.

Odkráča do spálne, hodí sa na posteľ. Počúva. Úkosom vidí Martu sunúcu sa cez dvere za ním. Aj ona si ľahne. On sa chytí kraja posteľe, aby sa neskotúľal za ňou, do tej vytvorenej preliačiny.

Už nikdy na žiadny výlet nepôjdem, povie Marta a nesmelo, zľahka položí svoju tučnú ruku na Karolovo rameno. Výborne. Už nikdy nikam nepôjde. Toto si chcel? Karol dumá. Najradšej by tú ruku zo svojho pleca striasol, ale nevdojak musí premýšľať nad tým, čo by tým spôsobil. Ak to spraví, možno budú žiť jeden vedľa druhého až do smrti takí rozhnevaní, alebo si ona ozaj niekoho nájde a on príde o strechu nad hlavou. Ak to nespraví, začne si ona bezpochyby časom dovoľovať viac a viac a napokon to medzi nimi ozaj bude vyzeráť ako normálne manželstvo. Alebo aspoň takmer normálne. A bolo by to také zlé? Karol nevie. Nevie a pre istotu nespraví vôbec nič.

Čas sa vlečie. Ako v hociktorú inú obyčajnú nedeľu.

Hlavne aby úplne nezlikvidovala tie šaty. Možno sa to ešte bude dať zožiť.

JÁN RAKYTKA

sa narodil 2. 1. 1960 v Lučenci. Detstvo prežil v neďalekom Kalinove, kde vychodil základnú školu. Potom študoval v Prahe špeciálne gymnázium pre mládež s poruchami zraku. Po maturite zostal žiť v Prahe, kde pracoval najskôr v rôznych profesiách ako poštový doručovateľ, pekár, záhradník v kláštore či kurič. Po Novembri 1989 bol okrem iného riaditeľom českého zastúpenia významnej slovenskej spoločnosti. V súčasnosti pôsobí ako spisovateľ a publicista v slobodnom povolaní. Píše v slovenčine i v češtine poviedky, fejtóny, úvahy, texty piesní, cestopísne a novinové články, ktoré publikuje v mnohých periodikách v ČR a SR, a tiež knižne. Je členom redakčnej rady časopisu Slovenské dotyky. Je aktivistom Slovensko-českého klubu, Slovenského literárneho klubu v ČR a Sjednocené organizace slabozrakých a nevidomých. Knižne debutoval v roku 1994 zbierkou *Detstvo ako sen*. Ide o súbor lyricky ladených poviedok s autobiografickými prvkami. Z týchto poviedok vznikol i komponovaný literárny program, ktorý odvysielal Český rozhlas. V roku 1999 vydal v češtine knihu *Žít zakázáno*, literárne spracovanie osudu prof. Felixu Kolmera, ktorý prežil tri koncentračné tábory. Česko-nemecký fond budúcnosti vydal aj nemecký a anglický preklad tejto knihy. V spolupráci s týmto fondom vydal aj knihu *Nevolníci Říše* (2003). V rovnakom roku vydal Slovenský literárny klub v ČR voľné pokračovanie jeho debutu pod názvom *Mladost ako sen*. Zvukovú verziu jeho próz vyrobila Slepecká tiskárna a knihovna Karla Emanuela Macana. V roku 2007 vyšla jeho zbierka poviedok *Smutné lásky*. Ján Rakytko sa venuje i umeleckej keramike. Je rozvedený, má dcéru.

ONDREJOV ZVON

Noc sa kradmo predierala horou, napínala čierne závoje medzi spodné konáre, plnila jarky pri ceste temne priezračnou substanciou. Cesta, rovná ako brázda, stúpala k obzoru. Belavý, ešte teplý štrk prenikavo škrípala pod Ondrejovými krokmi do nehybného ticha.

Pripomenulo mu to tú letnú noc, keď ešte ako chlapec kráčal sám lesnou temravou. Mal trocha strach, nebolo vidieť na krok, len stužka neba nad hlavou ho viedla. Viac sa však bál toho, čo bude doma. Čo povie otec, keď sa prizná, že ušiel od majstra Rudkovského... Nebude u neho, za nič na svete! Nechce byť pekárom, celý od múky, vstávať o pol tretej ráno... No, to už je pekne dávno. Prešiel vtedy vyše dvadsať kilometrov! Do učenia sa už nikdy nevrátil. A dobre urobil. Zvykol si v živote rýchlo sa rozhodovať. Vždy sa mu to vyplatilo.

Cesta sa náhle zlomila a dole priamo pod nohami sa objavila blikotavá detská hračka. Ondrej si ju premeral zachmúreným pohľadom a odhodlane vykročil do údolia. Ako sa blížil k prvým domom, nielen svah, ale aj rastúci hnev, natahovali jeho krok. Úkosom fločil do rozsvietených okien ako sudca - odhadujúc mieru previnenia.

- Dobre si tu nažívate, - zaškľabil sa. - Most máte nový, hradskú zaplátanú a svetla ako na posviecke. A my tam hore, čo máme?!

Uprostred dediny sa zastavil. Tu a tam nepokojne zavyl pes. Ku komu teraz ísť? K farárovi, či k starostovi? Rozhliadol sa dookola po domoch. Vzadu na kopci černal sa kostol. Spoza neho presvitala mäkká žiara, vychádzal mesiac, ten zvodca a našepkávač.

Áno. Vybaví to hneď a sám, bez starostu aj fráterníka!

Nadišiel si tmavým vlhkým závozom, chodieval tadiaľ denne na vlak, keď ešte robil v lisovni, potom kúsok po trati k strmej uličke rovno pred bránu cintorína. Vošiel do tieňa borovíc medzi hrobmi.

- Mŕtvi sú aj tak najlepšie kresťania. Nekradnú, ani inak nehrešia, len ticho a trpezlivo čakajú...

Všade okolo kostola sa váľali dosky, tehly, časti lešenia. Ondrej potichu preklíňal neporiadnych murárov, keď sa podchvíľou o niečo potkol. Pristavil sa pri kope zhodeného šindľa.

- No, pozrime sa, - uznanlivo zamrmľal. - Aj strechu ste si dali vymeniť. No, to sa vám opravuje - z biskupovho vrecka...

Hlavné dvere boli čerstvo natreté, kľučku ešte nezaložili. Obišiel kostol a skúsil zadný vchod. Zase zamknuté. Predsa má však šťastie. Okienko na sakristii celkom nedolieha! Oprel dlhšiu foršnu o rímsu, dole zaprel kameňom a presúkal svoje nemotorné telo úzkym otvorom.

Spustil sa rovno medzi sochy svätých. V kostole sa bielilo, tak svätí museli čakať za dverami, pokiaľ neskončia a uvedú ich. Vyzerá to, že sa už čo nevidieť dočkajú. Vraj na Annu má byť prvá omša - prvá po štyridsiatich rokoch. Pha, to bude slávy...

Zamieril do veže. Chodieval sem pred rokmi za ujkom Malinčiakom. Boli tu točité rozvrzgané schody, roztrúsené pierka, dva zvony a hniezdo s pustovkami. Zvonár tvrdil, že sú dočista hluché, pretože ich od vyliahnutia ohlušujú tie zvony. Bola to asi pravda, lebo aj malému Ondříkovi sa pri vyzváňaní zdalo, že ho zvuk kovu roztrhne a najradšej by vyletel von oknom za pustovkami. Aj tak tam zašiel znovu, neodolateľne vábený čímsi záhadným.

Dnes bola veža prázdna. Deravou strechou sem roky zatekalo, schody zničil drevokaz a zvony zhodili vojaci v päťdesiatomdruhom. Hluché pustovky sa vraj presťahovali do iného kostola, kde sa ešte vyzváňalo.

Uprostred visel tenký povraz až k zemi. Chytil ho a zľahka potiahol. Tam hore v pološere sa nečujne zakolísal zvon. Ondrejovi sa prudko rozbúšilo srdce. Čo by vám pripomenul, najmä ôsme prikázanie!

Vrátil sa späť do kostola. Nie, nemýlil sa, po maliaroch tu zostal dlhý rebrík. Podarilo sa mu ho pretiahnuť do veže a postaviť. Všetko mu doposiaľ vychádza - a to je znamenie, že je to aj vôľa Pánova... Musel si zastať až na

poslednú priečku, aby dosiahol zvon. Trasúca sa ruka kĺzala po chladnom kove, kým prsty nenahmatali známy nápis a kríž svätého Ondreja.

- Majte si svoju omšu, vážení, s celou parádou aj so všetkými biskupmi, - zašepkal s divokou radosťou. - Ale bez zvonenia, lebo Ondreja si beriem nazad!

Vytiahol vreckovku a siahol dovnútra na nehybné srdce.

- Neboj sa, nebude to nadtľho, - privrával sa mu chlácholivo, obväzujúc ho dôkladne, aby neklingalo, až bude zvon spúšťať dole. Zmocnilo sa ho podivné vzrušenie, také ako kedysi, keď ako tichučký tieň kradol tmavomodré strapce hrozna v susedovej záhrade. Povolil krídlové matice a vytiahol skrutky. Keď odsunul zvon z čapov vahadla, ten akoby sa zbavil zemskej príťažlivosti. Ondrej po ňom rýchlo chmatol v obave, aby mu na poslednú chvíľu neuletel kamsi do neba.

- Počuješ, Ondrej, ako bzučia včely? Asi je tu niekde roj.

Otvoril oči a uvidel Hermínu. Na peknej tvári jej rozkvitol venček bielych zubov. Ležal v tráve pod jablňami, ona tam stála v letných kvetovaných šatách. Cítil, ako ho omamná vôňa tých kvetov doslova zavaluje. Ako jej len tie šaty svedčia! Vôbec si napamätá, žeby ich na nej voľakedy videl... A kde sa tu na samote zobrali včely?! Komu asi odleteli? Keby tak mohol vstať a pozrieť sa...

Palčivá bolesť mu preklala celé telo. Roj mu teraz hučal tesne pri hlave, radšej sa ani nepohol. Prekliate včely!

Štyri kolmé steny sa dvíhali kamsi do nedohľadna. Tam niekde sa strácal aj koniec rebríka. Tu Ondrej uvidel, ako po ňom zostupuje biela postava. Anjel! Bol to anjel, mal bledú vážnu tvár a v ruke niesol žiariaci zvon.

- Ondrej! - rozlahol sa jeho hlas prázdny kostolom. - Prečo si chcel vziať tento zvon? Prečo zatemňuješ úradok Boží?

- Je náš... z našej kaplnky, - zašepkal ležiaci. - Oni... vzali ho!

- Vrátia ho, až príde čas. To si predsa vedel! Tak prečo berieš spravodlivosť do vlastných rúk?!

Pred jeho pohľadom nebolo úniku ani tajomstiev.

- Nedalo sa to vydržať! - zúpäl Ondrej. - Ani anjeli v nebi nemôžu byť bez trúby archanjela, to predsa vieš, pane! A čo potom človek, bezvýznamný červík, opustený na samote, ako má žiť bez hlasu zvona?!

- Čuj, Ondrej! - anjel zostúpil až k nemu, a on zacítil na tvári žiar sálajúceho kovu.

- Boh ti ponechá tvoj zvon, ale za tú nerozvážnosť ti bude vypálený cejch!

Obradne položil do biela rozpálený zvon na Ondrejovu hrud. Chcel vykriknúť, ale neznesiteľná bolesť a tlak v prsiach mu to nedovolili. Z úst sa vydral len slabý chraplavý ston.

Mesiac, plávajúci po oblohe ako bublina na lenivej vode, civel do veže

otvoreným oknom vysoko na stene. Jeho odraz sa pitoreskne krivil na vyleštenom zvone, ktorý trčal z Ondrejovej hrude. Aj povraz, vinúci sa okolo jeho tela, svetielkoval, akoby bol upletený z mesačných lúčov.

- Teraz sme naveky spojení, - uvažoval horúčkovito. - Ja a môj zvon sme pevne zrastení. A ten povraz je pupočná šnúra. Ale... odstrihli ju. Možno predčasne... ale isto po práve. Nie je pravda, že všetko zlo pácha diabol, ale človek! Aj on. Ondrej Drmák, je vinný! Mal by ešte niečo urobiť... Ale komu sa vypovedať?! Koho prosiť o odpustenie?! Teba, Hermína? Vás, deti? Áno, vás by som mal... Ja viem, je už neskoro... nemal som vás nechať odísť.

A opäť sa nad ním skláňala ona, mladá a krásna. Počul aj hlasy detí, ako sa mu milo prihovárajú. Hermína s úsmevom prikyvovala.

Odpustili mu. Vrátili sa.

Blažená radosť mu zaplavila celé telo. Chcel pohladit' jej hebké vlasy, ale ona mu jemne zadržala ruku.

- Nenamáhaj sa, Ondrej, - zašepkala. - Lež tíško, láska moja. Som pri tebe.

Jej ruka ho príjemne chladila na zápästí, pokojne zavrel oči.

Nevedel, že to sama Smrť mu meria tep, ale len zľahka, aby nerušila, lebo bol už očistený a mieril k bránam nebeským.

A vtedy - in extremis - sa aj pani večnej noci, inokedy tak divoká, chová ticho a dôstojne.

MIKULÁŠ BIELIK

„Zajel jsem i do ještě bohatšího Lucemburska, kde se prolíná německý a francouzský kolorit. V mrňavém Schengenu přímo u Mosely jsem si dal jednu pauzu v kavárně vybudované na památku Schengenské dohody. Dověděl jsem se, že prý existuje jako jazyk i lucemburština. Zajímavé je, že fabrika v Sársku má mnohem menší produktivitu než fabrika u Berlína. NDR byla v tomto případě lepší, víc se tam snaží ve srovnání s bohatými a pohodlnými spoluobčany ze Západu,“ říkal starší kluk.

Ukázalo se, že v Sársku, Lotrinsku nebo Lucembursku jeho spolucestující nikdy nebyly. R. znal sever Německa, rakouská alpská střediska. L. jezdila občas tlumočit do Bavorska, nebo do Vídně. Je znát, že Německo má spoustu sousedů, bohatých i chudých...

M. si v duchu připomněl německé západní pohraničí. Jak v Trevíru zjistil, že v ulici, kde se narodil Marx, jsou dnes bordely. Proč ne, vždyť i Marx měl pružné pojmání hříchu, chechtal se tenkrát v duchu. Ale teď nebude o tom mluvit, musí dávat pozor na cestu.

„Stejně východoberlínská ulice Unter den Linden je stále nejhezčí ulicí v Berlíně. V Berlíně se hodně staví a přece jen je cítit marasmus. Je to pouze jedno z hlavních německých měst a jen umělé hlavní město,“ konstatoval R. podle toho, jak to viděl.

Nikdo mu neoponoval. M. si vydechl. Popojíždění skončilo. Žádné bloudění po městě se nekonalo. Už se dostali na jižní, alpskou výpadovku bavorské metropole. Pronesl málo překvapivou informaci, kterou ostatní dobře chápali: „Jízda v městském provozu není moje hobby.“

Za Mnichovem vedla dálnice ještě po rovině. Bylo to překvapivé. Vždyť podle ukazatelů byla blízko centra alpského turistického průmyslu.

Toulavý scestovalý R. sděloval své poznatky a oprašoval vzpomínky:

„Sever Německa je jiný než Bavorsko. Je otevřenější, něco na způsob Holandska, které dobře znám. Jsou tam jiné zvyky i mravy. Pro nás je to tam lepší, třeba i proto, že otázka sudetských Němců se tam skoro neprobírá. Ale zase je tam pro nás dál a nejsou tam hory, které by přitahovaly pozornost.“

„No jo negativní emoce přetrvávají jako nekonečný příběh. Občas podřimují, aby se ve vhodné době probudily. Skryté emoce jsou známé, jen se o nich občas nemluví. Všichni staří politici i v tom slibují novou politiku, ale zdá se, že je to neřešitelné,“ ironizoval M.

Přitom si vzpomněl na hlasitý prorocký monolog R. v šumavském hotelu. V něm rovněž předkládal zbožná přání tohoto typu o zapomnění.

M. se nemusel obávat, že by R. byl citlivý na nějaké ironické poznámky. Byl přátelský, zábavný a chytrý, patřil k těm, kdo se vyznal v tlačenici.

L. znovu v duchu hodnotila první dojmy z R. Ještě stále byl pro ni nezná-

mým mužem. Ještě si s ním ani nepotykala. To má čas, o to se určitě postará M. Když porovná M. s R. a se svým exmanželem, co vyjde? R. je dost vychytralý, zřejmě mu málokdy utečou nějaké nevyužité možnosti. Doma, podle toho, co doposud řekl, je hodně autoritativní. I můj muž byl autoritativní, ale skrytě. Boj o moc v rodině mezi partnery má u obou jasného vítěze. Všichni se museli smířit s tím, že nikdy nebudou mít jejich úroveň. I R. dost lpí na svých představách a na tom, co všechno si může dovolit. Ale ani můj muž mě moc nerozdmázoval... Ale je R. opravdu tak soběstačný jak se předvádí? Možná opravdu nebyl nikdy v životě deprimovaný. Bez M. by mi možná lezl na nervy, přesto, že je dost zajímavý. M. zase je příliš zdráhavý, kdy to překoná? Ale co, vždy zůstane něco nezodpovězeno...

R. zase přemýšlel o tom, že M. a L. o něm toho moc nevědí, což je dobře. L. se mu docela líbí jako osoba, nelíbí se mu jako žena. Chce někde upíchnout své schopnosti a ambice. Není z těch, kdo by vymýšlel domácí práce. M. je proměnlivý a nezávislý, může udělat to, co nikdo nečeká. Je upovídaný, v mnohými věcmi se netají, ale jen v těch co se mu hodí. Byl provázán se špičkami ve státě. Ale ani on si není sebou jistý. V ničem se neangažuje, nepotřebuje bojovat... Ví, že není důležité to, o čem se mluví. Důležité je to, o čem se mlčí. Ani já o nepohodlných faktech moc mluvit nebudu. Cenzura musí být, usmál se nadneseně v duchu.

Nějakých dvacet kilometrů před cílem auto vjelo do předhůří. Skončila i dálnice. Začalo pršet, chvílemi docela prudce. Stěrače pracovaly se střídavou rychlostí.

Najednou se před nimi začaly v mlze objevovat vysoké skalnaté štíty.

„Konečně vidíme, že Německo není všude ploché,“ zvolal R.

„Vlastně se blížíme k Rakousku. Katolické Bavorsko a Rakousko jsou vlastně protiváhou zbytku Německa. Luther se tam nějak nechytíl. Byl jen rušivým živlem. To, že zatarasil církevním obchodníkům cestu k Bohu přes prodej odpustků, se zde moc necenilo. Nakonec umožnil, aby vnitroněmeckých rozporů kdekdo využil.“

„Neměly centrální vládu, jen stádo knížat s rozdílnými zájmy. I z toho je vidět, že i zmatek potřebuje pořádek...“ reagoval R. s ironií v hlase.

„Přitom oba německé regiony sousedí se sekularizovanými Čechy,“ zapojila se L.

„Které ale nepovažují za rovnocenného partnera,“ zareagoval M.

„O něco jiní jsou Sasové na sever od Čech. I skalní města a masívy v českosaském Švýcarsku u Labe jsou něco jiného než Šumava. Nedávno jsem byl na výšlapu na Pravčickou bránu. Exotická příroda. Ale i tam jsem zjistil, že příroda je zdrojem peněz a sporů o peníze. V Hřensku jsem se dověděl, jak jsou místní Češi znepřátelení. Žijí uprostřed malebných pískovců. Tvrdě se hádají. Nesnášejí se mezi sebou, ani s vietnamskými trhovci. Jednoduše, na malém prostoru je příliš nevráživosti,“ šklebil se R.

„Klaus má pravdu se svým evropským skepticismem. Jedna z mála věcí, s kterou s ním souhlasím, i když máme jiná východiska pro svůj postoj. Také

se zdá, že přeorganizovat EU je stejně nemožné jako kdysi nebylo možné přeorganizovat RVHP. Kdoví co s tím přeorganizováním a přerozdělováním udělá finanční krize," promíchal M. časy dávnější se současností.

„Chceš říct, že EU má velké možnosti, ale nebude mít na ně peníze? Propuknou skryté boje a skrytá nespokojenost s každou malicherností?“ vsunula L. otázku.

R. rázně mávnul rukou a zareagoval: „Peníze jsou největším revolučním nářím, tedy jejich nedostatek. Ale doba národních států je pryč. Ono něco přijde jako finanční krize a nejistá doba, ale něco se vyvětrá, něco se vykoná a vyřeší se to. Na každé krizi někdo zbohatne, někdo zchudne. Na nějaký čas zmizí les stavebních jeřábů, nastane odliv kapitálu, sníží se investice, bude se trochu propouštět, ale pak se to vrátí, státy zasáhnou, poptávka ožije.“

Jeho hlas zněl optimisticky a působivě. Rozvinul svou fantazii se světanalým rozhledem - nepřijemný dějinný vrtoch pomine, pár dobrých tahů a sílící protivníci se stáhnou.

Aby to nebyl radar, který všechno vyřeší, aspoň v Česku. Skoro všichni vidí hrozbu, ale můžou jen přihlížet jak se prosazuje magnet pro ruské a třeba nejen ruské rakety. Ale to prosazování amerického a izraelského zájmu je příklad perfektní manipulace, to se musí uznat, zauvažoval pro sebe M.

Nahlas ironicky pronesl něco jiného: „Aby nenastal starý osvědčený trend – rychlým dynamickým předlužením k bankrotu. Při tom bude zajímavé sledovat, jak bude krize působit na tvorbu veřejného mínění. Lidé přece hodně věří tomu, co říkají v televizi.“

Dál nepokračoval a ani ostatní nic neříkali. Déšť zesílil, viditelnost klesla. Chuchvalce mlhy a nízkých oblaků byly takřka na dosah. Snížila se rychlost, zvýšila se pozornost. Nebyl čas probírat staré poznatky. Další záchytný bod pro debatu byl v dešťové mlze.

Všichni tři byli přece pamětníky starších dějů a událostí. Na hodnocení socialistické minulosti se shodli. Slovo dynamický bylo proneseno schválně, připomínalo socialistický slovník. Ale jak míchali minulost, přítomnost a budoucnost, bylo zřejmé, že na nové věci se jejich názory lišily. R. se občas rozčiloval nad mrháním státním majetkem pod vedením odesáckého kormidelníka, ale ve skutečnosti ho to nějak nermoutilo. Ani jeho ani M. to mrhání nepostihlo. Jen při hodnocení vycházeli z jiného pohledu, ze svých zkušeností.

Každý z nich byl v životě propojený s něčím jiným. M. trvalo déle než se rozhoupal v nových časech. R. byl předvídavější. Nové podněty a příležitosti spatřil pro sebe v burzovních transakcích. Věděl toho hodně o penězích. I to, že kazí lidi, i to že jsou vědeckým světonázorem, i to jak se s nimi manipuluje. Oba se ale cítili dobře v měšťáckém bahně. Ostatně, jako každý revolucionář – teoretik.

Za chvíli v údolí, kterým právě projížděli, uviděli před sebou Garmisch Partenkirchen.

„Lidi ze zemí na východ od Německa opravdu zde nebudou častými hosty. Ledaže by zde byli vedle Turků jako pomocný personál. Ostatně tak to bylo i v chudším východním Bavorsku. Zde to bude platit ještě víc vzhledem k vyšší cenové hladině,“ pronesl M.

„Německé hraniční území s Haličí opravdu příliš nikoho netáhne, docela se vyliďňuje, to jsme na Šumavě viděli,“ přisvědčil R., ale hned zmlknul.

Nerad mluvil o ekonomickém a kulturním hraničním zlomu, u kterého kdysi vyrůstal. Věděl, že kultury v česko německém pohraničí se neprolínají, spíš naopak. Ale nemá smysl vysvětlovat něco podrobně. Každý ví, že vyhnání Němců je propast, kterou nelze překlenout. Proč to rozebírat a rýpat se v hnoji...

„Žít poblíž Haliče není žádné terno. Halič jako velké ruské dědictví pro zchudlou západní Evropu není velké štěstí. Nakonec Halič je dnes stejně velká jako německý svět. Spadla západákům do klína jako nechťené zvíře. Teď z toho mají choulostivou záležitost, co s tím...“ prohodil M.

„Třeba to bude dobré k tomu, aby západní Evropa zchudla ještě více. Halič se cítí jako namyšlený sluha, a to ji může vyjít a vynést úspěch. Jen dobře využít vydobytých pozic, trochu se ostřílet, uvědomit si, že ten druhý není tak silný v kramflecích,“ smál se R.

Auto už vjíždělo do ulic mokrého Garmisch Partenkirchenu.

Osádka vozu jen zběžně jezdila pohledem na výstavní, bohatě vyzdobené budovy hotelů a obchodů. Nešlo je přehlédnout i když za deště je každé město šedivé. Zaznamenali, že budovy nejsou moc vysoké, zato působily solidním dojmem. Mezi domy vyčnívala štíhlá kostelní věž. Lidé měli pláštěnky a deštníky. Ale někteří už deštníky složili. Děšť ustával.

„Tak sem se jezdí pro přírodní krásy. Tento turistický průmysl a přírodní krásy předpokládá vysoké příjmy. Ideální místo, kde na malém kousku u rakouských hranic míchají hory, les holé skály, pod nimi kytičky a výstavní dílo lidských rukou. Žádné nevzhledné paneláky,“ zapojila se L. obdivně.

„Lidé sem jezdí uspokojovat svou potřebu krásy, odpočinku a třeba i zvědavosti. Lze usoudit, podle počtu hotelů, že toto prostředí je atraktivní. Je vidět, že město má dost velký rozpočet a výtvarníci všeho druhu se zde mohou vyřádit,“ věcně doplnil R.

„No jo. Kde jinde než zde se má realizovat přerozdělování příjmů občanů Německa,“ prohodil M. od volantu.

„Všimněte si, že město leží vlastně takřka na rovině, žádná ulice nejde do prudkého kopce. A přitom všude kolem jsou hory. Peníze zde ladí s přírodou,“ postřehl R.

„Hezké místo k životu, pokud je s kým žít,“ dodala L.

Zase prozradila, že je možná naivní, ale myslí jí to dobře. Ledacos ve své poznámce nedopověděla. Ale to už znali a zaznamenali oba její společně.

Hotel se měl nalézat na druhém konci, v trochu zastrčeném koutě. Našli jej bez velkých problémů. Parkoviště u hotelu bylo prázdné. Nabízela se

otázka: Proč to tak je? Kvůli útlumu, nebo všichni jsou někde venku? Za chvíli se ukázalo, že obojí je pravda.

II.

HOTEL

Majitelka hotelu, starší, manažersky vyhlížející žena v kalhotovém kostýmu, scházela ze schodů. Bylo vidět, že nejproduktivnější dobu života už má za sebou. Příjezd návštěvníků zřejmě čekala. Už jen slabě poprchávalo, byla bez deštníku.

Všichni tři narovnali skrčené nohy a šli přes parkoviště, lemované z jedné strany trávníkem vstříc staré dámě. Automaticky v ní poznali majitelku, i když ji nikdy předtím neviděli. Dost vysoká, prošedivělá, s modrýma očima, vypadala přísně a střízlivě, přesto docela moderně. Na tváři měla vlídný zdrženlivý úsměv. Kdoví jak vypadala, když byla mladá. Všimli si, že hotel je relativně nový, má bílou fasádu, terasy pokojů jsou olemované kytkami. Za hotelem byla kopcovitá stráň.

Podali si ruce a představili se za doprovodu přívětivých úsměvů. Zazněly banální otázky a stejně banální odpovědi:

„Jaká byla cesta, jak dlouho trvala? Škoda, že vrcholky hor jsou v mlze, ale za hodinu, dvě se může všechno změnit a všechno bude pod sluncem.“

„Cesta ušla, přšet začalo až za Mnichovem, pokud se rozjasní, trochu se porozhlédneme.“

„Nejprve se ubytujete a pak si určitě dáte kávu. Počasí se zde mění každou chvíli, tohle přejde,“ kývla kolem sebe.

Nabídka i informace zněly pro návštěvníky příjemně a povzbudivě.

L. ještě vyměňovala zdvořilostní fráze, ale dva muži už vytáhli z auta svá zavazadla. L se k nim konečně přidala. Vyšli za majitelkou po několika schodech a zastavili se u miniaturní recepce. Občas musela být u recepce tlačeníce.

Dle pokynů majitelky zabočili doprava od recepce, prošli dlouhou chodbou a vyšli po schodech do prvního patra. Odnesli zavazadla do pokojů. Pokoje v tomto křídle byly hezké s přímým výhledem na zatažené vrcholky. Ostatně stejný výhled skýtaly všechny pokoje. Všechny pokoje měly terasy, na kterých byly malé stolky se židlemi.

Pak se vrátili do jídelny v přízemí. Dost velká a hezká jídelna byla prosvětlená velkými okny. Majitelka je vyzvala, aby si sedli k velkému stolu u dveří do jídelny. Jedna ze dvou slovenských servírek přinesla podnos s baňatou nádobou s kávou a mlékem, šálky a minerálku se sklenicemi. Vedle byl i velký popelník. M. protřel oči, natáhl se pro svůj hrníček, nalil do něj kávu, nasypal trochu cukru a napil se. Ostatní ho následovali. Káva docela bodla.

Hned u kávy při prohlídce dost honosného hotelového prospektu došlo k prvnímu obchodnímu otukávání. Hezké fotografie hotelu, jídelny, pokojů, výhledy na hory byly na první pohled luxusnější, než byla skutečnost. Nemluvalo se o tom, ale bylo to v pozadí.

Majitelka na sobě nedala znát, jak se snaží zařadit jednotlivé návštěvníky. Prohlížela vizitku, kterou jí podal M. Kouřila cigaretu a čekala, kdo začne jednání. Zřejmě ten, kdo jí dal vizitku.

M., jako zástupce hlavního kupujícího, odložil zběžně prohlédnutý katalog, který ostatně už viděl v Praze, a zahájil jednání svým dojmem z hotelu a jeho vyhlídkové polohy. Prozradil, že ani jemu ani ostatním při příjezdu skoro nic neuniklo z toho, že se jedná o klidnou lokalitu v atraktivním prostředí. Všichni si byli vědomi, že na řadu věcí byl dopředu upozorněn hlavním investorem.

„Hotel má skutečnou cenu vyšší, ale vzhledem k složité době a nutnosti něco opravit se cenová nabídka snižuje,“ znělo od majitelky, která vítala hovor nasměrovaný rovnou k věci.

M. a R. přikývli. R. dolil kávu sobě i M. Pak poposedl a zapálil si cigaretu. Bylo pro něho příjemné zjištění, že majitelka je taky dost silná kuřačka.

M. upil párkrát kávy, vyslovil obdiv nad výhledem z oken jídelny. Pak vytáhl ze složky s podklady dva sepnuté listy a papíry se svými poznámkami. Připravil je aby na něco nezapomněl. Řekl: „Zde je internetová nabídka, prohlédneme si nabídku a porovnáme s realitou.“

„Až po prohlídce. Ale nejprve dopijeme kávu,“ řekla majitelka mírně odmítavým hlasem.

Nikdo nic nenamítal, spíš uvítal. Tři návštěvníci potřebovali překonat cestovní útlum.

M. byl hlavním vyjednávačem. Právě on zastupoval hlavního zájemce, kterému pozoruhodný úspěch umožnil realizovat záměr pořídit podnikatelskou nemovitost v atraktivní části Bavorska. R. se měl podílet na koupi hotelu značně nižším podílem.

Bylo vidět, že jemný obličej L. s velkýma modrýma očima a s dokonalou znalostí němčiny, na majitelku udělal dobrý dojem. Byla docela potěšená, když se dozvěděla, že L. bude v hotelu pracovat. Vždyť L. byla zvyklá se pohybovat mezi německými či rakouskými zákazníky.

„O koupi projeví zájem i Rusové. Mají sem přijet za dva týdny,“ upozorňovala majitelka jakoby mimochodem.

Protějšky pochopily. Zřejmě to měl být náznak, že je třeba být pružný, rychlý a velkorysý.

M. domyslel, že pro východoevropský pohled, město jako je GaPa, se musí jevit jako z pohádky. Nicméně byl předem upozorněn od hlavního zájemce, že internetová nabídka o kapacitě hotelu není v souladu se skutečností. V nabídce bylo uvedeno kolem padesáti lůžek, ve skutečnosti jich mělo být necelých čtyřicet. A tak to, jak se ukázalo, i bylo.

„Jsem hrozně ráda, že jsem se do těchto končin dostala. Jsem původem z dnešního Polska a sem jsem se vdala. Chodila jsem na dlouhé vycházky do těchto hor,“ ukázala na okno, z kterého bylo hory vidět.

Tím se ukázala jako milovnice přírody. Bylo zřejmé, že při příchodu do Garmische každý projeví o přírodu zájem. Třeba i nechtěně. Majitelka na

romantičku nevypadala. Byla příliš vážná, ale hory si ji zřejmě získaly. Osud jí sem zavál jako důkaz nepředvídatelnosti života.

Každý dopil svůj šálek kávy, v nádobě zůstala ještě pořádná zásoba. Bude se ještě hodit. Pak uposlechli výzvu majitelky k prohlídce hotelu i celého areálu. Utvářeli si dojmy.

Majitelka šla jako první, hned za ní kráčela L. Malý průvod za majitelkou zaznamenával hodně dřevěného obložení na chodbě osvětlené povětšinou tlumeným elektrickým světlem. Slyšeli trochu rozvrzané schody a podlahu. Hned na začátku prohlídky zaregistrovali určitou sešlost. Přesto se jednalo o novostavbu ze sedmdesátých let. Žádné tradice v podobě starých fotografií nebo obrazů se starými štampasty. Zlatý důl to nikdy nebyl, ale na zajištění to stačilo. Vcházeli do jednotlivých pokojů a prohlíželi jejich zařízení. Všichni tři účastníci při prohlídce zjistili, že oni sami byli ubytováni v nejlepších pokojích.

„Zde, v tomto křídle, lze přidat pár lůžek,“ poznamenala hbitá majitelka ve sporném místě hotelu, kde byly beztak poměrně malé pokoje.

„To by už nebyl hotel na úrovni, ale spíš nějaká ubytovna. Z pokojových dveří přímo hop do postele, žádné pohodlí by nebylo,“ dořekl M. skepticky to, co majitelka nedopověděla.

Zatím to řekl v češtině a mělo to tak chvíli zůstat, ale hbitá L. to hned přeložila.

Nevadí, stejně by k tomu došlo. Ještě, že se nezmínil o trochu ošuntěném nábytku v těch pokojích, pomyslel si M. Rovněž zpozoroval, že žádné námítky nezazněly. A kdo mlčí, ten svědčí. Majitelka určitě ví, že právě to je zranitelné místo. Ostatně každý slušný obchodník nelže a ani neříká celou pravdu. Je vidět, že hotel je určený pro chudší občany se slušnými příjmy. Po ubytovacím zahuštění by slušné příjmy asi vypadly.

Na řadu přišla prohlídka domu stojícího hned vedle hotelu. Byl součástí nabídky. Dům ale nebylo možné si pořádně prohlédnout, protože byl skoro neuvěřitelně zaplněný věcmi nejrůznějšího druhu.

„Dcera sem přivezla před dvěma týdny nějaké věci. Jen na čas. Nemá zájem provozovat hotel. Bydlí třicet kilometrů odsud. Jezdí na koni a učí jezdit ostatní, to jsou důkazy,“ ukázala na koňské postroje různého druhu a pokračovala s předstíranou lhostejností: „Sem jezdí málo. Má teď nějaké potíže osobní i ve svém působení,“ vysvětlovala už s náznakem lftosti stará dáma. Byla znát výčitka, že dcera dala přednost nejistotě.

M. poslouchal a hned si vzpomněl na upozornění od investora, který navíc zjistil dceřiny finanční potíže. Zřejmě sedla někomu na lep. Pak mu proběhla hlavou obdoba tohoto rozhovoru na německé Šumavě. S R. si tehdy vyslechli na menší horské chatě stejné stížnosti. Stejná třináctá komnata.

Tenkrát byli na menší horské túře, která vedla z německé Železné Rudy k nedalekému horskému jezeru. Dva, tři kilometry za Rudou v restaurační zahradě, o málo mladší majitelka než tahle, vyprávěla svůj příběh, jak její dcera nechce dělat to, co dělala její matka. Jak obchody vážnou, jak

by potřebovala, aby dcera pomáhala. Obě majitelky byly šéfky, sekretářky, recepční, dokonce i občasná zahradnice v jedné osobě. Malá obměna spočívala v tom, že tenkrát ve východním Bavorsku měla majitelka k ruce i svého zaměstnance - milence, šedivého rumunského Němce, který tehdy právě štípal dříví. Obsluhu tvořila česká servírka s vysokoškolským diplomem z ekonomie. Servírka byla bezprostřední, měla pohlednou barokní postavu, málem se s ní tenkrát zapletl. Jiskra oboustranně přeskočila. Večer pro ni přijel z Čech manžel. Česká servírka měla tehdy strach z nesmlouvavého bavorského Stoibera. Že by je mohl poslat zpátky do Čech, možná kvůli nevstřícnosti Čechů k sudetským Němcům.

V tom šumavském odpoledni byl i humor. Přiopilý místní německý sklář s litevskou prostitutkou, kterou vzal s sebou do Německa na celý týden, přeháněl. Litevka působící v české Železné Rudě plně bordelul si snad slibovala odchod z Haliče a zaslíbený život v Německu. Majitelka horské chaty měla z toho všeho potměšilou radost. Šukat, trinken, keine Zeit für Schlafen, komentovala týdenní bezesnou dovolenou místního skláře. Ani se nesnažila příliš tlumit hlas, takže sklář, který se za těch několik dnů dostal do stabilního poloopilého stavu to zaslechl, ale spíš byl polichocen. R. tenkrát přesvědčoval skláře, že když napíše inzerát do Litevska, bude mít několik set nabídek od holek bez bordelové anabáze. Dobře naložený sklář vnímal všechno s nadneseným humorem. V pivním a erotickém oparu byl všední život a trable s ním spojené zapomenuty. V danou chvíli oba jednotýdenní pobledlí návštěvníci užívali krátké přestávky na doplnění energie. Na otázku, jak hodnotí české sklo, odpověděl, že mizerně. Svět je prý jinde. Zřejmě měl pravdu. Na české straně Šumavy se všechny sklárny už zavřely.

Rozhodně to ale teď vypadá, že majitelka ze Šumavy měla mnohém větší smysl pro humor, měla víc šarmu, než majitelka z Garmische. Ve srovnání s rozenou Bavoračkou byla tato hoteliérka suchá, zaregistrovali M. a R. Oba znali německý humor, odlišný od humoru haličského nebo anglosaského. Možná je trochu bručounský. Pro Němce je český humor také příliš odlišný.

Manželé obou majitelek, této z Ga - Pa a té ze Šumavy, už nežili ale zřejmě byli oba pasivní a málokdy se vzepřeli. Tato žena je starší, vypadá přísnější a je na tom podobně jako já. Ani jeden z nás se neoženil nebo nevdá proto, aby znovu studoval partnerské vztahy. Každý z nás ví, jak je těžké překonávat v starším věku střety s novým partnerem.

Z porovnávacích úvah ho vyrušila výzva, aby se všichni vrátili zpátky do hotelové jídelny. Hotel neměl kancelář. U kuchyně se nacházel majitelčin malý kancelářský koutek.

Majitelka ještě cestou přes parkoviště do hotelu stihla poznamenat, kolik sněhu a jaké mrazy zažívá Garmisch v zimní sezóně.

V prázdné jídelně se už neotálelo. Tři spolujezdci se starou dámou usedli, napili se vody a soustředili se na jednání. M. se sklonil nad papíry a občas udělal poznámku, zatímco majitelka začala probírat hlavní bod, cenu a jak

k ní dospěla. Při tom i ona si psala na kousek papíru. Netrvalo dlouho a papír předložila. Vysvětlovala jednotlivé položky až ukázala na poslední řádek se slovy:

„Tohle je konečná cena pro smlouvu.“

Bylo na čase zasáhnout. M. měl instrukce nepodepisovat žádné smlouvy ani se nezavazovat. Ze složky s papíry ležící před ním na stole vytáhl M. internetovou nabídku. Narovnal si brýle a prstem ukázal na text, kde byl nesoulad se zjištěnou skutečností, slovy:

„Možná by konečná cena odpovídala, kdyby byla nabídka v souladu se skutečností.“

„Ukažte nabídku,“ vyzvala pruská Bavoračka.

Vzala ji a začala prohlížet. Toto nečekala. Viděla rozpor, nejprve byla zaskočená a vyvedená z míry. Pak se rozčílila. Její hlas prozrazoval skrytý boj, který prožívala. Něco jí nevycházelo a ona bude muset situaci řešit. Přesto vyložená zloba z jejího hlasu nečišela. Žádná trapná scéna se nekonala. Návštěvníci prozradili, že mají oči otevřené.

„Musím zavolat realitce. Omluvte mě na chvíli,“ řekla podrážděně.

Snažila se potlačit výraz svědčící, že ji něco vyvedlo z rovnováhy. Tuto situaci neočekávala.

L. se podívala na své spolence. M. měl kamenný výraz. R. se tvářil vážně, ale prosvítala i nenucenost. Vždyť i bez této písemné nabídky je zde viditelný rozpor...

Majitelka vzala nabídku i s tím, že ji okopíruje a odešla telefonovat.

„Ale ta její nabídka není zlá,“ usoudila L. nahlas možná z obavy, aby nepřišla o příležitost ke změně ve svém růstu. Už se vžila do své nové pozice.

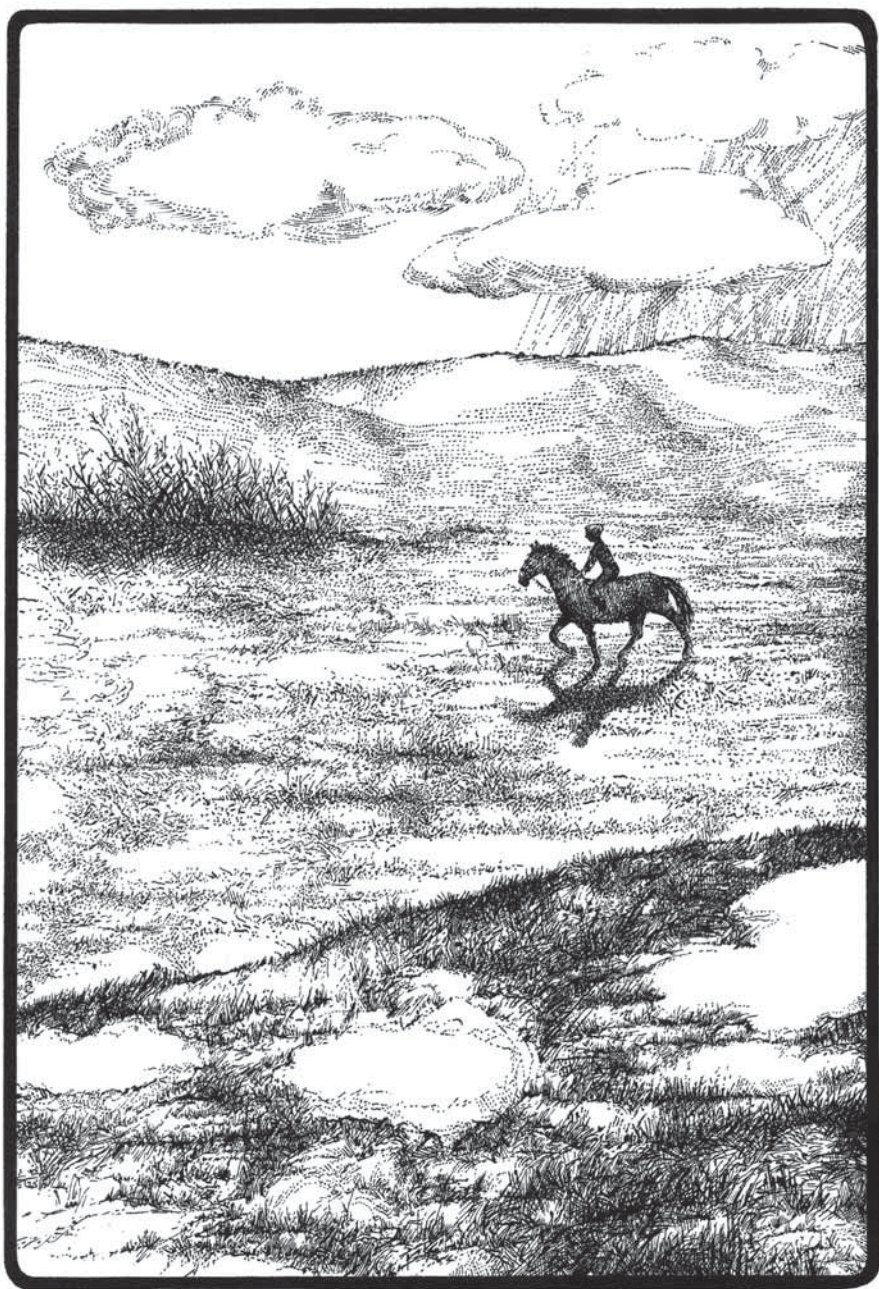
Zase ta L. nejprve mluví a pak myslí. A to jí musí k tomu myšlení někdo vyzvat. Zřejmě se projevuje ženská impulzivnost. Bůh ví, co se jí honí v hlavě, když má trochu času. Ale je pravda, že nemá k této cestě mou průpravu od hlavního investora, pomyslel si M. trochu znechuceně.

Aby se rozptýlil, nalil si ještě šálek kávy, dolil mléko a pomalu upíjel.

R. se mezitím rozhodl a řekl: „Pojedu se tu trochu porozhlédnout, možná vyjedu na Zugspitze a hodím pohled do Rakouska. Dobře pořídte.“

L. překvapeně zvedla oči. Domnívala se, že je chvíle se trochu poradit a najednou R. dělá, jako by mu to bylo jedno. Čekala nějaký postřeh, stanovisko, doplněk..., zatímco R. dělal mrtvého brouka a jen kouřil... Samozřejmě se do toho nebude míchat, strkat nos do věcí, ale...

„Běž,“ řekl M. a podával mu klíče od auta. Pokračoval: „Naposledy jsem byl v Rakousku před rokem. U Klagenfurtu se starším synem. Ten tam byl pracovně dva dny, tak jsem mu dělal řidiče a spolence. Zatímco on se hrabal ve svých softwarech, já jsem jezdil a chodil kolem Worthersee. Při cestě zpátky jsme pár hodin strávili v Salcburku, a to proto, že zcestovalí lidé, kteří sjezdili velký kus světa, označují Salcburk za město, kde by mohli žít. Hodnotí ho víc než Vídeň. Vídeň je prý uzavřené město, i když je bohaté a velice hezké. A při tom se tam prý rodí víc dětí cizincům než Vídeňákům.“

Valí se tam Balkán, Halič, bývalí sovětští Židé ohánějící se křivdami, které se musí za podpory Ameriky věčně odčítovat. Dožadují se podpory mnohem víc než ostatní.“

„Proč Židi nejdou do Izraele? Chudák Rakousko. Jako jiný kout německého světa snad i musí být trochu uzavřený. Ani se mu nedivím, když je tak hodně obklopený Haličí,“ reagovala L. na vypravování M.

„Nejdou do Izraele možná proto, že tam mají náboženský stát, který nemá rád rozvratné elementy. Ale třeba mu pomáhají jako pátá kolona. Vždyť příběh Izraele je příběhem bezdomovce, který ke štěstí přišel. Proto nedokážou žít s Muslimy v míru,“ usmál se M.

„Nejprve byli teroristy, pak se stali bojovníky proti terorismu,“ uchechtla se L.

R. se zvedl se slovy: „Všude je dobře, kde jsou zdravé, silné finance, slušné vzdělání a zajištěná bezpečnost. Večer vám povyprávím co jsem viděl,“ řekl a vzal klíče od auta. Neměl chuť něco rozvádět.

M. mu pokynul a řekl s úsměvem: „Hele a neboj s přírodou příliš moc. Aby náhodou nevyhrála. V Ekvádoru jsi proklouzl, tak aby to dopadlo podobně i tady.“

„Neboj, dám si bacha, hory se mi líbí, ale lézt po nich dnes nebudu,“ poznamenal R. s úsměvem a vstal.

U dveří dal ještě rukou znamení, že odchází.

Na to, aby udělal hlubší rozbor bude mít ještě dost času. Význam této schůzky je velký, ale ne tolik, abych se vzdal horského výletu do malého alpského prostoru patřícího Německu, myslel si, když odcházel k autu.

„Docela bych šel s tím neopotřebovaným starochem, ale na rozdíl od něho si to nemůžu dovolit. Zastupují mnohem větší kapitálový podíl, i když nejsem jeho vlastníkem,“ s dávkou upřímnosti zalitoval M.

„Jak budeme majitelku jmenovat mezi sebou? Jak jí budeme říkat?“ ptala se L.

„Třeba Alžběta,“ odpověděl s lehkým úsměvem M. a oba přes sklo viděli, jak se Alžběta blíží k jídelně. Dveře do jídelny se otevřely, vešla a nesla okopírované papíry.

Přisedla k nim. Byla spokojená i nespokojená současně. Ale už byla uklidněná a vyrovnaná. Už zase byla důstojná a samostatná osoba. Viděla, že kvarteto se proměnilo v trio. Zeptala se, kde je R. Tón jejího hlasu změknu. Když slyšela, že odešel, kývla. Pochopila, že ve skupince před ní nejsou pevná pouta a že ani nemá pevné vedení. Minimálně jeden má kromě obchodního zájmu, zájem výletníka. Ostatně, je to jedno. R. ji ani nepřekážel ani neprosplával. Menší publikum snad bude i pro ni lepší a pohodlnější.

Vyprávěla, že se sice dozvěděla, jak došlo k této podivné situaci, ale byla vidět její nelibost, že k něčemu takovému mohlo dojít.

Vysvětlovala už s menší rozhořčeností v hlase nastávající situaci: „Realitka postoupila bez jejího vědomí její nabídku jiné realitce. U té druhé realitky došlo ke zkresení údažů.“

Její pedantské založení bylo dotčené. Ale zjistila, že se tady u ní neděje nic nekalého. Špatný úmysl zde nebyl, žádná bouda se na ni nešije. Poměrně rychle se smířila s tím, že musí být pružnější ve svých požadavcích. Zhodnotila situaci a nechtěla se vzdát své původní představy.

Přesvědčivě namítla: „Ale stejně zde investor byl, všechno viděl a nějak jsme se domluvili. Nemělo by tedy docházet k takovým rozporům. Může se tedy připravit smlouva i s cenou a odeslat ji investorovi ke schválení.“

„Na tohle nemůžu přistoupit bez jeho odsouhlasení,“ řekl M. a vytáhl mobil. Začal hledat číslo, chystal se věc konzultovat, ale Alžběta ho přerušila: „Počkejte, přinesu aparát.“

Za chvíli se objevila, položila na stůl malý přístroj, vyťukala hlavního nepřítomného aktéra, který se nacházel na severu Německa. Stiskla tlačítko a hlavní aktér se za chvíli připojil. Začala čtyřstranná malá obchodní konference.

Nahlas v češtině mu vysvětlil situaci a rozpory k jakým došlo. Je nutný jeho zásah.

Malý přístroj jako moderní vymoženost se proměnil na řídicí centrálu.

„Domluvili jsme se přece i na ceně. Proč se tedy sjednává něco jiného,“ netrpělivě, vzrušeným hlasem zasáhla Alžběta v němčině. Její podezřelý a přesvědčovací tón byl promyšlený. Měl za účel získat souhlas s původní cenou.

L. překládala, protože i když hlavní aktér pracoval na severu Německa, německy rozuměl, ale mluvit nechtěl. Pořád by musel v duchu překládat. Jeho dorozumívacím jazykem v Německu byla angličtina. Tu ovládal lépe a dvouletý pracovní pobyt v USA vedl k tomu, že ji uměl perfektně. L. mluvila spisovnou němčinou a majitelka se přizpůsobila a mluvila stejně. Vlastně od začátku nepoužila bavorský dialekt.

„Ten rozpor jsem si tenkrát u vás dost dobře neuvědomoval. Písemná nabídka z internetu se tehdy u vás neprobírala. Bylo to naše první jednání. Chtěl jsem vidět Garmisch, váš hotel a první nástřel byl tak nový, že nebylo možné všechno si uvědomit. Nebylo možné hned posoudit, o jak výnosné podnikání ve vašem objektu se jedná.“

„Za dva týdny mají přijet Rusové. Vy máte přednost, byl jste první, ale měl byste si to uvědomit,“ naléhala Alžběta a naznačovala případné následky malé pružnosti.

Naznačila, že má trumf v rukou. Když nebude zbytí, sáhne, i když nerada, jinam.

„Pokud od nich dostanete lepší nabídku, tak jim to prodejte. Bude mě to mrzet, ale nemůžu jinak. Rekonstrukce a přestavby budou znamenat další náklady, všechno jsem vzal v úvahu a dospěl jsem k jiné cenové hladině. Navíc jsem jednal i v místní bance o úvěru. Bylo to dost tvrdé jednání, a v bance úředník mi řekl, že cena je příliš vysoká. Banka přece musí mít zájem, aby v každém případě, i nezdaru, dostala své peníze zpátky. Případný konkurz by ji tu sumu nevynešl.“

To všechno zabralo. Pomalý a rozvážný hlas z přístroje byl působivý. Zněl jemně, ale rozhodně. Alžběta se přesvědčila, že zájem trvá, ale své představy musí zkorigovat. Trhlina v plánech ale nebyla citelná. Lepší řešení její situace se musí zkorigovat. Pak všechno půjde, stačí chtít.

M. ulehčeně zaznamenal, že už nebude přemlouvat. Pociťl uspokojení. Vzpomněl na vojenské heslo - bez spojení není velení. Velení se ozvalo a on nemusel nic obhajovat. Došlo k úmluvě, že se cena sníží o osm procent, a že se smlouva může připravovat.

M. si při hovoru vzpomněl, co mu investor vyprávěl o jednání v místní bance. Jak se úředník netajil tím, že by mu byl milejší klient přímo z Bavorska. Že oni, Bavoráci, nejsou za angažování v nějaké daleké cizině, třeba v Americe. Proto se jich americká finanční krize nedotkla. Německé bankovníctví je především obchodní bankovníctví. Financuje obchodní případy a jen v menší míře nese známky investičního bankovníctví. Finanční anarchie se u nich natolik nevymkla kontrole. Oni se zde starají především o finanční úvěry a bankovní služby pro místní podnikatele a občany, ale když to nejde s domácími, za určitých podmínek, tak při určitých zárukách udělají úvěr i pro cizince. Třeba i z Haliče. Kdo to viděl, řešit úvěr v Ga - Pa pro někoho z Haliče, odkud je zde nanejvýš obsluhující personál. Ten se sem tlačí, ale podnikatele...). Ty záruky nesly složitosti. Bylo třeba provést několik ověření a potvrzení, aby se úvěr uskutečnil. Úředník se podrobně vyptával na podnikatelský záměr a na očekávané obraty. Ale neshledal u klienta nic nereálného. Zadržely byly jen v písemných zárukách z Čech, jaký majetek stojí za zájemcem o úvěr. Vždyť cena je dost vysoká, hotel se už prodává delší dobu, návratnost úvěru nesmí být ohrožena. To znamenalo, že koupě hotelu nebude okamžitou záležitostí.

Po konferenci s přístrojem na stole se ovzduší pročistilo a stalo se míň formální. Napjatá situace polevila. Ukázalo se, že nešlo o žádnou faleš a nehrozí, že by se projevila. Jen tvrdé vyjednávání v nepříznivých časech. Ale i když jsou časy zlé, je jasné, že časy byly vlastně vždy zlé. Není třeba se zvlášť znepokojovat a připouštět dusnou atmosféru.

Alžběta byla hrdá na sebe, na to, co v hotelu, který léta s manželem budovali, za ta léta dokázala. Pořád něco vylepšovala. Už se trochu upokojila, i když s průtahy příliš nepočítala. Formální atmosféra polevila. Uvolněně se rozpovídala: „Manžel v hotelu nepracoval. Všechno bylo na mě. Vedení hotelu byla má práce. Co lidí z celého světa tady prošlo. Měnily se požadavky, měnily se potřeby.“

Něco ale zůstávalo nevyřčeno. To něco byla dcera. Život zamíchal kartami. Dcera se trochu vymkla z rodinného podniku. Nemá význam přemýšlet, kdo k tomu víc přispěl. Jedna generace buduje, druhá rozhazuje. Dcera jako nová generace se nepodílí na zvelebování majetku...

Alžběta pokračovala: „Když to tady přeberete, seznámím vás se sousedy, s lidmi z obce a budu pomáhat, jak bude potřeba. Je zde klid, ulice je opodál a ani není hlavní a příliš rušná. Budu bydlet pár kilometrů odtud.“

M. poslouchal a dost napřeskáčku přemýšlel: No jo, je to přátelské a hezké. Ale třeba zde nezavedla počítač. Nevím, zda z důvodu menší přehlednosti, nebo z obavy, zda ho zvládne. Když se dívám na L., jak pozorně poslouchá, chápu, že se jí nezdá, že mám problém projevovat se k ní důvěrně. Když ona potřebuje partnera, který by ji vyléčil ze závislosti na jejím bývalém muži. Už chápe, že měla být víc krátkozraká a nepátrat a netoužit po imaginární pravdě a spravedlnosti. Takhle pořád chce něco najít, ale nenachází. Třeba se najde někdo tady... Tuší, že nejsem nucený potlačovat své potřeby. Můj problém je v Praze. Tam se občas shoduji, nebo neshoduji s protějškem. Proto si nedovedu L. představit jako svůdnou ženu v košilce. Pražský případ je důkazem, že spát spolu není problém, žít spolu je problém. Proto s tím problémem nežiji, což může být do budoucna problematické. S L. ale zdá se, nehrozí, že bychom se museli vzájemně zraňovat. Snad není tolik nedůtklivá. I když i ona je schopná hrozit a vyvolávat zbytečné dramatické výjevy.

Do oken zasvítilo slunce. Smutná šedivá obloha se čistila, vrcholky hor byly ještě zatažené, ale zdá se, že za chvíli to přejde.

„Ještě kávu?“ ptala se Alžběta.

„Ne, děkujeme,“ odmítl M. a zavrtěl hlavou. „Půjdeme se trochu po tom hezkém městě porozhlédnout. Z auta jsme zahlédli, že je toho hodně k vidění.“

L. to přeložila. I na ní bylo vidět, že si potřebuje orazit. Ale byla si vědoma, že odpracovává svůj případný vstup do nového života. Dělal, co mohla. Zároveň viděla, že v tuto chvíli nemůžou s M. udělat víc. Žádné dlouhé řeči, které by musela s velkou soustředěností překládat, věci nepomůžou.

Paní Alžběta chápavě přikývla, i když nerada. Její šedomodré oči změkly. Přes to začala probírat, že ve vedení obce není všechno v pořádku. Byla otevřená a sdílná.

V té chvíli se ale pro M. jevila Alžběta jako dost upovídaná. Nechtěl čekat až přestane mluvit. Jen zaregistroval, že i zde se lamentuje na domácí poměry. Za jiných okolností by ji rád vyslechl, ale teď už neměl trpělivost. Chtěl především vidět, kam vlastně přijel. Nebyl zvědav na přílišné podrobnosti. Byl rád, že Alžběta se neurazila proto, že musela skončit s výkladem. I jí muselo být jasné, že důležité věci se probraly, mň důležité se můžou odsunout na později.

Návštěvníci vstali, poděkovali za kávu a vlídnou starostlivost. Majitelka rovněž vstala a ještě jednou svým zevnějškem připomněla, že je moderní a zároveň staromódní. Se starostlivou formálností se zeptala, zda je všechno v pořádku s ubytováním. Ujistili ji, že ano a vyšli z místnosti.

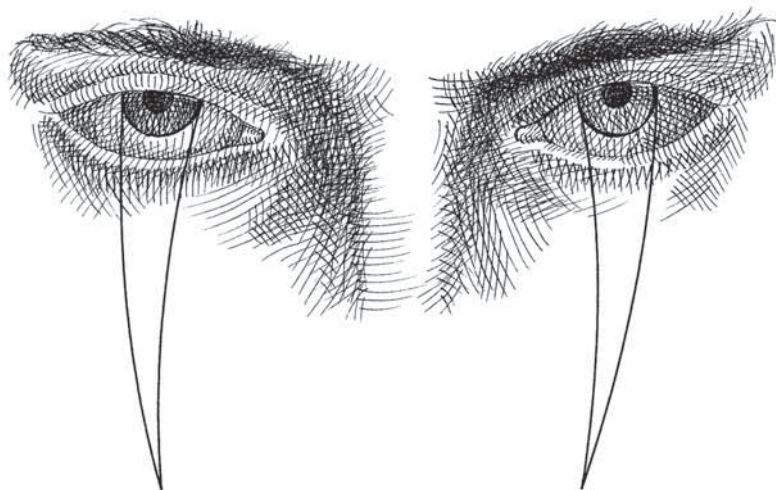
Nešli ani do svých pokojů. Nechtěli se zdržovat. Vyšli před hotel a hluboce se nadechli. Vzduch byl po dešti průzračný, vlhký a čerstvý. Bylo hezké vidět na zalesněný pás hor. Nad ním se tyčily holé skály. Najednou tu byla docela veselá nálada.

M. povzbudivým tónem informoval o nejbližším plánu: „Teď musíme treffit na hlavní třídu a tam koupit mapu i nějakou knížku o tomto dvouměstí.“

Alžběta by nám nedopřála ani prohlídku města. Pořád by povídala o čemkoliv bez ohledu, že máme za sebou víc než pětihodinovou cestu. Pak si někde sedneme osvěžit ducha i tělo.“

L. na návrh mlčky přikývla a nahlas souhlasila: „Zasloužíme si trochu změny.“

Najít hlavní ulici Garmische nebyl problém. Městské ukazatele byly přehledné. Centrální ulice trochu připomínala lázeňskou promenádu. Šli kolem zdobně pomalovaných klasických bavorských budov, v kterých byly hotely, butiky, obchody a restaurace.

V KRAJINE ZBYTOČNÝCH MOŽNOSTÍ

133

MARIÁN HATALA

V KAVIARNI S MARIÁNOM HATALOM

NAMIESTO PREDISLOVU

spisovateľ alfred polgar o viedenských kaviarňach povedal, že sú miestom pre ľudí, ktorí „chcú byť sami, ale potrebujú k tomu spoločnosť“. mne jedna z viedenských kaviarní dokonca umožnila nerušene sa poprechádzať krajinou zbytočných možností. v nej sa niektoré ľudské príbehy odohrávajú skôr na stránkach spoločenských magazínov či ako televízne grotesky z „reality“ života. v nej je osobnosťou tvor exhibujúci vlastné excesy pred zrakmi ušasnutého publika a na celej čiare víťazí sivá farba, najľahšie prekrývajúca každý pokus o ružovú. politik v tejto krajine smie priveľa, lebo občan si myslí, že on sám zmôže pramálo, a s obyčajnou slušnosťou tu zájdeš „iba ak do zadku, keď ťa pošlú do r...“, ako predpovedá jeden zo starších Hatalových aforizmov. vstúp teda, milý čitateľ, posaď sa, urob si pohodlie v krajine zbytočných možností a rafinovane nastavených zrkadiel. ale pozor, akiste nepôjde len o „pläsier in plüs“, veď „o čo ďalej je od človeka k človeku, o to bližšie je od odluda k odludovi“. práve preto vojdí do tejto knižky a nájdi si v nej, čo hľadáš a koho hľadáš.

milan hajóssy

zhoda

na otázku
o čom mlčí
povedal že vždy len o tom
o čom hovorí.

v takom prípade
nestojí za reč
ani jeho mlčanie.

ešteže sa stále mení doba

my ľudia sme rovnakí.
iné sú len naše predstavy o nás.

„hlúposť neoslobodzuje od myslenia“

s. j. lec

ešte horšie je
že ani myslenie
vždy neoslobodzuje
od hlúposti.

status quo

nemá čo povedať
ale prečo by nehovoril
keď ostatní sa ho stále pýtajú?!

vystupňovaná záľuba

rád rozpráva.
ešte *radšej* rozpráva o sebe –
vtedy počúva len o sebe.
a to má *najradšej*.

protiargument

- hovor iba vtedy
keď sa ťa budú na niečo pýtať!

ale čo mám dovtedy robiť so všetkými
tak dobre pripravenými odpoveďami?!

keby

keby som si tak mohol dovoliť
nechcieť všetko
čo musím mať!

dobrá rada nad zlato

ak chceš mať viac než máš
máš viac myslieť na to
čo máš
a menej myslieť na to
čo nemáš.
ale: máš na to?

zákonitosť

o čo ďalej je
od človeka k človeku
o to bližšie je
od odľuda k odľudovi.

z náuky o ľuďoch II.

volá človek na človeka:
„človeče nenechávaj ma tu samého
s ľuďmi!“

sloboda s dvojnásobnou podmienkou

nielen smieť si
otvoriť ústa
ale si ich aj sám
bez cudzej pomoci
smieť zase zatvoriť.

pri počúvaní rozhlasu

pomaly sa dostávam do veku
keď sa strhnem pri každom
časovom znamení.

hra slovosledu osudná

bola to láska na prvý pohľad.
kým sa neukázalo že
na prvý pohľad to bola láska.

Trend

„aj by som sa s tebou miloval
ale keď ty to berieš
tak strašne osobne!“

koľko čoho treba mať

„má viacej šťastia ako rozumu“
vravia o ňom so záviťou
aby nemuseli povedať:
„to je ale hlupák!“

ale prečo mu potom závidia?!

pomsta neznámeho autora čitateľom

píšem oveľa lepšie
než vy čítate!

NAMIESTO DOSLOVU

tak čo, milý čitateľ, našiel si, čo si hľadal a koho si hľadal? isteže, autorove mnoho ráz poetické deklinácie medziľudských vzťahov, jeho ironizujúce sentencie so sladko-bôlno-kyslou príchuťou temer až láskavého cynizmu majú existenčný záber a ľudskú závažnosť. a popritom, akoby mimovoľne vyvolajú smiech či aspoň rozohrajú úsmev – na potlačenie slzy, čo sa nám čitateľom zavše tlačí do jedného oka, keď si listujeme v karikatúrach, ktorých sme sami pôvodcami, nezriedka – páchatelmi. hatalove nepríjemne pravdivé, pod kožu sa zadierajúce a tematicky rôznorodé aforizmy tak znovu odkazujú na myšlienku vladislava vančuru, že „humor není více se smát, ale lépe vědět“ (ale ja som už v úvodnom zamyslení upozorňoval, že nepôjde len o „pläsier in plüschen“). a tak sa v krajine zbytočných možností usmievam aj ja. s autorom, ktorý sa neusmieva napriek tomu, že vie, ale práve preto. povedzme, že takýto spôsob smiechu je priam luxusnou, naskrze však nie zbytočnou možnosťou.

milan hajóssy, café bräunerhof, viedeň, 7. júla 2009

kritika

TRANSPORTY NÁDEJE

(SLOVENSKÍ ŽIDIA NA CESTE DO NOVEJ VLASTI)

137

TRANSPORTY NÁDEJE

ANTON BALÁŽ

Anton Baláž je prozaik, ktorý má výnimočnú schopnosť strhujúcou formou prerozprávať naše dejiny, nevyhýba sa ani boľavým či najboľavejším miestam, pričom ich nerozoberá pateticky. S úškrnom sa pohyboval uprostred dejín napríklad v románe Tábor padlých žien o prevýchovnom tábore, kde z prostitútok kuli socialistickej ženy. Tejto témy sa dotkol vlastne aj vo svojej skvelej Vydrici, venovanej rovnomennej bratislavskej štvrti, kedysi vykričanej i bohémско-intelektuálskej. Vo viacerých knihách sa dotkol osudu Židov za vojny. Tentoraz napísal knihu o iných transportoch, nie tých v dobytčiakoch, ktoré sú škvrnou na našej civilizácii i na našom národe, ale o iných. Transportoch nádeje – o Židoch zo Slovenska, ktorí sa vystaňovali do Izraela, kde sa spravidla výborne uchytili. Ten ich odchod bol však na tmavom pozadí. Vojnového i povojnového antisemitizmu, procesov, komunistického režimu. Nie je to čítanie vždy radostné, nádej však v tých osudoch naozaj prítomná bola. Stále. Kniha je mimoriadne cennou literárne, ale i tým, že prináša neznáme a nezmapované...

Vladimír Skalský

PRÍBEH MEDZI DVOMA VETAMI

Na začiatku tohto príbehu bol dokument, ktorý som objavil v archívnom fonde Tábora nútenej práce v Novákoch. Bolo tohlásenie vrchného strážmajstra Okruhu z 11. januára 1950. Podľa rozkazu z Povereníctva vnútra, ktoré riadilo tieto tábory, vyšetril osoby cudzej štátnej príslušnosti, ktoré sa nachádzajú v tábore a „na dokázanie ich príslušnosti k izraelitskému vierovyznaniu“ – teda, či sú židia, táborový lekár Dr. Jakab podrobil prítomných mužov telesnej prehliadke a v pripojenom posudku konštatoval, že „Szuly János praeputium penisu odstránený nemá, lebo sa dal prekrstiť na izraelitské vierovyznanie, až keď uzavrel sobáš s izraelitkou Edmou Špalonovou. Nagy Jenö má odstránený praeputium penisu a jeho matka tvrdí, že sa tak stalo hneď po narodení“.

S pocitom prekvapenia i zahanbenia som ďalej čítal hlásenie vrchného strážmajstra o rasovom vyšetrowaní internovaných maďarských židov – lebo išlo o skupinu budapeštianskych židov, mužov, žien a detí. Ženy na potvrdenie svojho židovského pôvodu museli menovať nejaké židovské sviatky a deti odriekať modlitbu Majde ani, Maništano. Zaskočilo ma, že sa toto rasové vyšetrowanie udialo na Slovensku v roku 1950, päť rokov po skončení druhej svetovej vojny, zrušení všetkých rasových zákonov vojnového slovenského štátu a ponižujúcich praktík s nimi spojených – a navyše sa to

udialo v tom istom nováčkom tábore, z ktorého od jari do jesene roku 1942 odchádzali transporty slovenských židov do Osvienčimu a ďalších nacistických táborov smrti. Práve z Novák 22. septembra 1942, v deň najväčšieho židovského sviatku Jom Kipur, odišiel posledný transport. V dobytčiakoch, v neľudských hygienických podmienkach ním odvážali ďalších tisíc židovských mužov do táborov smrti.

Keď som začal v archíve Povereníctva vnútra pátrať po zmysle rozkazu, na základe ktorého strážmajster Okruhlica za asistencie táborového lekára overoval židovský pôvod internovaných, zistil som, že išlo o jednu z početných skupín maďarských židov, ktorí po rozhodnutí budapeštianskej vlády z decembra 1948 zastaviť vystahovanie do Izraela, ilegálne prichádzali na Slovensko, aby tu, s pomocou Palestínskeho úradu, ktorý organizoval vystahovaleckú akciu slovenských židov, boli zaradení do niektorého z transportov, odchádzajúcich z Bratislavy do Izraela. Tí maďarskí židia, ktorých chytili pri prechode hraníc, boli odsúdení za ich ilegálny prechod a poslaní do nováčkeho tábora. Ten sa po februári 1948 stal pracovným a prevýchovným táborom pre tisíce „politických a hospodárskych rozvratníkov“ a ďalších triednych nepriateľov režimu. A ponižujúca procedúra zistenia ich židovského, v orwelovskom jazyku izraelitského pôvodu, bola podmienkou na získanie povolenia na zaradenie do vystahovaleckého transportu – podmienka, ktorú stanovila štátna bezpečnosť. Až s jej súhlasom mohlo Povereníctvo vnútra zrušiť ich táborový trest a povoliť ich zaradenie do najbližšieho vystahovaleckého transportu.

Začal som sa zaujímať o tieto transporty, ktoré odchádzali z Bratislavy už krátko po skončení druhej svetovej vojny a do Palestíny v nich odišlo viac ako šesťdesiat tisíc židovských utečencov zo susedných krajín, najmä z Poľska. Po vzniku samostatného židovského štátu v máji 1948 začína príprava masového vystahovania slovenských židov do Izraela. Prebiehalo v roku 1949 so súhlasom a zo začiatku aj s veľkou podporou československej vlády a jednotlivých zainteresovaných pražských ministerstiev – na Slovensku najmä povereníctiev dopravy a vnútra. Po stále rastúcom tlaku Moskvy na zastavenie vystahovania stredoeurópskych židov, ktorých tu Stalin chcel použiť ako svojich rukojemníkov vo vydieraní a nátlaku na Izrael, sa vystahovalecká akcia zmenila na preteky s časom a pre jej organizátorov na Palestínskom úrade a podporovateľov na Povereníctve vnútra mala kruté dôsledky: vo vykonštruovaných procesoch na začiatku päťdesiatych rokov boli odsúdení na mnohoročné väzenie.

Zo zachovaných archívnych dokumentov, hoci veľmi torzovitých, a postupného vyhľadávania dodnes žijúcich organizátorov, účastníkov a svedkov vystahovaleckej akcie, som spoznával celú veľkú a dodnes málo známu kapitolu našej povojnovej histórie, kapitolu dotýkajúcu sa stále citlivej témy osudov slovenskej židovskej komunity. Zároveň som nadobúdal presvedčenie, že povojnová slovenská spoločnosť, obetaví jednotlivci i vplyvní politici ako Vladimír Clementis v Prahe či Daniel Okáli v Bratislave výraznou

mierou prispeli k tomu, že československí židia mohli bez väčších prekážok odísť do svojej krajiny zaslúbenej a začať si v tomto novom domove budovať slobodný život. Vyšli sa tak dramatickým zážitkom, ktoré sprevádzali na ich vystahovaleckej ceste maďarských, poľských, ale aj rumunských židov.

Preto som transporty, ktoré odchádzali z Bratislavy so slovenskými vysta-hovalcami a utečencami zo susedných štátov do Izraela nazval transportmi nádeje a podľa nich som dal aj názov tejto dokumentárno-príbehovej kni-he. Môžete ju čítať aj ako „príbeh medzi dvoma vetami“: Tou prvou je veta: „Židov možno zo Slovenska vystahovať“, ktorou sa začína zákon č. 68 schvá-lený 15. mája 1942 Slovenským snemom a znamenal začiatok transportov beznádeje, transportov smerujúcich do nemeckých táborov smrti, transpor-tov, ktoré dodnes zostávajú veľkou škvrnou na našom národnom svedomí. Druhou je veta z uznesenia československej vlády z decembra 1948, podľa ktorého „Československo umožní vystahovanie 20 000 Židov do Štátu Izrael“. Viac ako devätnásttisíc ich potom vo vystahovaleckých transportoch nádeje odišlo do novej vlasti, zaslúbenej krajiny ich predkov – Izraela.

I. TÍ, KTORÍ PREŽILI...

Oslobodenie nemeckých koncentračných a vyhladzovacích táborov ukon-čilo vojnovú tragédiu európskych židov – ale dráma ich osudov pokračovala ďalej. Tí, ktorí sa nemohli alebo už nechceli vrátiť do svojho pôvodného domova sa stali displaced persons – ľuďmi bez domova, ktorí v internač-ných táboroch čakali na vystahovanie do Palestíny, ale aj USA a Francúz-ska a ďalších západných krajín. Často išlo o mladých ľudí a deti, ktoré vo vyhladzovacích táboroch stratili svoje rodiny a boli v strašnom fyzickom i psychickom stave. Koniec druhej svetovej vojny znamenal aj pre ďalších stredoeurópskych židov, ktorí už nechceli alebo nedokázali žiť v krajinách, ktoré umožnili alebo podporovali holokaust, začiatok novej, často rovnako strastiplnej púte, na konci ktorej bola vidina bezpečného domova v krajine ich predkov – v Izraeli.

PREŽIŤ TEREZÍN

Arnold Bumi Lazar, dvadsaťpäťročný krajčír zo Spišskej Belej, ktorý pod viacerými falošnými menami a v ustavičnom ohrození prežil vojnu v Brati-slave, sa nakoniec v marci 1945 dostal do pazúrov Gestapa, ocitol sa v sered-skom tábore, odkiaľ ho len deň pred príchodom Červenej armády odtrans-portovali do koncentračného tábora Terezín. Tábor vznikol vo vojenskej pevnosti v roku 1941 a nacisti tu sústredili židovských obyvateľov väčších českých miest. Z preľudnenia, hladu, zimy a nedostatku hygieny tu hromad-ne umierali. Vo februári 1942 Nemci z Terezína vystahovali české civilné obyvateľstvo, urobili z mesta uzavretú zónu a z tábora, do ktorého podľa rozhodnutia Adolfa Eichmana začali privážať z okupovaných európskych štátov aj príslušníkov židovskej a vedeckej elity, urobili akési „potemkinov-

ské mesto“, do ktorého v roku 1943 pozvali predstaviteľov Červeného kríža a delegáciu zahraničných vlád. Väzni predtým vymaľovali ulice, vysadili stromy, do bufetu prišli zásoby potravín, otvorili sa kaviarne a dokonca i banka s bezcennými peniazmi. Akurát tých židov, ktorí boli chorí, vyhľadovaní alebo sa z útrap, hladu a ustavičného strachu pred brutalitou strážcov pomiatli, odtransportovali predtým do Osvienčimu. Osobitnú pozornosť nacisti venovali deťom, ktorým koncertovali symfónici zo slávnych európskych orchestrov, prednášali známi pedagógovia, skladatelia s nimi nacvičovali koncerty a výtvarníci maľovali a kreslili. A táto potemkinovská kulisa bola taká presvedčivá, že ešte v lete 1944 delegácia Červeného kríža konštatovala, že Terezín je dobrým miestom pre život a dožitie európskych židov. Za touto kulisou, ktorú s väzňami, popíjajúcimi kávu v parku za zvukov Straussových valčikov, „zvečnili“ na Eichmannov rozkaz aj nemeckí filmári, sa denne konali popravy a odchádzali transporty do vyhladzovacích táborov, najmä do Osvienčimu. Do konca vojny ich z Terezína odišlo viac ako šesťdesiat, do dobytčiakov naložili viac ako 88 tisíc ľudí, z ktorých prežil len zlomok. V Terezíne zomrelo viac ako 33 tisíc väzňov.

Bumi Lazar vo svojich spomienkach, v kapitole Theresienstadt píše:

„V Terezíne nás privítala pochmúrna a stiesnená nálada. Šaty aj kabát mi strážcovia nechali. Mohol som sa po tábore voľne pohybovať. O niekoľko dní sme sa dozvedeli, že do Terezína smerujú tisícky väzňov z rozličných koncentračných táborov. Čoskoro nato začali prichádzať vlaky. Keď otvorili dvere vagónov, vypadávali z nich na kosť vyhľadované postavy. Mnohí mleli z posledného a tí, či ešte žili, ani nepripomínali ľudské bytosti. Horúčkovo som hľadal vo vlakoch svojich rodičov a bratov. Hoci som mal málo nádeje, hnalo ma to ku každému vlaku. Spoznal som iba jediného, Natiho Friedmana zo seredského lágra. Ujal som sa ho, pomohol som mu na nohy, lebo od slabosti sotva stál. Oči mal hlboko vpadnuté, tvár prepadnutú, dalo by sa povedať, že v tejto jedinej tvári sa zračil všetok žiaľ a všetko utrpenie miliónov židov.

Pomáhali sme, kde sme mohli. Často som len-len že unikol smrti, veď nechýbalo veľa, aby ma pri rozdeľovaní chleba, kávy a cukru niektorí z týchto vyhľadovaných navrátilcov utľkli. Doslova ma prepadli, trhali mi všetko z rúk, zápasili sme na zemi a zachránila ma iba skutočnosť, že som mal viac síl ako ostatní. Neverili alebo nechápali, keď som sa im pokúsil vysvetliť, že tu každý dostane svoj prídel jedla. Medzi väzňami z týchto transportov sa našli aj takí, čo sa palicami pustili do ostatných. Keď som mal možnosť, zakročil som proti tomu. Vysvetľoval som im, že tu nikoho nebijú, že každý je tu zase človekom. Dostal som odpoveď: „Ten tomu nerozumie, treba ho biť.“ „Nie, tu už nie!“ zakričal som naňho a vytrhol som mu palicu z ruky. Videl som tiež, ako niektorým nešťastníkom z toho jedla, na ktoré neboli navyknutí a hltali ho so zvieracou žiadostivosťou, prasklo brucho. Trvalo dlho, kým sa dali do poriadku a z bytostí, ktorých nacisti zmenili na zvieratá, sa znovu stali ľuďa.

Tábor v Terezíne obsadili Rusi a s nimi prišla aj naša sloboda. Do Prahy som sa vrátil na ruskom tanku. Naša kolóna mŕňala tisíce neozbrojených nemeckých vojakov, prichádzali od Prahy a tiahli opačným smerom. Na Václavskom námestí v Prahe som videl, ako roztrpčený dav zavesil jedného gestapáka dolu hlavou na stĺp, poliali ho benzínom a zaživa upálili. Posledné slová, čo vykrikoval, dusiac sa dymom z vlastného tela, boli „Heil Hitler!“ Cítil som nenávisť, súcit a zadostučinenie odrazu. Stál som tam ako prikutý a nevedel som sa pohnúť z miesta, kým sa telo neprestalo mykať. V duchu som videl rodičov, dym z ich tiel asi tiež stúpал k oblohe, ale tí iste vypustili dušu so slovami SCHMA ISRAEL – Počuj, Izrael!“

DISPLACED PERSONS A PRVÁ VLNA UTEČENCOV

Mesiac po oslobodení terezínskeho koncentračného tábora – 3. júna 1945 sa Ministerstvo zahraničných vecí obracia na Kanceláriu prezidenta republiky so žiadosťou, aby prezident Eduard Beneš zaujal stanovisko k memorandu britského veľvyslanectva v Prahe „vo veci prevzatia 50 židovských sirôt z Terezína do starostlivosti Jewish Refugees Comittee“. Boli to deti nemeckej a rakúskej štátnej príslušnosti a americká organizácia, ktorá týmto deťom hľadala nový domov, žiadala o súhlas s ich vystahovaním do Veľkej Británie. Po konzultácii s repatriačným odborom ministerstva ochrany práce a sociálnej starostlivosti, kde túto iniciatívu privítali, „pretože je v našom záujme, aby koncentračný tábor bol čo najskôr likvidovaný“ sa k odchodu detí do Veľkej Británie postavil kladne aj prezident Beneš. O niekoľko týždňov našli tieto opustené deti svoj nový domov. Prežili tak terezínsky potemkinovský tábor, v ktorom sa dodnes uchováávajú tisíce detských kresieb ich malých väznených rovesníkov, ktorí zahynuli priamo v tábore alebo skončili v osvienčimských plynových peciach. Na návštevníkov terezínskeho pamätníka, ktorí sem prichádzajú z celého sveta, vždy šokujúcopôsobí fakt, že z takmer 15 000 terezínskych detí sa oslobodenia dočkala necelá stovka.

Oveľa zložitejšie a dramatickejšie sa vyvíjal osud bývalých židovských väzňov v koncentračných táboroch v Nemecku. Nositeľ Nobelovej ceny Elie Wiesel, ktorý ako šestnásťročný prežil Osvienčim, vo svojich pamätiach uvádza, že desaťtisíce zachránených nikde nenachádzali útočisko a „často na rovnakom mieste, kam ich nahnali esesmani a kde zostávali ubytovaní aj teraz, čakali na certifikát k vystahovaniu do Palestíny či na vízum do Ameriky. S týmito ľuďmi bez domova zaobchádzajú ako s malomocnými či kriminálnymi živlami. Sú zavretí v táborech obohaných ostnatými drôťmi, kde väčšinou panujú zúfale hygienické podmienky, a kde sa im nedostáva potravy, chýbajú lieky a mnohí musia nosiť bývalé väzenské šaty, alebo uniformy nemeckých esesákov. Každý emigrant je nútený podstúpiť bezpočetné ústrky, kým sa mu podarí získať vystahovateľské vízum. Musí predložiť vysvedčenie, že je v dobrom telesnom a duševnom zdraví, schopný zapojiť sa do „normálnej“ spoločnosti, že nebude žiť na jej útraty a že príbuzní či priatelia môžu zaručiť, že si v hostiteľskej krajine nájde prácu“.

Zaujímavé svedectvo o osude osvienčimských väzňov som našiel aj v dokumentárnom románe amerického autora Leona Urisa Exodus. Píše o akcii Mossad alija bejt, židovskej organizácii pre ilegálne pristahovalectvo do Palestíny, ktorá v lete 1945 zorganizovala pochod piatich stoviek bývalých väzňov z Poľska cez Československo do utečeneckého tábora vo Viedni. Podplatili poľských pohraničiarov, ale príchod 500 zúbožených ľudí, ktorí sa šesť dní bočnými cestami pešo vliekli k československým hraniciam nešiel pozornosti britskej tajnej služby CID, ktorá v tom čase mala za úlohu zabrániť ilegálnym príchodom židov do Palestíny. Keď sa utečenci ocitli na československom území, dostal britský veľvyslanec v Prahe z Londýna príkaz navštíviť ministra zahraničných vecí Jana Masaryka a mal u neho dosiahnuť, aby československé úrady poslali utečencov späť do Poľska. Autor Exodusu o tom píše: „Britský veľvyslanec sa v duchu tejto inštrukcie ohlásil u Jana Masaryka. Začal vysvetľovať, že akcia Mossadu je nelegálna, že je v rozpore s poľskými zákonmi a že ju sionisti podnikli len preto, aby si vynútili rozhodnutie o Palestíne (teda aby sa Veľká Británia vzdala svojho mandátu a umožnila tak vznik izraelského štátu). Masaryk sa usmial. „Nepoznám veľmi cesty, akými sa uberá nafta, pán veľvyslanec, tým viac však viem o cestách ľudí.“ Veľvyslanec reagoval, že ignorovanie britských záujmov by mohlo mať pre Československo nepriaznivé následky. Na to Masaryk zmeneným tónom povedal: „Nepodrobíme sa tejto, ani žiadnej inej britskej hrozbe. Dokiaľ budem ministrom zahraničných vecí v Československu, zostanú hranice mojej krajiny otvorené všetkým týmto ľuďom a je mi jedno, či budú mať pas a vízum.“ A päťsto osvienčimských displaced persons sa zvláštnym vlakom priviezlo do Bratislavy a odtiaľ smeroval vlak k rakúskym hraniciam. „Tam sa ho,“ píše L. Uris, „Briti opäť pokúsili zadržať, ale teraz prešiel cez hranice pod záštitou sympatizujúceho amerického veliteľa. Vo Viedni bol čas na odpočinok. V obrovskom tábore, vybudovanom americkými židmi sa podporu preživších európskych súvercov, dostali nové oblečenie a čakali na odchod do Palestíny.“ Doplním rozprávanie amerického autora tým, že ním uvedený veľký utečenecký tábor bol vybudovaný pri Rotschildovej nemocnici a my do neho „nazrieme“ v ďalších kapitolách tejto knihy.

Najtragickejšie sa vyvíjal povojnový osud tých židov, ktorí, po posune poľských hraníc na západ, boli repatriovaní z Ukrajiny a táto repatriácia sa diala pod patronátom Červenej armády. Americký historik Paul Johnson v knihe Dejiny židovského národa zaznamenal rozprávanie amerického vojaka z Chicaga, ktorý pomáhal pri repatriácii zachránených židov, ktorých odvážali v železničných transportoch do Poľska: „Muži sa predtým mnou vrhali na kolená, rozhaľovali si košele a úpenlivo volali: Radšej nás zabi! Aspoň to budeme mať za sebou, pretože ak sa máme vrátiť do Poľska, sme už dopredu odbavení.“ A naozaj, ako uvádza ďalej Johnson, v auguste 1945 vypukli antisemitské pogromy v Krakove a rozšírili sa do Sosnowieca a Lublinu. Počas prvých siedmich mesiacov od konca vojny došlo v Poľsku k 350 antisemitským vraždám. Asi najznámejší pogrom v povojnovom Poľsku sa

odohral v mestečku Kielce, kam rovnako repatriovali židov z oblastí, ktoré sa stali súčasťou Sovietskeho zväzu. Po rozšírení falošnej správy o vražde poľského chlapca miestnymi židmi zmasakrovali Poliaci štyridsiatic židov, ktorí prežili holokaust. O pogrome v Kielciach píše najnovšie v knihe Strach aj profesor na Princetonskej univerzite v USA Jan Gross a údaje uvedené v Johnsonovej knihe potvrdil a spresnil aj poľský Ústav pamäti národa, keď uviedol, že obeťou povojnových pogromov alebo individuálnych vražd sa stalo 600 až 3000 židov. A Gross ešte konštatuje, že poľský komunistický režim pokračoval po vojne tam, kde s vyhladzovaním židovského obyvateľstva skončili nacisti, čím „poľskí komunisti naplnili sen poľských nacionalistov o vytvorení etnicky čistého štátu“. Hoci poľskí historici označili Grossovu knihu za kontroverznú a poľské úrady odmietli jej závery, pre náš príbeh je rozhodujúci fakt, že po rozsiahlych protižidovských demonštráciách a pogrome v Kielciach sa v júli a auguste 1946 začal hromadný útek poľských židov na západ. A jednou z ich významných utečeneckých ciest sa stalo práve Československo.

Na svojom zasadnutí 26. júla 1946 sa československá vláda preto musela zaoberať situáciou, ktorá vznikla v poľsko-českom pohraničí. Prof. dr. Zdeněk Nejedlý, v tom čase minister sociálnej starostlivosti informoval, že „protižidovské demonštrácie, ktoré sa odohrávajú v poslednom čase v Poľsku, a krvavé prenasledovanie, ku ktorému došlo predovšetkým v Kielciach, mali za následok, že na územie Československej republiky utekajú židia z Poľska vo väčšom počte, pričom prekračujú hranice na niekoľkých miestach. To viedlo k tomu, že teraz je v oblasti Náchoda sústredených už asi 4000 utečencov. To je však len jedna časť a podľa oznámenia zástupcov amerických židovských organizácií treba počítať s tým, že útek židov z Poľska bude pokračovať a čoskoro sa na našom území môže ocitnúť až 70 000 utečencov. Ide teda o veľmi vážnu vec a je otázka, čo s nimi máme urobiť?“ Vláda na tomto zasadnutí rozhodla, že utečenci môžu dočasne zostať na našom území, že v určitom zmysle ide o udelenie azylu, ktorý im nemôžeme odmietnuť aj vzhľadom na to, že títo utečenci sa chcú od nás čo najskôr dostať na západ.

Po pogrome v Kielciach sa Jewish Refugees Committee pokúsila dostať z Poľska do bezpečia aj stovky židovských detí. Francúzska vláda sľúbila prijať 750 týchto detí a tak sa vrchný rabín palestínskych Židov dr. Herzog a predseda Židovskej náboženskej obce Ing. Fischer obrátili na predsedu vlády Klementa Gottwalda s prosbou o zaistenie ich pobytu v Československu pri ich sťahovaní do Francúzska. Ich žiadosťou sa zaoberala vláda na svojom zasadnutí 16. augusta 1946 a rozhodla, že deti budú po dohode s UNRRA ubytované v niektorom rekreačnom tábore do času, kým budú vybavené formality s francúzskou vládou. Má ísť o dobu najviac 6 týždňov. Minister Zd. Nejedlý podotkol, že „nejde len o 750 detí, ale o 750 000 poľských Židov, ktorí sa chystajú prekročiť naše hranice – ako o tom informoval na zasadnutí vlády v júli“. Minister dr. H. Ripka uviedol, že „ministerstvu zahranič-

ných vecí prišla britská nóta, v ktorej žiada našu vládu, aby jednak zakázala vstup Židom z Poľska na naše územie, jednak aby tých Židov, ktorí sú už tu, podrobila prísnej kontrole, aby nemohli odchádzať ilegálne. Podotkol aj, že nemáme iste žiadny záujem na tom, aby sme Židov prechovávali alebo umožňovali nejaké akcie proti Veľkej Británii. Vzhľadom na to, že potrebujeme podporu amerických Židov pri rokovaní o úveroch v Amerike, je minister za to, aby sme postupovali opatrne“. Po tomto Ripkovom expozé vláda prijala uznesenie, v ktorom uložila ministrovi vnútra, „aby urýchlene vydal vstupné povolenia na krátku dobu 750 židovským deťom z Poľska a ich sprievodcom“ a ministrom sociálnej starostlivosti a výživy uložila, aby sa „v dohode s organizáciou UNRRA postarali o ubytovanie a stravovanie týchto osôb v niektorom rekreačnom tábore, najdlhšie počas 6 týždňov a ich ďalší prevoz mimo územia ČSR. Náklady, ktoré touto akciou vzniknú, budú hradené z výťažku predaja tovaru UNRRA“.

Vlna židovských utečencov z Poľska pokračovala aj v jeseni 1946, išlo teraz asi o 125 tisíc poľských židov, ktorí počas vojny žili v ZSSR a pracovali tu v továrňach alebo bojovali v Červenej armáde a po repatriácii do Poľska sa stretli s antisemitizmom a nenávisťou domáceho obyvateľstva a cez Československo sa pokúšali dostať do amerických zón v Rakúsku a Nemecku. Aj im československá vláda vyšla v ústrety, hoci náklady spojené s ich pobytom stáli štátnu pokladnicu viac ako 30 miliónov korún. Ale ako sa svojským spôsobom na rokovaní vlády vyjadril vtedajší minister zahraničných vecí Jan Masaryk „je to výborná investícia“, pretože sa práve chystal cestovať do USA a rokovať s americkými Židmi o výhodnej pôžičke pre republiku. Aj samotný predseda vlády Gottwald súhlasil s tým, že „proti poľským židom nebudeme postupovať tak rigorózne, nezavrieme pred nimi hranice a dovolíme im sporadický prechod do americkej zóny“.

Tento humánny a v porovnaní so situáciou v iných krajinách vznikajúceho „socialistického“ bloku (predovšetkým v Rumunsku a ZSSR) liberálny postoj jednak vyvolal napätie vo vzťahoch s Poľskom, a zároveň viedol k tomu, že na ministerstvo zahraničných vecí prišla protestná britská nóta, ktorou sa naša vláda žiada, aby zakázala ďalším Židom z Poľska vstup na svoje územie, a tým, ktorí tu už sú, zabránila odchádzať ilegálne ďalej na západ. Tento protest súvisel s nadalej pretrvávajúcim negatívnym postojom Veľkej Británie s hromadným vysťahovaním stredoeurópskych Židov do Palestíny – keďže to narážalo na zásadný odpor susedných arabských štátov, s ktorými sa britská vláda (kvôli rope i zo strategického vojenského hľadiska) snažila udržiavať čo najmenej konfliktné vzťahy. Preto britská vláda ani nedodržiavala záväzok OSN povoliť v roku 1946 prísťahovať sa do Palestíny 100 000 Židom, lebo bola, napriek rastúcej kritike svetovej verejnosti i časti členov OSN, stále zásadne proti vzniku židovského štátu.

Akcie britských správnych úradov proti prisťahovalcom do Palestíny vyvrcholili v lete 1946, keď boli v Jeruzaleme zatknutí predstavitelia Jewish Agency, ktorá bola medzinárodne uznávanou a sionistami i nesionistami

demokraticky zvolenou reprezentantkou židov v Palestíne. Rada židovských českých a moravskosliezskych náboženských obcí preto poslala vláde a jej predsedovi K. Gottwaldovi rezolúciu, v ktorej v úvode píše:

„Státisíce židov bez domova a prístrešia blúdia po všetkých krajinách Európy a nové protižidovské výtržnosti, dielo jedu nacistickej nákazy, vnášajú novú hrôzu do radov tých, ktorí verili, že porážkou nacistického moru budú ukončené ich muky. A práve v tejto dobe došlo k poľutovaniahodnému útoku na dielo židovských pionierov v Palestíne. Došlo dokonca aj k znesväteniu sabatu a násilím bolo zabránené, aby dodržovali náboženské predpisy. Vyslovujeme svoje poľutovanie nad tým, že napriek strašným skúsenostiam sa v britských kruhoch objavujú snahy, aby došlo práve v Palestíne k porušeniu medzinárodných záväzkov obetovaním židovského domova, vybudovaného krvou a potom židovského ľudu.“ Apelujú preto na československú vládu, ktorá spolupodpísala zmluvu o udelení mandátu Veľkej Británii, aby apelovala na jeho dodržiavanie pokiaľ ide o „zriadenie židovskej národnej domoviny v Palestíne“. V rezolúcii sa pripomína aj fakt, že v Palestíne žije značná časť prisťahovalcov z Československa, ktorí tam odišli medzi dvoma vojnami a ďalej sa tam sťahujú, aby sa zúčastnili na „zriadení židovskej domoviny v tejto krajine“.

Československá vláda, zastúpená na rokovaníach o Palestíne ministrom zahraničných vecí Janom Masarykom jasne deklarovala svoj pozitívny postoj k utečencom a ich právu vystať sa do Palestíny a trvala na podmienkach mandátu, ktorý ukladal anglickej vláde umožniť prisťahovanie 100 000 židovských utečencov z Európy do Palestíny.

(...)

II. NÁVRAT DO POVOJNOVÉHO ŽIVOTA PO HOLOKAUSTE

Slovenskí židia, ktorí sa po druhej svetovej vojne vracali z táborov smrti do svojich domovov, nachádzali tieto domovy zväčša v troskách: vyrabované či odcudzené byty, arizátormi rozkradnutý majetok a často pretrvávajúca nenávisť voči nim, ktorá sa teraz často skoncentrovala do vety: Viac sa ich vrátilo ako odišlo.

NÁVRAT NA „TMAVOM POZADÍ“

„Pravda je taká, že z osemdesiatdeväťtisíc slovenských židov prežilo sotva osemnásťtisíc,“ píše Leo Kohút v kapitole svojej spomienkovej knihy príznačne nazvanej Víťazstvo na tmavom pozadí a uvádza, že keď im mestský národný výbor prideliť byt druhej kategórie v staršom dome na Obchodnej ulici a s prázdnyimi rukami sa doň so sestrou a bratom nastahoval „niektorí obyvatelia veľkého činžiaku pozerali na nás spoza záclon ako na navrátilcov z iného sveta. Už nás odpísali, s naším návratom nerátali...“

Ešte drsnejšie videl návrat slovenských židov do povojnového života v Bratislave kritik a novinár Ján Rozner, ktorý prežil vojnu v meste a z trans-

portu zo Serede do Osvienčimu ho zachránila len intervencia jeho matky u nemeckého vojenského veliteľa. Rozner v nedávno vydannej knihe pamätí Sedem dní do pohrebu píše: „Aj nejakí židia sa postupne vrátili, niektorí sa v prvé dni prechádzali po uliciach vo svojich koncentračníckych handrách a vzbudzovali pohoršenie slušne oblečených mešťanov, vôbec až vtedy vybuchla naozaj spontánna nenávisť proti židom, donedávna boli čosi menej ako nejakí negri a mohlo sa im čokoľvek vziať, a teraz mali byť zasa rovnoprávni a nikto z nich nebol kolaborant.“

Podobné, teraz osobne zainteresované svedectvo nájdeme aj v knihe pamätí spisovateľky Hely Volanskej Ako na cudzej svadbe. Poľská židovka Chaja Wolfowitz, ktorá v Bratislave vyštudovala medicínu, pred internáciou v pracovnom tábore Nováky pôsobila ako lekárka-chirurgička v nemocnici v Žiline, počas povstania ako lekárka a po jeho potlačení ako komisárka partizánskeho oddielu, zaznamenala vo svojom životnom príbehu epizódu, ktorá sa udiala pri prvom výročí povstania v auguste 1945. Pri tejto príležitosti sa v Banskej Bystrici konal aj zjazd partizánov, na ktorom aj jej mali odovzdať zlatú medailu. Volanská o tom píše: „Zišla sa takmer celá brigáda. Stáli sme tam zoradení medzi ostatnými jednotkami. Plukovník Limbor prečítal prejav a potom volal k sebe tých, čo dostanú vyznamenania. Moje meno nevyslovil. Gábriš zvolal: A naša komisárka? Na tejto našej prvej slávnosti nebudeme verejne dekorovať Židov. Jej medaila je uložená v tunajšej odbočke Zväzu partizánov, vyhlásil Limbor. Na odbočku som nešla, nikdy som si tú medailu neprevzala,“ uzatvára epizódu Volanská. Ešte negatívnejšiu skúsenosť získala, keď sa zamestnala v Slovenskej odborovej rade a stala sa ústrednou tajomníčkou Zväzu zdravotníckych zamestnancov. Keď z ničoho stvorila tento zväz a získala si dôveru lekárov a jednotlivých nemocníc a myslela si, že sa konečne po prestátom vojnovom utrpení usadila, zavolať si ju vtedajší predseda SOR F. Zupka a povedal jej: „Určite chápeš, že keď sa zväz tak pekne vzmäha, ústrednou tajomníčkou nemôže byť Židovka.“ A tak Volanská koncom roku 1946 odišla do Prahy, kde ju prijali na jednu pražskú kliniku. „V duši mi zavládol pokoj. V neokázalej budove patriacej slávnej Karlovej univerzite sa mi dobre dýchalo.“ A hoci H. Volanská začala svoje prvé knihy písať po slovensky, žiť sa Slovensko sa už nevrátila.

Inú, prijateľnejšiu, hoci osobne veľmi bolestnú podobu návratu do povojnového života zaznamenal v autobiografickej spomienke napísanej pre túto knihu známy izraelský novinár so slovenskými koreňmi Jehuda Lahav, ktorý sa v roku 1948 stal vedúcim jednej pobočky mladých sionistov v hnutí Hašomer Hacair v Nitre a Bratislave. Obdobie holokaustu prežil v Budapešti u starých rodičov, kam ho z Prešova ako trinásťročného ilegálne poslali rodičia, keď už bolo zrejmé, že na Slovensku začnú deportácie Židov. „Dodnes ma trápi,“ píše Jehuda Lahav, „že sa ku mne rodičia nepripojili – mohli to urobiť, ale otec tvrdil, že nedokáže žiť v ilegálite. Asi si myslel, že v koncentráku žiť dokáže“. V Budapešti žil Jehuda v poloilegálite viac ako dva roky a nikomu ani raz nepovedal odkiaľ pochádza a kde má rodičov. Záve-

rečnú fázu vojny prežil v detskom domove pod ochranou Červeného kríža a švédskeho vyslanectva a prvé slová povedal prvému vojakovi prichádzajúcej Červenej armády: „Som Čechoslovák!“ Na vojakov Červenej armády zapôsobilo, že bol jediný medzi 150 obyvateľmi domova, ktorý sa s nimi dorozumel po slovansky – on po slovensky, oni po rusky. Keď sa stretol s veliteľom posádky v susednom mestečku majorom Maslovom, ktorý dal rozkaz poskytnúť detskému domovu denne 40 kg chleba a iné potraviny, sovietsky veliteľ mu ponúkol, aby sa stal jeho tlmočníkom. Zároveň mu ponúkol uniformu, čižmy, ale aj hodnosť – mladší seržant. „Asi niet 15-ročného chlapca, ktorý by dokázal takú ponuku odmietnuť,“ píše Lahav. „A tak som s majorom Maslovom a jeho posádkou prešiel cez Maďarsko a Rakúsko až do južných Čiech. Tam sa naše cesty rozišli. Oni sa vrátili do Sovietskeho zväzu, ja cez Prahu domov do Prešova, a to zvláštnym autobusom, ktorý viezol oslobodených väzňov z koncentrákov. Nevedel som – hoci som tušil – čo ma doma čaká. Moji spolucestujúci to vedeli. Dívali sa na mňa čiastočne so závišťou – to kvôli uniforme, čiastočne s lútosťou – to kvôli môjmu osudu. Doma som z rozsiahlej rodiny nenašiel nikoho. Rodičov zavraždili, príbuzní, priatelia, spolužiaci zmizli. Rozhodol som sa, že si najlepšie uctím pamiatku rodičov, ak dohoním, čo som zmeškal na štúdiách. Zložil som skúšky a bol som prijatý – podľa svojho veku – do kvinty, piatej triedy evanjelického gymnázia.“

Jehuda Lahav, ku ktorého spomienkam sa vrátíme v ďalších kapitolách knihy, svoju osobnú povojnovú traumu prekonal pokračovaním v násilne prerušenom štúdiu a potom činnosťou v prešovskom kene – hniezde Hašomer Hacairu.

V širších historických súvislostiach o povojnovej traume slovenských židov presvedčivo píše etnológ a historik novodobých osudov slovenskej židovskej komunity Peter Salner v knihe *Prežili holokaust*, ktorá formou oral history približuje príbehy stoviek židovských mužov, žien, ba často v tom období len detí, ktorým sa podarilo prežiť a zostali žiť na Slovensku. V podobe odborných príspevkov je táto téma aj obsahom zborníka *Židovská komunita po roku 1945*. Podľa Salnera sa židovská komunita ocitla na jednej z mnohých križovatiek svojich dejín. „Vtedy, podobne ako neraz predtým i potom, sa zhodnocovala minulosť a riešila budúcnosť. Pohľad dozadu prinášal vyrovnávanie sa s fyzickými a duševnými následkami holokaustu. V praxi to vo väčšine prípadov znamenalo krátky zoznam preživších príbuzných, priateľov, známych, resp. dlhý menoslov tých, ktorí neprežili. Ved z takmer 137 tisíc osôb, ktoré sa v roku 1930 na Slovensku hlásili k židovskému náboženstvu, sa roku 1945 dožilo len 30-35 tisíc ľudí,“ konštatuje Salner a zdôrazňuje, že povojnové obdobie ich postavilo pred voľbu, „či perspektívy svojej budúcnosti spoja s Československom, alebo budú žiť v zahraničí (v tom čase predovšetkým v Palestíne/Izraeli)“.

(...)

VÝTRŽNOSTI NA PARTIZÁNSKOM ZJAZDE A ICH SPRAVODAJSKÉ MANIPULÁCIE

Presne o desať mesiacov po udalostiach v Topoľčanoch sa protižidovské výtržnosti, teraz v masovejšom a hrozivejšom rozsahu, odohrali v Bratislave.

Ich hlavnými aktérmi boli partizáni, ktorí sa tu zišli na štvordňovom zjazde. Ten mal byť, ako vyplýva zo správy zemského veliteľa SNB v Bratislave, „mohutnou manifestáciou proti reakcii, za očistu verejného života, pri dôslednom plnení Gottwaldovho budovateľského plánu“. Ale celodenným napádaním židovských chodcov na uliciach 2. augusta, rabovaním bytov na Židovskej ulici 3. a 5. augusta a zbitím ich obyvateľov, prepadnutím ľudovej židovskej kuchyne na Zámockej ulici 3. a 4. augusta a dokonca dievčenského internátu na Šrajberovej ulici 5. augusta, bol nakoniec zjazd „úplne zvrátený a umožnil dočasne diskreditovať doteraz najvýznamnejšiu a najpokrokovejšiu zložku slovenského národa“.

Zemský veliteľ ZNB Kryštof, ani vedenie povereníctva vnútra si zrejme nerobilo veľké ilúzie o tejto „najpokrokovejšej zložke slovenského národa“, lebo urobili ešte pred príchodom partizánov do Bratislavy dôkladné bezpečnostné opatrenia: povolali z Lučenca pohotovostný oddiel v počte 50 mužov, školu pre výcvik veliteľov staníc ZNB v počte 100 mužov a k dispozícii boli aj príslušníci štábu Hlavného velenia Národnej bezpečnosti v počte 60 mužov.

Urobili ale, povedané dnešným bezpečnostným slovníkom, strategickú chybu, pretože ráтали s tým, že 1. a 2. augusta prídu do Bratislavy len delegáti zjazdu a až posledný deň, 4. augusta, keď sa mala uskutočniť plánovaná manifestácia proti reakcii, sa očakával masový príliv partizánov. Lenže už v prvý deň sa na bratislavských uliciach objavilo, často aj so svojimi bojovými zbraňami, ruskými samopalmi po boku, takmer 3000 partizánov. A keďže Bratislava bola vtedy ešte miesto viech, krčiem, putík i pochybných nočných podnikov a mnohé z nich, práve ako národní správcovia, viedli ich bývalí bojoví druhovia, po vypití nepočítaných, lebo neplatených „stakanov“ módnej ruskej vodky vyšli už 2. augusta do ulíc hľadať nepriateľov. Mala ním byť predovšetkým reakcia, ale keďže tá vtedy ešte nemala konkrétnu tvár, ľahšie bolo nájsť „odvekého nepriateľa“. Okrem alkoholu im hľadanie umožnil aj obežník okresnej odbočky Zväzu partizánov z Dunajskej Stredy, ktorý výzvu k protižidovským akciám končí vetou: „Ak sa vám chlapi táto práca podarí, zašlite nám za našu prácu stovku – od radosti to prepijeme na zdravie Vás všetkých.“ A v mimoriadnom vlaku, ktorý viezol na zjazd partizánov z východného Slovenska, ilegálna organizácia Hlavný stan slovenských nacionalistov rozširovala leták Nech žije Slovenská republika s protižidovským a protištátnym obsahom.

O rozsahu výtržností svedčí možno najlepšie fakt, že na pacifikovanie vyčíňania partizánov prišiel z Prahy námestník predsedu vlády Viliam Široký. Napriek tomu Spravodajská agentúra Slovenska (ZAS) až na druhý deň po skončení zjazdu, vydala nasledovnú správu: „V niektorých našich

i zahraničných novinách sa objavili správy, že sa účastníci partizánskeho zjazdu v Bratislave dopustili výtržností a demonštrácií. Povereníctvo vnútra verejne oznamuje, že tieto správy sa nezakladajú na pravde a spočívajú na mylných a nesprávnych informáciách. Účastníci zjazdu sa nedopustili žiadnych výtržností ani demonštrácií a pokusy reakcionárskych fašistických živlov rušiť vážnosť a dôstojný priebeh osláv boli ihneď na mieste zmarené a poriadok a dôstojný priebeh slávnosti bol zachovaný.“

Oproti bratislavskej spravodajskej agentúre, kontrolovanej už plne komunistami a ich známymi manipuláciami s faktami, vydávala pražská Československá tlačová kancelária ešte zväčša neskreslené informácie. Hoci výtržnosti pripísala na vrub „nekalých živlov a provokatérov z radov bývalých príslušníkov Hlinkovej gardy a Hlinkovej slovenskej ľudovej strany“, uviedla vo svojej správe, že „niektorí účastníci zjazdu sa dali strhnúť k násilným činom proti osobám židovského pôvodu“, a keď ich snaha bola zmarená rýznym zásahom námestníka predsedu vlády V. Širokého, pokúšali sa uvedené nekalé živly „vyvolať po návrate partizánov do ich domovov i v niekoľkých menších mestách Slovenska incidenty, pri ktorých sa usilovali vniknúť do príbytkov osôb židovského pôvodu a niekoľko ich napadli a stýrali. Prichytení vinníci boli zaistení“. Ani ČTK ale neuviedla žiadne konkrétne fakty. Publikoval ich nám už známy český Vestník židovských náboženských obcí vo svojom deviatom čísle. Ten konkrétne uviedol, že v Komárne partizáni vybili okná na židovských obchodoch, napadli domov židovskej mládeže, dokonca hodili dva granáty na strechu domu, v ktorom bývali židia, tie aj vybuchli, ale našťastie nikoho nezranili. V Nových Zámkoch prepadli kaviareň Ungar a ťažko zranili sedem osôb a v Žiline podnikli násilnú raziu v hoteli Metropol a zranili pri nej 15 osôb.

Dost šokujúcu informáciu o dvoch ručných granátoch potvrdila aj správa ministerstva vnútra z 20. augusta, v ktorej sa uvádza, že z tohto činu je „dôvodne podozrivý Maďar Koloman Balogh, ktorý bol v čase činu videný v blízkosti poškodeného domu“. Inak ale aj táto správa, ktorú po návrate do Prahy zostavil nemenovaný úradník ministerstva, pripisuje pravú príčinu udalostí nie hrdinským partizánom, ale pripisuje ju na vrub „nebezpečného narastania protižidovskej nálady v Maďarsku, kde je živená hlavne bývalými fašistickými maďarskými činiteľmi“ a „Maďari sa snažia preniesť protižidovskú náladu a incidenty i na územie Československej republiky.“ Správa nechtiac konštatuje, že protižidovské heslá boli vykrikované aj na partizánskom zjazde, ale „pochádzali podľa svedecky podopretých úradných zistení z radov bývalých príslušníkov Hlinkovej gardy a HSLS, ktorí za týmto účelom vytvorili na príhodnom mieste pod balkónom Národného divadla, kde sa manifestácia konala, organizovanú skupinu“. Správa končí konštatovaním, že celkovo v súvislosti s incidentmi bolo zatknutých 31 osôb. Ďalší podozriví sú vyšetrovaní na slobode.

O brutálnych útokoch partizánov na židovských obyvateľov Bratislavy a ďalších slovenských miest, premenovaných už len na incidenty, informoval

na bezpečnostnom výbore SNR 1. 9. 1947 aj povereník vnútra gen. M. Ferjenčík. Potvrdil informácie zo správy Ministerstva vnútra, ktorú mali poslanci k dispozícii a – podľa odpisu jeho vystúpenia, zachovanom v archíve sekretariátu Povereníctva vnútra sa v druhej časti vystúpenia rozhovoril o antisemitizme a jeho príčinách na Slovensku. Konštatoval, že v roku 1947 nebývalo vzrástli násilné činy proti Židom a na vysvetlenie ich príčin uviedol:

„Príčiny vzplanutia antisemitizmu na Slovensku, ktoré boli predtým ojedinelé, sú tieto: V prvom rade dedičstvo 6 rokov rozširovania protižidovskej propagandy, silné protižidovské hnutie v Maďarsku a v Poľsku, nevyriešená otázka vlastníckeho práva arizáciou dotknutých pôdohospodárskych majetkov. Ďalej na Slovensko repatriovalo mnoho takých židov, ktorí na Slovensku nikdy nežili, neovládajú ani jeden slovanský jazyk, hovoria po nemecky a maďarsky, a to často provokatívne. Nezapojili sa do všeužitočných prác pri rekonštrukcii vojnou zničených častí Slovenska, naopak, práci sa vyhýbali, húfne obsadzovali kúpele a rekreačné strediská, kde často preplácali ceny a holdovali a holdujú prepychu a zahálačstvu. Prevažuje značne vysoká účasť na čiernom obchode. Istý Hercog z Lučenca chcel napríklad vyviezť do Maďarska 16,5 kg zlata. U mnohých Slovákov, menovite z bývalých odstúpených území je dosiaľ v živej pamäti chovanie sa Židov voči Slovákom, ako nadšene vítali Maďarov a ako sa exponovali v prvých mesiacoch okupácie (Košice, Rožňava, Lučenec), ale už i pred touto dobou za myšlienku revizionizmu. Svedčí o tom kniha A felvideki zsidóság arany könyve – Zlatá kniha židov Uhorského kraja, vydaná v roku 1939. Tá vypočítava, akou značnou mierou prispeli židia po dobu 20 rokov ČSR za udržanie maďarstva a maďarského ducha v Československu a na odstúpenom území. Tak napríklad 90 percent žiakov maďarského gymnázia v Komárne tvorili židia. Preto treba prijať opatrenia a v budúcnosti ich aj dôsledne vykonávať, proti tým židovským príslušníkom, ktorí nemčia a maďarčia a rokovať s príslušnými židovskými organizáciami o dôslednom používaní štátneho jazyka vo verejnom i súkromnom živote. Zárodky antisemitskej psychózy sú u nás Slovákov veľmi staré a majú svoj pôvod menovite v tom, že sa židovský element nikdy nášmu národu na Slovensku neprispôsobil, s ním nezžil, díval sa i dodnes sa díva a považuje Slovákov za národ menejcenný a podradnejší. Nevie, či je na Slovensku 5 židovských rodín, ktoré viedli alebo vedú slovenskú domácnosť.“

Po tejto generálskej diagnóze príčin protižidovských nálad na Slovensku, ktoré svojimi argumentmi a slovníkom boli len veľmi málo vzdialené ľudáckym predvojnovým argumentom, uzavrel povereník Ferjenčík konštatovaním, že jej riešenie vidí ich prihlásením sa k Slovákom, teda asimiláciou.

Jeho nástupca na poste povereníka, Daniel Okáli, hoci presvedčený marxista a internacionalista, zrejme tomuto receptu riešenia židovskej otázky na Slovensku veľmi nedôveroval – na šťastie tisícov slovenských židov, a zvlášť maďarských utečencov, ktorí jeho osobnou zásluhou a ľudským nasadením mohli po vzniku Štátu Izrael odísť v „transportoch nádeje“ do svojej novej vlasti.

O partizánských výtržnostiach v Bratislave mám aj malé „rodinné svedectvo“. Môj už nebohý strýko Štefan, partizán bývalej Hornonitrianskej partizánskej brigády, kde pôsobil v partizánskom oddiele Major spolu s J. Špitzerom, bol práve v škole pre výcvik veliteľov staníc ZNB a stal sa ich svedkom. Na výčiny svojich bývalých „bojových druhov“ reagoval potom vystúpením zo Zväzu partizánov a po februári 1948 aj odchodom zo ZNB, kde by bol určite urobil veľkú kariéru, keďže medzi jeho partizánskych druhov na Vtáčniku patrili aj budúci ministri Hagara a Mišeje. Celý zvyšok života, hoci bojoval s československou jednotkou v Afrike proti Rommelovi, strávil štyri roky ako vojenský zajatec na nútených prácach v Nemecku a dostal niekoľko vojenských vyznamenaní, radšej robil skromného radového kontrolóra výťahov v KovoSpracujúcom podniku v Bratislave. Nikdy viac sa „nedostavil“ na žiadnu schôdzu Zväzu protifašistických bojovníkov, ovládaného až do novembra 1989 ľuďmi z bývalého Zväzu partizánov. (...)

X. EPILOG alebo EŠTE TU CHVÍLU S VAMI POBUDNÚŤ

V roku 1968 sa v Československu zásluhou tých komunistov, ktorí cítili potrebu dať socializmu ľudskejšiu tvár, na pár mesiacov pootvorila dovtedy takmer hermeticky uzavretá železná opona. Pražská či Dubčekovská jar umožnila aj mnohým Slovákom nakuknúť za naše západné hranice (mne napríklad do Viedne, aby som si pozrel film Doktor Živago). Ivan Vlk sa vtedy prvýkrát mohol vybrať do Izraela a stretnúť sa v Tel Avive so svojím otcom Eugenom Lazarom – vtedy už úspešným podnikateľom Arnonom Daganim. A z Izraela prišli na návštevu starej vlasti aj niektorí odvážni vysťahovalci z rokov 1948 – 1949, medzi nimi aj dvaja z bývalých pracovníkov Poverníctva vnútra Matej Bél a Šimon Černák, obaja odsúdení v procese so slovenskými židovskými buržoáznymi nacionalistami, ktorí po prepustení z väzenia emigrovali do Izraela. Prišli na Slovensko aj preto, aby tu organizovali letné tábory slovenskej židovskej mládeže v izraelských kibucoch. Krátko po augustovej okupácii sa však vrátili do bezpečia svojej novej vlasti.

Po auguste 1968 sa novú vlasť rozhodlo hľadať aj tisíce Slovákov. Odišli viacerí moji spolužiaci-židovskí priatelia z vysokej školy, medzi nimi Martin Rodan, ktorý v roku 1968 skončil tretí ročník štúdia latinčiny a francúzštiny na FFUK v Bratislave a 21. august ho zastihol na letnej študentskej brigáde v Paríži. Po viacerých telefonických rozhovoroch s rodičmi v Žiline – bol ich jediný syn – sa aj on rozhodol pre emigráciu do Izraela. Patril tak k asi 800 poaugustovým emigrantom z Československa, ktorých krajina prijala ako svojich občanov na základe preukázania židovského pôvodu. Martinova matka Pavla prežila spolu s mladšou sestrou Osvienčim a otec Juraj obdobie rasového prenasledovania v nováckom pracovnom tábore a potom ako účastník Povstania. Po jeho potlačení až do oslobodenia sa ukrýval v horách, ktoré navždy poznačili jeho zdravie.

K „veľkému návratu“ vysťahovalcov na Slovensko z hromadnej alije rokov

1948 – 1949 prichádza až po páde komunizmu. Z tých vystaňovalcov, ktorých osudy sme v tejto knihe sledovali, prichádza po prvýkrát domov aj Bumi Lazar. Navštívi Spišskú Belú, ale ani rodný dom, ani synagógu, kde pod otcovým vedením spolu s bratmi získal spevácke základy, už nenájde. Po krátkom zastavení v Bratislave, keď ho toto komunizmom zdevastované mesto ničím neoslovilo, sa vracia do Viedne, odkiaľ pochádza jeho manželka. Na Slovensko prišiel opäť až v lete roku 2009 a moje stretnutie s ním významne obohatilo túto knihu. Leo, druhý z bratov Lazarovcov, zomrel v Izraeli vo veku 61 rokov na infarkt. Jeho dcéra Odelia, dnes 53-ročná mi napísala: „Spolu s bratom Eugenom si v roku 1968 v Bat Yam otvorili malú fabriku na výrobu sviečok a vytvorili novú metódu na ich výrobu, ktorá mala veľký obchodný úspech. Otec sa venoval športu, bol dobrým hráčom tenisu. Bol to dobre vyzerajúci muž, pokojný a vtipný, ktorý bol známy svojou toleranciou. Napriek ťažkým životným skúškam si uchoval životný optimizmus, cit pre hudbu a humor. Žiaľ, jeho dve vnúčatá, moje deti Linet a Daniel ho už nemohli spoznať. Rozprávam im o ňom a som mu vďačná za všetko čo som sa od neho v živote naučila.“

Zo slávneho hudobného tria Bratia Lazarovci sa do Bratislavy v roku 2007 natrvalo vrátil len Eugen Lazar. Úspešný obchodník, ktorý po vystaňovaní žil prevažne v Nemecku, sa rozhodol dožiť svoj život po boku svojho syna Ivana a v spomienke na roky prežité so svojou družkou Tonkou Vlkovou. Jeho život i posledné obdobie, ktoré už ťažko chorý prežil v penzióne Ohel David, sugestívne zachytáva aj dokument Slovenskej televízie Zomrieť doma z cyklu Osudom skúšaní. Hranou formou približuje vojnové roky, pobyt v seredskom tábore a v nemeckom koncentráku Sachsenhausen, aj pocity šťastia, žetu „môžem s vami ešte malý čas pobudnúť“. Jeho posledným stretnutím so spevom, pomocou ktorého sa v rokoch prenasledovania „prespieval k slobode“, bola účasť na vystúpení Kletzmer band v Petržalke. Po predstavení sa im priamo na javisku, hoci už pripútaný na invalidný vozík, osobne a dojata podakoval. Eugen Lazar – ArnonDagani zomrel 16. 11. 2007 a je pochovaný na novom židovskom cintoríne v Bratislave.

Robert Bornstein žije už vyše šesťdesiat rokov v Izraeli.

Keď po piatich rokoch opustil kibuc Šomrat, prišiel k sestre a švagrovi do Netanije, kde sa po vystaňovaní usadili. „Prenajali si malý jednoizbový byt, v ktorom moja sestra aj pracovala – vyučila sa v Bratislave pred alijou šiť podprsenky a plavky a vedela šiť aj mužské košeľe, čo sa vyučila ešte v roku 1940 v Prešove, keď nás vyhodili z gymnázia. Švagar zasa dostal dosť skoro ako prvú prácu funkciu hlavného účtovníka továrne v kibuce Maanit. Bol to kibuc, ktorý bol tiež založený chalucmi-pioniermi z ČSR medzi dvoma vojnami. Maanit je ale dosť vzdialený od Netanije a tak švagar denne cestoval tam a späť na motocykli. Po mnohých rokoch si v Netaniji kúpili byt, tam sa im narodili dve pekné a podarené dievčatá. Andrej, žiaľ, zomrel v pomerne mladom veku“ – približuje v spomienkach Robert Bornstein osud Bandiho Vadásza, až do mája 1950 prednostu Palestínskeho úradu v Prahe.

Píše aj o svojich ťažkých začiatkoch po odchode z kibucu. Asi po mesiaci bývania u sestry v ich malom byte sa mu podarilo nájsť si prácu a prenajať si samostatnú izbu. Popri práci študoval – najskôr ekonómiu, ktorú nedokončil a po niekoľkoročnej prestávke začal na večernej škole študovať právo, ktoré úspešne ukončil ako 39-ročný v roku 1965. Medzitým sa mu podarilo kúpiť si v Tel Avive jednoizbový byt a po získaní právnického vzdelania si otvoril kanceláriu, „ktorá sa postupne rozširovala a bola dosť skoro prosperujúca“. Už ako úspešný advokát sa v roku 1969 oženil s takmer o osem rokov mladšou Verou rod. Leventon, ktorá sa narodila v Lvove a spojil ich podobný osud: aj Vera stratila počas vojny rodičov. Majú dvoch synov – Juvala, právnika, a Daniela, riaditeľa známej telavivskej reštaurácie. Svoju právnickú kanceláriu Robert Bornstein opustil až ako 72-ročný. Jeho sestra Marta stále žije v Netaniji, „teší sa dobrému zdraviu a má mnoho potešení zo svojich vnúčat a dcér, z ktorých staršia je psychologička a mladšia detská lekárka“.

Po roku 1990 sa Robert Bornstein vracia na Slovensko a do rodného Prešova, kde sa aktívne podieľal na vybudovaní pamätníka prešovským židom, ktorí zahynuli počas holokaustu.

Šimon Golan sa do rodnej Brezovej pod Bradlom, ani do Žiliny, kde prežil najskôr spokojné roky učiteľovania, dramatický životný zlom po vzniku slovenského štátu a nakoniec odchod do novej vlasti - Izraela, už nikdy nevrátil. Do pádu komunizmu sem nemohla prísť ani jeho dcéra Tamara, ani Šimonov zať a môj spolužiak z vysokej školy a priateľ Martin Rodan. (Na priváte, kde sme spolu bývali, mi po ňom zostalo len niekoľko latinských kníh a pár básní, ktoré už nestihol ponúknuť do časopisu Mladá tvorba, kde som ja už publikoval svoje prvé poviedky.) Martin odmietol ponížujúcu ponuku komunistického režimu vykúpiť sa zaplatením tisícok dolárov za svoj „nelegálny odchod z Československa“. S týmto jeho rozhodnutím súhlasili aj jeho rodičia a aby aspoň raz pred odchodom do „večného Jeruzalema“ uvideli svoju nevestu a vnuka Amiho, vybrali sa koncom sedemdesiatych rokov na letnú dovolenku k moru do Rumunska, kam za nimi mohol prísť aj ich syn Martin s rodinou (rumunský diktátor Ceaucescu v rámci truc politiky voči Moskve udržiaval stále diplomatické a obchodné styky s Izraelom a izraelskí turisti boli na rumunských plážach vítaní). Tu, na horúcej pláži, v to leto práve zamorené inváziou miliónov lienok, ktoré „ako besné“ každého na pláži štípali, sa odohralo ich prvé rodinné stretnutie. Pavla Rodanová, ktorá nestratila nádej ani v Osvienčime, ale do poslednej chvíle neverila, že ešte niekedy uvidí svojho syna, našla teraz po jeho boku aj vnuka Amiho-Amička. O tomto stretnutí na rumunskej pláži a, žiaľ, len fiktívnom putovaní Martinovho otca do skutočného i večného Jeruzalema som neskôr napísal poviedku Šimon pútnik. V Žiline sa so synom a nevestou stretla Pavla Rodanová až v dňoch a týždňoch šťastných stretnutí slovenských emigrantov s rodinami po novembri 1989. Martin prišiel pracovať na obnovené Veľvyslanectvo Štátu Izrael do Prahy a Tamara Rodanová tu iniciovala obnovenie činnosti Židovského národného fondu v Čechách a na Slovensku. Po návrate do Izraela

a vzniku Slovenskej republiky sa Martin Rodan stal honorárnym konzulom SR v Jeruzaleme a vrátil sa na Hebrejskú univerzitu, kde v súčasnosti pôsobí ako docent na Katedre francúzskeho jazyka. Jeho starí priatelia z Bratislavy a slovenská kultúrna verejnosť sa môžu tešiť na pripravovaný preklad jeho vo švajčiarskom Berne nedávno vydaného diela o histórii európskej kultúry *Notre culture européenne cette inconnue*. Dodnes patrí aj k uznávaným odborníkom na tvorbu Alberta Camusa. Výsledkom jeho doktorandského štúdia u Camusovho osobného priateľa, neskôr ministra v Mitterandovej vláde, prof. Rogera Quilliotu je objavné dielo Camus a starovek, ktoré rovnako vychádza vo Švajčiarsku v knižnej podobe.

Pri príležitosti 60. výročia „pristahovania väčšiny preživších holokaust z Československa do Izraela“, sa 4. januára 2009 v Jeruzaleme, v Hitachdut Yotzey Czechoslovakia (Organizácia pristahovalcov z Československa) za účasti vylvyslancov Českej republiky a Slovenskej republiky aj riaditeľa Múzea židovskej kultúry prof. Meštana konalo zhromaždenie, kde Martin Rodan ako člen predsedníctva jezulemskej odbočky Hitachdutu vo svojom vystúpení konštatoval, že „odhodlanie pristahovalcov z ČSR žiť v krajine predkov a podieľať sa na jej znovuvybudovaní, ich úspešná integrácia a ich významný príspevok k rozvoju obrany, ekonomiky a kultúry Štátu Izrael – táto dejinná epopej československých židov je z veľkej časti neznáma nielen širokej izraelskej verejnosti, ale často aj potomkom, deťom a vnukom, týchto samotných pristahovavcov“. Ďalej uviedol, že aj z historického hľadiska alija z roku 1949 nebola až doteraz preskúmaná a zhodnotená. Len nedávno sa začal tejto téme venovať medzitým už zosnulý bývalý generálny riaditeľ oddelenia alije v Jewish Agency Jehuda Dominic, „ktorý preskúmal v izraelských archívoch dokumenty týkajúce sa zložitých rokovanií medzi Izraelom a ČSR o uskutočnení alije a venoval tejto téme značnú časť svojej knihy *Aliya a hagra*“.

A v súvislosti s okolnosťami, ktoré sprevádzali toto vystahovanie – a tvoria aj ťažisko tejto knihy – doc. Martin Rodan na zhromaždení v Jeruzaleme povedal: „Pri tejto príležitosti sa patrí aj pripomenúť, že v priebehu roku 1949 Sovietsky zväz bol už proti povoleniu vystahovania sa Židov z krajín pod jeho vplyvom a len vďaka miestnym ľuďom, najmä Slovákom, ktorí pracovali na rôznych úradoch v Bratislave, sa ešte podarilo pololegálne prevádzať na západ cez novovytvorenú železnú oponu nielen československých židov, ale aj celé skupiny olim z Poľska a Maďarska, kde už boli hranice na západ zatvorené. Mnohí z tých, ktorí im pomáhali, boli neskôr za to perzekvovaní a odsúdení do žalárov a patrí sa im pri 60. výročí *alyah* 1949 vysloviť uznanie, lebo v istom zmysle aj oni patria medzi „spravodlivých medzi národmi“.“

Paul Frommer, ktorého sme v tomto rozprávaní opustili v Paríži, sa v roku 1956 rozhodol odísť za rodičmi do Viedne, ktorí tam prišli v roku 1954 a natrvalo sa tu usadiť. Postupne sa vo Viedni stal úspešným veľkoobchodníkom s textilom – kráčal tak v šlapajach svojho otca. Hoci žil s rodičmi, so svojou

ženou Tilou a deťmi spokojne a blahobytno za „železnou oponou“, jej blízkosť jeho matku do smrti desila a keď v roku 1978 umierala, žiadala Paula, aby jej „prisahal, že nikdy, nikdy sa do Bratislavy nevráti“. V druhej polovici osemdesiatych rokov, keď už pancier komunizmu začal očividne praskať, sa predseda odvážil prísť do svojho rodného mesta. Nenašiel však žiadnu „krásavicu na Dunaji“, ba hneď po vystúpení z lode zažil v prístave šok, keď mu po dôkladnej colnej prehliadke zobrali československí „pasáci“ jeho rakúsky pas na akúsi osobitnú kontrolu a chvíle, kým čakal na jeho vrátenie ho tak vystrašili, že keď mu pas vrátili, počas pobytu v Bratislave – ako na to dodnes spomína jeho bratranec a môj spolužiak z vysokej školy Tomáš Kraus, bol Paul taký zneistený, že aj počas prechádzky po meste a jeho známych uličkách, na obede v Carltone, pri stretnutí so strýkovou rodinou, si stále kontroloval či má pas pri sebe a myslel hlavne na to, aby po návrate na loď nenašli naše „orgány“ nejakú zámienku zadržať ho na našom území. Do Bratislavy sa Paul Frommer vrátil až po páde železnej opony, ale dnešná Bratislava je pre neho už cudzím mestom. Zato mi však tento dnes 77-ročný úspešný a známy viedenský obchodník ochotne vyrozprával svoj príbeh dospievajúceho chlapca z bratislavského Podhradia, ktorého povojnová slovenská realita a nástup totalitného komunistického režimu donútili alijovať, vystahovať sa zo Slovenska a stať sa na niekoľko rokov zapáleným izraelským kibucníkom. Svoje šomérske a kibucnícke putá nikdy neprerušil, aj z Viedne sledoval osud svojich druhov, z ktorých sa potom mnohí stali inžiniermi, lekármi, ba jeden u nich – Jozef Weiss dokonca generálom izraelskej armády. Hoci sa postupne roztratil po Izraeli a po svete, v kibuce zostali len štyria z ich pôvodnej alije, aj teraz, po šesťdesiatich rokoch sa ešte tridsiati šiesti z nich pravidelne stretávajú. V roku 2008 to bolo v izraelskej Tiberiade a v roku 2009 v slovenských Vysokých Tatrách. Po rokoch priznáva, že kým v povojnovom období nerád počúval príbehy priateľov zo Šoméru o tom ako stratili rodičov, čo prežili v koncentrákoch a ako bojovali o prežitie, pretože vtedy ho viac zaujímal futbal a zábava, až oveľa neskôr, práve počas týchto stretnutí začal naplno vnímať krutosť vojnových čias a dramatickosť ich osudov. A naplno si uvedomil, že sa im podarilo v poslednej chvíli uniknúť krutosti komunistického režimu.

Ich úspešné životné príbehy, rovnako ako životné príbehy viac ako ôsmich tisícok slovenských vystahovalcov, ktorí odišli do Izraela v čase hromadnej alije, ma oprávňujú knihu o týchto vystahovaleckých transportoch nazvať Transporty nádeje. Písal som ju aj so stále živým vedomím, že predtým zo Slovenska odchádzali aj iné transporty – neludsky preplnené dobytčiaci, ktoré žiadnu nádej na nový život nedávali. Aj ony sú súčasťou našich dejín a našej národnej pamäti.

ZÁPISY ZE SCHŮZÍ KLUBU MLADÝCH (R. 1947- 48)

ZDENKA SOJKOVÁ

Dvacátého sedmého dubna 1947 se v Praze ustavila Kulturní jednota, organizace, v níž došlo ke sloučení Kulturního svazu a komunistické Kulturní obce. Jak později konstatoval Alexej Kusák, „snaha komunistických funkcionářů používat této organizace jako nástroje ji natolik ochromila, že vlastně nikdy nepřikročila k rozsáhlejší činnosti“.¹

Přesto však na konci téhož roku na sebe upozornila svou mnohostrannou dobře připravenou činností Mladá Kulturní jednota čili Klub mladých, samostatná součást Kulturní jednoty. Tuto její aktivitu připomněli po delším časovém odstupu ve svých vzpomínkách Petr Hrubý, Jarmila Letovská-Vaňásková a Zdenka Sojková.² Za nejdůležitější, obsažný a spolehlivý zdroj poznatků o působení Klubu mladých považujeme ovšem dobové materiály, tištěné, cyklostylované a psané (uložené v Archivu Československého kroužku Jana Blahoslava Čapka, Milana Pišúta a Svätopluka Štúra v Praze a Bratislavě). Nejpodrobnější informace obsahuje tiskovina Klub mladých, oficiální zpráva výboru Kulturní jednoty, která měla být roku 1948 uveřejněna v druhém čísle spolkových Členských zpráv.³ Informuje o vzniku, programu a činnosti Klubu mladých po tříměsíčním působení.

Zveřejňuje obsažný dopis vysokoškolských studentů, zakladatelů Klubu, adresovaný 3. prosince 1947 univerzitnímu profesorovi Janu Blaholavu Kozákovi, předsedovi Kulturní jednoty, „o cílech a prvních programových bodech Klubu mladých“ (s. 2). K dopisu byly připojeny podrobně zpracované přílohy: především základní tištěný leták, vydaný v 10 000 kusech. Následoval elaborát „Komise pro sborník a výstavu“, zaměřený k šestistému výročí založení Karlovy univerzity, další přílohou byl „Návrh na časopis Kulturní jednoty, redigovaný jejím Klubem mladých“ (s. 4), dále příloha s názvem „Umělecká výchova“, jež obsahovala podrobný program spolupráce vysokoškoláků se středoškoláky a s dělnickým dorostem.

Ideovou náplň bude vypracovávat „Studentský debatní klub, jehož návrh schválil výbor Kulturní jednoty již v říjnu minulého roku“. „Vedle hlavního debatního klubu vznikají již spontánně jednotlivé odborné diskusní kroužky. – Klub mladých provedl zčásti ještě před vánocemi distribuci letáků po všech našich vysokých školách a zahájil ihned práci na programových úkolech. Vysokoškoláci, kteří na výzvu odpověděli živým zájmem, vytvořili již při Klubu celou řadu pracovních skupinek, které specifikují program podle jednotlivých vědeckých a uměleckých oborů. – Na sborník se zatím scházejí jednotlivé příspěvky, jeho redakce bude hotova do 15. března (s. 9).

- „S uměleckou výchovou středoškoláků, kterých již hodně s Klubem spolupracuje, se začne v první dny v březnu, bude zahájena večerem, na němž ke středoškolákům promluví mimo jiné ministr Jan Masaryk, děkan filos. fakulty J. B. Kozák a Václav Lacina. – První večer debatního klubu je 3. března. – S časopisem vyjdeme později. Je již připraven ideově i obsahově pro prvá čísla.“ - „Mimo tuto činnost pořádá výbor Klubu návštěvy u vynikajících osobností našeho veřejného života (zatím u šéfredaktora Ferdinanda Peroutky, docenta Fr. Kovárny a ministra Jana Masaryka).“ – „Přehlížíme-li první tři měsíce existence Klubu mladých, můžeme být spokojeni: všechny programové úseky začínají již s široce rozplánovanou konkrétní prací a sdružují při sobě stále rostoucí počet spolupracovníků.“ (s. 10)

Zmíněný nedatovaný dvoustránkový tištěný leták s názvem Posлуhačům vysokých škol stanoví program Klubu mladých v sedmi bodech:

„1) Prvním konkrétním projevem našeho ideového usilování bude sborník, vydaný k šestistému výročí založení Karlovy univerzity. Chceme jím ukázat, jak se připravují českoslovenští studenti všech vysokých učení k odpovědnému a čestnému úkolu, aby vědou a uměním vytvořili spravedlivý společenský řád, který by uvolnil tvůrčí síly národa...“ Posлуhači všech fakult všech vysokých učení československých mají zaslat své příspěvky do 15. února 1948. na adresu: KULTURNÍ JEDNOTA, KLUB MLADÝCH, PRAHA II, JEČNÁ UL. 6.

„2) Bude uspořádána souborná výstava v jubilejních dnech. Budou na ní všechny uznané příspěvky, výtvarné i rukopisné...“

„3) Založíme časopis, vedeni heslem ‚Mladí – všem‘. Časopis bude hledat a prosazovat pravdu metodou svobodné diskuse. Bude tak školou demokracie a socialismu. Tím, že sdruží nejschopnější mladé Čechy a Slováky při konkrétní práci, pomůže vytvořit činorodou jednotu uvědomělých mladých občanů našeho státu. Časopis bude vychovávat své čtenáře k lidskému a mravnímu uvědomění a bude zdůrazňovat kladný vztah člověka ke společnosti.

4) Vytvoříme živý debatní klub. V něm vykrytalizuje pak společná ideová základna ještě výrazněji.

5) Pomůžeme středoškolským studentům a dělnickému dorostu v chápání a prožívání umění i lidské práce. Zavedeme je na výstavy, koncerty, do divadel, do knihoven, továren a kulturních institucí. Předními umělci a vědci instruovaní vedoucí se budou metodicky starat o výchovu a činnost své skupiny.

6) Zorganizujeme honorovanou pracovní příležitost mladým kulturním pracovníkům.

7) Vytvoříme sekce podle svých zájmů a připravíme společný program.“

Následovala výzva ke spolupráci a podpis: Přípravný výbor Klubu mladých při Kulturní jednotě. – „Letáků je 10 000, studentů však mnohem více. Postarej se, aby leták četl každý, komu byl určen.“

Podle uvedeného konkrétního programu byly zaměřeny veřejné schůze Klubu mladých, pořádané koncem roku 1947 a hlavně během ledna 1948. Tomu nasvědčuje jeden z cyklostylovaných letáků (s nadpisem Milý kolego): Zve „na schůzi kulturních, osvětových a tiskových referentů pražských fakult a kolejí, která se koná ve čtvrtek dne 15. ledna“, v dohodě Přípravného výboru Klubu mladých se Svazem vysokoškolského studentstva. Byl vypracován Seznam příštích schůzek a porad (20. až 27. ledna), kde se oznamuje: „Na všech poradách uvítáme radostně i ty, kteří se dosud schůzek Klubu nezúčastnili. Doporučte je i svým dobrým známým. Zatím se tak při Klubu podařilo sdružit několik set schopných mladých lidí všech druhů kulturní práce: ať už vědecké, umělecké nebo osvětové.“

Abychom si mohli představit, jak probíhala realizace takto veřejně proklamovaného pracovního programu Klubu, to nám umožňují zápisy o schůzích přípravného výboru i jednotlivých sekcí:

9. ledna - schůze přípravného výboru. Předsedal A. Scherl. Čten zápis z 23. 12. 1947 - „Distribuce letáků. a) Bude svolána schůze kulturních, osvětových a tiskových referentů fakult a kolejí. Dopisy Klubu mladých s doporučením SVS rozešle Kulturní jednota. (Hrubý.) - b) Slovensko: Kulturní jednota oznámí oficiálně Radě pre vedu a umenie vznik Klubu mladých. Klub mladých dopíše podobně Svazu vysokoškolskej mládeže v Bratislavě. Na Slovensko mají být posláni dva zástupci, aby vyvolali iniciativní zájem slov. mládeže a získali spolupracovníky a příspěvky pro sborník a časopis.“ - Dopisy prezidentovi republiky, předsedovi vlády, předsedovi Národního shromáždění. Příští schůze 13. 1. v klubovní místnosti v Mánesu. - Schůze prezidia 10. 1. u Kintnerové ve 14.30.“

17. ledna v 9 hod. schůze komise pro chystaný časopis. Zahajuje Hrubý. (Mezi účastníky debaty je také J. Vaňásková.)

22. ledna další schůzka komise pro časopis. Zahajuje Hrubý. „Referáty jednotlivých komisí, které měly připravit návrhy pro svou část časopisu.“ – „Kol. Kačer upozorňuje na nedostatečnou spolupráci s venkovem.“ – „Kol. Kačer pro spolupráci s filmem.“

24. ledna první schůzka divadelní sekce. Zahájil Černý a vedl debatu o divadelní rubrice v zamýšleném časopise. – „Kol. Kačer chce zainteresovat i Slováky a navrhuje i specializovat čísla dle zemí (Čechy, Morava, Slovensko).“ – „Kol. Kačer referuje o sborníku. Do 15. února nutno dodat příspěvky, abychom je mohli přečíst a posoudit. Konečné slovo řekne pak odborná jura (Gótz aj.). Kol. Černý má vyzvednout dram. práce ze soutěže SVS. Kol. Radúz Činčera (...) naváže spojení s filmaři, kteří se dnes nedostavili. Bylo rozhodnuto, aby si pak vytvořili vlastní sekci, neboť film je dnes již zcela samostatná struktura.“

29. ledna další schůze komise pro časopis. Zahájil Hrubý. „Jednáno podle jednotlivých rubrik a sekcí a jejich komisí.“ – „Diskusní rubrika (...) Kol. Mysliveček: vzpomíná v dobrém tradice takových debat ve Studentském časopise. Kol. Průcha: Zdůrazňuje nutné navázání spojení při deba-

tách s venkovskými Kluby mladých.“ – „Literární rubrika (...) opět rozvířena delikátní otázkou názvu časopisu. Došlo k projevům nevázaného veselí. (...) Nakonec se uvažovalo mezi Hovory a Ano. Všichni se pak přiklonili k názvu HOVORY, pro jeho masarykovskou asociaci, sklonnost, zvukovou znělost a vůbec příhodnost.“ – „Divadelní rubrika, kol. Činčera: Komise charakterizována výrazem ‚vepsí‘. Přesto dohodnuto, že se tato rubrika má odlišovat od ostatních divadelních rubrik dosavadních.“ – „Filmová, kol. Svitáček: Hodlá vedenu býti stejným směrem jako divadelní. Možnost diskuse o stavu čs. filmové kritiky.“ – „AJTA, kol. Korejs: Dohodnuta forma přílohy. Předložena k nahlédnutí dosavadní čísla Nástěnné Ajty pro informaci nefilozofů. (...) Kol. Činčera podává návrh, aby Ajta prolнула do jednotlivých oborů a článků.“

Není známo, zda ještě následovaly další veřejné schůze Klubu. Přišel 25. únor – a skončilo mnohem víc, než legální působení Kulturní jednoty a jejího Klubu mladých.

Poznámky

¹ Alexej KUSÁK: Kultura a politika v Československu 1945-1956. Praha 1998, s. 542. – Autor se odvolává na brožuru J. B. KOZÁKA, L. ŠTOLLA A FR. KOVÁRNÝ Kulturní jednota a její program. Praha 1947. (Avšak mylně informuje – s. 230: Nejde o J. B. Čapka, ale o J. B. Kozáka.) O Klubu mladých se nezmiňuje.

² Petr HRUBÝ: Šarvátky s komunisty za puče. Klub mladých při Kulturní jednotě. Časopis Polygon, 1994, č. 6, s. 32-33; Jarmila LĚTOVSKÁ: Spolek posluchačů filosofie v letech 1945-1948. V almanachu Vysokoškoláci za svobodu. Praha 1998, s. 31-35; Zdenka SOJKOVÁ: S Československým kroužkem na přelomu roku 1947- 48. In: Návraty a setkávání. Praha 2008, s. 71-77.

³ Klub mladých, kartáčový otisk na deseti stránkách (sloupcích). V archivu Československého kroužku jsou dva výtisky: uschovali je univerzitní profesor Petr Hrubý a PhDr. Jiřina Reisová-Kintnerová, která také zachránila některé zápisy ze schůzí.

autorři

Dušan Nágel je významný slovenský ilustrátor. Ako celý rad iných špičkových slovenských grafikov a ilustrátorov je žiakom Albína Brunovského na Vysokej škole výtvarných umení v ateliéri knižnej tvorby.

Ešte predtým však navštevoval strednú školu umeleckého priemyslu v Bratislave. Už viac ako tridsať rokov sú ťažiskom jeho tvorby knižné ilustrácie. Za ten čas sa podpísal pod viac než stovku titulov. Osobitne pozoruhodná je jeho tvorba pre deti. V pamäti čitateľov sú hlboko vryté jeho ilustrácie kníh Karla Maya, Dostojevského, či La Fontainových bájok. Za svoje ilustrácie získal celý rad ocenení – v rokoch 1976, 1977 a 1996 cenu udeľovanú za najkrajšie knihy roka, v roku 2004 mu udelili aj prestížnu cenu Ludovíta Fullu za ilustračnú tvorbu, najvyššie slovenské vyznamenanie, aké sa v tejto profesii udeľuje. Spolupracuje s redakciami detských časopisov a s knižnými vydavateľstvami ako Slovenský spisovateľ, Smena či Mladé letá. Venuje sa známkovej i voľnej tvorbe, je činný ako pedagóg. Vystavoval na Slovensku, v Maďarsku, v Rumunsku, v Rakúsku, v Nemecku, v Česku, vo Švajčiarsku, vo Vietname či v Uzbekistane. Žije a tvorí v Bratislave-Ružinove. Pôsobí aj ako pedagóg na LŠU.

Jeho zmysel pre humor a satirický pohľad na svet dokresľuje i skutočnosť, že ako herec hosťoval v Radošinskom naivnom divadle. Tento prístup a odstup sa prejavuje aj v jeho výtvarnej tvorbe. (vs)

NÁGEL - ILUSTRÁTOR

Výtvarník Dušan Nágel je predovšetkým a v prvom rade slovný ilustrátor. Rozhodol sa takto už ako študent v ateliéri prof. A. Brunovského (sám A. B. zanechal očívidný, zreteľný a citelný zápis v československej reprodukčnej známkovej grafike). S každou novou ilustrovanou knihou sa tešil na svoje originálne autorské ilustračné objavy a ich kreácie. Tieto umelecké princípy uplatňuje už od absolutória. Stal sa z neho známy obľúbený ilustrátor nielen medzi dospelými čitateľmi, ale aj medzi mládežou a najmenšími školákmi. Práve pre nich je jeho tvorba veľmi prítlačlivá a nežná, blízka detskej duši a psychike. Vyhladávané sú jeho ilustrácie kníh K. Maya (ľahko vtiahne čitateľa do dobrodružstva vynikajúco dokreslenou charakteristikou hrdinov a prostredia), klasika Dostojevského (ilustrácie také blízke i duši samého ruského čitateľa), La Fontainových Bájok (dokázal, akou silnou stránkou je jeho personifikácia ríše zvierat) a kníh pre najmenších čitateľov. Aj keď v nich prevláda obraz portrétnej vecnosti, objavuje sa občas aj fantazijná imaginácia. Spolupracoval najviac s vydavateľstvami Slovenský spisovateľ, Smena, Mladé letá...

Aspoň desiatka kníh ilustrovaných Dušanom Nágelom:

- 1976 Carrión Miguel: Počestné ženy
- 1977 Sejfulin L. N.: Virineja
- 1979 Kozlov Viljam: Prezident kamenného ostrova, Karl May: Lovec Soboľov
- 1986 Peter Andrýska: Nevkročíš do raja
- 1988 Milan Zelinka: Z Havranieho dvora
- 1989 Ivan Hudec: Experiment „láska“
- 1996 Martin Rázus: Maroško študuje
- 2000 Miloš Janoušek: Vianoce v Beatlemene...

Za svoju doterajšiu ilustračnú tvorbu získal aj najvyššie slovenské umelecké ocenenie pre ilustrátora - prestížnu Cenu L. Fullu. Svoj zmysel pre výtvarný humor a humor v grafike - satirický pohľad na svet, humor (úspešne hostoval ako herec v známom Radošinskom naivnom divadle) a úsmevnú pointu premieta aj do svojich ilustrácií. Postupne svoju výtvarnú typológiu rozšíril aj o grotesknosť výrazov až po polohu karikatúry. Známy je vo verejnosti jeho hodnotný a pozoruhodný cyklus (pero, tuš) groteskných tvárí z deväťdesiatych rokov. Jeho originálna kresba nechýbala ani na známej a divácky úspešnej minuloročnej výstave, výber zo súkromnej zbierky Petra Závackého - Výtvarná pocta kresleného humoru v Hlohovci (2006).

Prišiel, videl, vytratil sa... Aj tak by sa dal charakterizovať jeho úspešný vstup medzi uznávaných výtvarných autorov slovenskej známkovej grafiky technikou tlače rotačná ocelotlač v kombinácii s hĺbkotlačou. Verme len, že jeho „zúbkovaná hviezda“ ešte natrvalo nezhasla a chystá sa na svoj skorý a už pomerne dlho očakávaný návrat na umeleckú dráhu tvorcov známkovej grafiky, na ktorý netrpezlivo čakajú aj filatelisti a jeho priaznivci na obidvoch brehoch Moravy. Veď šesťdesiatku oslávi až o dva roky a to je vek, keď výtvarník - tvorca známkovej grafiky - iba začína dozrievať.

Curriculum vitae: Akad. maliar Dušan Nágel (1949), rodák z Rimavskej Soboty, absolvent VŠVU v Bratislave v rokoch 1971-1976, ateliér knižnej tvorby prof. A. Brunovského, výtvarník - grafik, knižný ilustrátor, autor známkovej grafiky a pedagóg (LŠU), herec (Radošinské naivné divadlo), nositeľ Ceny Ľudovíta Fullu, za autorsky vyhranenú výtvarnú koncepciu ilustrácie klasickej i modernej literatúry pre deti (2004), žije a tvorí v Bratislave - Ružinove.

Peter Závacký

Anton Baláž – slovenský prozaik, predseda Klubu nezávislých spisovateľov

Daniel Bína – český literárny vedec, pôsobiaci v Českých Budějoviciach

Mikuláš Bielik – slovenský prozaik, žijúci v Českej republike

Lubomír Feldek – slovenský básnik, prozaik, dramatik a prekladateľ, žijúci v Prahe a Bratislave

Olga Feldeková – slovenská prozaička a humoristka, žijúca v Prahe a Bratislave, predsedníčka Slovenského literárneho klubu v ČR

Milan Hajóssy – slovenský publicista a redaktor

Marián Hatala – slovenský básnik

Adam Hudek – slovenský historik

Emil Charous – český slovakista, prekladateľ a knižný redaktor

Vladimír Justl – český literárny vedec a teatrológ

Alexej Mikulášek – český spisovateľ a literárny historik

Gaco Novomesský (alias Dušan Malota alias Viola Vyholená-Šípivá) – slovenský prozaik a básnik, žijúci v Prahe

Ivo Pospíšil – brniansky literárny vedec, vedúci Ústavu slavistiky

Ján Rakytko - slovenský prozaik a autor literatúry faktu, žijúci v Prahe

Michaela Rosová – slovenská prozaička, žijúca v Bristole

Vladimír Skalský – slovenský novinár, básnik a esejista, žijúci v Prahe, predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení

Nada Vokušová – pražská slovenská novinárka a fejtonistka, predsedníčka Slovensko-českého klubu a šéfredaktorka časopisu Slovenské dotyky

Peter Závacký – slovenský odborník na filateliu

Anna Zelenková – česká literárna vedkyňa

Viera Žemberová – slovenská literárna vedkyňa, pôsobiaci na univerzitách v Brne a Prešove

a paraliteráti hmlisto-mlhaví:

Dušposesor Dedalus – korešpondenčný kazateľ

Berco Flusák – muž celkom bez identity, inak však pražský Slováč

Saša Gr. – prezident českých paraliterátov

Boris Lilov – slovenský prozaik, básnik a aforista, zakladateľ klubu Hyperion

Peter „Kefo“ Šrank – slovenský slovotepec, humorista a pesničkár

Koncom júna sa v Prahe, v klube UNIJAZZ, konal prvý MLHAFest – česko-slovenský festival autorského čítania. Organizátormi boli: pražský literárny klub Mlha, Slovensko-český klub, bratislavské združenie Literis, martinský literárny klub Mädokýš a pražský Unijazz. V jeho čitárni za rohom Václavského námestia po dva dni odznievali najrozličnejšie príspevky od autorov najrozmanitejšieho zamerania. Básnici, prozaici, pesničkári, paraliteráti i dôslední antiliteráti. Vyberáme zopár tvorivých zrníek z tej bohatej úrody. Preberte si ich sami.

Saša Gr. Prezident (Mlha)

(Z pripravovanej knihy Matoucí encyklopedie)

A

AUTOMOBIL

Automobil je dobrý, jelikož jezdí. Človek s ním môže jet do práce a nemusí se tolik tlačit v tramvaji. Při čekání v koloně si může i schrupnout. Někdy je ale lepší v autě neusínat, aby člověk někoho nepřejížděl, což je nekulturní. Také není správné při jízdě po nábřeží pozorovat parníčky na řece. Taková osoba často naráží. Když nám vyjde chvilka, měli bychom se případně podívat před sebe, aby tam nebyl sloup. Jinak dojde ke střetu a z toho bychom byli asi trochu zaražení. V automobilu může být výbušný motor a někdy je v něm i výbušný řidič. Ten vždycky na křižovatce křičí „Ty kreténe, ty kreténe“ a hned je mu trochu lépe. Komu se neuleví ani potom, měl by si dát rohypnol, aby byl za volantem klidnější.

Před jízdou je dobré se připoutat. Človek během jízdy zbytečně nepoletuje. Jsou dokonce lidé, kteří někoho svážou a strčí do kufru, ale takové opatření už je přehnané. Automobil spaluje benzín, a vypouští do vzduchu skleníkové plyny. To je hezké, protože už brzy budeme moci pěstovat na zahrádce melouny.

B

BÍDA

Bída je věc, která se většinou tře s nouzí. Bída se nás netýká, jelikož se týká jen okolního světa a to ani ne ze čtyř čtvrtin. Trpí jí zejména lidé, kterým kručí v břiše, což je výhodné, protože je můžeme rozeznat sluchem. Někdy je potkáme před železářstvím, jelikož by z hladu polykali hřebíčky. Většinou ale bydlí někde mimo vyspělé země, neboť se k nám zkrátka všichni nevejdou (Je zajímavé, že naše země je poměrně vyspělá, i když se tu lidé moc nevyspějí.) Lidé postižení bídou mohou být smutní, jelikož si nemohou koupit pizzu ani jachtu a podobně, ani si večer nemohou zajít na bowling a sklenku suchého Martini. Abychom je rozveselili, můžeme jim

poslat obnošené šatstvo nebo pár pytlů obilí. Musíme být ale šetrní, jelikož přebytky obilí se mohou spálit v kotelně a mají vysokou výhřevnost, což nás zahřeje. V našich zeměpisných podmínkách můžeme bídu pocítit zejména v noční tramvaji a to tak, že nosem. Spějí tu totiž bezdomovci, kteří mají tu nevýhodu, že nevědí, že by se mohli občas umýt a neházet sociální dávky do automatu. Je těžké jim to vysvětlit, a proto se o to moc lidí nesnaží. Může je alespoň přijít vyhodit z tramvaje policejní hlídka, což je hezké, neboť je to rozhodně bezpečnější, než honit vraha v parku.

C

CIVILIZACE

Civilizace je taková spousta lidí po hromadě, kteří vynalezli kolo a cigarety. Někteří z nich mají civilizační chorobu, jelikož mnoho kouří a pak - když si sednou na kolo - dostanou infarkt. Existují také mimozemské civilizace a to jsou takové hnusné obludky, kterým kape z choboty sliz. Mohly by si ho utřít kapesníkem, ale nemají naše civilizační návyky. Když je někdo hodně dlouho po smrti a už je to opravdu fakt hrozně dávno, stane se z něho dávná civilizace. Dost často je zabalený do plátěných pruhů a jmenuje se mumie. Dávné civilizace byly dost primitivní, jelikož stavěly pyramidy a nikdo neví k čemu je to dobré. Také není známo, jak je mohli stavět, když byli všichni zabalení do těch pruhů. Na světě se vyskytují i lidé, kteří jsou necivilizovaní. Jsou to například křováci. Můžeme je ale pochytat a navléknout jim tričko s logem Puma. Naš civilizaci hrozí zánik, protože některé pumy jsou atomové.

D

DOSPĚLOST

Dospělost je stav, kdy nám rodiče odmítají dávat peníze. V tuto chvíli musí každý dobře rozvážit co se životem. Jsou lidé, jejichž situace je natolik kritická, že začnou pracovat. Dospělost má ale i své výhody. Člověk se smí dívat na sprosté filmy a pít rum. Mnoho dospělých má také víc rozumu než děti, ale není to vždy pravidlem. V dospělosti se lidé rozmnožují, jelikož se po dlouhém dni v práci potřebují nějak odreagovat. Když je člověk rozmnožený, narodí se mu dítě a on se o něj potom stará, případně ho odnese do bejbyboxu. (Takové dítě se nazývá bejbyboxer.)

Ď

ĎÁBEL

Když se někdo hodně ošklivě tváří a navíc má dlouhý ocas, je to dost často dábel. Obvykle se navíc drží svého kopyta a fluše na zem bouchací kuličky, ze kterých stoupá čmoud. Ďábel se dříve upaloval, ale později se zjistilo, že je to nehygienické a trošku to bolí, tak se od toho upustilo. Ono to totiž pálí jako čert. Ďábel má zřejmě blízko k zemědělství, protože s sebou neu-

stále nosí vidle. Kdo je posedlý ďáblem vyplazuje jazyk a lomcuje rukama, dokud nepřijde exorcista a nešáhne mu na hlavu. Ten ďábla vycucne a není přesně známo, co s ním udělá. Pravděpodobně ho předá papežovi a ten se s ním už nějak domluví. Kde se chce, aby tam nebyl ďábel, tam se nacáká voda a zapálí kadidlo a může se něco mumlat, což se nazývá posvěcení. Ďábel dříve chodil od člověka k člověku a přemlouval je k tomu, aby udělali nějakou špinavost. Dnes se tomu říká lobying. Existuje také ďábelská klobása, která je velmi dobrá, ale to je buřt.

E

ENERGIE

Aby žárovka mohla svítit, musí se do ní napumpovat energie. Je to energie elektrická, která se vyrábí třeba spalováním uhlí, nebo štěpením jádra. Vůbec nejlepší jádra má vlašský ořech, ale ta se štěpí špatně a musíme mít po ruce louskáček, což je nudné, jelikož je to balet.. Proto se používají jádra atomová. Vůbec nejlepší je ale naházet do kotle uhlí a z toho potom udělat elektriku. Pohled na problematiku elektráren dnes vůbec není černobílý. Může za to Černobyl. Ten se totiž trochu porouchal a maličko vybouchnul. Díky tomu jsou dnes mnozí lidé osvětlení. Takové místo, kde se elektrika vyrábí se nazývá elektrárna. Je to barák, který hrozně kouří a vedou z něho dráty. Jsou lidé, kteří také hrozně kouří, ale z těch dráty většinu nevedou. Někteří lidé jsou zelení a chtěli by, abychom šetřili proud. Energie je totiž vzácná. Abychom mohli nechat celý den svítit v koupelně žárovku, je zapotřebí vytěžit hodně uhlí a začoudit v komínech. Naštěstí se nám to ale ještě pořád vyplatí.

F

FUSAKLE

Fusakle jsou zvláštní případ oděvu. Nosí se většinou na noze, aby si člověk nemusel omotávat nohy hadrem. Je dobré si měnit častěji, než jednou týdně, ale někomu to stejně nepomůže. Další možnost je uříznout si nohy, ale to je nepraktické. I přes tyto skutečnosti se do fusakle v některých zemích dávají vánoční dárky.

G

GRAMOFON

Dříve existovala krabice na kterou se položila deska a ozval se Křemílek a Vochomůrka. Tomu se říkalo gramofon. Protože Křemílek s Vochomůrkou už umřeli, přestal se gramofon vyrábět.

Boris Lilov (Literis)

(z knihy aforizmov *mimikry a masakry*)

japonskí piloti očami vychodňara

padali, bo ňeznali kam i kadze
lecec

my tínedžeri z BA

máme čistú pleť
ale čo ak né?

povzdych Árijca

aj nadčlovek je len človek

Vyrehotané dievčatá

sme hepy!

antikoncepcia

čo by sme si bez nej počali?

zmiešané pocity

kej jej všetci vravia,
že ten jej nový ujde.

jediná myšlienka v hlave pozéra

pozerá?

drogy!

nebudme mäkké!

ako I

ako spia tangá?
ako zarezané.

ako II

ako sedia záškoláčky?
ako uliate.

ako III

ako sa smejú komparzisti?
ako najatí.

povzdych šplhúňa

život nie je vždy päty lízat!

Dušposesor Dedalus, korespondenční kazatel. (Mlha)
 (paraduchovné okienko Mlhafestu)
 Zvu k omalebnému kázání nedělnímu
 (z polemických korespondenčních kázání Dušposesora Dedala)

„DOBA VYŽILÉHO KUREVNICTVÍ TÁPAJÍCÍ PO BOHU“
 (Hlava první Listů irigačních arcikonstipa Peristala Tyka)
 aneb

Údivně dunivé podumání o dušezpytné dumlavosti pišpastora Roba řečeného Rotorides jakož i o ohlasech na kázání téhož

•
 Co jsou kázání Roba řečeného Rotorides?
 – Trapně tápavé tepání Robotapíra traktátově tupým rapírem utržené utrakvity do třpytné trepky triviality.
 – Šupletové šarivari šokujícího šikuly pro semklé šiky šablonově švidravých šamanů všeznalectví.
 – Prudkým proudem pasírované pasáže panspermicky prasících protopravd, poklidně probublávajících proláklou publikcí pylorické záklopky do pokleslé klidovosti kluzkých koalých kloak.
 – Levitačním medem naditý letitý meditační medicimbal nabízený medle mediální medicínou Robem k medvídkovskému medění.

•
 Co jsou ohlasy na kázání Roba řečeného Rotorides?
 – Žoužel žaltářných žalmů žlznatých žlův, žíznivě žižlajících, žel žluklé, želé ze žlabů Žvahlava Roba.
 – Kvílivé kvokání kverulujících kvazi-Kvakinů, květnatě kvitované kvákajícím Kwaidanem Robem - mužem bez duší. Nepososem!

•
 Mír vašim nedělním tabulím, milé odříhnutí, jakož i klidné spočinutí z čtení z Listů irigačních arcikostipa Peristala Tyka.

Peter „Kefo“ Šrank (Mädokýš)

(z poézie pre deti)

Tamagoči

dobrou noc a zavri oči,
 ty môj milý tamagoči.
 Ak mi zajtra zdochneš zasa,
 kúpim radšej morské prasa.

Koza

Nebaví už kozu škola.
 Von ju volá vôňa poľa.
 Nechá pána učiteľa
 nech si v triede učí teľa.

Počty+

Prstom verit? Ani zamak!
Päť a štyri je vraj osem.
Dovtedy ťa budú klamať,
kým budeš mať jeden v nose

Maľovanie

Domček, pes a otec s mamou.
Pekné - to sa kreslí samo.
A to špatné na svete
nech zostane v palette

Písanie

Ten, kto píše bez rozumu,
potrebuje veľkú gumu.
Minie možno dve či tri,
ale rozum ušetrí.

Diera

Vypadla mi z vrecka diera
akú majú hastroši.
Neviem, kde sa poneviera,
neviem, kde sa patroší

Už ju mám, už ju mám,
ktože mi to uverí?
schovala sa, poviem vám
druhej diere do diery.

Zápecník

Zlez už Jano dolu z pece,
otvor oči, slepý si?
Kúpil som ti nové PéCé,
kúpil som ti The PrSí.

Netáraj, že netreba ti
že si veľká chlapina
každý ťa hneď prekabáti,
bo ti slabo zapína.

Prečo sa ti parí z kečky
keď sa snažíš zarána
správne zrátať dve ovečky
a jedného barana?

Prečo ťa vždy viac než hlava
bolia prsty na ruke
keď furt rátaš zľava sprava
obe kravy na lúke?

Zliezol Jano dolu z pece,
zliezol z pece na PéCé
leží si tam ako vrece
občas skočí na WéCé.

Bercu Flusák

(paramuž celkom bez identity)

Ďalšie dva mimoriadne zvláštne prípady agenta F.

(z mŕtvej schránky mimoriadne zvláštneho agenta F.)

Copyright: Bercu Flusák, Flussaď Le Couillon, Flusanutu Sese Re Seku Koko, Flusaiul Potrimiscu, Šota Flusadze, Flusanakakis Protolonaikos, Stojan Flusič, Swen Flusanson, Severine Flussanadótir, Ben Flusarion, Gino Flussatti a dedičia.

Strieborná stužka

mimoriadne zvláštny prípad vo Varšave

(z mŕtvej schránky mimoriadne zvláštneho agenta F.)

Fotografia bola jasná, zadanie už menej. Tajomná Ebe. Myslím, že by som ju spoznal aj bez fotografie. Tak veľmi sa odlišovala od spolucestujúcich.

„Improvizuj, Flusy,“ spomenul som si na šéfove slová, ktorými ma pred akciou vyprevádzal zo svojej kancelárie. Kráčal som po zapluvanom, špakmi a snečnicovými šupkami posiatom peróne varšavskej hlavnej stanice. Ebe som si držal na niekoľko metrov pred sebou. Pozoroval som jej pružný mačací krok a slovom, ktoré mi šéf napísal na papierik pre podobné situácie, som odháňal dotieravých domorodcov, čo nevedeli odtrhnúť oči a niekedy ani ruky od môjho elegantného kufríka z jašteričej kože: KUREWA! Najdrzejších som musel občas pretiahnuť vreckom znamenitých toruňských medovníkov, ktoré som kúpil pre šéfa v malom obchodíku hneď pod sochou nejakého starého alchymistu s ďalekohľadom. (Niekedy si myslím, či niektoré šéfove tajné akcie nie sú iba normálne... no, to je jedno.) Ebe odrazu zastala pri jednom zo zamknutých bočných vchodov. Nenápadne skrytý za stĺpom som si mohol utriediť myšlienky. Aj v hustom, skoro hmatateľnom ovzduší varšavskej hlavnej stanice som pri tom s nevôľou zaznamenal, že môj ľahký kašmírový oblek stihol natiahnuť odér umastených, vyleštených potahov z expresu Sikorski, ktorý ma práve priviezol z Toruňe.

Nenáhlivo som uvažoval: prišla zrejme polnočným Tukchachewskim z Lvova. Chopin do Paríža odišiel pred pol hodinou. Paderewski do Swinoústia má odchod až ráno a Rosztropowicz do Uppsaly zrušili. To znamená, že zostáva už len... Až som sa spotil. Zostáva už len Drotária do Bratislavy.

„Improvizuj, Flusy,“ v duchu som opäť počul šéfove slová, „ale keby malo dôjsť na Bratislavu, pochopím, keď zahneš kramle.“ Zdalo sa, že všetko je jasné, že nie je o čom. Tajomnú Ebe skrátka prenechám niekomu inému.

„Mapanpapyrose?“ ozval sa odrazu jemne zachrípnutý hlas spoza stĺpa a moje citlivé nozdry zaznamenali takú silnú vôňu, že ľavačka mi automaticky skĺzla k opasku, kde nosím profylaktickú vreckovku na prvých pätnást kritických sekúnd. Predo mnou stála ona. Tajomná Ebe. „Divá puma krížená s nevinnou gazelou,“ povedal mi šéf, keď sa so mnou lúčil v centrále, „zlutovanie nečakaj!“

„Tso to yest?“ dostal som zo seba po chvíli frázu z papierika, ktorú mi šéf pripísal pre podobné prípady, a rýchlo som z vrecka vytiahol škatulku tuhých tiparillos.

„Bič može,“ odvetil ten neuveritelne prsný hlas a jej štíhle ruky obopli moje hrubé, chlpaté zápästia, keď som jej pripaloval zlatým ronsonom.

„Pšečifkoviaterkovi,“ pošepala ešte cez plné slovanské pery, hľadiac mi pri tom uprene do očí svojimi závratne zelenými spod dlhých čiernych mihalníc.

„Byč može,“ zopakoval som po nej nezáväzne, aby som získal trochu času, kým pominie ochromujúci účinok jej animálneho domorodého parfému. Vzápätí som zapojil hlavu a prešiel do útoku: „Via Bratislava?“

„Byč može,“ odvetila s jemným prikývnutím a vláčne pohybujúc bokmi pristúpila k pristavenému špinavému vagónu Drotárie s nápisom SD - Vozovňa Vrútky.

Rozhodol som sa v zlomku sekundy: „Bratislava može byč.“ Niekedy si hovorím: aká škoda, že ma šéf nevidí, keď improvizujem. Cítil som, že situáciu už mám opäť pod kontrolou. Spokojný sám so sebou som sa vyšvihol na schodíky Drotárie a otvoril dvere prvého kupé. „Zlatý Sikorski,“ blysko mi stručne hlavou. Spotený plešatý chlap, ktorému z rozopnutej belasej košele vojenského strihu vykúkalo chlpaté biele brucho, mi strčil do rúk dve ešte chlpatejšie deky a poskladanú, podozrivo flakátú postelnú bielizeň.

„Bratislava,“ prinútil som sa do chlapského tónu. „Byč može,“ dodal som o čosi tichšie.

„Bič može?!“ Chlap vyceril žlté zuby a významne zavetрил nosom v povertrí. „PITERALON!“ zvolal a rozrehotal sa na celý vagón. Na okamih som zaľutoval, že som radšej nezahol kramle. Bolo však neskoro, zozadu ma do nosa opäť udrelo omamné domorodé pižmo krásnej Ebe – stála za mnou a nafasovanou dekou si ma jemne tísila do najbližšieho kupé.

O deväťdesiat šesť minút sme sa nahý, zadychčaní, doškriabaní a dohryzení konečne spamätali na zaprášenom drsnom koberci, z ktorého kde-tu presvitali vyšité iniciály SD. Ebe sa zdvihla prvá. „Prečo len sme sa nestretli

skôr, kochany“, čítal som nemú otázku v jej uhrančivo zelených očiach pod dlhými čiernymi mihalnicami, „minimálne už vo Lvove!“

„Papyrose?“ spýtala sa ma s malátnym úsmevom.

„Byč može,“ odvetil som pohotovo jej spevavým ruským jazykom a s prekvapením zistil, že podvedomý hrozivý pocit, ktorý sa ma predtým vždy zmocňoval pri vyslovení zlovestného mena Bratislava, celkom zmizol.

S cigarkou v ústach, nahý, natiahnutý na špinavej dlážke divoko nadsakujúceho železničného vagóna, som pokojne hľadel, ako si Ebe, stále nádherná, ale pre mňa už nie tajomná, rozotiera po dlaniach svoj vražedne silný parfém.

„Bič može,“ povedala akoby na vysvetlenie.

„Byč može,“ prikývol som chápano a nevlúdne kupé expresu Drotária, unášajúceho nás po striebornej stužke kolajníc do tajuplnej orientálnej Bratislavy v ústrety ďalším nebezpečenstvám, sa rozoznalo naším uvoľneným, srdečným smiechom.

Koniec

Mimoriadne zvláštny agent Šota Flusadze píše krásnej Ebe:

Nebýva zvykom, aby tvrdí chlapi, ako som konkrétne ja, si lámali hlavu, že čo teraz, keď sú v nejakej situácii. Tak aj ja tu, v Ploešti, v kotolni hotela Triuliul, pod hrebeňom nemenovaného balkánskeho pohoria, vyrábam z banánovej škatule, poriska lopaty, brinzy topítej a šnúrok od bagančíc rýchle pripojenie, aby som ti mohol napísať, krásna Ebe. Samozrejme že nie pod svojím pravým menom, lebo to si na svedomie nevezmem. Chápeš, ty si krásna Ebe stále, ale my, tvrdí chlapi, sme raz Šota Flusadze, inokedy zase Matrtajoné-Flusané, to sa nedá nič robiť, tak to skrátka je a přes to nejede vlak, ako hovorievam, keď sa práve volám - dám príklad - Honza Flusáček. Takže sleduj našu mŕtvolu schránku, krásna Ebe. A dúfam, že konečne do nej vložíš niečo aj ty a nebudeš sa stále vyhovárať tým cudzím slovom, že morbidne. Čo by som potom mal hovoriť ja, ktorý tu ... nno, a už sa mi začínajú páliť šnúry, do riti aj s nimi, prepytujem za tvrdý výraz...

S uchom pri mušli

mimoriadne zvláštny prípad v Bratislave
(z mŕtvej schránky mimoriadne zvláštného agenta F.)

Zadanie bolo jasné, fotografia už menej. Ale spoznal som ho okamžite. Býčia šija pod vyholenou hlavou, zdanlivo lenivé pohyby, akými dvíhal k ústam egrešovú mušľu a lovil z misky na dlhom barovom pulte pražené zrnká čemerice, zdanlivo ospalý, podmračený pohľad. Pepe Rác. Šéf neklamal. Toto nebude v rytme valčíka.

Už vchod do toho obskurného podzemného baru hneď na kraji Lawrinskej, v najvykričanejšej štvrti starej Bratislavy, neveštil nič dobré. Na zaprášený veniec z bobkových listov zavesený nad dverami lascívne mrkal poničený neón nezdravej fialovej farby. U Laurinta. Miesto stratených nádejí a ešte stratenejších existencií. Skrytý pod starou bránou oproti pozoroval som chvíľu strhané tváre zúfalcov, čo sa občas mihli v jedovatých fialových zábleskoch, než ich pohltila vstupná čierna diera toho vavrínového predpeklika. Bratislavska spodina najťažších závislákov. Ani v melbournskom prístavnom bordeli U besnej vačice som nevidel smutnejšie postavy. Prízračnú atmosféru toho miesta zmaru dopĺňal hneď vedľa červeno nasvietený výklad zaprášeného sexöpu s ohmatanými starými pornočasopismi, čiernymi koženkovými suspenzormi, bičkami a krikľavo farebnými erotickými hračkami z lacnej čínskej gummy. Šéfov popis bol presný. Nebolo už na čo čakať.

Vykočilo som spod brány, ale ešte predtým než som zapadol k Laurintovi, sa mi zazdalo, prisahal by som, že uprostred križovatky na konci ulice vidím nejakého chlapa vyliezať z kanála. Radšej som to nešiel skúmať zblízka. Nebol to môj problém. Môj problém bol holohlavý chlap tam dole pri bare.

„Štavu z durandzií a sušené výhonky láskavca,“ kývol som na barmana a prisadol si na vedľajšiu stoličku. Zaregistroval som, ako holohlavému sotva badateľne zapulzovala žilka na sverepo klenutom čele. Pochopil. Mlčky sme vedľa seba srkali a prežúvali. Periférne som na jeho opasku zaznamenal victorinox v oleštenom koženom puzdre z argentínskej hovädziny. Dýchal hlboko a pravidelne. Pohol sa na stoličke a moje vycvičené ucho zaznamenalo ľahulinké zavrzganie. Ani v tom šéf neklamal. Nosí kevlarový suspenzor. Výhonky sušeného láskavca mi zhorkli v ústach. Šéf vedel, prečo posielal mňa. Už dlho ma drží za gule tým prašivým prípadom z Veľkého Krtíša, ktorý som, a to má pravdu, jednoducho zbabral.

„Flusy, je to tvoja posledná šanca,“ povedal mi s obvyklou úprimnosťou, keď ma vyprevádzal zo svojej kancelárie v centrále, „buď on, alebo ty.“

„Pražená?“ pozrel som na holohlavého s hraným záujmom a načrel mu do misky. Dych sa mu prehĺbil, no hrubé prsty v miske sa nezachveli.

„Dáva mi zabudnúť na single malt z Oban,“ odpovedal po chvíli, zdalivo nezúčastnene.

„Oban? Tá pre začiatovníkov?“ hral som prekvapeného.

Pomaly ku mne obrátil hrubo tesanú tvár. Jeho zdalivo ľahostajné oči mi nenáhlivo ohmatali čefuste, nozdry, nosnú chrupavku a stretli sa s mojimi.

„Čo keby sme radšej prešli k veci?“ povedal vyfajčeným hrdelným hlasom. Zosadol zo stoličky a mierne rozkročenými, hrubými balkánskymi nohami akoby vrástol do špinavej dlážky baru. „Brutálny pyknik, žartovanie nečakaj,“ mihlo sa mi hlavou posledné šéfovo varovanie. Spoločne sme vykočili k záchodom.

O pätnásť minút sme sa skrvavení a zadychčaní konečne ocitli na zašatej dlážke, medzi porozbíjanými mušľami, dolámanými dverami a črepinami zrkadiel. Nie, to veru nebol valčík. Zdvihol sa prvý.

„Si neni márnny,“ precedil prerývane štrbinou po vylomenom hryzáku a krvou podliatym okom si ma porovnával s fotkou na mojom falošnom vodičáku.

„Flu-say,“ slabikoval. „To znie ako Kusaj,“ povedal po chvíli a roztrhnutý kútik úst sa mu pohol akoby v náznaku úsmevu. „Skrčkovi odkáž, nech to viac na mňa neskúša.“ Vypľul krv a mechanickým pohybom si skontroloval victorinox na opasku. „Škoda, že na teba nemám viac času,“ povedal na odchode a už len z profesionálnej úcty ma kopol hrubou balkánskou nohou do ľadvín. „Udaj, Kusaj, Flusay,“ začul som ešte jeho vzdalujúci sa krátky brechavý smiech, než som nadobro osamel. Šéfove informácie boli nepresné. Toto bolo žartovanie bez akýchkoľvek pochybností.

Zaštaná kamenná dlážka mi príjemne chladila boľavé telo. V hlave som mal prázdno. Iba svetlo holej žiarovky ma trýznivo bodalo do očí. Privrel som viečka. Do tmy za nimi ktosi autogénom vyrezával ohnivý nápis: Veľký Krtíš.

Gule akoby mi zovrela čiasi ľadová, nemilosrdná ruka.

Koniec

Mimoriadne zvláštny agent Flusanakakis píše do mŕtvej schránky:

Nebýva zvykom, aby tvrdí chlapi, ako som konkrétne ja, mávali voňavými vreckovkami. Lebo veď ich ani nefasujeme. Ani nebýva zvykom, aby si písali do pamätníčka, že len tri slová v srdci maj. Lebo by to potom aj tak museli požiť a zjesť. Tvrdí chlapi vedia, čo to je íst pred svedkami jeden proti druhému na poctivú „férovku“, keď ide – dám príklad – o krásnu Ebe. Ale vedia tiež, keď náhodou nie je krásna Ebe, íst bez svedkov na poctivú „dlaňovku“. Ani si nemusia vysvetľovať, prečo napríklad netreba šťať Pygmejovi do pahreby, srať Masajovi do kotlíka, alebo grcať lámovi do mandaly. Tvrdí chlapi nemajú vo zvyku streliť len raz do džungle a hneď kričať: aha, trafil som! Lebo vedia, čo to je „prvá nástrelná“. Ani nemajú vo zvyku streliť do džungle druhý raz a kričať, že aha, teraz som trafil tiež! Lebo aj to vedia, že čo je „druhá nástrelná“.

Takže asi takto: Ak strelíš len dva razy, buď rád, keď trafíš aspoň otlčéné koksove orechy! Ale nepýtaj sa potom, že komu asi tak zvoní! Ani sa nepýtaj, čo to tu všetko malo znamenať. A radšej si dobre zadefinuj, prečo je nahovno klásť otázky, na ktoré si ani tvrdí chlapi, ako som konkrétne ja, netrúfnu íst do džungle hľadať odpoveď. Aj keď sú tam ako doma.